

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Επιβλέπων καθηγητής: Παναγιώτης Αντωνόπουλος

**Θέμα Διπλωματικής: «Η προσωπικότητα του
αυτοκράτορα Ανδρόνικου Α΄ Κομνηνού (1183-5)»**

Ονοματεπώνυμο φοιτητή: Γεώργιος Πύλιος

A.M: 194

Ιωάννινα, 13 Αυγούστου 2018

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3
Κεφάλαιο 1° : Πηγές της εποχής του Ανδρόνικου	15
Κεφάλαιο 2° : Η σχέση του Ανδρόνικου με το Μανουήλ και οι πράξεις του έως το θάνατό του.	23
2.1 Από τη φιλία και τις καλές σχέσεις με το Μανουήλ μέχρι την πρώτη τοποθέτησή του ως δούκα της Κιλικίας.....	23
2.2 Η ήττα του από το Θόρο, ο διορισμός του ως Δούκα του Μπρανίτσεβο και της Νίς και ο εγκλεισμός του στη φυλακή.	28
2.3 Η πρώτη απόπειρα απόδρασής του, η δεύτερη φυλάκισή του και η φυγή του στο Γιαροσλάβο.	34
2.4 Από την υποδοχή του Γιαροσλάβου και την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη έως τη συνάντησή του και τη φυγή με τη Θεοδώρα.....	38
2.5 Οι πολύχρονες περιπλάνησεις τους στην Ανατολή μέχρι τη σύλληψη της Θεοδώρας και την επάνοδο του Ανδρόνικου στην Κωνσταντινούπολη.....	45
2.6 Από την επιστροφή του στην πρωτεύουσα ως το θάνατο του Μανουήλ.....	49
Κεφάλαιο 3° : Η προσωπικότητα του Ανδρόνικου Α και οι πράξεις του από το Οίναιον μέχρι το θάνατό του.	51
3.1 Η κατάσταση στην αυλή του Βυζαντίου έως την εμφάνιση του Ανδρόνικου.....	51
3.2 Η αποχώρηση του Ανδρόνικου από το Οίναιον και η επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη.....	56
3.3 Η είσοδος του Ανδρόνικου στην Πόλη και η δολοφονία του Αλεξίου Β΄.	64
3.4 Η εσωτερική διακυβέρνηση και οι απόψεις των ερευνητών.	75
3.5 Οι στάσεις της Νίκαιας της Προύσας και του Λοπαδίου, οι σχέσεις του με τη Βενετία και οι χαρακτηρισμοί του από τους εχθρούς.	8788
3.6 Η επιδρομή των Νορμανδών στο Βυζάντιο, η αντίδραση του Ανδρόνικου Α έως την αναγόρευση του Ισαακίου Αγγέλου ως αυτοκράτορας και τη φυγή του έκπτωτου Κομνηνού.	103
3.7 Η σύλληψη του Ανδρόνικου Α στη Χηλή και το τέλος του.....	118
Κεφάλαιο 4° : Χαρακτηρισμοί για τον Ανδρόνικο από τους συγχρόνους του ιστορικούς και τους νεότερους ερευνητές.	125
Συμπεράσματα.....	132
Φωτογραφικό Παράρτημα.....	138
Γραπτές Πηγές.....	148
Νομίσματα.....	149
Νόμοι και προστάγματα	149
Δευτερεύουσα βιβλιογραφία	150

Εισαγωγή

Υπάρχουν ορισμένα πρόσωπα στα οποία τα σχολικά εγχειρίδια αφιερώνουν ελάχιστες πληροφορίες με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να τα προσπερνά. Κι όμως πίσω απ'αυτές τις μικρές και ασήμαντες αναφορές συχνά κρύβονται εξαιρετικά ενδιαφέρουσες περιπτώσεις. Μία εξ αυτών είναι και ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός ,υιός του αδελφού του αυτοκράτορος Ιωάννη Β΄ Κομνηνού , Ισαακίου και πρώτος εξάδελφος και συνομίληκος του επόμενου ηγεμόνος Μανουήλ Α Κομνηνού. Ο Ανδρόνικος Α υπήρξε αμφιλεγόμενη και πολυσύνθετη οντότητα, η οποία προεκάλεσε το ενδιαφέρον τόσο των συγχρόνων του όσο και των ερευνητών της ιστορίας. Πρόκειται για μία συναρπαστική προσωπικότητα με πολλά χαρίσματα και εξίσου πολλές αδυναμίες. Ο βίος του θα είναι μυθιστορηματικός, η πορεία του απροσδόκητη και γεμάτη εκπλήξεις και η βασιλεία του μία από τις πλέον ταραχώδεις περιόδους της αυτοκρατορίας. Η σκιαγράφησή του από το Νικήτα Χωνιάτη αποτελεί την καλύτερη και πιο αποκαλυπτική παρουσίαση του ανθρώπου και της εξουσίας του, ενώ η αφήγηση ενσωματώνει το αριστοτεχνικό λογοτεχνικό πορτραίτο του τελευταίου εκπροσώπου της Κομνηνείας δυναστείας, που αποτελεί ταυτοχρόνως το αποκορύφωμα της συγγραφικής δεξιοτεχνίας του ιστοριογράφου.

Η γέννηση του Ανδρόνικου Α Κομνηνού ανάγεται στο 1118, ενώ στη βιβλιογραφία συναντούμε και μεταγενέστερες χρονολογίες γέννησής του, 1122 ή 1123 κατά τον Ok.Jurewicz. Το όνομά του προήλθε από έναν θείο του. Μητέρα του ήταν η Ειρήνη,για την οποία δεν γνωρίζουμε απολύτως τίποτε και πατέρας του ο σεβαστοκράτορας Ισαάκιος Κομνηνός, για τον οποίο ελάχιστες πληροφορίες καταγράφουν οι πηγές¹.Η πρώτη σύζυγός του είναι κατ' ουσίαν άγνωστη, όπως

¹Ήταν ο μικρότερος γιος του αυτοκράτορα Αλεξίου Α΄ Κομνηνού. Υπήρξε γενναίος με επιβλητικό παράστημα, είχε μεγάλη περιέργεια, ενώ φαινόταν να είχε περισσότερα χαρίσματα από τον αδελφό του. Ο Ισαάκιος, αποκάλυψε στον αυτοκράτορα Ιωάννη και αδελφό του τα σχέδια της μητέρας τους και της αδελφής τους Άννας της Κομνηνής να τον εκθρονίσουν. Ο Ιωάννης του απένειμε τον τίτλο του σεβαστοκράτορος και του παρείχε στο τραπέζι αλλά και στην αίθουσα των ακροάσεων ένα κάθισμα ισούψές με το δικό του, που αποτελούσε μεγάλο προνόμιο. Μετά από δύο αποτυχημένες προσπάθειες του Ισαακίου να σφετεριστεί το θρόνο, εκείνος τον εξόρισε στην Ηράκλεια του Ευξείνου Πόντου 160 χιλιόμετρα από την Κωνσταντινούπολη. Κατά τη διάρκεια της εξορίας έγραψε διάφορες πραγματείες, σχολίασε τον Όμηρο, εκπόνησε μελέτες για αρχαίους συγγραφείς και έγραψε την εισαγωγή των οκτώ

και το όνομά της, ενώ οι ιστορικοί διαφοροποιούνται ως προς την καταγωγή της · κατ' άλλους είναι γεωργιανής² προέλευσης³,κατ' άλλους δε έλκει την καταγωγή της από το Βυζάντιο⁴.Μαζί της απέκτησε δύο παιδιά, το Μανουήλ και τη Μαρία και άλλα δύο την Ειρήνη και τον Ιωάννη από την ερωμένη του Θεοδώρα.

Όταν ήταν νεαρός ο πατέρας του, Ισαάκιος Κομνηνός με τον αδελφό του, Ιωάννη αυτομόλησαν στους Μουσουλμάνους του Ικονίου υπό το σουλτάνο Μασούντ και άλλαξαν θρήσκευμα. Ο Ανδρόνικος, όμως παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη και ανδρώθηκε στην αυλή των ανακτόρων μαζί με το Μανουήλ, υπό την επίβλεψη και προστασία του θείου του αυτοκράτορος Ιωάννη Β Κομνηνού, μέσα σε μία θρησκευτική και καταναυκτική ατμόσφαιρα.

Ήδη από τη γενική επισκόπηση διαπιστώνει κανείς το ενδιαφέρον της προσωπικότητας του Ανδρόνικου Α. Το θέμα, αυτής, της διπλωματικής επιλέχθηκε για να μελετηθή, τι καταδεικνύουν η διακυβέρνηση και οι πράξεις του τελευταίου Κομνηνού αυτοκράτορος, σχετικά με το χαρακτήρα του και εκτίμησα την ευκαιρία να ασχοληθώ με το ζήτημα αυτό μέσω των γεγονότων των οποίων υπήρξε ο κινητήριος μοχλός.

Οι προκλήσεις, που συναντά ο μελετητής κατά την εκπόνηση αυτής της συγγραφής είναι πολυποίκιλες, όπως η οπτική γωνία υπό την οποία παρουσιάζουν τον Ανδρόνικο Α οι πηγές, ούτως ώστε κάποιος να έχει τη δυνατότητα να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα, η ικανοποιητική η όχι έρευνα επί του θέματος της οντότητας του συγκεκριμένου Αυτοκράτορος και αν έχει καταστεί αντικείμενο

πρώτων βιβλίων της Βίβλου. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, μετάφραση Γονατοπούλου Ελ., εκδόσεις Κολλάρου Δ. Ι. & Σιας, σελ 11 - 294.

²Πριγκίπισσα της Γεωργίας κόρη του Δαυΐδ Παλινορθωτή. Βλέπε αυτόθι, σελ 11-294.

³Ο J. Ph. Fallmeyer αναφέρεται σε κάποια Θαμάρ, που ήταν θεία του από πατέρα και βοήθησε τον ιδρυτή του βασιλείου της Τραπεζούντας Αλέξιο. Δέχεται πως η πρώτη σύζυγος του Ανδρόνικου ήταν μια γεωργιανή πριγκίπισσα, όπως δείχνει το όνομα Δαυΐδ, αδερφού του Αλεξίου, συνηθισμένο στη βασιλική οικογένεια της Γεωργίας .Ο Βασίλειφ εικάζει πως η πρώτη σύζυγός του ανήκε στη βασιλική οικογένεια της Γεωργίας. Ο C. Toumanoff θέλει να καταδείξει πως ο βασιλιάς της Γεωργίας, Γεώργιος Γ΄είχε και μια αδελφή, η οποία θα έγινε η πρώτη γυναίκα του Ανδρόνικου και του χάρισε το Μανουήλ. Βλέπε Κων Βαρζός., *Η γενεαλογία των Κομνηνών*, Τόμος Α΄, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, σελ 493 - 638.

⁴Η πρώτη σύζυγός του φαίνεται να ανήκε στη βυζαντινή αριστοκρατία, καθώς ο αδελφός της Γεώργιος έφερε τον τίτλο του Πανσέβαστου Σεβαστού και διαφώνησε στο ζήτημα της εκτέλεσης, της χήρας του Μανουήλ, Μαρίας-Ξένης της Αντιόχειας. Ο Ανδρόνικος τη νυμφεύθηκε το 1140/43 και το 1145 απέκτησε μαζί της το Μανουήλ. Βλέπε αυτόθι, σελ 501 - 502.

ερεύνης, όσο θα έπρεπε τι αποτύπωμα αφήνουν οι ενέργειές του συγκριτικώς με τη φυσιογνωμία του κατά την περίοδο της βασιλείας του.

Το δεύτερο σημείο, της ενασχόλησης μου είναι η έρευνα περί της πεποίθησης πως, ο Ανδρόνικος Α υπήρξε διώκτης των Λατίνων παροίκων της Κωνσταντινούπολης, πολέμιος των ευγενών και των μεγαλαιγαιοκτημόνων και σύμμαχος και υποστηρικτής των αδικημένων τάξεων.

Η διπλωματική θα αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει λόγος περί των πηγών, που απαντώνται την περίοδο της μοναρχίας του και παράθεση χωρίων ορισμένων εξ αυτών. Θα περιέχει, επίσης, νομίσματα (θα αναφέρουμε κάποια ενδεικτικά) της εποχής του. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα υπάρχει εκτενής αναφορά των σχέσεων του Ανδρόνικου με το Μανουήλ Α και η συνάφεια αυτών με την ιδιοσυγκρασία του. Στο τρίτο κεφάλαιο θα εμπεριέχεται λεπτομερής ανάλυση των γεγονότων τα οποία έλαβαν χώρα κατά το σύντομο διάστημα της βασιλείας του και τι καταδεικνύουν οι πρακτικές, που ακολούθησε, ως προς την προσωπικότητά του. Στο τέταρτο κεφάλαιο θα καταγράψουμε το πρίσμα υπό το οποίο παρουσιάζουν τον τελευταίο Κομνηνό αυτοκράτορα οι νεώτεροι ιστορικοί.

Τέλος θα καταχωρίσουμε τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης, ενώ θα παρατεθεί και η προσωπική άποψη του συγγραφέως αυτής για τον Ανδρόνικο Α. Θα ακολουθήσει ένα φωτογραφικό παράρτημα με τα νομίσματα της εποχής του και άλλων στοιχείων αυτής, ενώ στο τέλος θα υπάρχουν οι πηγές και η δευτερεύουσα βιβλιογραφία, που χρησιμοποιήθηκε, για να βγίη εις πέρας αυτή η διπλωματική.

Η βασιλεία του Ανδρόνικου Α αναφέρεται, ως το τελευταίο εγχείρημα αναγεννήσεως της αυτοκρατορίας⁵ και ο ίδιος, «*Εξόριστος – πρίγκηψ*» του 12^{ου} αιώνας και «*ο μέλλων Ριχάρδος Γ' της Βυζαντινής ιστορίας*»⁶. Ήδη πριν τη στέψη

⁵Θεωρήθηκε από τους σημαντικότερους βυζαντινούς αυτοκράτορες · προκαλούσε τους αντιπάλους του ενεργών ως «αναγεννητής ενός λαού καταπιεσμένου και εκφυλισμένου από την ολοκληρωτική ανηθικότητα των ανώτερων τάξεων». Βλέπε Χρ Σαμουηλίδης, *Η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σελ 16 -19, 99 -105

⁶Ως ο «*Αλκιβιάδης τῆς μέσης – Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας*» ενώ η ψυχосύνθεσή του είχε «*κάτι τὸ παρόμοιο με ὄ,τι εἶχε ὁ Καίσαρ Βοργίας*» και φανέρωνε «*ἕναν τέλειο τύπο Βυζαντινοῦ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, με ὅλες τὶς ἀρετὲς και ὅλες τὶς κακίες*». Βλέπε Α Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας*, σελ 465.

του είχε δώσει σαφή δείγματα ηγετικών και διοικητικών ικανοτήτων στις διάφορες αποστολές που του είχε αναθέσει ο εξάδελφος του αυτοκράτωρ Μανουήλ Α. Ωραίος, λεπτός και ευρηματικός, ευφυολόγος και μαχητικός, οξυδερκής πολιτικός και πολύ καλλιεργημένος και σε περίπτωση ανάγκης υποκριτής και επίορκος, ραδιούργος και φιλόδοξος συνωμότης. Διέθετε μεγαλοφυΐα εκ φύσεως, κατά τον C. Diehl, λαμπρό μυαλό και περίτεχνη εξυπνάδα, καταπληκτική ευχέρεια λόγου και στρατιωτικές ικανότητες. Δεν αξιοποιούσε όμως σωστά τα προσόντα του. Αντιθέτως ήταν πανούργος,συμπεροντολόγος, απερίσκεπτος,βίαιος⁷και λάτρης της καλοπέραςης. Προσείλκυε το ωραίο φύλο, και ήταν θελκτικός για τις γυναίκες. Υπήρξε θαυμαστής των γραμμάτων και προστάτης των λογίων και των καλλιτεχνών⁸.Με την ευρεία παιδεία του,τη βαθιά μόρφωση και τα μεγάλα πλεονεκτήματά του, οραματίζετο την αποκατάσταση του γοήτρου και της αίγλης της Αυτοκρατορίας. Μοναδικό όπλο του Ανδρόνικου, στην αγάπη και τη λατρεία του κόσμου, ήταν το περί δικαίου αίσθημα, γι'αυτό αναφέρεται και ως φορέας δικαιοσύνης⁹.Απέκτησε το προσωνύμιο «Λαϊκός βασιλιάς» ή «Βασιλιάς των χωρικών»¹⁰,για την υποστήριξη του προς τις λαϊκές τάξεις, που η άδολη αγάπη τους προς εκείνον, έγινε η αφορμή για την ανέγερση του αγάλματός του¹¹.Η θρησκεία, δεν υπήρξε μέρος των ενδιαφερόντων του αλλά έδινε βαρύνουσα σημασία στις προφητείες¹².

⁷Θεωρούνταν, έξυπνος, ηθοποιός, ευερέθιστος, σκεπτικιστής, κουφός αλλά και αθλητής, πολεμιστής και τρομερός. Βλέπε Α Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, σελ 465-466.

⁸Κάποιοι ερευνητές αναφέρουν πως ήταν η αιτία, η οποία δημιούργησε την ευκαιρία να παραχθούν μωσαϊκά όπως εκείνα, στη Μονή της Χώρας. Βλέπε Α Βασίλειφ., *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας 324 - 1453*, Τόμος Β', μετάφραση Σαβράμης Δημ., εκδόσεις Μπεργάδη, σελ 862-865.

⁹Κατά το Νικήτα Χωνιάτη, πήγαινε προς την Πόλη, που τον αγαπούσε, έχοντας μαζί του μόνο τη δικαιοσύνη. Ένα από τα πράγματα, που της προσέφερε σαν δώρο για την αγάπη, που του είχε ήταν να την απελευθερώσει από τους Λατίνους και να καθάρσει την Αυτοκρατορία από τους βαρβάρους. Βλέπε Α Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας 324-1453*, Τόμος Α', μετάφραση Σαβράμης Δημ., εκδόσεις Μπεργάδη, σελ 465-468, 532-539, 586-597, 606-620.

¹⁰Ο λαός τραγουδούσε για κείνον, περιγράφει ο Uspensky και συνέθετε θρύλους, που σώθηκαν στα χειρόγραφα του Νικήτα Χωνιάτη. Βλέπε αυτόθι, σελ 534.

¹¹Το άγαλμα ήταν τοποθετημένο στη βόρεια πύλη της εκκλησίας των Αγίων Σαράντα Μαρτύρων. Βλέπε αυτόθι, σελ 534.

¹² Όπως και ο Ισαάκιος και ο Αλέξιος αντικατέστησαν με τον τρόπο αυτόν την έλλειψη πίστης, που είχαν στο Θεό αλλά και τη δυσκολία στη λήψη περίπλοκων αποφάσεων. Βλέπε P. Magdalino, *H*

Η σχέση του Ανδρόνικου και του Μανουήλ, ως φίλου του, εξαδέλφου του και μεταγενέστερα Αυτοκράτορος είχε πολλές διακυμάνσεις. Παρ'όλες τις δυσκολίες της, όμως ο Μανουήλ πάντα κρατούσε στην καρδιά του, μία συμπάθεια για τον Πρίγκηπα. Κατά το παρελθόν οι σχέσεις τους ήσαν αδελφικές, καθώς μεγάλωσαν μαζί και είχαν παρόμοια ενδιαφέροντα. Παρά των συγχρόνων του ιστορικών και ιστοριογράφων, ο Ανδρόνικος Α παρουσιάζεται, ως ακραία παραλλαγή του Μανουήλ Α, ενώ άλλοι του προσδίδουν αυστηρότερους χαρακτηρισμούς¹³για τις πράξεις του.

Κατά το μεγαλύτερο διάστημα της βασιλείας του Μανουήλ Α Κομνηνού, ο Ανδρόνικος περιπλανάτο σε διάφορα μέρη του τότε γνωστού κόσμου, Ευρώπης και Ασίας. Κατά την οδοιπορία του, η οποία άρχισε το 1143 από τα παράλια της Μικράς Ασίας¹⁴,συνεχίσθηκε παραλιακώς προς την Αττάλεια και κατευθύνθηκε προς τη Λαοδίκεια¹⁵,όπου τον συνέλαβον οι Τούρκοι αιχμάλωτο και τον ωδήγησαν ενώπιον του σουλτάνου του Ικονίου, Μασούντ¹⁶.Παρέμεινε επί αρκετό διάστημα στους βαρβάρους και επανήλθε στην Κωνσταντινούπολη· κατά το διάστημα δε 1145–1146, παρ' ολίγον να αποκεφαλισθή από τον Ισαάκιο Κομνηνό. Το 1151, ο Ανδρόνικος ανεχώρησε από την αυλή, επικεφαλής ενός στρατού που απαρτιθόμυσε 12.000 άνδρες, ο οποίος, διαρκώς αυξάνετο¹⁷κατά την προέλασή του και πολιορκήσε το Μίσι¹⁸,αλλά αναγκάσθη να εγκαταλείψη και να αποχωρήσει για την Αντιόχεια. Κατά τα έτη 1152-1153 μηχανορραφούσε με τον ηγεμόνα της Ιερουσαλήμ και το σουλτάνο του Ικονίου εναντίον του αυτοκράτορος, ενώ το 1154 συμμάχησε με το βασιλέα της Ουγγαρίας Γκέζα, ο οποίος παρ'ολίγον

Αυτοκρατορία του Μανουήλ Α' Κομνηνού 1143-1180, μετάφραση Κάσδαγλη Αγ., Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπέζης, σελ 32-777.

¹³Κατά τον Magdalino ο Ανδρόνικος ήταν γνωστός, ως παρανοϊκός, σχιζοφρενής και ακόλαστος. Βλέπε P. Magdalino, *Αυτοκρατορία Μανουήλ*, σελ 32-777.

¹⁴Το κέντρο της είχε καταληφθεί από τους Τούρκους. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α' Κομνηνός*, σελ 25.

¹⁵Γειτονική περιοχή του σημερινού Ντεμιζλί. Βλέπε αυτόθι, σελ 25.

¹⁶Σ' αυτόν είχε φιλοξενηθεί ο πατέρας του, Ισαάκιος και είχε καταφύγει ο αδελφός του Ιωάννης μετά από μία μάχη με τους Τούρκους. Βλέπε αυτόθι, σελ 30.

¹⁷Τον εφοδίαζαν με στρατό τοπικοί ηγεμόνες, που ήταν εναντίον του Τερόζη. Βλέπε αυτόθι, σελ 70-71.

¹⁸ Κοντά στα σημερινά Άδανα. Βλέπε αυτόθι, σελ 71

απέτυχε στην κατάληψη του Βελιγραδίου και του Μπρανιτσέβο¹⁹. Ο Μανουήλ Α, αν και ενήμερος δι' αυτά τα περιστατικά, δεν τον τιμώρησε αλλά τον τοποθέτησε, διοικητή της απομωνομένης περιφέρειας της Κιλικίας και κατόπιν κυβερνήτη μιας περιοχής πλησίον των συνόρων με την Ουγγαρία, όπου κατηγορήθη για σκευωρία εναντίον του Μανουήλ Α και φυλακίσθηκε στην Κωνσταντινούπολη για πολλά χρόνια. Δραπέτευσε, μετά από αρκετές προσπάθειες, ενώ οι ερευνητές είναι διχασμένοι σχετικά με το ποιος και διά ποιο λόγο βοήθησε τον Ανδρόνικο κατά την απόδρασή του²⁰. Ακολούθως, εβάρησε προς τη Βουλγαρία, απ' όπου μέσω της Αγκιάλου²¹, κατέληξε στη Βιθυνία φιλοξενούμενος του αξιωματούχου Πουπάκη. Κατά την περιπετειώδη περιπλάνησή του συνελήφθη και ετέθη υπό κράτηση στην πρωτεύουσα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ελευθέρωθη το 1164 και κατόπιν μακράς πορείας²² κατέφυγε στη Γαλικία, όπου ο ηγεμόνας της, Γιαροσλάβος²³ τον υποδέχθη με τις δέουσες τιμές και τα ανάλογα δώρα²⁴. Η παραμονή του Ανδρόνικου εκεί ενόχλησε τον εξάδελφο-Αυτοκράτορα, διότι ευρίσκετο σε διαπραγματεύσεις με τους Ούγγρους, οι οποίοι εκείνη την περίοδο ήσαν σε ρήξη με το Βυζάντιο. Ο Μανουήλ Α, του έδωσε άφεση αμαρτιών και ο Κομνηνός πρίγκιπας επέστρεψε από τη Γαλικία²⁵ στην Κωνσταντινούπολη. Το 1167 έπεσε στη δυσμένεια του Αυτοκράτορος, ο οποίος, τον διώρισε Δούκα της απομακρυσμένης περιοχής της Κιλικίας, στη Μικρά Ασία όπου δεν παρέμεινε επί μεγάλο διάστημα, λόγω της αποπλάνησης της πριγκίπισσας Φιλίππας της

¹⁹Ο Μανουήλ πραγματοποίησε τρεις εκστρατείες γι' αυτό το λόγο. Βλέπε P. Magdalino, *Αυτοκρατορία Μανουήλ*, σελ 110.

²⁰Για τα άτομα, που θεωρήθηκαν υπεύθυνα για την απόδραση του Ανδρόνικου αλλά και για την προφητεία με τα ακρωνύμια ΑΙΜΑ(που ήταν τα αρχικά των διαδόχων του Αλεξίου δηλ. Ιωάννης, Μανουήλ και Ανδρόνικος). Βλέπε P. Magdalino, *Αυτοκρατορία Μανουήλ*, σελ 326-329.

²¹Στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 97.

²²Από τη Μπουκοβίνα, έφτασε στην πεδιάδα του Δνειπέρου, ανέβηκε το ρεύμα του ποταμού, φτάνοντας μετά από πορεία στο Κίεβο, μεταξύ Ουκρανίας και Πολωνίας, στη Γαλικία. Βλέπε αυτόθι, σελ 101.

²³Ήταν χαρούμενος, που θα έδινε άσυλο στον Ανδρόνικο διότι μπορούσε να ασκήσει πίεση στο Βυζάντιο και να απειλήσει με ένοπλη επέμβαση για να υποστηρίξει την επιστροφή του φυγά. Βλέπε R. Brownning, *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, μετάφραση Κονομή Νικ., σελ 211-215.

²⁴Το 1165 ένας Ρώσος χρονογράφος περιγράφει τις τιμές με τις οποίες τον δέχθηκε ο Γιαροσλάβος και του δώρισε κάποιες πόλεις. Βλέπε Α. Βασιλείαφ, *Ιστορία Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, σελ 466

²⁵Είναι γνωστό και ως Γκάλιτς. Βλέπε V. M. Levchenko., *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (απ' τις αρχές της έως τα 1453)*, μετάφραση Βιστάκης Ν. Γι., εκδόσεις Αναγωνστιάδη Γερ., σελ 298-307.

Αντιόχειας, γυναικαδέλφης του Μανουήλ Α. Προς αποφυγή της οργής του ο Ανδρόνικος, μετέβη στην Ιερουσαλήμ²⁶, όπου του εδόθη άσυλο από το βασιλέα Αμάλριχό Α΄²⁷, και έλαβε ως δώρο τη Βηρυτό. Εν συνεχεία αφίχθη στην Παλαιστίνη όπου συνάντησε την ανειψιά του Θεοδώρα, η οποία έμελλε να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στη ζωή του. Οι ερευνητές εμφανίζονται διαφοροποιημένοι ως προς τον τόπο της πρόσκαιρης διαμονής του Ανδρόνικου²⁸.

Λόγω της αιμομικτικής σχέσης, του Κομνηνού πρίγκιπα με τη Θεοδώρα, η οποία είχε συνέπειες για την Αυτοκρατορία, στο διπλωματικό τομέα ο Μανουήλ Α διέταξε την τύφλωσή του. Ο Ανδρόνικος όμως πληροφορήθηκε την πρόθεσή του και διέφυγε με την ερωμένη του²⁹. Περιπλανώμενοι για αρκετά χρόνια³⁰, κατέληξαν στην αυλή του εμίρη του Ερζερούμ, Σαλτούχου, ο οποίος τον τοποθέτησε μεθοριοφύλακα, δίνοντάς του και ένα φρούριο³¹. Εν τέλει, οι άνθρωποι του Αυτοκράτορος αιχμαλώτισαν τη Θεοδώρα και τα παιδιά τους, που είχαν εν τω μεταξύ, γεννηθή, ο δε Ανδρόνικος υπέκυψε στη σύλληψη των αγαπημένων του προσώπων και παρεδόθη. Στη δίκη η οποία ακολούθησε αθώωθη και διορίστηκε διοικητής του Πόντου, με έδρα το Οίναιον της Παφλαγονίας.

Μετά το θάνατο του Μανουήλ Α, τη στέψη του ανήλικου υιού του Αλεξίου Β, ως Αυτοκράτορος και την ανάληψη της Αντιβασιλείας εκ μέρους της χήρας του, Μαρίας³², πριγκίπισσας της Αντιοχείας, η κατάσταση στην Κωνσταντινούπολη

²⁶Δεν επηρεαζόταν από τη νομοθεσία του Μανουήλ γιατί ήταν ανεξάρτητο. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 119.

²⁷Αδελφός του Βαλδουίνου Γ΄, 32 χρονών, ψηλός, όμορφος, ξανθός που είχε μια τάση στο πάχος. Ένας λιγομίλητος άνθρωπος που γελούσε δυνατά. Δεν ήταν γοητευτικός, ούτε ανοιχτόκαρδος σαν τον μακαρίτη αδελφό του αλλά είχε μεγάλα διοικητικά προσόντα. Βλέπε αυτόθι, σελ 120.

²⁸Ο Μιχαήλ λέει ότι η περιπλάνησή του τον οδήγησε στον Άγιο Ιωάννη της Άκρας, το σημερινό Άσκαλαν. Βλέπε αυτόθι, σελ 121.

²⁹Αφού έφτασαν στη Δαμασκό, όπου τους υποδέχθηκε ο εμίρης Nur-el-Din, περιπλανήθηκαν σε Τιφλίδα (Tbilisi) και Βαγδάτη και πήγαν σ'έναν πύργο, στην Παφλαγονία. Βλέπε R Browning, *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, σελ 211-215.

³⁰Ο Ανδρόνικος και η Θεοδώρα είχαν καταφύγει στο Σαλτούχ, Εμίρη της Κολωνίας, μίας περιοχής, που βρισκόταν δίπλα στην Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας. Βλέπε P. Magdalino, *Αυτοκρατορία Μανουήλ*, σελ 330.

³¹Πλησίον της αρχαίας Κολωνίας, το σημερινό Καρά-Χισάρ. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 139.

άρχισε ,προοδευτικώς, να εκτρέπεται λόγω της εύνοιας του καθεστώτος προς τους Λατίνους. Η Αυγούστα δεν παρητήθη του θρόνου, παρά τις αρχικές της διαβεβαιώσεις³³ και επεχειρήθη η ανατροπή της, της οποίας ηγήθηκε η κόρη του Μανουήλ Α, πριγκίπισσα Μαρία Μομφερατική. Εν συνεχεία εκδηλώθη μία εξέγερση, μετά από την καταδίκη και εξαφάνιση του πατριάρχη Θεόδωρου Βορραδειώτη, η οποία απέτυχε μεν, η κατάσταση δε οδηγήθηκε εκτός ελέγχου και επεκράτησε χάος.

Τις συνθήκες αυτές εκμεταλλεύθηκε ο Ανδρόνικος, ο οποίος το 1182 κατευθύνθηκε προς την Κωνσταντινούπολη με τη δικαιολογία της σωτηρίας της αυτοκρατορίας, εξασφαλίζοντας αρκετό στρατό κατά την πορεία του μέσω της Μικράς Ασίας. Είχε συγκεντρώσει επάνω του τις ελπίδες του λαού, εναντίον της βασιλομήτορος και του πρωτοσέβαστου-πρωθυπουργού Αλεξίου³⁴, αφού πρωτίστως επέτυχε να κερδίσει την εμπιστοσύνη του. Εξωτερικοί εχθροί της Ρωμανίας είχαν αρχίσει να διεκδικούν εδάφη της, με τη Μαρία την Αντιοχειανή ,να αδρανή³⁵.Ως εκ τούτου ο Κομνηνός πρίγκιπας εστασίασε παρά τον όρκο πίστεως, που είχε δώσει προς τον ανήλικο αυτοκράτορα, Αλέξιο Β΄ Κομνηνό³⁶. Έχοντας καλλιεργήσει καταλλήλως τα αισθήματα του πλήθους εναντίον των Λατίνων παροίκων, το 1182 προωθήθηκε προς τη Βασιλεύουσα έχοντας ως απώτερο στόχο το σφετερισμό του θρόνου. Στις 2 Μαΐου 1182 ενισχυμένος με ένα σώμα Παφλαγόνων διερχόμενος μέσω της Βιθυνίας και άλλων περιοχών³⁷, κατέφθασε στη Χαλκηδόνα. Ο πρωτοσέβαστος Αλέξιος, προσπάθησε να κλείσει τα Στενά του Βοσπόρου, εμπιστευόμενος το στόλο του,

³²Είχε θέση Αυτοκράτειρας γιατί ο νόμιμος βασιλέας Αλέξιος Β΄, ήταν ανήλικος. Βλέπε Στ. Ράνσιμαν, *Βυζαντινός Πολιτισμός*, μετάφραση Δετζώρτζη Δεσ., εκδόσεις Ερμείας, σελ 60-63, 184- 185, 190-191, 242-243.

³³Είχε ορκιστεί, ότι θα μονάσει αλλά δεν παραιτήθηκε κι έκανε εραστή της έναν από τους ανεπιούς του Μανουήλ. Βλέπε Wa. Treadgold, *A Consice History of Byzantium*, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Τόμος 10^{ος}, μετάφραση Λεβενιώτης Γιω., σελ 244-251, 256-259.

³⁴Ο οποίος βρισκόταν υπό την επίδραση διαφόρων αρχόντων κινδυνεύοντας να εξελιχθή σε φιλολατίνο. Βλέπε Α. Βασίλειφ, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 467.

³⁵Οι Σέρβοι, εξεγέρθηκαν πάλι. Ο ηγεμόνας της Ουγγαρίας, Μπέλα, σκόπευε τις παραμεθόριες περιοχές του Βυζαντίου ενώ οι Τούρκοι είχαν καταλάβει φυλάκια της Μικράς Ασίας. Βλέπε Wa. Treadgold, *A Consice History of Byzantium*, σελ 247.

³⁶Η στάση του Ανδρόνικου φανέρωσε, τα τρωτά σημεία της εξουσίας των Κομνηνών, που προσπάθησαν να καλύψουν ο Αλέξιος Α΄, ο Ιωάννης Β΄ και ο Μανουήλ. Βλέπε αυτόθι, σελ 247.

³⁷Από τη Νίκαια και τη Νικομήδεια, Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 176.

χωρίς όμως επιτυχία. Ο πληθυσμός της πρωτεύουσας εξεγέρθη και επιδόθηκε σε μία άνευ προηγουμένου σφαγή των Λατίνων³⁸ κατοίκων και των Ιταλών εμπόρων, οι οποίοι είχαν συγκεντρώσει μεγάλο μέρος της εμπορικής δραστηριότητας στα χέρια τους ενώ ο λαός είχε περιέλθει στο έσχατο σημείο εξαθλίωσης, διαπράττοντας πολλές ακρότητες. Ο Ανδρόνικος, εισήλθε στην Κωνσταντινούπολη και υπεχρέωσε τη Μαρία της Αντιοχείας να μονάσει. Ανέλαβε δε Αντιβασιλέας του νεαρού Αλεξίου Β διατάσσοντας, το επόμενο έτος τη φυλάκιση της Αυγούστας μητέρας του, στην απομόνωση και εν συνεχεία, το θάνατό της, με την κατηγορία της υπόθαλψης εισβολών στα εδάφη του Βυζαντίου. Ακολούθως η παραφορά του εστράφη εναντίον του Αλεξίου Β, τον οποίον τύφλωσε, εκμεταλλευόμενος δε μία ανταρσία τον Σεπτέμβριο του 1183 εστέφη Συμβασιλεύς και κατόπιν Αυτοκράτωρ. Συντόμως, ωστόσο με δόλιο τρόπο δολοφόνησε και το δεκατετραετή Αλέξιο Β και νυμφεύθηκε την έφηβη χήρα του³⁹.

Οι ημερομηνίες γεννήσεως⁴⁰ και θανάτου του Αλεξίου Β⁴¹, αποτελούν αντικείμενο ερεύνης από τους ιστορικούς.

Κατά τη στάση του, ο Ανδρόνικος υποβοηθήθηκε από την άρχουσα τάξη αλλά κυρίως από τις οικονομικά ασθενέστερες ομάδες του πληθυσμού και τους αγρότες⁴², με σκοπό να μεριμνήσει περί της προστασίας τους.

³⁸Η σφαγή αυτή, έδειξε την αντίθεση του λαού στην πολιτική του Μανουήλ. Βλέπε Cambridge, *Η Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, μετάφραση Ντουντού Σα., εκδόσεις Μέλισσα, σελ 188-695

³⁹ Την Αγνή – Άννα. Για την ηλικία της, ο Α. Βασίλιεφ αναφέρει ότι την εποχή που δολοφονήθηκε ο Αλέξιος ήταν 14 χρονών, εκείνη δε ούτε δώδεκα ενώ ο Robert Browning υπολογίζει την ηλικία της 13 χρονών, κόρη του Λουδοβίκου Ζ΄ της Γαλλίας. Βλέπε Α. Βασίλιεφ, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 533 και βλέπε R. Browning, *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, σελ 213-214.

⁴⁰Υπάρχουν πολλές απόψεις για την ημερομηνία γέννησης του Αλεξίου Β. Πιθανότερη είναι η 14^η Σεπτεμβρίου 1169. Βλέπε P. Wirth, *Wann wurde Kaiser Alexios II geboren ?*, *Byzantinische Zeitschrift* (1956), Τόμος 49^{ος}, εκδόσεις C.H. Beck'sche, σελ 66-67.

⁴¹Η Χριστοφιλοπούλου δίνει το θάνατο του Αλεξίου, τον Οκτώβριο του 1183, ενώ ο Ostrogorsky δύο μήνες μετά τη στέψη του Ανδρόνικου, δηλαδή το Νοέμβριο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 493-638.

⁴² Ήθελε να καταπολεμήσει αυτούς, που εκμεταλλεύονταν τους αγρότες, δηλαδή τους γαιοκτήμονες ενώ είχε στόχο να εξαλείψει και τους ξένους που βρίσκονταν ήδη στην πρωτεύουσα. Βλέπε V. M. Levchenko., *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 299.

Στο πρόσωπο του βασιλέα της Ουγγαρίας Βέλα, ηύρε το νέο εχθρό ενώ είχε και αλλά ζητήματα στην εξωτερική του πολιτική, με τους Σέρβους.

Την άνοιξη του 1184 εξεστράτευσε εναντίον της Βιθυνίας, όπου κατέπνιξε τις επαναστάσεις, που εκδηλώθηκαν σε διάφορες περιοχές της με αγριότητα⁴³. Στις εξεγέρσεις, έλαβε μέρος και ο Ανδρόνικος Λαπαρδάς⁴⁴, συγγενής του Οίκου των Κομνηνών. Οι ποινές και ο τρόπος με τον οποίον αυτές επεβλήθησαν στους πρωτεργάτες των κινημάτων αυτών, περιγράφονται από τους ιστορικούς Kazhdan και Epstein⁴⁵.

Κατά τη διακυβέρνηση του κράτους, ο Ανδρόνικος Α είχε να αντιμετωπίσει δύο δυσεπίλυτα θέματα · την αύξηση της επιρροής των Λατίνων και της ισχύος της φεουδαρχικής και στρατιωτικής αριστοκρατίας. Θέσπισε μέτρα για τη διοίκηση, εξυγίανε τα δημόσια οικονομικά, μείωσε τα κρατικά έξοδα, κατεπολέμησε τη διαφθορά των κρατικών οργάνων και ανεκούφισε το λαό από τους δυσβάστακτους φόρους και την καταπίεση. Ασχολείτο ο ίδιος προσωπικώς με τα θέματα της δικαιοσύνης, που δεν είχαν καν αγγίζει οι προκάτοχοί του ενώ μερίμνησε και για το επονομαζόμενο «δίκαιο των φουκιών»⁴⁶. Τα θετικά στοιχεία⁴⁷ των μεταρρυθμίσεων ήσαν, ουσιαστικώς, συγκυριακά⁴⁸, ενώ παρά τη

⁴³ Και δυσφήμιζε τον εαυτό του ακόμη περισσότερο. Βλέπε Wa.Treadgold, *A Consice History of Byzantium*, σελ 243.

⁴⁴Ο επικεφαλής του στρατού που πολέμησε τους Ούγγρους, ήταν σύζυγος μιας ανεψιάς του Μανουήλ με στενούς δεσμούς με την οικογένεια των Κομνηνών, που τα συμφέροντά της απειλούνταν από την πολιτική του Ανδρόνικου και κατευθυνόταν προς τη Βιθυνία, για να ενωθή με τους επαναστάτες, όταν συνελήφθη στο Αδραμύτιο, τυφλώθηκε και φυλακίσθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Βλέπε P. A. Kazhdan / Wh. An. Epstein, *Αλλαγές στον Βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11^ο και 12^ο αιώνα*, μετάφραση Παππάς Ανδ., Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής τραπεζής, σελ 94-97, 116-119, 126-129, 164-165, 342-345.

⁴⁵Στη Νίκαια ο Ανδρόνικος εξόντωσε ή εξόρισε αρκετούς ευγενείς ενώ στην Προύσα οι επαναστάτες είτε αποκεφαλίστηκαν είτε τους άφησαν σε πηγάδια για να πεθάνουν. Ο Θεόδωρος Άγγελος τυφλώθηκε και πάνω σε έναν γάϊδαρο τον έστειλαν σε μια περιοχή, που κατοικούνταν από Τούρκους. Βλέπε αυτόθι, σελ 96.

⁴⁶Το έθιμο να ληστεύονται τα ναυαγισμένα πλοία, που είχαν παρασυρθεί στα ρηχά. Βλέπε V. M. Levchenko, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 300.

⁴⁷Οι κάτοικοι με την παύση των εκβιασμών επέστρεψαν στα σπίτια τους· όσο αυξανόταν ο πληθυσμός τόσο αυξάνονταν τα δημόσια έσοδα. Το χρήματα, πλέον δεν τα εκμεταλλεύονταν οι Λατίνοι, η κατάσταση των γεωργών καλυτέρευε και οι τιμές μειώνονταν. Ως εκ τούτου ο Ανδρόνικος απέκτησε συμπάθειες στις ομάδες των εμπόρων, των βιοτεχνών και των αγροτών. Εξαπέλυσε όμως, διωγμούς εναντίον των ευγενών κι εκείνοι του κήρυξαν πόλεμο. Βλέπε αυτόθι, σελ 301.

βελτίωση της ζωής του⁴⁹, που είχε επιτύχει ο Ανδρόνικος Α με τις νομοθετικές του τομές, ο πληθυσμός άρχισε να δυσανασχετή εναντίον του.

Ο Αυτοκράτωρ υπήρξε στόχος στασιαστών, καθώς ο Ισαάκιος Κομνηνός⁵⁰, το 1183 αυτονομήθηκε ως Βασιλεύς της Κύπρου με μηχανορραφίες, ενώ οι επιπτώσεις από την απώλεια του νησιού, υπήρξαν καταλυτικές καθώς επλήγη το κύρος του θεσμού του Ανωτάτου Άρχοντος. Ο Μανουήλ Α δεν τον τιμώρησε αλλά την κατάσταση επιβάρυναν και οι Νορμανδοί, οι οποίοι κατόπιν συμφωνίας με τον Αλέξιο Κομνηνό⁵¹, το 1185 επέδραμον εναντίον της Αυτοκρατορίας⁵² στο Δυρράχιο⁵³ και τη βόρειο Ελλάδα, καταλήγοντας δια ξηράς και θαλάσσης στη Θεσσαλονίκη, την οποία κατέλαβον τον Αύγουστο του 1185. Διέπραξαν λεηλασίες και σφαγές και εκινήθησαν προς τη Βασιλεύουσα.

Η δεύτερη σημαντικότερη πόλις της Ρωμανίας παρεδόθη σχεδόν αμαχητί στις ορέξεις των Νορμανδών και ο πληθυσμός της πρωτεύουσας κατήγγειλε τον Ανδρόνικο Α για αμέλεια⁵⁴ κατά την υπεράσπισή της. Το δραματικό γεγονός απέδειξε τη μεταβλητότητα των απόψεων των κατοίκων της Κωνσταντινούπολης⁵⁵, οι οποίοι είχαν ήδη αρχίσει να εξεγείρονται εναντίον της

⁴⁸Για να αποδώσουν τα μέτρα, έπρεπε να ανασυγκροτηθούν εκ βαθέων οι δημόσιες υπηρεσίες σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, κάτι που ο Ανδρόνικος δεν μπορούσε να κάνει. Προσπάθησε να συμμαχήσει με τους εμπόρους, που πλήττονταν από τους Λατίνους εμπόρους και τους χωρικούς, που τους εκμεταλλεύονταν οι μεγαλογαιοκτήμονες. Αυτές οι τάξεις, όμως δεν είχαν ουσιαστική δύναμη κατά τον 12^ο αιώνα. Βλέπε R. Browning, *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, σελ 214.

⁴⁹Κάποια κείμενα της εποχής έγραφαν πως ο Ανδρόνικος ανακούφισε το λαό από τους φοροεισπράκτορες και κάποια φυλλάδια τον επαινούσαν, που προστάτευσε τους γεωργούς που είχαν τη δυνατότητα να αναπαύονται κάτω από τα δέντρα. Βλέπε P. A. Kazhdan / Wh. An. Epstein, *Αλλαγές στον Βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11^ο και τον 12^ο αιώνα*, σελ 94-97, 116-119, 126-129, 164-165, 342-345.

⁵⁰Μακρινός ανεψιός του Μανουήλ. Βλέπε Wa. Treadgold, *A Consice History of Byzantium*, σελ 248.

⁵¹Ανεψιό του Μανουήλ. Βλέπε V. M Levchenko, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 302.

⁵²Με όπλο τους την προάσπιση των συμφερόντων του Αλεξίου Β'. Βλέπε Wa. Treadgold, *A Consice History of Byzantium*, σελ 248.

⁵³Υπάρχουν δύο ημερομηνίες για την επιδρομή στο Δυρράχιο. Η πρώτη του V. Levchenko αναφέρει το 1185 και η δεύτερη του Ostrogorsky, αφορά τον Ιούνιο του 1185. Βλέπε V. M. Levchenko, *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (απ' τις αρχές της έως τα 1453)*, σελ 302 και βλέπε Ge. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, σελ 69.

⁵⁴Ο Ανδρόνικος, όμως είχε συγκεντρώσει στρατό και στόλο, στην Κωνσταντινούπολη, για να πολεμήσει τους Λατίνους. Βλέπε V. M. Levchenko, *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (απ' τις αρχές της έως το 1453)*, σελ 302.

πολιτικής του και για τους οποίους ο ιστοριογράφος της εποχής Νικήτας Χωνιάτης, εκφράζει αναφανδόν την αντιπάθειά του⁵⁶.

Ο Ανδρόνικος Α διέταξε τη σύλληψη των εχθρών του, επικινδυνότερος όμως όλων αποδείχθηκε ο Ισαάκιος Άγγελος⁵⁷, ο οποίος κατέφυγε στο ναό της Αγίας Σοφίας, συσπείρωσε το πλήθος γύρω του⁵⁸ και εστέφθη Αυτοκράτωρ από τον Πατριάρχη. Ο σφετεριστής έδωσε το δικαίωμα στον όχλο να λεηλατήσει τα ανάκτορα, ενώ ο Ανδρόνικος Α προσεπάθησε να διαφύγει στους Ταυρο-σκύθες ανεπιτυχώς, λόγω μιας θαλασσοταραχής⁵⁹ και συνελήφθη. Παρουσιάστηκε στον Ισαάκιο Άγγελο ο οποίος τον παρέδωσε στον όχλο, από τον οποίον κακοποιήθηκε ανηλεώς⁶⁰, ακρωτηριάστηκε και τελικώς κατακρεουργήθηκε. Ο Ανδρόνικος Α εξέπνευσε μετά από τα πάνδεινα βασανιστήρια, στα οποία υπεβλήθη παρά τις παρακλήσεις του.

⁵⁵ Ο Ανδρόνικος, κατάλαβε αρκετά γρήγορα ότι ο πληθυσμός έπαψε να τον στηρίζει που παρόλο δεν κατάφερε να υποστηρίξει στρατιωτικά τη Θεσσαλονίκη, καλυτέρευσε τις συνθήκες διαβίωσής του, ενώ δεν εμφανιζόταν ούτε στον ιππόδρομο. Βλέπε V. M. Levtchenko, *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (απ' τις αρχές της έως το 1453)*, σελ 303.

⁵⁶ « τὸ δὲ τῆς Κωνσταντίνου ἀγοραῖον φιλοτάραχον μάλιστα, προπετεία χαῖρον καὶ σκολιάζον ταῖς ὁδοῖς, ὅσῳ καὶ ἐκ διαφόρων πολιτεύεται γενῶν καὶ τῆ τῶν τεχνῶν ποικιλία συµμεταποιοῦται, ὡς εἶπη τις, τὸ φρονεῖν. ἐπειδὴ δὲ αἰεὶ τὰ χεῖρω νικᾶν εἴωθε καὶ ἐν πολλοῖς ὄµφαξι µίαν ῥᾶγα πεπανθεῖσαν μόλις εὐρήσει τις, διὰ τοῦτο οὔτε σὺν λόγῳ τὸ τοῦ πολιτεύματος ἀγοραῖον ἐφ' ὅτι οὐδὲν χωρεῖ οὔτε μετὰ προθυµίας ἐπίσταται οἷς ἐφορµήσειεν οὐ προσηκόντως, ἀλλ' ὅπῃ μὲν πρὸς στάσιν καὶ φήμῃ µόνῃ μεθαρµοζόµενον πυρός ἐστι δραστικώτερον, χορεῦον οἷον κατὰ ξιφῶν καὶ προβλήσι καὶ κύµασι κωφοῖς ἀνθιστάµενον, ὅπῃ δὲ κατεπιτηχὺς ὡς ψοφοδεὲς καὶ τὸν ἀύχενα παντὶ τῷ βουλοµένῳ παρέχει πατεῖν. εἰκότως οὖν ὡς ἀστασίαν ἦθους νοσοῦν καὶ παλιµβολώτατον διαβέβληται. οὔτε οὖν ἑαυτοῖς ποτὲ τὰ κάλλιστα πεφώραται πράζαντες οἱ τῆς Κωνσταντίνου σύγκλυδες ὄχλοι, οὔθ' ἑτέροις εἰσηγουµένοις τὰ κοινωφελῆ καὶ σωτήρια ἐπειθάρχησαν, αἰεὶ δὲ ταάναντία ταῖς εὐδαιµονούσαις παρακαθιστάντες πόλεσιν, ὅσα γῆ καὶ θάλασσα τούτοις δωροφορεῖ, ἐπ' ἀνηνύτοις εἰς ἑτέρας πόλεις ἀλλοεθνῶν διαφεροῦσι καὶ μεταγίζουσι. τὸ δὲ πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἀδιάφορον ὡς ἔµφον αὐτοῖς κακὸν συντετήρηται • ὃν γὰρ ὡς ἐννόµως σήμερον ἐξαίρουσιν ἄρχοντα, τοῦτον ὡς κακοεργὸν ἐς νέωτα διασύρουσι, τοῦτό τε κάκεινο παριστῶντες µὴ σὺν λόγῳ ποιεῖν, ἀνεπιστηµοσύνη τοῦ κρείττονος καὶ τῷ εὐριπίστῳ τοῦ φρονήματος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, CSHB, Λογοτεχνική ακαδημία της Πρωσίας, σελ 4-868 και για την μετάφραση βλέπε V. M. Levtchenko, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, σελ 302-303.

⁵⁷ Ο V. M. Levtchenko τον ονομάζει άνανδρο. Βλέπε V.M. Levtchenko, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 303.

⁵⁸ Η θεώρηση των ερευνητών για την ημερομηνία της εξέγερσης διαφέρει. Η πρώτη μιλάει για την 12^η Ιανουαρίου 1185 και η άλλη για την 12^η Σεπτεμβρίου 1185 . Βλέπε V. M. Levtchenko, *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (απ' τις αρχές της έως τα 1453)*, σελ 303 και βλέπε Cambridge, *Η Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, σελ 743.

⁵⁹ Βλέπε Ph. Jac. Fallmerayer, *Ιστορία της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας*, μετάφραση Σερμπίνη Σ., Θω., εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, σελ 59-60.

⁶⁰ Ο Ισαάκιος άφησε τον όχλο να κάνει τις ίδιες βιαιότητες και στους γιους του Ανδρόνικου. Βλέπε Wa. Treadgold, *A Consice History of Byzantium*, σελ 243.

Κεφάλαιο 1^ο : Πηγές της εποχής του Ανδρόνικου Α.

Γραπτές Πηγές

1.1 Βυζαντινές πηγές

1.1.1 Νικήτας Χωνιάτης

Η κύρια πηγή πληροφοριών της ζωής του Ανδρόνικου Α, της εξιστόρησης των γεγονότων της βασιλείας, των σχέσεών του με το Μανουήλ Α και την ανάδειξη της προσωπικότητάς του είναι ο Νικήτας Χωνιάτης, ο οποίος ως καλός γνώστης του παρουσιάζει αντιπροσωπευτική αποτύπωση της φυσιογνωμίας του ανθρώπου και Αυτοκράτορος. Κατά τον ιστοριογράφο, παρομοιάζεται με τον πολύμορφο Πρωτέα⁶¹, ήταν αρκετά υψηλός⁶² σε σημείο που έφθανε τα δύο μέτρα⁶³ και γεροδεμένος⁶⁴. Επεδείκνυε μεγάλη ψυχραιμία και είχε τη σπάνια ικανότητα να διαφεύγει από κρίσιμες καταστάσεις⁶⁵. Τον χαρακτηρίζει, επίσης ως εξαιρετο ηθοποιό⁶⁶, ο οποίος ήξερε να χρησιμοποιή το κλάμα, με μαεστρία⁶⁷ και ικανό στρατηγό ο οποίος διέθετε εφευρετικότητα⁶⁸.

⁶¹ «...ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς τὴν ἐπαρχίαν διεπων ταῶν Θρακησίων οὐ μόνον ἔβρυε τὰ ὄτα πρὸς τὰ τοῦ Ἀδρονίκου ἐπάσματα, ἀλλὰ καὶ ὡς τύρρανον διετόθαζεν, οἷα κατόπτρῳ τοῖς λεγομένοις προσκύπτων λείψαι καὶ ἀποστόλβοντι, καὶ ἐν τούτοις ὄρων τὸν πολύμορφον Πρωτέα καὶ τυρανικὸν τὸν τρόπον Ἀνδρόνικον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, CSHB, Λογοτεχνική ακαδημία της Πρωσίας, σελ 4- 868.

⁶² «...πλουτῶν μὲν καὶ ἄλλως εἶδος ἀξιάγαστον καὶ ὡς ἔρνος ἀναβαίνον ἐλατινον, ...» Βλέπε αυτόθι, σελ 182.

⁶³ «ἡλικίας ἀναδρομὴν ἐς πόδα δέκατον μικροῦ ἀνατείνουσιν, ...» Βλέπε αυτόθι, σελ 328.

⁶⁴ «...οὐδεν δὲ ἦττον τὸ ἐλευθροστομεῖν ἀεὶ καὶ τὸ τῆ ρώμῃ ταῶν πολλῶν διαφέρειν...» Βλέπε αυτόθι, 135.

⁶⁵ «ἄλλα διέλυε ταύτας ὡς ἴστον ἀράχνης Ἀνδρόνικος, καὶ ὡς παιδίων ψάμμον ἀθურματα διασκέδαζεν, ἀνδρεία τε τῆ σφετέρᾳ πίσυνος ὦν καὶ κατὰ σύνεσιν τῶν ἐναντίων ὑπερφόρων πολὺ καὶ ὅσον αἱ ἄλογοι φύσεις τῶν λογικῶν ἠττηνται, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 136-137.

1.1.2 Γεώργιος και Δημήτριος Τορνίκης

Μνεία στον Ανδρόνικο Α από βυζαντινή πηγή γίνεται στις επιστολές του Γεωργίου και Δημητρίου Τορνίκη. Σ'αυτές, συγκρίνεται με αετό και λιοντάρι⁶⁹ και ιδιαιτέρως στην τετάρτη (1153-1154) παρουσιάζεται πανίσχυρος και άγιος⁷⁰. Κατά τους αδελφούς Τορνίκη, ο κομνηνός Αυτοκράτωρ διέθετε παρατηρητικότητα στη μάχη, ενώ σε περιόδους ειρήνης ήταν αρκετά ήρεμος⁷¹. Είχε την ιδιότητα να τυφλώνη, ωσάν ήλιος αυτό που ευρίσκεται μπροστά του⁷², διατυπώνουν δε την πεποίθηση ότι ξεπερνούσε σε ικανότητες και αρετές τόσο τον Κύρο, όσο και το Μέγα Αλέξανδρο⁷³.

⁶⁶« ἄλλ' ἦν κὰν τῷ τότε καιρῷ Ἀνδρόνικος ὁ πολύμητις ἐκεῖνος καὶ περίφρων Ἀνδρόνικος. συνιδὼν γὰρ ὡς πόδες οὐκ εἰσίν, ..., αἱ δὲ ἀντῆδον αὐτῷ συνυπακούουσαι καὶ συμωαλούουσαι. ἄλλ' ἦν ταῦτα πάντα μάλιστα μετῶν καὶ διακενής τεχνώμενος ὁ βαθύνοος καὶ πολύτροπος Ἀνδρόνικος » Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 454-455.

⁶⁷« καὶ τοίνυν οὐ μόνον τὸν ἀσμένους προσδεχόμενον πλάττεται, ἀλλὰ μικροῦ καὶ κατήχθη πρὸς δάκρυα, τοῦτο δὴ τὸ ἀρχαῖον Ἀνδρονίκῳ τῆς ἀληθείας συσκίασμα, τῶν τῆς ψυχῆς κινήματων προσκίασμα. » Βλέπε αὐτόθι, σελ 370.

⁶⁸« ..., οὐδ' ἦς ἔτρεφε πολυτρόπου πείρας περὶ πολέμους καὶ πανουργίας εἰργάσατο ἄξιον. » Βλέπε αὐτόθι, σελ 180.

⁶⁹« Ἐντεῦθεν σοι τὸ μὲν κοῦφον εἰς ὄρμην ὑπερ αἰετούς, τὸ δὲ καρτερόν εἰς ἰσχὸν ὑπερ λέοντος • καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἀργὸν οὐδὲ ναχηλές, ... , ἀλλὰ καὶ ὁ τόνος ὄξυς καὶ ἡ ὀξύτης εὐτόνος καὶ ἡ ὄρμη λεοντώδης μετὰ συνέσεως. Οἱ βραχιόνες σου τόξον χαλκοῦν, οἱ πόδες σου ὡς δορκάδος, αἱ χεῖρες σου εἰς παράταξιν ἠρμοσμένοι καὶ οἱ δάκτυλοί σου εἰς πόλεμον. » Βλέπε De. Et Geo. Tornikes, *Lettres et Discours*, επιμέλεια ἔκδοσης Darrouzès Je., ἐκδόσεις ἐθνικοῦ κέντρου ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, λ σελ 73-353.

⁷⁰« ... τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κῦρ Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν, ... » Βλέπε αὐτόθι, σελ 108.

⁷¹« Ὅφθαλμοί σου γοργὸν ὀρῶσι καὶ λεοντώδες, ὡς τόξον ἱρίδος καὶ ὡς βολὴς ἀστραπῆς, ἀλλ' ἐν μάχαις καὶ ἐν πολέμοις, ὡς ἀπολιθοῦν τὸ ἀντίμαχον, ἐν εἰρήνῃ δὲ καὶ ἐν ὑψηκοῖς ἠδὲ γελῶσι καὶ ἰλαρὸν αὐτοῖς μειδίημα. » Βλέπε αὐτόθι, σελ 110.

⁷²« Ὡς καλὸς καὶ ὁ γίγας οὗτος ὁ ἥλιος καὶ στιλπνὸς λάμπων καὶ ῥοδοδάκτυλος, ὅποτε μὴ καλύπτοιο νέφεσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀναιδέστερον ἀντωποῦσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔβλαψεν, ἀπετύφλωσε. » Βλέπε De. Et Geo. Tornikes, *Lettres et Discours*, επιμέλεια ἔκδοσης Darrouzès Je., ἐκδόσεις ἐθνικοῦ κέντρου ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, σελ 73-353.

⁷³« Ὡ τοῦ παλαιοῦ Κύρου χρηστότερε καὶ ἐπιεικέστερε • ὦ Ἀλεξάνδρον μεγαλοφρογενέστερε καὶ δραστηριώτερε • ὦ τῆς Ἀγούστης Τύχης αὐτὸς οὐκ ἀποτυχῆς, ἀλλ' ἐκ φρονήσεως ὑψηλότερε • ὦ μόνε φερωνόμος Ἀνδρόνικε πρὸς ἐν ἀκριβῶς ἀπεξεσμένος ἀρχέτυπον, τὴν βασιλικωτάτην τοῦ

1.1.3 Ευστάθιος Θεσσαλονίκης

Ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ευστάθιος περιγράφει, κυρίως, την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Νορμανδούς, το 1185, όπου υπάρχουν καταγεγραμμένα στοιχεία της προσωπικότητας του Ανδρόνικου Α.

1.1.4 Ιωάννης Κίνναμος

Ο Ιωάννης Κίνναμος εξιστορεί από άλλη οπτική γωνία τα γεγονότα της περιόδου διακυβέρνησης του Ανδρόνικου Α και μαζί με το Νικήτα Χωνιάτη δεν τρέφουν τα καλύτερα αισθήματα για τον Κομνηνό αυτοκράτορα.

1.1.5 Μιχαήλ Χωνιάτης

Σε πλήρη αντίθεση με τον αδελφό του Νικήτα Χωνιάτη, αλλά και τον Ιωάννη Κίνναμο, ο μητροπολίτης Αθηνών Μιχαήλ Χωνιάτης εξυμνεί τον Ανδρόνικο Α.

1.1.6 Εφραίμιος

Πρόκειται για το μοναχό Εφραίμιο, ο οποίος μνημονεύει τον Ανδρόνικο Α Κομνηνό.

αὐτοκράτορος ἀρετήν, διὸ καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐν πᾶσιν ἅπαντας ὑπερήλασας.» Βλέπε De. Et Geo. Tornikes, *Lettres et Discours*, σελ 111.

1.2 Δυτικές πηγές

1.2.1 Γουλιέλμος της Τύρου

Πρόκειται για τον αρχιεπίσκοπο Τύρου Γουλιέλμο, μία από τις Δυτικές πηγές που υπάρχουν για την εποχή της βασιλείας του Ανδρόνικου Α, ο οποίος αναφέρεται στην αυτοκράτειρα Μαρία την Αντιοχειανή, σε άλλα πρόσωπα τα οποία πρωταγωνίστησαν στις εξελίξεις εκείνης της περιόδου, όσο και στις σφαγές, που πραγματοποιήθηκαν εις βάρος των Λατίνων το 1182.

1.2.2 Historia Ducum Veneticorum

Η Historia Ducum Veneticorum αποτελεί ολοκληρωμένη σειρά εγγράφων, η οποία σε ορισμένα σημεία διηγείται την προσέγγιση του Ανδρόνικου Α με τους Βενετούς.

1.2.3 Magni Presbyteri

Ο χρονικογράφος, Magni Presbyteri, ασχολήθηκε με τους όρους της συνθήκης του Ανδρόνικου Α με το Σαλαντίν.

1.3 Ρωσικές, Αραβικές και Γεωργιανές πηγές

Οι πηγές αυτές περιλαμβάνουν, α) τα ρωσικά χρονικά Letopis που αφηγούνται τις τιμές με τις οποίες περιέβαλλε τον Ανδρόνικο ο ηγεμόνας Γιαροσλάβος, εν όσω ζούσε στη Γαλικία, β) τον Άραβα ιστοριογράφο Ibn-el-Athir(Al-Athyr),ως τη μοναδική παράθεση αυτής της περιόδου αναφορικώς με τις εχθροπραξίες, μεταξύ του βασιλέως της Γεωργίας Γεώργιου Γ και του εμίρη του Ερζερούμ Σαλτούχου (Mehmet-ibn-Saltuk) και γ) τα γεωργιανά χρονικά που αφορούν στην εγκάρδια υποδοχή του Ανδρόνικου στην αυλή του ηγεμόνος της Γεωργίας, Γεωργίου ΙΙΙ.

Νομίσματα

Τα νομίσματα, που έχουν διασωθεί από την εποχή του Ανδρόνικου Α είναι αρκετά, όμως θα ασχοληθούμε, ενδεικτικώς, με ορισμένα απ'αυτά. Από το πρώτο μέχρι το έβδομο νόμισμα, αυτά έχουν κοπεί στην Κωνσταντινούπολη, ενώ από το όγδοο μέχρι το δέκατο, σε κάποιο απροσδιόριστο νομισματοκοπείο της Ελλάδας. Από το πρώτο μέχρι το πέμπτο, αυτά είναι άσπρα τραχιά νομίσματα, το έκτο και το έβδομο τεταρτηρά, ενώ από το όγδοο μέχρι το δέκατο είναι μισά τεταρτηρά.

Τα νομίσματα της Κωνσταντινούπολης

Άσπρο τραχύ

Το πρώτο νόμισμα, που συναντούμε, αποτελεί κοπή της περιόδου 1183 -1185. Έχει βάρος 5,6 γρ., διάμετρο 2,8 εκ., ενώ ο άξονάς του είναι 06.00. Στον εμπροσθότυπο απεικονίζεται η Θεοτόκος κατά μέτωπον, ιστάμενη σε υποπόδιο με φωτοστέφανο, χιτώνα και μαφόριο. Εμπρός στο στήθος της υπάρχει προτομή του Χριστού, ενώ στο πεδίο δεξιά και αριστερά της εμφανίζονται τα γράμματα ΜΡ ΘΥ. Στον οπισθότυπο υπάρχει η επιγραφή +ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ. Ο Αυτοκράτωρ ίσταται κατά μέτωπον και στέφεται από το Χριστό. Φέρει διάδημα, διβιτήσιο με περιλαίμια παρυφή και λώρο. Στο δεξί χέρι κρατεί σκήπτρο, απολήγον σε λάβαρο, και στο αριστερό σταυροφόρο σφαίρα. Ο Ιησούς φέρει φωτοστέφανο, χιτώνα και κολόβιο, ενώ στο αριστερό χέρι έχει το Ευαγγέλιο. Στο πεδίο, επάνω δεξιά διακρίνουμε την επιγραφή ICXC.⁷⁴(εικόνα 1).

Το δεύτερο νόμισμα έχει βάρος 5,06 γρ., διάμετρο 3 εκ. και άξονα 06.00. Στον εμπροσθότυπο απεικονίζεται η Θεοτόκος κατά μέτωπον ιστάμενη σε υποπόδιο με φωτοστέφανο, χιτώνα και μαφόριο. Εμπρός στο στήθος της υπάρχει προτομή του Χριστού, ενώ στο πεδίο δεξιά και αριστερά αυτής εμφανίζονται τα γράμματα ΜΡ ΘΥ. Στον οπισθότυπο εμφανίζεται η επιγραφή +ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ. Ο

⁷⁴Βλέπε Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, υπεύθυνη έκδοσης Ζαφειροπούλου Ντι., Ταμείο αρχαιολογικών πόρων και διεύθυνση απαλλοτριώσεων διεύθυνση δημοσιεύσεων, σελ 194-197.

Αυτοκράτωρ ίσταται κατά μέτωπον και στέφεται από τον Ιησού. Φέρει στέμμα, διβιτήσιο με περιλαίμια παρυφή και λώρο. Στο δεξί του χέρι κρατεί σκήπτρο, που απολήγει σε λάβαρο, και στο αριστερό του σταυροφόρο σφαίρα. Ο Χριστός φέρει φωτοστέφανο, χιτώνα και κολόβιο, ενώ στο αριστερό χέρι έχει το Ευαγγέλιο. Στο πεδίο, πάνω δεξιά διακρίνουμε την επιγραφή ICXC.⁷⁵(εικόνα 2).

Το τρίτο νόμισμα ζυγίζει 3,83 γρ., έχει διάμετρο 2,8 εκ., και άξονα 06.00. Ως εμπροσθότυπο και οπισθότυπο έχει τις ίδιες απεικονίσεις με τα δύο προηγούμενα⁷⁶νομίσματα.(εικόνα 3).

Το τέταρτο νόμισμα έχει βάρος 3,82 γρ., διάμετρο 2,8 εκ. και άξονα 06.00. Ο εμπροσθότυπος και ο οπισθότυπος είναι όμοιοι ακριβώς με το πρώτο, δεύτερο και τρίτο νόμισμα⁷⁷(εικόνα 4).

Το πέμπτο νόμισμα ζυγίζει 4,35 γρ., έχει διάμετρο 2,6 εκ. και άξονα 06.00. Έχει τον ίδιο εμπροσθότυπο και οπισθότυπο με όλα τα ανωτέρω⁷⁸.(εικόνα 5)

Τεταρτηρόν

Το έκτο νόμισμα έχει βάρος 3,28 γρ., διάμετρο 1,8 εκ. και άξονα 06.00. Στον εμπροσθότυπο απεικονίζεται η Θεοτόκος ιστάμενη κατά μέτωπον σε υποπόδιο με φωτοστέφανο, χιτώνα και μαφόριο. Εμπρός στο στήθος της υπάρχει προτομή του Ιησού, ενώ στο πεδίο δεξιά και αριστερά της εμφανίζονται τα γράμματα ΜΡ ΘΥ. Στον οπισθότυπο υπάρχει η επιγραφή +ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣΔΕΣΠΟΤΗΣ. Ο Αυτοκράτωρ ίσταται κατά μέτωπον και στέφεται από το Χριστό. Φέρει διάδημα, διβιτήσιο με περιλαίμια παρυφή και λώρο. Στο δεξί του χέρι κρατεί σκήπτρο, το οποίο απολήγει σε λάβαρο και στο αριστερό του σταυροφόρο σφαίρα. Ο Χριστός φέρει φωτοστέφανο, χιτώνα και κολόβιο, ενώ στο αριστερό χέρι έχει το Ευαγγέλιο. Στο πεδίο, επάνω δεξιά διακρίνουμε την επιγραφή ICXC⁷⁹(εικόνα 6).

⁷⁵ Βλέπε Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, σελ 194-197.

⁷⁶ Βλέπε αυτόθι, σελ 196.

⁷⁷ Βλέπε αυτόθι, σελ 196.

⁷⁸ Βλέπε αυτόθι, σελ 196.

⁷⁹ Βλέπε αυτόθι, σελ 196.

Το έβδομο νόμισμα ζυγίζει 4,2 εκ., έχει διάμετρο 1,9 εκ. και άξων 06.00. Έχει τον ίδιο εμπροσθότυπο και οπισθότυπο με το ανωτέρω.⁸⁰(εικόνα 7).

Τα νομίσματα του απροσδιόριστου νομισματοκοπείου της Ελλάδος.

Μισό τεταρτηρόν

Το όγδοο νόμισμα έχει βάρος 2,5 γρ. διάμετρο 1,9 εκ. και άξων 06.00. Στον εμπροσθότυπο παρουσιάζεται η Θεοτόκος με προτομή κατά μέτωπον και φέρει φωτοστέφανο, χιτώνα και μαφόριο. Εμπρός στο στήθος της ευρίσκεται προτομή του Χριστού. Στο πεδίο δεξιά και αριστερά της Θεοτόκου εμφανίζεται η επιγραφή ΜΡ ΘΥ. Στον οπισθότυπο υπάρχει μόνο η επιγραφή + ΛΝΔ-. Απεικονίζεται η προτομή του Αυτοκράτορος κατά μέτωπον με στέμμα, σκαραμαγγίο ή διβιτήσιο και σαγίο. Στο δεξί του χέρι κρατεί σκήπτρο, που απολήγει σε λάβαρο, και στο αριστερό σταυροφόρο σφαίρα⁸¹(εικόνα 8).

Το ένατο νόμισμα έχει βάρος 1.56 γρ. διάμετρο 1,6 εκ. και άξων 06.00. Ο εμπροσθότυπος και ο οπισθότυπος είναι ίδιοι, με το προηγούμενο⁸²νόμισμα(εικόνα 9).

Το δέκατο νόμισμα ζυγίζει 1,87 γρ. έχει διάμετρο 1,5 εκ. και άξων 06.00. Έχει τον ίδιο εμπροσθότυπο και οπισθότυπο με όλα τα ανωτέρω⁸³.

⁸⁰ Βλέπε αυτόθι, σελ 196.

⁸¹ Βλέπε Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, σελ 196.

⁸² Βλέπε αυτόθι, σελ 196.

⁸³ Βλέπε αυτόθι, σελ 196.

Κεφάλαιο 2^ο : Η σχέση του Ανδρόνικου με το Μανουήλ Α και οι πράξεις του έως το θάνατό του.

2.1 Από τη φιλία και τις καλές σχέσεις με το Μανουήλ Α έως την πρώτη τοποθέτησή του ως Δούκα της Κιλικίας.

Ο Ανδρόνικος, ενηλικιώθη μαζί με το Μανουήλ δημιουργώντας μία αξιοθαύμαστη φιλία⁸⁴, με κοινές ενασχολήσεις και αρκετές μεταπτώσεις, ενώ και μετά την ανάρρησή του στο θρόνο, ο Μανουήλ Α έδειχνε στοργή για τον εξάδελφό του⁸⁵, όμως ο κομνηνός Πρίγκιπας διέθετε, τέτοιου είδους πολυσχιδή προσωπικότητα, ώστε να φέρη σε δυσχερή θέση ακόμη και τον Αυτοκράτορα⁸⁶.

Οι τριβές μεταξύ των δύο ανδρών άρχισαν επ' αφορμή της δυσάρεστης θέσης στην οποία ευρέθη ο Ανδρόνικος, ο οποίος διατηρούσε κακία προς το Μανουήλ Α, καθώς το 1143 κάποια φορά που κυνηγούσε και είχε συλληφθεί αιχμάλωτος των Τούρκων, δεν προέβη σε καμία ενέργεια προς απελευθέρωσή του. Φημολογείται ότι, πιθανώς, ο Βασιλεύς χαιρόταν με την ευκαιρία, που του εδίδετο, να αποδεσμευθή από έναν τόσο επίφοβο και άτακτο συγγενή. Η αιχμαλωσία, επιπροσθέτως, θεωρείτο σύνηθες και χωρίς επιπτώσεις φαινόμενο, για ένα μονάρχη εκείνη την εποχή, ώστε δεν υπήρχε λόγος ανησυχίας από πλευράς του⁸⁷. Ο Πρίγκιπας οδηγήθη, στο σουλτάνο του Ικονίου Μασούντ⁸⁸, ο οποίος τον

⁸⁴Είχαν κοινή κλίση προς τον αθλητισμό και τις ερωτικές περιπέτειες. Βλέπε Κων Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 500.

⁸⁵Ακόμη και όταν οι αντίθετες φιλοδοξίες, τους χώρισαν οριστικά, ο Αυτοκράτορας διαφύλαξε πάντα στην ψυχή του μια κρυφή συμπάθεια για τον ξάδελφό του. Βλέπε αυτόθι, σελ 500.

⁸⁶ Παρόλο που ο Μανουήλ τιμούσε πολύ τον πρωτοξάδελφό του, του φέρονταν με οικειότητα και τον χρησιμοποιούσε σε μεγάλες διοικητικές θέσεις και πολεμικές επιχειρήσεις, μια κρυφή έχθρα γεννήθηκε σε λίγο ανάμεσά τους. Βλέπε αυτόθι, σελ 500.

⁸⁷Την εποχή εκείνη το να πέσεις στα χέρια του εχθρού ήταν κάτι συνηθισμένο και χωρίς ιδιαίτερη σοβαρότητα για έναν άρχοντα. Τον υποδέχθηκαν και τον μεταχειρίστηκαν αξιοπρεπώς κι αποζημιώθηκε αδρά. Η απελευθέρωση που ανέμενε καρτερικά δεν θα αργούσε να έρθη είτε με την πληρωμή λύτρων, την κήρυξη κάποιου νέου πολέμου ή τη σύναψη μιας συνθήκης. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 25.

⁸⁸Υπήρξε σουλτάνος του Ικονίου επί 24 χρόνια. Ήταν ένα μείγμα πανουργίας, τόλμης και φιλοδοξίας. Ικανότατος πολεμιστής, πανούργος διπλωμάτης και αρκετά ευέλικτος, λόγω των συμφερόντων του. Παρίστανε το δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ των γειτονικών του κρατών για να τους εξουδετερώνη ευκολότερα. Σκληρός ηγεμών, σκότωσε ένα από τα αδέλφια του. Βλέπε αυτόθι, σελ 39.

υποδέχθηκε με τιμές⁸⁹, παραμένοντας εκεί, τρία χρόνια έως ότου, προϊόντος του χρόνου η συμπεριφορά των Τούρκων, απέναντί του, μετεβλήθη⁹⁰. Ο Μασούντ έλαβε την πρωτοβουλία μέσω αντιπροσώπων να διαπραγματευθή⁹¹ με το Μανουήλ Α με αντάλλαγμα ορισμένες πόλεις, ενώ ως ένδειξη καλής θελήσεως απελευθέρωσε τον Ανδρόνικο. Οι δύο ξάδελφοι συναντήθηκαν σε πολύ θερμή και συγκινησιακή ατμόσφαιρα⁹², με εκατέρωθεν αβρότητες και μεγάλη χαρά εκ μέρους του Μανουήλ Α, σαν δύο παλαιοί φίλοι αφήνοντας για λίγο στην άκρη τις αντιπαλότητες και το φθόνο, ειδικώς εκ μέρους του Κομνηνού πρίγκηπα. Μία αιφνιδιαστική επίθεση των Τούρκων, όμως άλλαξε το ευχάριστο κλίμα μεταξύ των δύο ανδρών και στις εχθροπραξίες που επακολούθησαν⁹³, κατά μία άποψη ο Ανδρόνικος έδωσε το άλογό του στον Αυτοκράτορα, ως δάνειο, ενώ κατ' άλλη ήταν προσταγή του ιδίου του Μανουήλ⁹⁴ Α. Έκτοτε ο Βασιλεύς του έδειξε εμπιστοσύνη και φιλία, ενώ όταν ήλθε σε διένεξη με τον αδελφό του σεβαστοκράτορα Ισαάκιο Κομνηνό, ο Μανουήλ Α του έσωσε τη ζωή διακινδυνεύοντας τη δική του, γεγονός το οποίο περιγράφεται, διεξοδικώς, στην ιστοριογραφία⁹⁵. Ο Ιωάννης Κίναμμος⁹⁶ αναφέρεται σ' αυτό, ενώ ο Ok. Jurewicz παρουσιάζει την αντίστροφη εκδοχή⁹⁷ επί του θέματος.

⁸⁹Ο Μασούντ υποδέχθηκε τον Ανδρόνικο με ανοιχτές αγκάλες. Υπακούοντας στους νόμους της μουσουλμανικής φιλοξενίας, τον κάλεσε στην αυλή του και τον περιέβαλε με κάθε μεγαλοπρέπεια. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 40.

⁹⁰Ο σουλτάνος φαινόταν να είχε χάσει την αβρότητα απέναντί του κι οι Τούρκοι έδειχναν ανήσυχοι. Βλέπε αυτόθι, σελ 44.

⁹¹Ο Μασούντ αποφασίσε να στείλει μια πρεσβεία στο Μανουήλ που θα πρότεινε την επιστροφή των Πρακάνων και μερικών άλλων πόλεων που κυριεύσε το τελευταίο διάστημα. Σαν δείγμα των καλών του προθέσεων απελευθέρωσε χωρίς ανταλλάγματα τον αγαπημένο του ξάδελφο που θα συνόδευε τους Τούρκους απεσταλμένους. Βλέπε αυτόθι, σελ 44.

⁹²Η χαρά του αυτοκράτορα ήταν μεγάλη. Έσφιξε πάνω στο στήθος του το φίλο του, που απ' την πλευρά του εξέφρασε τα ίδια θερμά αισθήματα, μόνον που ο σεβασμός τα έκανε πιο συγκρατημένα. Ο Ανδρόνικος ίσως να είχε συγκινηθεί με την ειλικρίνεια του Μανουήλ και τη γοητεία του, ενώ για την ώρα είχε ξεχάσει το φθόνο του και φιλούσε με ζέση τα χέρια του. Ο τελευταίος ήταν χαρούμενος που ξαναβρήκε τον ξάδελφό του, τον οποίο ο Σουλτάνος είχε επιστρέψει με τόση ευγένεια. Βλέπε αυτόθι, σελ 44-45.

⁹³Σε μια παράτολμη ενέργειά του κι ενώ καταδίωκε τους Τούρκους, το άλογό του κουράστηκε. Χωρίς να περιμένει να του φέρουν το πιο αγαπημένο του, το Αγρίμι, δανείστηκε του Ανδρόνικου και έφυγε με καλπασμό. Βλέπε αυτόθι, σελ 46.

⁹⁴Ο Jurewicz, αναφέρει, ότι τον διέταξε να κατεβεί από το άλογο. Βλέπε Ok Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 46-47.

Ο Ανδρόνικος παραπονείται πως έγινοντο διαχωρισμοί εις βάρος του και είχε πέσει στη δυσμένεια του Μανουήλ Α, όταν τον ίδιο καιρό ο ανταγωνιστής του- ανεπιός και ανεπιός του Αυτοκράτορος, πρωτοσέβαστος Ιωάννης⁹⁸ έπαιρνε τίτλους και κέρδιζε την εύνοιά του. Εύρισκε αδικαιολόγητες τις διακρίσεις του αντιπάλου του και αισθάνετο προδομένος από τον εξάδελφό του. Ο Μανουήλ Α, από την άλλη ήταν ανήσυχος τόσο απο την ιδιοσυγκρασία και την ευφυΐα του Πρίγκιπα⁹⁹, όσο και από τις μύχιες φιλοδοξίες και επιδιώξεις του¹⁰⁰. Μεταξύ των κυριαρχούσε τόσο η φιλία, όσο και ο σφοδρός ανταγωνισμός και η αντιζηλία. Από κείνη την περίοδο ο Ανδρόνικος άρχισε ή τουλάχιστον γνωρίζουμε ότι άρχισε να

⁹⁵Όλοι συμφωνούσαν πως ο μακαρίτης Ιωάννης Β΄ Κομνηνός ήξερε να πολεμάει. Κανένας όμως σ' αυτόν τον τομέα δεν θα μπορούσε ποτέ να παραβληθή με το σημερινό Αυτοκράτορα. Ο Μανουήλ πιάστηκε απ' τα λόγια του ανεπιού του Ιωάννη και μίλησε με συγκίνηση και μάλιστα πιο εγκωμιαστικά για τα μεγάλα έργα του πατέρα του. Στο σημείο αυτό μπήκε στην κουβέντα κι ο Ισαάκιος που επανέλαβε με αυθάδεια τους ισχυρισμούς του Ιωάννη και προχώρησε σε συγκρίσεις μεταξύ των δύο Αυτοκρατόρων (του πεθαμένου πατέρα του Μανουήλ και του αδελφού του) και έκανε για το δεύτερο υβριστικούς χαρακτηρισμούς. Ο Ανδρόνικος, που παρακολουθούσε αμίλητος, του πέταξε τότε ένα τσουχτερό αστείο, πράγμα που έκανε τον Ισαάκιο να τιναχτεί επάνω έξαλλος και να κινηθεί εναντίον του με το ξίφος του γυμνό. Ενστικτωδώς ο Μανουήλ σήκωσε το χέρι του για να προστατεύσει τον ξάδελφό του, ενώ ο Ιωάννης Δούκας απ' την πλευρά του χτύπησε τον Ισαάκιο με το μαστίγιο του αλόγου του. Η κίνηση αυτή άλλαξε την κατεύθυνση του ξίφους που τρύπησε το σαγόνι του Ανδρόνικου κι έκοψε βαθιά τον καρπό του αυτοκράτορα. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 49-50.

⁹⁶«ένθα τῶν ἄλλων καθ' ἅπαζ ἅπαντων τὰ βασιλέως ἐξαιρόντων ἔργα, ὁ Ἰωάννης τὰ τοῦ μᾶλλον ὑπερῆρ καὶ ὑπερετίθει πολλῶ. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐστεργετοῖς λεγομένοις καὶ ἡγάπα τοῦ πατρὸς ἔλασσοῦμενος. ὡς δ' ἐπαχθῆς τοῖς ἄλλοις Ἰωάννης εἶναι ἐδόκει, ὁ δὲ οὐ μέχρι τούτων τὸν λόγον ἴστησιν.... ὁ μὲν οὖν τοῦτον ἐρρύσθη τὸν τρόπον• βασιλεὺς δὲ τὴν χεῖρα καθάπερ ἔφην τοῦ Ἀνδρονίκου ὑπερσχὼν ἐπλήγη, οὐ μέντοι καιρίαν ἀλλ' ὅσον ὀλίγον τὴν σάρκα διαστήναι, ἧς τὴν οὐλὴν διὰ βίου ἐπὶ καρποῦ ἔφερον» Βλέπε Jo. Cinnami, *Epitome rerum ab Joanne et Manouel Comnenis gestarum*, CSHB, εκδόσεις Mainekes Aug, σελ 3-300.

⁹⁷Ο Jurewicz προσθέτει, ότι ο Ανδρόνικος επιτέθηκε στον Ισαάκιο και όχι το αντίθετο. Ο Ιωάννης Κίνναμος θα πρέπει να έχει μπερδέψει τον Ιωάννη που γράφει στο έργο του με τον Ισαάκιο. Όπου, δηλαδή, αναφέρει το όνομα Ιωάννης θα πρέπει, κατ' αυτόν, να αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για τον Ισαάκιο. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I. Komnenos*, εκδόσεις Hakker M. Ad., σελ 16-135.

⁹⁸Ενοχλείτο από τα αξιώματα που είχε κερδίσει ο Ιωάννης. Ζήλευε που τον έβλεπε να γίνεται ο έμπιστος του Μανουήλ και αισθανόταν παραγκωνισμένος που μοιραζόταν μ' αυτόν το νεοφερμένο το ενδιαφέρον του. Βλέπε αυτόθι, σελ 65.

⁹⁹Ο Ανδρόνικος, με την ομορφιά νεαρού ήρωα και ένα παράστημα βασιλικό, είχε πολλά χαρίσματα περισσότερα απ' όσα του έπρεπαν. Όπως όλοι οι Κομνηνοί διέθετε ευέλικτο μυαλό, εξυπνάδα και το χειρότερο απ' όλα, το δαιμόνιο της δολοπλοκίας συνδυασμένα με μια καταπληκτική άνεση λόγου που ήξερε να πειθί, τόσο στον απλό διάλογο όσο και στις δημόσιες αγορεύσεις. Αγαπημένα του βιβλία ήταν η Αγία Γραφή και οι επιστολές του Αποστόλου Παύλου, του οποίου επαναλάμβανε τις ρήσεις σε κάθε ευκαιρία. Σαν το Μανουήλ, ήξερε θαυμάσια να καλοπιάνη, με τη διαφορά ότι τα καλοπιιάσματά του είχαν άλλους στόχους. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 23.

¹⁰⁰Για τη γλώσσα του και το φρόνημά του, για τη μαχητικότητά του κι ότι ήταν κι αυτός ένας Κομνηνός (γιος τους σεβαστοκράτορα Ισαακίου και εγγονός του αυτοκράτορα Αλεξίου). Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 501.

επιβουλεύεται το θρόνο. Ο Κομνηνός πρίγκιπας, ήταν παρών στην υποδοχή του βασιλικού ζεύγους της Γαλλίας υπό τον Λουδοβίκο Ζ'¹⁰¹, από το Μανουήλ Α, τον Οκτώβριο του 1147.

Οι εχθροί του¹⁰², εκμεταλλευόμενοι ένα ερωτικό απόπημα, το 1152 εχώρισαν οριστικώς τους δύο άνδρες. Η πρώτη σύζυγος του Ανδρόνικου την οποία είχε νυμφευθεί σε ηλικία 34 ετών, ήταν μια δυναμική γυναίκα, η οποία τον αγαπούσε πολύ. Ο γάμος του¹⁰³ όμως δεν τον παρεμπόδισε¹⁰⁴ να συνάψη παράλληλο ερωτικό δεσμό με την ανεψιά του Ευδοκία, η οποία¹⁰⁵ έδειξε τους λιγότερους ενδοιασμούς από οιαδήποτε άλλη να του παραδοθή, λόγω της χηρείας της, ενώ παρουσιάζετο επιδεικτικώς¹⁰⁶ μαζί του. Το μεγαλύτερο προτέρημα του κομνηνού Πρίγκηπα ήταν το αρρενωπό και μεγαλόπρεπο παρουσιαστικό και η γοητεία του, γι' αυτό και είχε απίστευτη επιτυχία στις γυναίκες. Το ειδύλλιο τους προεκάλεσε σκάνδαλο στην αυλή, λόγω της συγγένειας των δύο Πριγκιπισσών-ερωμένων τόσο μεταξύ των όσο και με τους εραστές τους¹⁰⁷ Κομνηνούς. Είχε προηγηθεί, ασφαλώς, η σχέση του Μανουήλ Α με τη βασιλική αγαπημένη και ανεψιά του, Θεοδώρα. Παρά τη δυσχερή θέση στην οποία ευρίσκετο ο Ανδρόνικος, λόγω του αιμομικτικού δεσμού

¹⁰¹Με το Λουδοβίκο θα τον συνδέσουν, τριάντα πέντε χρόνια αργότερα, συγγενικοί δεσμοί φορώντας το διάδημα με τα μαργαριτάρια, ένα χρυσοκόκκινο μανδύα, κόκκινες κάλτσες και μώβ υποδήματα. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 58-59.

¹⁰²Ο Ιωάννης (ο ανεψιός του Αυτοκράτορα που αναφέραμε παραπάνω) και ο Ιωάννης Κατακουζηνός (που ήταν δεύτερος σύζυγος της Μαρίας, η οποία ήταν αδερφή του Ιωάννη). Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 501.

¹⁰³«... τοῦ Ἀνδρονίκου πρωτότοκος υἱὸς Μανουήλ καὶ ὁ σεβαστὸς Γεώργιος ὁ τῆς τοῦ Ἀνδρονίκου γυναικὸς ἀδελφός.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 348.

¹⁰⁴«τῶν θηλειῶν τοίνυν ἡ Εὐδοκία τὸν ἐκ παρθενίας ὁμεινετὴν ἀποβαλοῦσα θανάτῳ ἀνοσίῳ Ἀνδρονίκῳ συνήρχετο, ... » Βλέπε αυτόθι, σελ 136.

¹⁰⁵Ήταν λιγότερο υπεροπτική από τη βασιλική ευνοούμενη Θεοδώρα αλλά πιο αποφασιστική, λιγότερο άπληστη αλλά πιο υπολογίστρια κρύβοντας έναν τολμηρό και πεισματικό χαρακτήρα κάτω από μία θελκτική επιφάνεια. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 66.

¹⁰⁶Αυτό έγινε είτε από έρωτα είτε από απρονοησία ή κι από τα δύο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 504.

¹⁰⁷Συγκεκριμένα, η οικογένεια της αυτοκρατορικής ερωμένης Θεοδώρας -η μητέρα της πορφυρογέννητη Ευδοκία είχε πεθάνει και ζούσε μόνο ο πατέρας της Θεόδωρος Βατάτζης και τα αδέρφια της σε νεαρή ηλικία- ανέχονταν το δεσμό της με τον Αυτοκράτορα και θείο της. Οι συγγενείς της Ευδοκίας όμως, η οποία ήταν ορφανή από πατέρα (πέθανε το 1142) και μητέρα (πέθανε το 1152) - ο μεγάλος αδερφός της πρωτοσέβαστος Ιωάννης και ο γαμβρός της Ιωάννης Κατακουζηνός, - (δεύτερος σύζυγος της αδελφής της Μαρίας), είχαν πειραχτεί βαθιά και έπνεαν μένεα κατά του Ανδρόνικου. Βλέπε αυτόθι, σελ 504.

του με την Ευδοκία, απαντούσε αστειευόμενος, με προκλητικό τρόπο και υπαινιγμούς¹⁰⁸ προς τις παρατηρήσεις του Αυτοκράτορος.

Ο Πρίγκιπας, λόγω της κατακραυγής, εκδιώχθηκε από την αυλή, διορίσθη δε από το Μανουήλ Α, εν είδει τιμητικής εξορίας, Δούκας της Κιλικίας και στρατηγός του πολέμου εναντίον του ηγεμόνος, της αρμενικής Κιλικίας Θόρου Π¹⁰⁹Ρουπενίδη¹¹⁰. Η αποστολή του ήταν διττής σημασίας: εστόχευε να καταστήσει ακίνδυνο για το Βυζάντιο τον ανωτέρω Άρχοντα και να φέρη εις πέρας το διπλωματικής φύσεως γάμο¹¹¹ του άσπονδου εχθρού του, Ιωάννη.

¹⁰⁸«... και χαριετιζόμενος άνθυπέφερεν ώς φιλεῖ τὸ ἀρχόμενον ἐξομοιοῦσθαι τῷ και τὰ τῆς αὐτῆς ὁμοστοιχεῖ και συνάδει πως κεραμείας, εἰς τὸν ἐξάδελφον ἀποσκόπτων ταῦτα και βασιλέα τὸν Μανουήλ ὡς ὁμοιωπαθέσιν ὑποκύπτοντα πάθεσιν ἢ γοῶν και χείροσιν ἀλίσκόμενον, εἴπερ ὁ μὲν ἀδελφοῦ θυγατρὶ συνουσίαζεν, ὁ δ' Ἀνδρόνικος ἐξαδέλφου παιδὶ συγκατέκειτο.» Βλέπε Nic. Choniatae *Historia*, σελ 136.

¹⁰⁹Ο F. Chaladon εξιστορεῖ ὅτι ὁ Ιωάννης τὸν εἶχε νικήσει και τὸν εἶχε φυλακίσει στην Κωνσταντινούπολη, δραπέτευσε ὅμως με τὴ βοήθεια μιας βυζαντινῆς Πριγκίπισσας και ἐπέστρεψε στην πατρίδα του την Ἀρμενία. Βλέπε F. Chaladon, *Jean II Comnene (1118-1143) et Manuel I Comnene*, Τόμος II, ἐκδόσεις Frankin Bu., σελ 418-419.

¹¹⁰Ο ηγεμόνας αὐτός, εἶχε κατορθώσει να πάρει ἀπὸ τους Βυζαντινοὺς τὴν Ταρσό και τὴ Μουσουεστία και να αἰχμαλωτίσει τὸ Δούκα τῆς Κιλικίας, Θωμά. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 505.

¹¹¹Οι στόχοι του ἦταν να κατευνάσει τὸν άτακτο Θόρο, που υποκινούσε διάφορες ἐπιθέσεις στα σύνορα τῆς αυτοκρατορίας ὅπως και να ηγηθῆ ἐνός διπλωματικῆς γάμου του Ιωάννη, που ἦταν χήρος μετὰ τὸ θάνατο τῆς Μαρίας Κομνηνῆς-κόρης του Μανουήλ-, με τὴν Κωνσταντία, χήρα του Ραημούνδου τῆς Αντιόχειας. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I. Komnenos*, ἐκδόσεις, Hakkert M. Ad., σελ 16-135.

2.2 Η ήττα του από το Θόρο, ο διορισμός του ως Δούκα του Μπρανίτσεβο και της Νις και ο εγκλεισμός του στη φυλακή.

Ο Ανδρόνικος, είχε επιτυχίες εις βάρος του Θόρου Β Ρουπενίδη και επεδίωξε την ευμένεια του Αυτοκράτορος¹¹². Παρ'ότι, όμως, είχε αποκλείσει τους Κίλικες στη Μουσουεστία, επανήλθε στις παλαιές, αγαπημένες του ασωτείες και απολαύσεις¹¹³ μ' ελευθεριάζουσες γυναίκες και διασκεδαστές, οι οποίοι συνώδευον το στράτευμα και επακολούθησε γενική χαλάρωση. Ο Θόρος, αντιλαμβανόμενος την κατάσταση, που επικρατούσε στο στρατόπεδο, επετέθη¹¹⁴ εναντίον τους υποχρεώνοντάς τους σε ταπεινωτική ήττα¹¹⁵. Ο Πρίγκηπας, παρά τη γενναιότητα την οποίαν επέδειξε κατά τη μάχη και μη μπορώντας να αποσοβήση την καταστροφή της οποίας υπήρξε συντελεστής, καθώς οι στρατιώτες ακολούθησαν το παράδειγμά του, κατευθύνθηκε καλπάζοντας με το άλογό του, σαν κυνηγημένος προς την Αντιόχεια όπου τον υποδέχθη η πριγκίπισσα Κωνσταντία¹¹⁶, μητέρα της επόμενης ερωμένης του Φιλίππας και ανεχώρησε για την Κωνσταντινούπολη. Κατά την επάνοδό του στην πρωτεύουσα προς μεγάλη έκπληξη όλων, ο Ανδρόνικος δεν έδειξε μεταμέλεια, ούτε αισχύνη για την ήττα, αλλά αντιθέτως, ως αλλοπρόσαλλος χαρακτήρας, υπήρξε αλαζών και είρων προς το στράτευμα του οποίου ηγείτο. Εμπρηστικός και εύθυμος, ως καλός ηθοποιός, ήξερε να πείθη τους πάντες, πως τίποτε δεν τον πτούσε, τίποτε δεν τον άγγιζε· ήθελε να δείχνη

¹¹²Υπό τον όρο να αναγνωρισθεί ως ανεξάρτητος ηγεμόνας της Αρμενικής Κιλικίας, όπως τον είχαν ήδη αναγνωρίσει οι άλλοι Αρμένιοι αρχηγοί, που προηγουμένως διατελούσαν υπό την επιρροή της Αυτοκρατορίας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 505.

¹¹³Υπέκυπτε σε γυναίκες, που ακολουθούσαν το στράτευμα αλλά και σε παιχνίδια με μίμους, κωμωδούς και μουσικούς, ενώ το παράδειγμά του, ακολούθησε όλο το στράτευμα με τα αποτελέσματα να είναι θλιβερά. Βλέπε αυτόθι, σελ 505.

¹¹⁴Μία ασέληνη νύχτα που έβρεχε καταρρακτωδώς μπήκε στα τείχη από ανοίγματα, ενώ οι Βυζαντινοί φύλαγαν τις πύλες. Βλέπε αυτόθι, σελ 505.

¹¹⁵ Όλο το στρατόπεδο έπεσε στα χέρια του Θόρου και τα στρατεύματά του απέσπασαν τεράστια πλούτη. Οι Αρμένιοι πρίγκηπες, που ήταν υποτελείς στο Βυζάντιο σκοτώθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν. Ο σεβαστός Θεόδωρος Κοντοστέφανος, μάλιστα, έπεσε θύμα προσωπικής εκδίκησης. Βλέπε αυτόθι, σελ 505.

¹¹⁶Τον περιέβαλε με αβροσύνη. Του παρουσίασε της δύο κορούλες της, τη Μαρία και τη Φίλιππα πέντε και έξι ετών τότε, που αργότερα θα παίξουν σημαντικό ρόλο στη ζωή του. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 74

και να είναι ατρόμητος¹¹⁷. Ο Μανουήλ Α επισήμως του απέδωσε τιμές, ιδιωτικώς δε τον επέπληξε.

Το 1153, καίτοι τον εβάρυνε η αποτυχία της Κιλικίας, ο Αυτοκράτωρ του απένειμε¹¹⁸, κατ'ομολογία του Νικήτα Χωνιάτη, τον τίτλο¹¹⁹ του Δούκα Βρανιτζόβης και Βελιγραδίου¹²⁰, συμφώνως δε προς τον Ιωάννη Κίνναμο το αξίωμα του Δούκα της Ναϊσσοῦ και Βρανισσόβης¹²¹. Η διαφοροποίηση των δύο ιστορικών δημιουργεί σκεπτικισμό στους ερευνητές¹²².

Με την ιδιότητα του διοικητή της Κιλικίας ο Ανδρόνικος είχε ύποπτες συναλλαγές με ξένους ηγέτες, όπως με τον Αμάλριχο Α'¹²³, βασιλέα της Ιερουσαλήμ και το σουλτάνο του Ικονίου Masoud I¹²⁴, με τους οποίους εξύφαινε πλεκτάνη κατά του Μανουήλ Α με στόχο την εκθρόνισή του. Διά τον ίδιο λόγο ήλθε σε διαπραγματεύσεις, με το Γερμανό αυτοκράτορα Φρειδερίκο Ι τον Κοκκινοπώγων¹²⁵, ως προς τις οποίες πρέπει να διατηρούμε επιφυλάξεις¹²⁶, λόγω

¹¹⁷ Όλη η αυλή περίμενε τον ερχομό του με ανυπομονησία. Αν θα μετάνιωνε ή θα φαινόταν ντροπιασμένος. Τίποτε απ'αυτά δε συνέβη. Ο Ανδρόνικος κατέφθασε πιο προκλητικός από ποτέ μετά της Ευδοκίας, αστεϊευόμενος με την αποτυχία του και ειρωνευόμενος την αναδρία των στρατιωτών του. Περίμεναν να τον δουν ταπεινωμένο κι αυτός το έριχνε στο καλαμπούρι. Έπαιξε σκληρό παιχνίδι. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α' Κομνηνός*, σελ 74.

¹¹⁸ Ο Μανουήλ ήθελε να τον διατηρεί πάντα μακριά από την αυλή, όπου τον έβρισκαν ενοχλητικό. Βλέπε Κων. Βαρζός *γενεαλογία*, σελ 506.

¹¹⁹ « ἐπειδὴ γὰρ παρελύθη τῆς δουκιῆς ἀρχῆς Βρανιτζόβης και Βελεγράδων ὁ Κομνηνός Ἀνδρόνικος, ... » Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 133.

¹²⁰ Ενώ του παραχώρησε και την Καστοριά. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 506.

¹²¹ «ἀμέλει και τότε Ναϊσοῦ τε και Βρανισσόβης προκεχειρίστο δοῦλα, προσέτι και Καστορίαν αὐτῷ ἔδωκεν » Βλέπε Jo. Cinnami, *Epitome rerum ab Joanne et Manouel Comnenis gestarum*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, εκδόσεις Meineke Aug., σελ 3-300.

¹²² Ο Zlatarski αναφέρει ότι ήταν μάλλον απίθανο να υπήρξε ο Ανδρόνικος ταυτοχρόνως Δούκας ενός τόσο μεγάλου θέματος. Ο Μανουήλ, για να αποφύγει μια επίθεση των ουγγρικών στρατευμάτων από το Σίρμιο έκλεισε μόνο την περιοχή του Βελιγραδίου που βρισκόταν εντός του θέματος της Νις και του Μπρανίτσεβο και την έδωσε στον Ανδρόνικο. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I. Komnenos*, σελ 50.

¹²³ Βασίλευσε την περίοδο 1152-1163. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 506.

¹²⁴ Ήταν ηγεμόνας από το 1116 έως το 1156. Βλέπε αυτόθι, σελ 506.

¹²⁵ Βασίλευσε την περίοδο 1152-1190. Οι προσφορές του Ανδρόνικου στο Γερμανό ηγεμόνα μας είναι άγνωστες. Βλέπε αυτόθι, σελ 506.

¹²⁶ Πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί ως προς την ορθότητα αυτών των διαπραγματεύσεων με το Φρειδερίκο, διότι οι Βυζαντινο-γερμανικές σχέσεις ήταν ειρηνικές. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I. Komnenos*, σελ 50.

μη επαρκών αποδείξεων. Είχε επίσης επαφές δι'αλληλογραφίας με το βασιλέα της Ουγγαρίας Γκέισα ΙΙ¹²⁷ αποσκοπώντας στο σφετερισμό του θρόνου. Ο Κομνηνός πρίγκιπας πρότεινε στον Ούγγρο ηγεμόνα, να του παραχωρήσει τη διοικητική του περιφέρεια, με αντάλλαγμα τη βοήθειά του, προς πραγματοποίηση των άνομων σχεδίων του¹²⁸. Δυστυχώς γι'αυτόν οι μηχανορραφίες αποκαλύφθηκαν από τις επιστολές που περιήλθαν εις γνώση του Μανουήλ Α, ο οποίος αντιμετώπισε τον Ανδρόνικο στην Κωνσταντινούπολη, με επιτηδευμένη ευπρέπεια. Ο Πρίγκιπας επεδίωξε επανειλημμένως να ανέλθι στην εξουσία, εμπλέκοντας ξένες δυνάμεις και μη διστάζοντας να επιχειρήσει τη δολοφονία του Αυτοκράτορος. Παρ'όλα αυτά διασκέδαζε, κι αυτό το έδειχνε φανερά με το παιχνίδι των πολιτικών δολοπλοκιών εναντίον του εξαδέλφου του, όπου δεν ορρωδούσε ακόμη κι εμπρός στην εσχάτη προδοσία.

Ο Μανουήλ Α, ανήσυχος από τις επιδρομές των Ούγγρων και των Νορμανδών της Σικελίας, που εποφθαλμιούσαν ελληνικά εδάφη, το χειμώνα του 1154 στρατοπέδευσε στην Πελαγονία της Μακεδονίας. Προκλήθηκε σύρραξη με τους Ούγγρους¹²⁹, οι οποίοι ενικήθησαν και συνθηκολόγησαν, την οποία περιγράφουν ο Ιωάννης Κίνναμος¹³⁰ και ο Νικήτας Χωνιάτης¹³¹, για την ημερομηνία διεξαγωγής της οποίας δεν είμεθα βέβαιοι.

¹²⁷ Ήταν βασιλιάς την περίοδο 1141-1162. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 506.

¹²⁸ Πρότεινε στο Γκέισα να του παραδώσει την περιοχή του δουκάτου που κυβερνούσε, αν συμφωνούσε να τον βοηθήσει να καταλάβει το θρόνο. Για να καλυφθεί γι'αυτές τις συνεννοήσεις απέναντι στο Μανουήλ, δικαιολογήθηκε ότι παριστάνει το φίλο σε μερικούς ισχυρούς Ούγγρους για να τους κάνει υποχείριους στο Βυζάντιο. Ο Μανουήλ, είχε στα χέρια του τα γράμματα του Ανδρόνικου προς τον Ούγγρο ηγεμόνα, όμως ήθελε να αφήσει τον ένοχο να προχωρήσει πιο βαθιά, παριστάνοντας ότι δεν γνωρίζει τίποτα. Κατά την παραμονή του Μανουήλ στην Κωνσταντινούπολη ο Ανδρόνικος είχε ήδη κλείσει τη συμφωνία του με το Γκέισα ΙΙ και πήγε στην πρωτεύουσα, όπου ο Αυτοκράτορας τον δέχθηκε με προσποιητή ευγένεια. Βλέπε αυτόθι, σελ 506-507.

¹²⁹ Ο Κίνναμος αναφέρει την περιοχή του Δούναβη, που επικρατούσαν ισχυροί άνεμοι και βροχοπτώσεις, φαινόμενα στα οποία ήταν συνηθισμένη η περιοχή στις αρχές του έτους, ενώ εξιστορεί ότι τα στρατεύματα του Ιωάννη Κατακουζηνού συνάντησαν χειμώνα στα βουνά Βερεα (Werea) από την αρχή της εκστρατείας, η οποία πρέπει να έγινε από την άνοιξη του 1154 έως τις αρχές του επόμενου έτους. Βλέπε Οκ. Jurewicz, *Andronikos I. Komnenos*, σελ 55.

¹³⁰ «Ο μὲν οὖν ἐκ ποδῶν ἐγένετο. ὁ δὲ Παιονίας ῥήξ μῆπω τι πεπυσμένος τῶν Ἀνδρονίκω συμπεπτωκότων δυνάμεις ἐκ τε Τζέχων καὶ Σαζόνων ἄλλων τε πλείστων ἐαυτῶ συστησάμενος ἐθνῶν εἰς τὴν Βραγιτζόβης πολιορκίαν καθίστατο, ἐπαρθεὶς οἶμαι οἷς Ἀνδρόνικος αὐτῷ διαμολογησάμενος ἔτυχε. τούτον βασιλεὺς ἀκούσας καταπέληκτο μὲν πρὸς τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν Οὐννων ἐθαύμαζεν ἀπιστίαν, εἰ τῶν ἔναγχος σφισίν ὁμοιοσμένων ἐξ οὐδεμίας ἀλογήσειαν αἰτίας. ὀζύτητος δ' ὅμως δεῖσθαι τὸ πρᾶγμα βουελευσάμενο, αὐτίκα τὴν ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐφέρετο. ἴππων μέντοι καὶ ὑποζυγίων τῶν πεσόντων ζωὸς ἐκ τῶν τοῖς Οὐννοις ἀντεκομίσαντο αὐτοχθόνων. οὕτω τε τὸν πόλεμον λύσαντες ἐπ' οἶκον ἀνεκομίσθησαν. καὶ τὸ ἐντεῦθεν ταὰ ταῶν Ἰταλικῶν πολέμων ἀρχὴν ἦν ἤδη ἔφην ἐσχηκότα λαμπρότερον ἄρτι κινεῖσθαι ἤρξατο. λέγωμεν δὲ ἀναλαβόντες μικρόν.» Βλέπε Βλέπε Jo. Cinnami.,

Ο Μανουήλ Α, μανιώδης κυνηγός¹³²ών, επιδίεδετο στο αγαπημένο του άθλημα, φορώντας σιδηρούς θώρακα, φοβούμενος μην κάποιος εκ του συγγενικού του περιβάλλοντος επιχειρήσει να τον δολοφονήσει¹³³ και ιδιαιτέρως ο αδελφός του Ισαάκιος Κομνηνός. Ο Ανδρόνικος, ένα βράδυ, κατά το οποίο ο Αυτοκράτωρ είχε εξέλθει προς θήρα και θα διανυκτέρευε στο αντίσκηνό του, έκανε δύο απόπειρες φόνου εναντίον του με κίνδυνο να συλληφθή, οι οποίες όμως έγιναν αισθητές από τους φρουρούς του¹³⁴ και απέτυχαν¹³⁵. Περί της πρώτης εξ αυτών οφείλουμε να

Epitome rerum ab Joanne et Manouel Comnenis gestarum, CSHB, εκδόσεις Meineke Aug., σελ 3-300.

¹³¹«...εἶχεν εὐθὺς ἡ Πελαγονία, ὅποσα μὴ εὐθὺν ἐκείνον εἰς τὸν ἑξάδελφον καὶ βασιλέα διήλεχον, κάκειθεν ἡ πόλις ἀναπεμπόμενον δέσμιον καὶ ἐν μιᾷ τῶν τοῦ μεγάλου παλατίου φρουρῶν καθειργνύμενον τὸν κατὰ Ῥωμαίων εὐθὺς ὁ Οὐννάρχης ἔξεφερε πολεμῶν, καὶ ἦν πολιορκῶν Βρανιτζόβαν καὶ κατὰτρέχων τὰ ἐκεῖ πάντα, λεηλατῶν τε καὶ ἔγων ὡς ἦρητο....βασιλεὺς τοίνυν ἐνωτισάμενος ταῦτα τὴν ἐκεῖσε πορείαν ἐπέτεινε, εἴ πως οἱ Παῖονες πρὸς τὴν αὐτοῦ διαταραχθέντες ἄφιζιν τῶν ἐκεῖθι χωρῶν ἀπανασταῖεν• ὃ καὶ ἦσαν διαπραζάμενοι, συμβιβασθέντες μετὰ τοῦ βασιλέως, ὡς ὁ καιρὸς τότε ἔδωκεν. αὐτὸς δὲ ὡς εἶχε τὰ κατὰ Βρανιτζόβαν καὶ Βελγρᾶδα καταστησάμενος πράγματα, εἰς ταὴν βασιλίδα πόλιν μετασκηνοῖ» Βλέπε Nic.Choniatae., *Historia*, σελ 133-134.

¹³²Όπως και ο πατέρας του. Συχνά ο Μανουήλ απομακρυνόταν από το στρατόπεδο για να κυνηγήσει αρκούδες και αγριόχοιρους στις γύρω περιοχές, στήνοντας τη σκηνή του όπου ήταν καλύτερα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 507.

¹³³Στο στρατόπεδο οι υποψίες έπεσαν στον αδελφό του, Ισαάκιο Κομνηνό, τον οποίον είχε παραγκωνίσει ως προς τα κληρονομικά δικαιώματα του θρόνου, καθώς είχε κλέψει τη σφραγίδα για τη σφράγιση των ενταλμάτων πληρωμής των αυτοκρατορικών δωρεών. Βλέπε αυτόθι, σελ 508.

¹³⁴ Ο Ανδρόνικος μ' ένα σώμα Ισαύρων που είχε προσλάβει, πήγε προς το μέρος όπου είχε στηθεί η σκηνή του Μανουήλ. Αφήνοντας τους στρατιώτες εκεί κοντά, ντύθηκε μ' ένα ιταλικό ένδυμα και πάνω σ' ένα μουλάρι, κατευθύνθηκε προς τη σκηνή του μ' ένα μαχαίρι στο χέρι. Οι φύλακες του Μανουήλ αντελήφθησαν την κίνηση κάποιου, αλλά ο Ιωάννης ήταν ο πρώτος που ισχυρίστηκε ότι αναγνώρισε τον Ανδρόνικο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η απόπειρα απέτυχε κι αυτός, κάνοντας πως αποπατούσε, ξέφυγε προς το δάσος, όπου τον περίμεναν οι στρατιώτες του. Η αποτυχία, όμως, δεν τον πτόησε. Έκανε και δεύτερη απόπειρα. Πήγε και περίμενε μαζί με τους στρατιώτες του στο δρόμο που θα περνούσε ο Μανουήλ για να επιστρέψει στο στρατόπεδο. Τον Ανδρόνικο όμως παρακολουθούσαν άνθρωποι του Αυτοκράτορα, καθώς ο πρωτοστράτορας Αλέξιος Αξούχος (σύζυγος της Μαρίας της πορφυρογέννητης) ειδοποίησε την αυτοκράτειρα Ειρήνη την Αλαμανική, που έστειλε αμέσως ταχυδρόμο στο Μανουήλ και τον ενημέρωσε για τον κίνδυνο που διέτρεχε. Συγχρόνως 300 άντρες της φρουράς, υπό τις διαταγές του Ισαχ-Μιχαήλ (ενός πολύ σκληρού Τούρκου αρνησίθρησκου και βασιλικού ευνοούμενου) έτρεξαν να συναντήσουν τον Αυτοκράτορα, ο οποίος άλλαξε πορεία και επέστρεψε χωρίς εμπόδιο στο στρατόπεδο. Βλέπε αυτόθι, σελ 508 -509.

¹³⁵«Επειδή περ ὁ Ανδρόνικος νυκτέρω συνηγεσίῳ βασιλέα διατρίβοντα ἔγνω, ἱκανοὺς Ἰσαύρων τῶν περὶ αὐτὸν ὀπλισάμενος, οἵπερ ὡς κατὰ παντὸς αὐτῷ ξυνασπίσωσι πίστεις ἔδοσαν φθάσαντες, ἵππον τε αὐτοῦ τὸν δρομικώτατον ἐπαγόμενος σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τὸν τόπον ἦλθεν. ἀλλ' αὐτοὺς μὲν ἀποτέρω ἐπὶ λόχμῃ τὸν ἵππονκαθεζόντας ἔστησεν, ὃ δὲ ξὺν ἡμίονῳ ἐγγὺς τῆς βασιλέως ἦλθε σκηνῆς, ἀποβάς τε ἡσυχῇ ἐπορεύετο βάδην ἐγχειρίδιον ἐπίσῳν τῇ δεξιᾷ....καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπιβουλῆς ἐκείνης ἐνταῦθα ἐλύετο. ὀλίγῳ δὲ ὕστερον σὺν πλείοσιν Ἰσαύρων ἐξῆι νύκτωρ ἐπὶ βασιλέα στελλόμενος» Βλέπε Jo. Cinnami., *Epitome rerum ab Joanne et Manouel Comnenis gestarum*, σελ 129-130.

διερωτηθούμε, αν ήταν ακριβής ή απλώς μια προσπάθεια διαβολής του¹³⁶ από τον αντίπαλό του, πρωτοσέβαστο Ιωάννη.

Οι συγγενείς της Ευδοκίας εμπλέκονται σε υποθέσεις εξόντωσης¹³⁷ του Ανδρόνικου, πνέοντας μένεα για την παράνομη σχέση τους. Κάποια ημέρα, κατά την οποία ο Κομνηνός πρίγκιπας συνάντησε την ερωμένη του, του έστησαν ενέδρα κατά την έξοδό του από τη σκηνή¹³⁸ τους. Η Ευδοκία, αντιλαμβανόμενη τη συνωμοσία, από το άκουσμα των ψιθύρων, ειδοποίησε τον εραστή της. Ο Νικήτας Χωνιάτης, ισχυρίζεται ότι την ώρα εκείνη η μαιτρέσα του είχε αλλού το μυαλό της¹³⁹. Ο Ανδρόνικος ετοιμοπόλεμος και θαρραλέος, ως συνήθως, ύψωσε το σπαθί του, όμως εκείνη σε μια διαφορετική προσέγγιση του θέματος, του πρότεινε να ενδυθεί με γυναικεία αμφίεση¹⁴⁰ για να διαφύγει ευκόλως. Ο Πρίγκιπας απέρριψε το σχέδιο της Ευδοκίας, υπό την αγωνία της σύλληψής του και της συνεπακόλουθης διάσυσσής του και γελοιοποίησής του από τον Αυτοκράτορα. Αντιθέτως, δε αψηφώντας τον κίνδυνο και εκπλήσσοντας τους επίδοξους δολοφόνους του, οι οποίοι παρακολουθούσαν εμβρόντητοι από τον αιφνδιασμό κατόρθωσε να ξεφύγει με ηρωικό τρόπο, σχίζοντας με το ξίφος του τη σκηνή και να χαθή μέσα στη νύκτα¹⁴¹. Το περιστατικό αφηγείται ο ιστοριογράφος¹⁴², ενώ

¹³⁶Σ' αυτά τα επεισόδια ο Ι. Κίνναμος εξιστορεί τη μαρτυρία του θανάσιμου εχθρού του Ανδρόνικου, Ιωάννη. Την αδελφή του Ευδοκία, ο Ανδρόνικος, ξαναβρήκε στους αυτοκρατορικούς κύκλους μόλις γύρισε από την Κιλικία και ξανάρχισε μαζί της την ερωτική σχέση. Ο Ιωάννης ισχυρίστηκε πως αναγνώρισε τον Ανδρόνικο, διερωτάται, όμως κάποιος μήπως στο περιστατικό αυτό υπάρχει συκοφαντία του πρωτοσέβαστου Ιωάννη εναντίον του αντιπάλου του, για να τον εξαφανίσει. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 507-509.

¹³⁷Δεν ήταν μόνο οι υπερβολές για τις συνωμοσίες και επιθέσεις του Ανδρόνικου ή και τις ραδιουργίες εις βάρος του, ίσως του λιγότερου ενόχου για όσα του καταμαρτυρούσαν αλλά ήθελαν να απαλλαγούν από αυτόν, ακόμη και με δολοφονία. Βλέπε αυτόθι, σελ 509.

¹³⁸ «... , οί δὲ καθ' αἶμα τῆ Εὐδοκία προσήκοντες, περιστάντες τὴν σκηνὴν ὡς τοῦτο ἔγνωσαν, μετὰ συγχῶν ὀπλοφόρων ἐτήρουν τὴν ἔξοδον ὡς αὐτίκα μάλα τοῦτον διαχειρισόμενοι.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 137.

¹³⁹ «αλλ' οὐκ ἔλαθε ταῦτα τὴν Εὐδοκίαν καίπερ ἐφ' ἑτέροις τὸν νοῦν ἔχουσαν ...» Βλέπε αυτόθι, σελ 137.

¹⁴⁰Την ώρα που θα ντυνόταν η Ευδοκία θα φώναζε δυνατά, για να μπορέσουν να την ακούσουν οι συνωμότες, θα έμπαινε κάποια απ' τις γυναίκες τις υπηρεσίας της, που θα τη διέταζε να φέρει δήθεν φως και τότε θα έβγαινε από τη σκηνή ο Ανδρόνικος στη θέση της θεραπεαινίδας, μεταμφιεσμένος γυναίκα και θα διέφευγε, χωρίς να τον προσέξει κανείς. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 509.

¹⁴¹ Έκανε ένα τεράστιο πήδημα σαν αυτό των Θεσσαλών, πάνω από τα σχοινιά, τα κοντάρια και το χαμηλό τοίχο μπροστά από τους απροετοίμαστους δολοφόνους του που τον περίμεναν παραλύοντας από τη δυσάρεστη έκπληξη σ' αυτή την αναπάντεχη εμφάνιση κι εξαφανίστηκε. Βλέπε αυτόθι, σελ 510.

επιβεβαιώνεται κι από έναν ερευνητή¹⁴³. Ο Μανουήλ Α πληροφορηθείς το επόμενο πρωί τα διατρέξαντα, αναλύθηκε σε γέλια¹⁴⁴.

Μία ημέρα, κατά την οποία ο Ανδρόνικος εφρόντιζε το άλογό του¹⁴⁵, ο Μανουήλ Α τον ερώτησε, γιατί ασχολείται υπερβολικά με την περιποίηση του υποζυγίου του. Η αιχμηρή και διαφορούμενη απάντηση του Κομνηνού πρίγκιπα, για να τρέξει γρήγορα όταν θα απεκεφάλιζε τον πιο μισητό του εχθρό, υπονοώντας πως απέβλεπε στη θανάτωση του ανεψιού του, πρωτοσέβαστου Ιωάννη¹⁴⁶, παρεξηγήθη υπό του Αυτοκράτορος ο οποίος τη θεώρησε προσωπική προσβολή. Ο Μανουήλ Α, θορυβηθείς από το συμβάν, πρόσταξε να συλληφθή ο Ανδρόνικος και να φυλακισθή αλυσοδέσμιος υπό απόλυτη απομόνωση, στην Κωνσταντινούπολη, σε κάποιον από τους πύργους των ανακτόρων. Η ημερομηνία εγκλεισμού του αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού για τους ιστορικούς¹⁴⁷.

¹⁴²«οὐκοῦν τὸ ξίφος γυμνόσας καὶ δούς τοῦτο τῇ δεξιᾷ ἀφάλλεται, τὴν σκηνὴν ἐγκαρσίως διατεμών, καὶ ἐν ἐνὶ πηδήματι Θετταλῶ ἄντικρυς ὑπερβαίνει τὸν τε ξυγκείμενον τῇ σκηνῇ τυχὸν οὕτω θριγγόν, καὶ ὅσον ἐπέϊχον οἱ πάσσαλοι καὶ οἱ σχοῖνοι χῶρον, ὡς ἀχανεῖς γενέσθαι τοὺς ἐνεδρεύοντας καὶ τὸ διαδρᾶναι σφᾶς τὸ θήραμα θαῦμα καὶ θέαμα ἠγεῖσθαι καινόν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 138.

¹⁴³Οι δολοφόνοι ήταν ελαφροπόδαροι, όμως κι η Ευδοκία είχε ελαφρύ ύπνο. Ξύπνησε απ'τον χαρακτηριστικό ήχο ενός ξίφους, έστησε αυτί και άκουσε ψιθύρους έξω. Αντιλήφθηκε το νόημα και σκούνηξε τον Ανδρόνικο, που κοιμόταν δίπλα της. Θορυβημένοι και ανήσυχοι αναζητούσαν οδό σωτηρίας. Η Ευδοκία του πρότεινε να βάλει ένα απ' τα φορέματά της, να σκεπάσει το πρόσωπό του μ' ένα πέπλο και να βγεί απ' τη σκηνή σαν θερααινίδα αλλά δεν συγκατάνευσε σ' αυτή τη λύση. Δεν ήθελε να πεθάνει μεταμφιεσμένος, οπότε ντύθηκε όσο γινόταν πιο αθόρυβα. Με το σπαθί του έσκισε τη σκηνή και πετάχτηκε σαν φάντασμα με το όπλο στο χέρι, πήδηξε το φράχτη που κύκλωνε τη σκηνή τους και χάθηκε μέσα στη νύχτα, πριν οι παρ'όλιγον δολοφόνοι του συνέλθουν απ'την κατάπληξή τους. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 77.

¹⁴⁴Ο Μανουήλ έβρισκε ότι ο ξάδερφός του παρεκτρεπόταν καμία φορά, έδειχνε όμως την επιείκεια που δείχνει ο χαροκόπος σ' όσους τον διασκεδάζουν. Βλέπε αυτόθι, σελ 77.

¹⁴⁵Θεωρούσαν ένα ταχύτατο ευγενικό ζώο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *Η γενεαλογία των Κομνηνών*, Τόμος Α΄, σελ 510.

¹⁴⁶«ὄθεν καὶ πυνθανομένου ποτὲ τοῦ βασιλέως τί βούλεται τούτω τὰ τῆς τοῦ ἴππου τοῦδε ἐπιμελήσεως; “ὡς ἂν” ἔφη ἐκεῖνος “τὸν πάντων ἐμοὶ δυσμενέστατον τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος οἰχήσομαι ἀπίων” διὰ τούτων δῆθεν τὸν πρωτοσέβαστον αἰνιττόμενος.» Βλέπε Jo. Cinnami, *Epitome rerum ab Joanne et Manouel Comnenis gestarum*, σελ 130.

¹⁴⁷Ο Ok. Jurewicz περιγράφει ότι ο Ανδρόνικος φυλακίστηκε στις αρχές του 1154. Ο Chaladon παρατηρεί ότι αυτό έγινε το Δεκέμβριο του 1154, ενώ ο Jurewicz αναφέρει ως χρονολογία φυλάκισης το φθινόπωρο του 1154. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 55.

2.3 Η πρώτη απόπειρα απόδρασής του, ο δεύτερος εγκλεισμός του στη φυλακή και η φυγή του στο Γιαροσλάβο.

Μετά την πάροδο τριών ετών από την κράτησή του, το 1158 ο Ανδρόνικος μηχανεύθηκε και εκτέλεσε με άψογο τρόπο, μία νέα προσπάθεια προς την ελευθερία. Από μία τρύπα που άνοιξε στο δάπεδο του κελλιού του, την οποία κάλυψε μ' ένα έπιπλο, κατέφυγε σ'έναν παλαιό υπόνομο κάτω απ' αυτό, οπότε κατά τον τακτικό έλεγχο των δεσμοφυλάκων, υπέθεσαν φυσικά πως ο Κομνηνός πρίγκιπας είχε δραπετεύσει. Οι έρευνες¹⁴⁸ για τον εντοπισμό του απέβησαν άκαρπες, ενώ η είδηση προέκάλεσε αναστάτωση στην αυλή¹⁴⁹. Η νόμιμη σύζυγός του, κατέστη ύποπτη ως ηθικός αυτουργός και συνεργός στη φυγάδευσή του¹⁵⁰. Συνελήφθη και φυλακίσθηκε στο ίδιο κελλί που εν τω μεταξύ ο Ανδρόνικος είχε εγκαταλείψει για το υπόγειο. Τις νύκτες όμως, γλιστρούσε αθόρυβα στο κελλί της¹⁵¹, που ήταν πάνω από την κρυσώνα του και τη συναντούσε. Διαρρέεται πως αποτέλεσμα της συνεύρεσης αυτής, ήταν η γέννηση του γιού τους, Μανουήλ¹⁵².

Μετά την παρέλευση μίας εβδομάδος, ο Ανδρόνικος κατώρθωσε, αλήθεια, να αποδράση, καθώς χαλάρωσαν τα μέτρα ασφαλείας και ατόνησε η επιτήρηση και να διαφύγη στη Μικρά Ασία. Από κει, η πορεία του τον έφερε στο Σαγγάριο ποταμό, όπου, λόγω του δυνατού ψύχους, -ήταν τέλη του 1158- υπεχρεώθη να αναζητήσει άσυλο σε σπίτι χωρικών, όμως αυτοί από τους οποίους ανέμενε

¹⁴⁸Οι φρουροί, στην έρευνα που έκαναν στο κελί του ανακάλυψαν ότι δεν είχε παραβιασθεί ούτε η στέγη ούτε τα κάγκελα των παραθύρων και δεν μπορούσαν να φανταστούν από που είχε ξεφύγει. Απορροφημένοι απ' το περιστατικό και ανήσυχoi απ' τη ευθύνη που τους αναλογούσε, έσκιζαν τα πρόσωπά τους με τα νύχια τους και ειδοποίησαν την αυτοκράτειρα Ειρήνη την Αλαμανική, γιατί ο Μανουήλ πολεμούσε στην Κιλικία και ήταν απών. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 511.

¹⁴⁹Εδόθη διαταγή να σφραγισθούν όλες οι πύλες της Κωνσταντινούπολης, να γίνουν έρευνες σε όλα τα πλοία που βρίσκονταν στα αγκυροβόλια στο λιμάνι και σε όλα τα μαγαζιά και σπίτια. Έστειλαν παντού διαταγές για την άμεση σύλληψή του. Βλέπε αυτόθι, σελ 511.

¹⁵⁰«θερμοουργός δὲ ὦν καὶ ἀνθρώπων πολυτροπώτατος κἀν τοῖς ἀπόροις ποριστικὸς καὶ εὐμέθοδος, παλαιάτατον κατανοήσας ὑπόνομον καθ' ὃν εἰργνητο οἰκίσκον (πύργος δὲ οὗτος ἦν ἐκ πλινθου ἄπας ὀπιτῆς) ὕψισι τοῦτον, ταῖς χερσὶ προτέρον ὡς ἀμίλαις ἢ σκαλίσι ἀνύποπτα, καὶ τι προεκπετάσας ἔπιπλον. ... ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ ἡ τούτου συλληφθεῖσα γυνὴ ὡς τῆς φυγῆς συνίσταται τῷ δεσμοτηρίῳ παραρριπτεῖται ἐν ᾧπερ καθεῖρκετο Ἀνδρόνικος, ὡς ἐκεῖσε τίνη δίκας τῆς φιλανδρίας ἐν ὁ ταύτης συνείληπτο σύζυγος, ᾧ ὑπέθετο τὴν δραπέτευσιν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 140.

¹⁵¹«ἔξαναδὸς γὰρ οὗτος τοῦ θόλου καὶ τὸν ὑπόνομον ἐκλελοιπὸς τῇ γυναικὶ ἐντυγχάνει, δόξας ὅσα καὶ δαίμων τὰ πρῶτα ὑποταρτάριος ἢ νεκρὸν ἀμενηνὸν ἴνδαλμα, καὶ διαταράζας τῷ ἀέλπτῳ τῆς θεᾶς τὴν ἄνθρωπον.» Βλέπε αυτόθι, σελ 140.

¹⁵²Γεννήθηκε τον Αύγουστο ή Σεπτέμβριο του 1159 κι αργότερα στέφθηκε από τον πατέρα του Βασιλεύς. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 512.

βοήθεια, τον ανεγνώρισαν και παρά τις διαβεβαιώσεις του δραπέτη Πρίγκιπα ότι δεν ήταν ο ίδιος, τον κατέδωσαν στις αρχές. Συνελήφθη από έναν στρατιώτη¹⁵³·επαναπροωθήθη στην Κωνσταντινούπολη¹⁵⁴και οδηγήθηκε φρουρούμενος και σιδηροδέσμιος με διπλές αλυσίδες¹⁵⁵στη φυλακή, όπου παρέμεινε επί έξι έτη, έως το 1164. Αυτόν τον άνθρωπο όμως δεν τον κρατούσαν δεσμά· δεν πτοείτο ουδέποτε από τις δυσκολίες και δεν ήξερε να χάνη. Εκμεταλλευόμενος τις κατάλληλες περιστάσεις¹⁵⁶που υπήρχαν, όπως η ατονία των συνθηκών κράτησής του και η δυνατότητα να έχη έναν υπηρέτη και τις προϋποθέσεις που εδημιούργησε¹⁵⁷, όπως η κατασκευή αντικλειδιών εκ μέρους της συζύγου του και του γιού του, από τα κέρνα αποτυπώματα των κλειδιών που είχε κλέψει ο υπηρέτης του, έφυγε¹⁵⁸από τον πύργο κι έφθασε σώος¹⁵⁹στην ακροθαλασσιά, Με την αρωγή ενός δικού του ανθρώπου και μίας βάρκας, ο Ανδρόνικος ξανοίχθηκε στη θάλασσα, όπου ήλθε αντιμέτωπος μ' ένα αναπάντεχο εμπόδιο, την ύπαρξη φυλακίων¹⁶⁰. Χρησιμοποιώντας την οξύνοιά του, την

¹⁵³Τον Νικαία. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 512.

¹⁵⁴Ο Jurewicz μνημονεύει, ότι μπορεί ο Νικαίας μόνο να συνόδευσε τον Ανδρόνικο στην πρωτεύουσα αλλά να του τον παρέδωσαν κάποιοι άλλοι. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 57-58.

¹⁵⁵ «καὶ εἶχε πάλιν αὐτὸν κουστωδία μείζων καὶ χείρων τῆς προτέρας φρουρὰ καὶ ποδοπέδαι σιδηραὶ διπλαῖ.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 141.

¹⁵⁶Με το πέρασμα του χρόνου, πήρε την άδεια να φέρνη κρασί από το σπίτι του και με τη δικαιολογία κάποιας αρρώστιας κατώρθωσε να έχη ένα μικρό αλλοεθνή υπηρέτη που δεν γνώριζε καλά ελληνικά. Αυτός έδειχνε ή ήταν βλάξ και απέκτησε το δικαίωμα να τριγυρίζη ελεύθερα στον πύργο, μπεινοβγαίνοντας όποια ώρα ήθελε. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 512.

¹⁵⁷Ο υπηρέτης του έκλεψε απ'τους φρουρούς τα κλειδιά του πύργου, όταν πιωμένοι καθώς ήταν κοιμόνταν, πήρε τα αποτυπώματά τους με κερύ και τα έδωσε στη γυναίκα του Ανδρόνικου και στο γιό του, Μανουήλ 19 χρονών τότε και παρήγγειλε σ'ένα κλειδαρά να φτιάξει αντικλειδιά. Κατά παραγγελία του Πρίγκιπα δε μέσα στις στάμνες που κουβαλούσαν το κρασί του, έβαλαν ένα μεγάλο δέμα από σκοινιά, υφάδι κ.α. Βλέπε αυτόθι, σελ 512-513.

¹⁵⁸Μία μέρα την ώρα που νύχτωνε, ο υπηρέτης του άνοιξε με τα αντικλειδιά το κελί του. Ο πύργος έβλεπε σε μια εσωτερική αυλή του παλατιού, οι εξώστες του οποίου αγνάντευαν από αρκετό ύψος τη Θάλασσα της Προποντίδας. Σ' αυτή την αυλή είχαν φυτρώσει χόρτα που είχαν ψιλώσει καθώς κανείς δεν περνούσε από εκεί. Κρύφτηκε σ'αυτό το μέρος και περίμενε την κατάλληλη στιγμή για να χρησιμοποιήσει τα σχοινιά του. Με την ευφυΐα που διέθετε βγαίνοντας από τον πύργο έκλεισε καλά την πύλη, μην τυχόν ο δεσμοφύλακας Κλάδων, την βρή ανοιχτή και ανησυχήσει. Κατά τη νυχτερινή του περιπολία ο Κλάδων δεν παρατήρησε τίποτε ύποπτο, έβαλε του σκοπούς στις θέσεις τους και πήγε να κοιμηθεί ήσυχα. Όταν νύχτωσε για τα καλά, ο Ανδρόνικος έδεσε το σχοινί του στις επάλξεις του εξωτερικού τείχους και κατέβηκε αθόρυβα στην ακροθαλασσιά. Βλέπε αυτόθι, σελ 513.

¹⁵⁹«ἦν δὲ τοῦπίκλιν Χρυσοχοόπουλος ὁ τῆ ἀλιάδι Ανδρόνικον εἰσδεξάμενος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 169.

επινοητικότητα του και ιδιοφυείς μεθόδους, όπως η εξαγορά ενός στρατιώτη μ' ένα χρυσό φυλακτό, την ευφράδεια λόγου που είχε και τη θεατρική υποκρισία με την οποία ξεγελούσε τους άλλους, πέρασε απ' τους στρατιώτες της φρουράς¹⁶¹, όπως μνημονεύεται από τον Ιωάννη Κίνναμο¹⁶² και το Νικήτα Χωνιάτη¹⁶³ με παραστατικό τρόπο και συνάντησε τη σύζυγό του και τους γιούς του, οι οποίοι του έκοψαν τις αλυσίδες. Φημολογείται, πως ήταν η τελευταία φορά, που ο Κομνηνός πρίγκιπας αντίκριζε τη σύζυγό του¹⁶⁴.

Προσπερνώντας το Μελίβοτο¹⁶⁵ κατέληξε στην ακτή, όπου τον ανέμεναν άλογα, κατά το πρόγραμμα απομάκρυνσής του και εξαφανίσθη καλύπτοντας, σαν άνεμος.

¹⁶⁰ Από όταν ο Ιωάννης Α΄ Τσιμισκής (969-976) δολοφόνησε το Νικηφόρο Β΄ Φωκά εγκατέστησαν σε όλο το μήκος της ακτής μπροστά από το μεγάλο παλάτι φυλάκια για να εμποδίζουν τα πλεούμενα να περνούν κάτω απ' τα τείχη της παλιάς αυτοκρατορικής κατοικίας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 513.

¹⁶¹ Ένας από τους σκοπούς, που είδε το δραπέτη και τον ρώτησε να μάθει ποιος ήταν, ο Ανδρόνικος του είπε ότι ήταν άνθρωπος του παλατίου και ότι είχε οικονομικές διαφορές με τον Παπία, τον αρχικλειδούχο των ανακτόρων, και αν τον άφηνε να φύγει θα του έδινε το χρυσό φυλακτό που είχε στο λαιμό του. Το χρυσάφι εντυπωσίασε το φτωχό στρατιώτη και τον άφησε ελεύθερο, αλλά τον έπιασε άλλος στρατιώτης, πιο επίμονος από τον πρώτο στον οποίο ο Ανδρόνικος με την εξυπνάδα του και τη στιγμιαία έμπνευσή του, είπε ότι ήταν δούλος του βαρκάρη Χρυσοχοόπουλου, που τον καταβασάνιζε και μόλις του ξέφυγε. Τον παρακάλεσε να μην τον αφήσει να ξαναγυρίσει στον αφέντη του, που πλήρωνε ακριβά τη φυγή του. Βλέποντάς τον με σίδηρα στα πόδια να μιλά επίτηδες βάρβαρα ελληνικά, ο στρατιώτης τον πίστεψε, περισσότερο όταν ο βαρκάρης μπήκε στη συζήτηση και ζητούσε με φωνές να του δώσει το δραπέτη δούλο του, δείχνοντας συγχρόνως και μερικά νομίσματα. Ο φρουρός παρέδωσε τον Ανδρόνικο στο βαρκάρη και το τρομερό δίδυμο ξεπέρασε κι αυτόν τον κίνδυνο. Βλέπε αντόθι, σελ 514.

¹⁶² «ὁ δὲ δεσμῶτης εἶναι ἔφασκε τῶν ἐν παλατίῳ πρὸς τοῦ Παπίου ἐπ' αἰτίαις ἐχομένων χρηματικαῖς, καὶ "εἴ γε ἀφήσεις με" ἔφη "ἀπιέναι, αὕτη δὴ σοι παρ' ἐμοῦ χάρις ἔσται" καὶ ἅμα λέγων τὸ ἐπικόλιον αὐτῷ ἐξάγαθὸν ἐδείκνυ φυλακτῆριον. ὁ δὲ (τῶν γὰρ ἀγροικικῶν τις ἦν καὶ τοῖς πενίας ἔργοις ἐμάχετο διηνεκῶς), ἐπειδὴ τὰς ὄψεις αὐτῷ κατέστραψεν ὁ χρυσός, λαβῶν τὸ χρῆμα Ἀνδρόνικον ἀφήκε φέρεσθαι.» Βλέπε Jo. Cinnami, *Epitome rerum ab Joanne et Manouel Comnenis gestarum*, σελ 234.

¹⁶³ «...χρόνια δεσμὰ ἐκδιδράσκοτος, ἐδεῖτο τῶν συλλαβόντων μὴ παριδεῖν αὐτὸν οὐκ ὀλίγα πρὸς τοῦ δεσπότητος πεπονθότα πάλαι δεινὰ καὶ νῦν δεδίκας εἰσπραττόμενον τῆς φυγῆς. ἐκάλειδ' οὕτωτ ὃν Χρυσοχοόπουλον, μεταρρυθμίζων ἅμα πρὸς τὴν βάρβαρον φωνὴν τὴν Ἑλληνίδα διάλεκτον, καὶ μὴδ' ἐπαίειν τὰ πλείστα ταυτησὶ πλαττόμενος. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χρυσοχοόπουλος δώροις παρακρουσάμενος τοὺς σκοπούς ἴσχυσεν Ἀνδρόνικον ἐξελεῖν, ὡς δραπέτην ἑαυτοῦ δοῦλον αἰτησάμενος καὶ λαβῶν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 170.

¹⁶⁴ Μετά την ανέλιστη συνάντηση, η ιστορία δεν ξαναμιλάει γι' αυτή την υποδειγματική σύζυγο. Δεν υπάρχει παρά μόνο για να δώσει παιδιά στον Ανδρόνικο, να υποστεί της απιστίας του και να τον βοηθήσει με την αγάπη της να γλυτώσει από τη φυλακή. Από τότε δεν ξέρει κανείς τι απέγινε ή πότε πέθανε. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 97.

¹⁶⁵ Ο R. Janin δεν κάνει λόγο για το Μελίβοτο, ο Ch.Diehl το ονομάζει Επταπύργιον, αλλά δεν ταυτίζεται με του R. Janin. Ο Α. Πασπάτης, αναφέρει την πύλη των Επτά Πύργων που φτιάχτηκε μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, αφού κλείστηκε η γειτονική αυτή της Μελανδησίας ή Μελαντιάδος. Ο Ch.Diehl συνδυάζει το Μελίβοτον με τη Μελαντιάδα πύλη, την οποία μνημονεύει και ο R. Janin. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 514.

Στην Αγχίαλο, ο Ανδρόνικος, συναντήθηκε, τυχαίως, μ' έναν πρώην στρατιωτικό αξιωματούχο, τον Πουπάκη¹⁶⁶, ο οποίος του προσέφερε διάφορες διευκολύνσεις¹⁶⁷ στο δρόμο του προς τη Γαλικία. Έπειτα από πολύμηνη περιπλάνηση¹⁶⁸ και πολλές δοκιμασίες, αβεβαιότητες και στερήσεις, από τις οποίες δεν κάμφθηκε το ηθικό του και δε λύγισε από τις κακουχίες, ούτε δείλιασε ποτέ, πλησίον των συνόρων τον συνέλαβον οι Βλάχοι¹⁶⁹. Είχαν προηγηθεί οι λεπτομέρειες της απόδρασής του και είχε γνωστοποιηθεί το γεγονός, σ' αυτό το απόμακρο σημείο της Αυτοκρατορίας. Αν ήταν άλλος στη θέση του θα είχε αποθαρρυνθεί¹⁷⁰, όχι όμως ο Κομνηνός πρίγκιπας, που ο όρος ηττοπάθεια δεν ήταν μέρος του λεξιλογίου του. Οι Βλάχοι τον παρέδωσαν στους ανθρώπους του Αυτοκράτορος οι οποίοι μαζί με το φυγά ανεχώρησαν για την Κωνσταντινούπολη. Κατά την επαναφορά ο Ανδρόνικος προφασίστηκε αδιαθεσία, ξεγέλασε τους δεσμώτες του με την κατασκευή ενός σκιάχτρου-ανθρώπου κι εκμεταλλευόμενος το σκοτάδι έτρεξε προς την ελευθερία¹⁷¹, προσανατολιζόμενος μετά από οδοιπορία, μέσω αρκετών περιοχών¹⁷², προς τη Γαλικία¹⁷³ και τον ηγεμόνα της, Γιαροσλάβο¹⁷⁴.

¹⁶⁶Ανεπιθύς του εμίρη της Βιθυνίας και Τούρκος αποστάτης, που υπηρετούσε στο βυζαντινό στρατό. Διακρίθηκε στην πολιορκία της Κέρκυρας, το 1149 ως υπασπιστής και έχαιρε της εκτίμησης του Αυτοκράτορος αλλά και της αυλής. Ήταν υπό τις εντολές του Ανδρόνικου, ο οποίος του απένειμε διακρίσεις και προαγωγή. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 97.

¹⁶⁷Του παρείχε εφόδια και οδηγούς, για να ξεφύγει κατά την επιθυμία του στην περιοχή του Ρώσου πρίγκιπα Γιαροσλάβου, του ηγεμόνος της Γαλικίας στη νοτιοδυτική Ρωσία. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 515.

¹⁶⁸Πέρασε τη Δοβρουτσά, διέσχισε το Δούναβη, μπήκε στη Μολδαβία και συνέχισε προς βορράν. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 98.

¹⁶⁹Πέρασε από μία επαρχία που κοβόταν από διαβάσεις, λίγο-πολύ στην υπηρεσία της Αυτοκρατορίας και έπεσε πάνω σε μια ομάδα από βλάχους. Βλέπε αυτόθι, σελ 98.

¹⁷⁰«μη ἔχων οὐκ τὸν σώζοντά και λυτρούμενον, οὐ φίλον παρόντα παρήγορον, οὐχ ὑπασπιστήν, οὐ θεράποντα, τῆ οἰκεία αὐθις μεθοδεία συνερίθω κέχρηται ὁ πολύφρων.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 171.

¹⁷¹Προσποιήθηκε πως είχε δυνατούς κωλικούς πόνους και ζητούσε απ' τους φρουρούς που τον συνόδευαν και τον φύλαγαν να κατεβαίνει απ' το άλογο και να πηγαίνει να ενεργηθεί. Σε μία απ' αυτές τις νυχτερινές στάσεις και ενώ οι στρατιώτες τον περίμεναν, αυτός κάρφωσε το ραβδί του στο χώμα, τύλιξε γύρω του το μανδύα του, του έβαλε το καπέλο του και το έκανε να μοιάζει με άνθρωπο καθισμένο με λυγισμένα τα γόνατα. Μετά σύρθηκε στη γη σαν φίδι και απομακρύνθηκε χαμένος μέσα στα χαμόκλαδα. Όταν οι φύλακες αντιλήφθηκαν πως η στάση κρατούσε περισσότερο και πήγαν κοντά να δουν τι συνέβαινε, ο Ανδρόνικος ήταν πια αρκετά μακριά. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 515.

2.4 Από την υποδοχή του Γιαροσλάβου και την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη έως τη συνάντησή του και τη φυγή με τη Θεοδώρα

Ο Γιαροσλάβος, υποδέχθηκε τον Ανδρόνικο¹⁷⁵ με εγκαρδιότητα, μεγάλες τιμές¹⁷⁶ και του έδωσε αρκετές πόλεις για να τον παρηγηρήσει. Η χρονολογία της άφιξής του, στη Γαλικία, είναι αμφίβολη¹⁷⁷. Ο Μανουήλ Α, θεωρούσε πως δεν ήταν επωφελές για την Αυτοκρατορία, να παραμείνει στους Ρώσους ένας τόσο επικίνδυνος αντίπαλος¹⁷⁸-συγγενής. Ο Πρίγκιπας, ο οποίος ήταν για τον Ανώτατο Άρχοντα, σαν αδελφός, εσχεδίαζε να επιτεθή στο Βυζάντιο επικεφαλής εχθρικών στρατευμάτων, προς πραγματοποίηση των δόλιων επιδιώξεών του, τη στιγμή που θα άρχιζαν οι εχθροπραξίες με τους Ούγγρους¹⁷⁹. Διά ταύτα έλαβε την απόφαση¹⁸⁰, να συγχωρήσει τον Ανδρόνικο¹⁸¹ κι έστειλε αντιπροσώπους να του

¹⁷²Μπήκε στη Μπουκοβίνα, έφθασε στην πεδιάδα του Δνείπερου, συνέχισε ανεβαίνοντας το ρεύμα του ποταμού και έφτασε στο Κίεβο της Γαλικίας. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 101.

¹⁷³Η Γαλικία λόγω τις τοποθεσίας της είχε πρόσφορο έδαφος και όλες τις προϋποθέσεις για μια γρήγορη οικονομική και στρατιωτική ανάπτυξη. ότι Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 64.

¹⁷⁴Ο Jurewicz τον αναφέρει, ως ξάδελφό του. Βλέπε αυτόθι, σελ 38.

¹⁷⁵«τότε δ' οὖν ὑπταίαις ἀγκαλαίς πρὸς τοῦ τῆς Γαλίτζης ἐπιτροπεύοντος Ἀνδρόνικος προσδεχθείς ἔμεινε παρ' ἐκείνῳ χρόνον συχνόν. οὕτω δὲ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πόθον ὅλον ἐκείνον Ἀνδρόνικος ἀναρτήσατο, ὡς καὶ συνθηρεῦειν καὶ συνθωκεῦειν ἐκείνῳ ὁμέστιός τε εἶναι καὶ σύσσιτιος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 172.

¹⁷⁶Ζούσε στο παλάτι, έτρωγε και κυνηγούσε μαζί του, συμμετείχε στα συμβούλια με την αφρόκρεμα του βασιλείου του και γενικά τον υποδέχθηκε με μεγάλη αβροφροσύνη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 516.

¹⁷⁷Ένα χρονικό αναφέρει το έτος 6671, δηλαδή 1165-1166. Κάποιο άλλο το 6672, δηλαδή το 1164. Κατά τον Grot δεν τίθεται θέμα διαφοράς στις χρονολογίες. Ο Ανδρόνικος επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, μερικούς μήνες αργότερα, στις αρχές του έτους 1165. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 67-68.

¹⁷⁸Με στόχο να εισβάλει στα εδάφη της Αυτοκρατορίας, είχε αρχίσει τις μηχανορραφίες και την επιστράτευση ένα ρωσικού σώματος ιππικού. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 516.

¹⁷⁹Ένας συγγενής του Μανουήλ αποστέλλεται στη Ρωσία για να περιοδεύσει στα πριγκιπάτα και να τα ξαναφέρει υπό τη βυζαντινή επιρροή με υποσχέσεις ακόμα και με απειλές. Στην περίπτωση του Γιαροσλάβου φέρει και μια προσωπική επιστολή του, που λέει ότι δεν πρέπει να δώσει την κόρη του στο Βασιλιά της Ουγγαρίας, διότι δεν πιστεύει ούτε σε Θεό ούτε σε νόμους και δεν τηρεί τις υποσχέσεις του. Έγραφε επίσης, ότι αν την παντρευόταν θα την κακομεταχειριζόταν. Έπειτα συνάντησε τον Ανδρόνικο στον οποίον είπε, πως ο Αυτοκράτορας θλιβόταν πολύ για τη στάση του. Ο άνθρωπος, που ήταν γι' αυτόν κάτι σαν αδερφός, συγκέντρωνε ρωσικό στρατό εναντίον της Αυτοκρατορίας. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 104.

¹⁸⁰Ο Μανουήλ δεν υπολόγισε μόνο το πολιτικό θέμα. Κατά βάθος, παρακινήθηκε από την παλιά φιλία του με τον ξάδελφό του. Βλέπε αυτόθι, σελ 106.

επιδώσουν τη διαταγή της απονομής χάριτος και τις προσωπικές του εγγυήσεις για την ελευθερία. Ο Κομνηνός δραπέτης, ως συμφεροντολόγος, λάτρης της καλοπέρασης και των απολαύσεων, με ροπή προς την ευζωία, κατόπιν ωρίμων σκέψεων¹⁸² και το όραμα μιας λαμπρής σταδιοδρομίας ανάλογης των προσδοκιών του, αποδέχθη την προσφορά¹⁸³ και το 1165 επανήλθε στην Κωνσταντινούπολη, όπου ο Μανουήλ Α του επεφύλαξε ενθουσιώδη και συγκινητική υποδοχή.

Κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις, που ακολούθησαν με τους Ούγγρους, ο Ανδρόνικος, έλαβε μέρος, ως αρχηγός στρατιωτικού σώματος, στην πολιορκία του Ζευγμίνου¹⁸⁴, στην οποία πολέμησε με γενναιότητα¹⁸⁵ και αυταπάρνηση¹⁸⁶, διηγείται ο Ιωάννης Κίνναμος¹⁸⁷. Οι Ούγγροι υποτάχθηκαν στην ανωτερότητα των Ελλήνων και επεδίωξαν τη σύναψη συνθήκης ανακωχής.

Ο Ανδρόνικος, δεν ανεχόταν να ζή επ'άπειρον, υπό τις εντολές του Αυτοκράτορος. Δεν ήταν στην ιδιοσυστασία του· είχε μάθει να είναι αδέσμευτος και ανεξάρτητος. Ο Μανουήλ Α, το 1163 μνήστευσε την κόρη του, πορφυρογέννητη πριγκίπισσα Μαρία Κομνηνή, με τον Ούγγρο πρίγκιπα Βέλα¹⁸⁸, υποχρεώνοντας τους αξιωματούχους να ορκισθούν πίστη σ' εκείνη και

¹⁸¹ Δεν είχαν να φοβηθούν τίποτα, επειδή η Ευδοκία είχε κιόλας έρθει σε δεύτερο γάμο με το Μιχαήλ Γαβρά και στο διάστημα των εννέα ετών είχε όλο τον καιρό να ξεχάσει τον παλιό της εραστή. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 516.

¹⁸² Αν δεν δεχόταν την προσφορά του Μανουήλ θα εξαναγκαζόταν να ψάξει αλλού καταφύγιο και η ζωή του θα ήταν εξουθενωτική και μίζερη περιπλανώμενος από τη μία χώρα στην άλλη, μακριά απ'την πατρίδα. Δεχόμενος όμως την προσφορά του θα ξαναβρισκόταν στην αυλή, την παλιά του ζωή και τις απολαύσεις του. Εκτός Ρωμανίας, δεν υπήρχε μέλλον γι' αυτόν, αλλά δίπλα στην πηγή της εξουσίας θα ξαναείχε τη δυνατότητα για συνωμοσίες. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 105.

¹⁸³ Θα επέστρεφε στην Κωνσταντινούπολη υπό τον όρο της πλήρους αμνήστευσης των πράξεών του ενώ χωρίς να το θέλει, έδειχνε μια πράξη σεβασμού και υποταγής προς τον αυτοκράτορα. Βλέπε αυτόθι, σελ 105-106.

¹⁸⁴ Το σημερινό Semlin. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 516.

¹⁸⁵ Εφηύρε μία πολιορκητική μηχανή, που πετούσε βόλους η οποία επέφερε πλήγματα στους πολιορκημένους. Βλέπε αυτόθι, σελ 516.

¹⁸⁶ Από μια σκάλα που είχαν στηρίξει στο τείχος ανέβηκε από τους πρώτους, άνοιξε ένα ρήγμα εκεί και μαζί με τους άντρες του πέρασε με το ξίφος στο χέρι μέσα απ' τις εχθρικές γραμμές. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 111.

¹⁸⁷ «επειδή γάρ Ρωμαίους διὰ κλίμακος ἀναρριχωμένους ἐπὶ τὸ τείχος εἶδεν, Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλέως ἐξαδέλφῳ προσίων, ὕφ' ὃν τελεῖν ἔλαχεν ἤδη ἐκ Ταυροσκυθῶν ἀφικόμενον ἴλεώ τε τοῦ βασιλέως τυχόντα, ἠξίου ἐνδοθῆναι αὐτῷ τῆς ἀνόδο πειρᾶσθαι, τοῦ δὲ ἐπιτρέψαντος σπουδῇ πολλῇ ἐς τοῦτο ἐχώρει.» Βλέπε Jo. Cinnami, *Epitome rerum ab Ioanne et Manuel Comnenis gesterum*, σελ 246-247.

¹⁸⁸ Του έδωσε το ελληνικό όνομα Αλέξιος. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 516.

το μνηστήρα της. Ο Ανδρόνικος, ο οποίος δεν ήθελε να δηλώσει υποτέλεια σε αλλοεθνή, ήταν ο μόνος, που είχε το σθένος να αντιλέξει στο Βασιλέα και να αρνηθή τον όρκο¹⁸⁹, εκφράζοντας ευθαρσώς τους ενδοιασμούς του¹⁹⁰. Ο Μανουήλ Α, δεν έδωσε σημασία στον εξάδελφό του¹⁹¹, χαρακτηρίζοντας το λόγο του αντιπολιτευτικό και τον ίδιο αδιάλλακτο¹⁹².

Ο Αυτοκράτωρ, παρ' όλα αυτά, το 1166 του απένειμε σε επανάληψη τον τίτλο του Δούκα της Κιλικίας¹⁹³. Κατά τη θητεία του ο Ανδρόνικος υπέπεσε στα ίδια λάθη με την προηγούμενη φορά που έφερε το ίδιο αξίωμα¹⁹⁴, με τη διαφορά, ότι στην αναμέτρηση¹⁹⁵ μεταξύ Βυζαντινών και Αρμενίων, νικητής ανεδείχθη ο Θόρος Β Ρουπενίδης. Ανήσυχος και στενοχωρημένος, μην έχοντας τίποτε να χάσει, σε μία απρόσμενη πράξη ηρωισμού, κάλπασε με το άλογό του εναντίον του Κίλικου ηγεμόνος και κάρφωσε το ακόντιό του στο στήθος. Τον Τερόζη έσωσε ο θώρακάς του · αν όμως ο Κομνηνός πρίγκιπας επιτύχανε, με την ανδρεία του θα επέφερε σημαντικό πλήγμα στον εχθρό.

¹⁸⁹ Του είπε ότι είχε ήδη έρθει σε δεύτερο γάμο με τη Μαρία της Αντιόχειας, οπότε μπορεί να αποκτούσε αγόρι και τότε θα ήταν υποχρεωμένοι να ορκιστούν πίστη σ' αυτόν, ενώ τώρα αναγκάζονται εξαιτίας της δυσάρεστης παρουσίας του Βέλα να δηλώσουν υποταγή προς την κόρη του, Μαρία. Θα ήταν προσβλητική η πράξη του, γιατί δεν θεώρησε κανέναν πολίτη της Αυτοκρατορίας κατάλληλο για άνδρα της κόρης του και διάλεξε αυτόν το ξένο, για να εξευτελίζονται αυτοί που θα τον είχαν Βασιλέα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 517.

¹⁹⁰ «μόνος δ' ἦν ἀποδυσπετῶν Ἀνδρόνικος, φάσκων, ὡς ὁ εἰς δευτέρους ἀποκλίνας γάμους ἀρρενοτοκῆσει δῆπουθεν, καὶ πιστουμένους ἡμᾶς τῷ ὑστέρω τόκῳ τοῦ βασιλέως τὰ τῆς ἀρχῆς δι' ὄρκων ἐσέπειτα ἀνάγκη τῇ θυγατρὶ ἀρτίως ὄρκια διδόντας μὴ εὐορκεῖν. καὶ ἄλλως δὲ τὴν θυγατρὶν κρίνειν ἀπόλεκτρον, τὸν δ' ἀλλογενῆ καὶ παρέγγραπτόν τουτονὶ εἰς ὄνειδος Ῥωμαίοις Ῥωμαίων βασιλεύειν προκεκρίσθαι καὶ ὑπερκαθηῆσθαι ὄλων ὡς κύριον;» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 179.

¹⁹¹ Αρκετοί συμφώνησαν με την άποψη του Ανδρόνικου, αν και είχαν ορκιστεί πίστη στη Μαρία και το Βέλα-Αλέξιο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 517.

¹⁹² «ἀλλ' οὐκ εἶχε λέξας τὰ χρηστὰ ταῦτα τὸν βασιλέα πειθόμενον, ἀθερίζοντα τὰ λεγόμενα ὡς ἀνδρὸς ἀντιδοξοῦντος καὶ ἰσχυρογνώμονος τερετίσματα.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 179.

¹⁹³ Το έκανε για να τον απομακρύνει ξανά από την αυλή, γιατί η παρουσία του ήταν δυσάρεστη ή ίσως τον έκρινε ως τον πιο κατάλληλο ή μπορεί και για τα δύο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 517.

¹⁹⁴ «... οὐδὲν δε τι γενναῖον κατάρθωσε πώποτε, οὐδ' ἦς ἔτρεφε πολύτροπου πείρας περὶ πολέμους καὶ πανουργίας εἰργάσατο ἄξιον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 180.

¹⁹⁵ Σ' αυτή τη μάχη και οι δύο αντίπαλοι, ο Θόρος ΙΙ και ο Ανδρόνικος έβαλαν όλες τους τις δυνάμεις. Ο πρώτος τη σχεδίασε με διασκορπισμένο το στρατό του σαν σε κλεφτοπόλεμο και ο δεύτερος σε παράταξη τακτικής. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 518.

Ο Ανδρόνικος, κατόπιν της ήττας του ,από τους Αρμενίους, δεν ενδιαφέρετο για στρατιωτικής φύσεως θέματα, αλλά ασχολείτο με τις ερωτικές περιπέτειες¹⁹⁶. Η ευκαιρία του εδόθη στο πρόσωπο της Φιλίππας¹⁹⁷, της εκπάγλου ωραιότητας πριγκίπισσας της Αντιοχείας¹⁹⁸, αδελφής της Αυγούστας Μαρίας της Αντιοχειανής, συζύγου του Αυτοκράτορος¹⁹⁹. Ο Ανδρόνικος, ως εκδικητική φυσιογνωμία, κυρίως προς το Μανουήλ Α, συνδέετο ερωτικώς είτε με αδελφές των βασιλικών ερωμένων και συζύγων, ή με πολύ συγγενικά πρόσωπα αυτών, στα πλαίσια της αυτοκρατορικής οικογένειας. Στη φήμη της Φιλίππας οφείλεται ότι εγκατέλειψε την Κιλικία και εγκατεστάθη στην Αντιόχεια, με σκοπό να κάνει ότι ήταν δυνατόν, για να τη διαφθείρει²⁰⁰. Η εικοσάχρονη Πριγκίπισσα γοητευμένη από την ομορφιά του, το παράστημά του και τους θεατρικούς τρόπους που χρησιμοποίησε για να την κατακτήσει, ενέδωσε στις ερωτικές του επιθυμίες, υπέκυψε στα θέληγτρά του και τον ακολούθησε. Δεν σκέφθηκε καθόλου από ποια δυναστεία και γενιά προερχόταν. Η γοητεία, εξάλλου, ήταν το χαρακτηριστικότερο γνώρισμα του Κομνηνού φυγά. Η νομιμότητα η όχι της σχέσης τους, δημιούργησε θέμα διαφωνίας μεταξύ των ιστοριογράφων εκείνης της περιόδου²⁰¹. Ο Μανουήλ Α

¹⁹⁶«... καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ σάλπιγξ ἤχοῦσα τὸ ἐνύαλιον Δεῖμος τε Φόβος τε καὶ Ἄρης βροτολογός, καὶ ἔργα πολέμια παρωσάμενος τὰ τῆς Ἀφροδίτης μέτεισιν ὄργια.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 181.

¹⁹⁷Στη Συρία, στην Κιλικία και στην Κύπρο μιλούσαν μόνο για την εξαίσια ομορφιά της πριγκίπισσας Φιλίππας της Αντιόχειας. Από τη φήμη της και μόνο την ερωτεύθηκε ο Ανδρόνικος επειδή κυριευόταν από έρωτα και μόνο που άκουγε για κάποια. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 518.

¹⁹⁸Η Φιλίππα ήταν κόρη του πρώην πρίγκιπα της Αντιόχειας Ραημούνδου του Πουατιέ (1136-1149) και της Κωνσταντίας (1130-1163) και αδελφή του Βοημούνδου III (1163-1201) και της Μαρίας της Αντιόχειας, δεύτερης γυναίκας του Μανουήλ. Το τελευταίο ήταν πιο σημαντικό, γιατί ο Ανδρόνικος είχε σχέση με την κουνιάδα του ξαδέλφου του και πρόσβαλε τον Αυτοκράτορα και τη σύζυγό του, που δεν την συμπαθούσε. Βλέπε αυτόθι, σελ 519.

¹⁹⁹«*Circa id temporis Henfredus de Torono, regius Constabulariu, dominam Phillipam, domini Raimundi Antiochieae filiam, domini Boamundi tertii, qui nunc eundem regit principatum, et dominae Mariae imperatricis Constantinopoleos sororem,*» Βλέπε Willermi Tyrensis Archiepiscopi, *Historiae*, Recueil des Historiens des Criosades, Historiens Occidentaux, Τομος Α'2, εκδοσεις de l' academie royale des incriptions et belles – lettres, σελ 702-1134.

²⁰⁰Περνούσε συχνά κάτω απ' τα παράθυρά της, σαν να ήταν νέος, ντυμένος με πλούσιες φορεσιές και με συνοδεία όμορφα ξανθά παιδιά με ασημένια τόξα, για να την κάνει να τον ερωτευθή. Εκείνος, ρωμαλέος και ωραίος, παρά τα σαρανταοκτώ του χρόνια ήταν ντυμένος όσο μπορούσε πιο κομψά. Φορούσε κάλτσες που εφάρμοζαν στα πόδια του, έναν κοντό χιτώνα στη μέση του και οποιοδήποτε στολίδι νόμιζε ότι θα έδειχνε καλύτερα την κορμοστασιά του. Ευχαριστημένος απ' τον εαυτό του και από την επιτυχία που θεωρούσε σίγουρη το πρόσωπό του έλαμπε. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 519.

προσβεβλημένος απ' αυτό το ειδύλλιο, εκυριεύθη από θυμό²⁰². αντικατέστησε στο αξίωμα τον Ανδρόνικο με άλλον συγγενή του, στον οποίον έδωσε το δικαίωμα, αν το κατώρθωνε, να κερδίσει και την καρδιά της Φιλίππας²⁰³, αλλά ματαίως. Μετά από μικρό χρονικό διάστημα ο Ανδρόνικος, είτε γιατί τον κούρασε η ερωμένη του είτε γιατί φοβήθηκε την εκδίκηση του Μανουήλ Α²⁰⁴, το 1167 ανεχώρησε για την Ιερουσαλήμ, αφήνοντας πίσω του άνευ αιτίας και ευσπλαχνίας την αντιοχειανή Πριγκίπισσα²⁰⁵, που τόσους τρόπους μετήλθε να τη σαηνεύσει, κατάσχοντας δημόσιο χρήμα από φορολογικά έσοδα των περιοχών ευθύνης του, Κιλικίας και Κύπρου, κατά τις μαρτυρίες²⁰⁶ των συγχρόνων της εποχής του²⁰⁷ ιστορικών²⁰⁸.

Τον Ανδρόνικο υποδέχτησαν με ενθουσιασμό στο βασίλειο της Ιερουσαλήμ, όπου έφθασε με μεγάλη συντροφιά ιπποτών και δαπανούσε αφειδώς το

²⁰¹Ο Ν. Χωνιάτης μαρτυρεί, ότι επρόκειτο για παράνομη ερωτική σχέση, αλλά ο Ιωάννης Κίνναμος και ο αρχιεπίσκοπος Τύρου Γουλιέλμος μιλούν για επίσημο γάμο μεταξύ της Φιλίππας και του Ανδρόνικου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 519-520.

²⁰²Θύμωσε παράφορα, τόσο για την ένωση του Ανδρόνικου με τη Φίλιππα, όσο και για τη διάγνωση των ελπίδων του πως θα αντιμετώπιζε όπως έπρεπε το Θόρο ΙΙ της Κιλικίας και ζητούσε να τον συλλάβει και να τον τιμωρήσει Βλέπε αυτόθι, σελ 520.

²⁰³Διόρισε νέο Δούκα Κιλικίας, το συγγενή του Κωνσταντίνο Καλαμανό Δούκα Βοτανειάτη Κομνηνό, που είχε υπηρετήσει ξανά εκεί (1163 -1164) .Στον τολμηρό και γενναίο ούγγροβυζαντινό Πρίγκιπα, εναπόθεσε τις ελπίδες του να αποσπάσει τη Φιλίππα από τον Ανδρόνικο, αλλά εκείνη δεν ήθελε να ακούσει τίποτε, ούτε γύρισε να τον κοιτάξει, ούτε να του μιλήσει. Ειρωνεύτηκε το ύψος του , παρατηρώντας πως πολύ αφελής θα ήταν αν άφηνε τον Ανδρόνικο που ήταν από ξακουστή οικογένεια και είχε μεγάλη φήμη, για να παντρευτεί κάποιον που δεν είχε να επιδείξει τίποτε σημαντικό. Βλέπε αυτόθι, 520-521.

²⁰⁴«Ανδρόνικος δὲ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Μανουὴλ δεδιώς, καὶ πτοηθεὶς μήπως συλληφθεὶς τῶν φιλοτήτων Φιλίππας τὴν προτέραν εἶρκτὴν ἀνταλλάξειτο καὶ ὑποσταίῃ χρόνιον κάκωσιν, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 183-184.

²⁰⁵Η Φιλίππα προδομένη από τον Ανδρόνικο, είχε ένα τέλος αρκετά μελαγχολικό. Δέκα χρόνια αργότερα παντρεύτηκε τον Onfroi ΙΙ de Toron, αξιωματούχο του βασιλείου της Ιερουσαλήμ, μεγαλύτερο από αυτή και άρρωστο. Η Πριγκίπισσα πέθανε αργότερα, τριάντα μόλις χρονών από μαρασμό, απαρηγόρητη από την εγκατάλειψή της από τον Ανδρόνικο. Ή ίσως ήταν μια τιμωρία για την περιφρόνηση που έδειξε προς τον υποψήφιο που της ετοίμαζε ο Μανουήλ. Βλέπε Κων Βαρζός., *γενεαλογία*, σελ 521.

²⁰⁶«εἶτα λόγῳ οὐδενὶ ταύτης ἀπεσχημένος ἐπὶ Παλαιστίνης μετέβη, χρήματα τῶν βασιλέως πλεῖστα συνεπαρόμενος, ἃ Κιλικίας τε αὐτῆς καὶ τῆς Κυπρίων ἐκπεφορολόγηκε γῆς.» Βλέπε Jo. Cinnami, *Epitome rerum ab Ioanne et Manuel Comnenis gesterum*, σελ 250.

²⁰⁷«... , ἄρας ἐκείθεν τῆς ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων εἶχετο, γαλῆ τὸ τοῦ λόγου πρὸς στέαρ ἐλεγθεις, κάπὶ τὰς πρώην ἐπαναδραμῶν δραπετεύσει, καὶ πρὸς τὰς παλαιτέρας αὐτοῦ μηχανὰς ἀπιδόν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 184.

²⁰⁸«*Per idem tempus Andronicus quidam nobilis Graecus et potens, domini Imperatoris Constantinopolitani, consanguineus, de patribus Ciliciae adveniencum multa militia,...*» Βλεπε Willermi Tyrensis Archiepiscopi, *Historiae*, RHC, Hist. Occident., Τομος Α' 2, εκδοσεις de l' academie royale des incriptions et belles – lettres, σελ 702-1134.

αυτοκρατορικό χρήμα, παρά την απουσία του ηγεμόνα Αμάλριχου, ο οποίος εκείνη την περίοδο ευρίσκετο στην Αίγυπτο και κατά την επιστροφή του δώρισε στο δραπετή πρίγκιπα τη Βυρηττό, ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών του κατά των μουσουλμάνων²⁰⁹. Φημολογείται πως ο Ανδρόνικος δεν ανταπέδωσε με τον αρμόζοντα τρόπο τη φιλοξενία τους και ενέσκυψε ζήτημα αντιπαράθεσης²¹⁰. Κατόπιν κατευθύνθηκε προς στην Άκρα, όπου ε γνώρισε την 22χρονη πολύ χαριτωμένη ανεψιά του, χήρα του βασιλέως των Ιεροσολύμων Βαλδουίνου, Θεοδώρα, μια βυζαντινή Πριγκίπισσα²¹¹, ανεψιά επίσης του Μανουήλ Α²¹² και συγγενούς της αυτοκρατορικής ερωμένης Θεοδώρας. Εκείνη ήταν πολύ περιποιητική μαζί του, στις μεταξύ των συναντήσεις, οι οποίες πολύ σύντομα εξελίχθηκαν σε ερωτικές συνευρέσεις, σε μία μίξη ακόλαστη και άσελγη την ονόμαζαν οι Βυζαντινοί. Η συγγένεια δεν εμπόδισε διόλου τον Κομνηνό φυγά να την αποπλανήσει· δεν ήταν δύσκολο, άλλωστε, μιας και η φήμη του πήγαινε, πάντα σε κάθε πολιτεία πριν απ' αυτόν. Κι αυτή η αιμομικτική σχέση έφερε σε δίλλημα το Μανουήλ Α ως προς τις συναλλαγές του με τα κράτη των Σταυροφόρων. Ως εκ τούτου κοινοποίησε διαταγή με τη σφραγίδα του, προς τον ηγεμόνα της Ιερουσαλήμ Αμάλριχο, προκειμένου, να συλλάβη²¹³ τον Ανδρόνικο²¹⁴ και να τον

²⁰⁹Την πήρε, ως φέουδο, για τη βοήθεια που προσέφερε στο βασίλειο της Ιερουσαλήμ εναντίον των μουσουλμάνων του Νουρεντίν. Βλέπε Ρ. Magdalino, *αυτοκρατορία Μανουήλ*, σελ 119-120.

²¹⁰Οι πληροφορίες του μητροπολίτη Αθηνών Μ. Χωνιάτη, αδελφού του χρονογράφου Ν. Χωνιάτη είναι αντίθετες. Μιλάει με διθυράμβους για τον Ανδρόνικο και τον παρομοιάζει με αετό που πέταξε ως την Παλαιστίνη και άφησε τους αυλικούς του αυτοκράτορα πίσω να κρίζουν σαν τα κοράκια. Πρόσφερε μεγάλη υπηρεσία στους Λατίνους όταν τους έσωσε από μία φοβερή επιδρομή των βαρβάρων και εκείνοι θαυμάζοντας την τόλμη του και τη στρατηγική του τον ανακήρυξαν αίτητο προφητεύοντας την άνοδό του στο βυζαντινό θρόνο. Βλέπε Κων Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 521-522.

²¹¹Η καρδιά του πήγε να σπάσει από την ομορφιά και τη χάρη της, και ας ήταν και αυτή όπως η Ευδοκία, ανηψιά του από πρωτοξάδελφο. Μάλλον ο Ανδρόνικος είχε ροπή και εύρισκε διεστραμμένη απόλαυση στην αιμομιξία και ευχαρίστηση στο να μη λαμβάνει υπόψη στους έρωτές του τους νόμους της πολιτείας και τους κανόνες της εκκλησίας. Βλέπε αυτόθι, σελ 522.

²¹²Κόρη του σεβαστοκράτορα Ισαακίου και ανεψιά του Μανουήλ, παντρεμένη από παιδί δεκατριών χρονών με το βασιλιά της Ιερουσαλήμ Βαλδουίνο ΙΙΙ (1143-1163). Έκτοτε ήταν χήρα και κατοικούσε στην Άκρα, που της είχε αφήσει κληρονομιά ο άντρας της. Βλέπε αυτόθι, σελ 522.

²¹³Εστειλε δυο Ιταλούς αποστάτες, τον Αλέξανδρο ντε Γκαβίνα και το Μιχαήλ ντ' Οτράντε στην Τύρο στις αρχές του 1168 με εντολή να ζητήσουν την έκδοση του Ανδρόνικου και μόλις τους τον δώσουν να τον τυφλώσουν. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνος*, σελ 123.

²¹⁴Εξέδωσε ένα διάταγμα με την κόκκινη υπογραφή του, προς τις αρχές του βασιλείου της Ιερουσαλήμ, πάνω στο οποίο είχε πιθανόν μια ψιλή επικυριαρχία, να συλλάβουν ως εχθρό του και ως ακόλαστο προς τα μέλη της οικογένειάς του τον Ανδρόνικο και να του βγάλουν τα μάτια. Βλέπε Κων Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 523.

τυφλώση. Το σχέδιό του, όμως δεν είχε αίτια έκβαση, λόγω της Θεοδώρας, η οποία λαμβάνοντας γνώση των εντολών του από ένα αντίτυπο της διαταγής που ήλθε στα χέρια της, ενημέρωσε τον εραστή της και προπαρεσκεύασαν τη διαφυγή τους. Συμφώνως προς το Νικήτα Χωνιάτη, υποθέτουμε πως ωργάνωσαν ένα θεατρικό σκηνικό απαγωγής²¹⁵, από τα τόσο αγαπημένα στον Ανδρόνικο, προς απόδειξη ότι η Θεοδώρα αντιδρούσε σ' αυτή τη στρατηγική. Είναι προφανές, ότι η αποχώρησή τους βασίστηκε σ' ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα²¹⁶, που εφεύρε και υλοποίησε ο πολυπράγμων και πολύτροπος, Κομνηνός πρίγκιπας.

²¹⁵«σοφιστής δὲ ὢν καὶ ἀπατεὼν καὶ αὐτὴν ἀποπλανᾷ Θεοδώραν, καὶ ὡσπερ Εὐρώπην πάλαι ὁ Ζεὺς τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων ἀποβουκολήσας ἤκε φέρων ἐπὶ νώτων, εἰς βοῦν ἑαυτὸν μεταμορφώσας καλλίκερων, οὕτω καὶ οὗτος ἀποστήσας τῶν οἴκοι τὴν γυναῖκα καὶ συμφοιτήσαί οἱ σαββάτου ὁδὸν αἰτησάμενος ὡς προπέμψουσιν ἐκεῖθεν καὶ συνταξόμενῃ ἐκείνῳ τὰ ἐξιτήρια, συνέκδημον καὶ συμπλανήτιν ἐκοῦσαν ἐπεσπάσατο ἄκουσαν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ. 185.

²¹⁶Κατ' αυτό, η Θεοδώρα προσποιήθηκε πως ήθελε να τον συνοδεύσει και να τον αποχαιρετίσει που θα έφευγε σε λίγο. Έτσι ξεκίνησαν, μόνο που αυτή δεν γύρισε πίσω. Βλέπε Κων Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 524.

2.5 Η πολύχρονη περιπλάνησή τους στην Ανατολή μέχρι τη σύλληψη της Θεοδώρας και την επιστροφή του Ανδρόνικου στην Κωνσταντινούπολη

Ο Ανδρόνικος και η Θεοδώρα, εγκατέλειψαν την Παλαιστίνη το 1168 και περιφέροντο ανά τον κόσμο για διάστημα μεγαλύτερο των δέκα ετών. Διέσχισαν στο διάβα τους πολλά μέρη του κόσμου και πολλές άγνωστες χώρες. Παρ' όλα αυτά, δεν ολιγοψύχησαν από τις αντιξοότητες και τις καιρικές συνθήκες που αντιμετώπισαν στην πορεία τους. Δεν έχασαν την ψυχική τους δύναμη και το κουράγιο τους, ούτε την αντοχή τους από τα εμπόδια τα οποία συνήντησαν ή τους κινδύνους για τη ζωή τους κατά τη διάρκεια όλων αυτών των χρόνων του νομαδικού βίου. Με τη βοήθεια του χαλίφη Νουρεντίν²¹⁷ κατόρθωσαν να φθάσουν στη Δαμασκό και προχώρησαν προς τη Βαγδάτη, όπου έγιναν δεκτοί από τους μουσουλμάνους ηγέτες με τις συνηθισμένες τιμές και την ανάλογη πολυτέλεια. Είναι αξιοσημείωτο ότι καθ' όλο το διάστημα των περιπλανήσεών τους, αυτός ο άστατος και επιπόλαιος άνδρας δεν διανοήθηκε να εγκαταλείψει τη Θεοδώρα, την οποίαν παραδόξως, πράγμα ασυνήθιστο γι' αυτόν με γνώμονα την ιδιοσυγκρασία του²¹⁸, φαίνεται πως αγάπησε. Το ίδιο κι αυτή. Το 1169 ώδευσαν προς περιοχές του αραβικού κόσμου, όπως το Harran, η Mardin²¹⁹ και το Ερζερούμ και το επόμενο έτος η Θεοδώρα του χάρισε το γιό τους, Ιωάννη. Την ίδια περίοδο αφίχθησαν στη Γεωργία, όπου αξιώθησαν μεγάλων διακρίσεων από το βασιλέα, Γεώργιο III. Γίνεται ειδική μνεία στη συνάντησή²²⁰ και στις φιλοφρονήσεις του ηγεμόνος προς το ζευγάρι από έναν χρονικογράφο της εποχής. Ο Ανδρόνικος

²¹⁷Ονομαζόταν Nur-el-din χαλίφης του Χαλεπίου και της Δαμασκού και βασίλευσε την περίοδο 1144-1174. Βλέπε Κων Βαρζός., *γενεαλογία*, σελ 524.

²¹⁸Παρόλο που ζούσαν στην αβεβαιότητα και παρά τις κακουχίες που περνούσαν, ο Ανδρόνικος δεν σκέφτηκε ποτέ να παρατήσει τη Θεοδώρα. Η σχέση του με τη Βασίλισσα της Ιερουσαλήμ, ήταν ο μεγάλος του έρωτας. Βλέπε Ch. Diehl, *Figures Byzantines*, Τόμος Β', εκδόσεις Colin Ar., σελ 86-133.

²¹⁹Η πόλη ήταν απόρθητη και είχε κτισθεί πάνω σ' ένα βουνό 1.200 μέτρων ύψος. Ήταν γνωστή σαν καταφύγιο φαρμακερών φιδιών, και έβλεπε στην απέραντη πεδιάδα της Μεσοποταμίας. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α' Κομνηνός*, σελ 134.

²²⁰ Ένας γεωργιανός χρονικογράφος διηγείται ότι μία μέρα τον Γεώργιο III τον επισκέφθηκε ο Ανδρόνικος, ξάδελφος του Μανουήλ, του Έλληνα Αυτοκράτορα και ηγεμόνα όλης της Δύσης. Τον συνόδευαν η σύζυγός του, μια εκθαμβωτική καλλονή, οι γιοί του και οι γιοι της αδελφής του. Ο Γεώργιος III, υποδέχθηκε τον Ανδρόνικο όπως του άρμοζε και ευχαριστούσε το Θεό για την εύνοιά του. Του δώρισε πολλές πόλεις και φρούρια και του έδωσε και ένα σπίτι να μένει δίπλα από το δικό του. Βλέπε Κων Βαρζός., *γενεαλογία*, σελ 525.

έλαβε μέρος σε πολεμικές επιχειρήσεις των Γεωργιανών, όπου με την ανδρεία του διεκρίθη στην κατάληψη της πόλεως Shaburan²²¹, για την οποία κάνει λόγο ένας σύγχρονος ιρανός ποιητής²²², και κέρδισε την εκτίμηση ολόκληρου του στρατεύματος. Τότε ετέθησαν οι βάσεις ενός συνοικεσίου μεταξύ της δυναστείας των Κομνηνών και της βασιλικής οικογένειας της Γεωργίας, των Βαγρατιδών²²³. Κατά την παραμονή τους εκεί, το έτος 1171 εγεννήθη η κόρη τους, Ειρήνη²²⁴. Ο δραπέτης Πρίγκιπας με τη νόθα οικογένειά του, εν τώ μεταξύ²²⁵, μετέβη στο Kharin της Αρμενίας και κατέληξε στην τουρκική Ιβηρία²²⁶. Απ' όποια μέρη διήρχοντο, ο Ανδρόνικος με τη Θεοδώρα, τους ανέμενε υποδοχή αυτοκρατορικού τύπου. Έγινε μέτοχος των πιο μεγάλων τιμών, από τις αρχές των κρατών, που διέμεναν προσωρινώς, στους κατοίκους των οποίων δίδασκε πολεμικές τέχνες και χριστιανική ηθική²²⁷. Αργότερα το αιμομικτικό

²²¹Λέγεται και Shārabān. Βλέπε V. Minorsky, *Khāqāni and Andronicus Comnenus*, Bulletin of the school of Oriental and African Studies (1945), Τόμος 11^{ος}, εκδόσεις Cambridge University Press, σελ 550 -578.

²²²Η μητέρα του μουσουλμάνου ηγέτη Aghsartan, αναφέρει, ήταν η πριγκίπισσα της Γεωργίας Θαμάρ, θεία του βασιλιά Γεωργίου ενώ τα ξαδέλφια, που ο ένας ήταν χριστιανός και ο άλλος μουσουλμάνος, ζούσαν με τους καλύτερους όρους. Όταν, πιεζόμενος από τους Χαζάρους του Darbant, ο Aghsartan ζήτησε τη βοήθεια του γεωργιανού ηγέτη, αυτός κινητοποίησε αρκετό στρατό και με τον Ανδρόνικο μαζί του εισέβαλε στην περιοχή του Muskir και Sharabam και κατέλαβε την πόλη Shaburan. Η συμμετοχή του Ανδρόνικου στην κατάληψή της με το θάρρος που επέδειξε τον έκανε αγαπητό μεταξύ των στρατιωτών. Βλέπε αυτόθι, σελ 557.

²²³Ο Ανδρόνικος ζήτησε το χέρι της Ρουσανδάνης, δευτερότοκης κόρης του Γεωργίου III που στερούνταν άρρενος διαδόχου, για λογαριασμό του νόμιμου πρωτότοκου γιου του Μανουήλ. Για το νεογέννητο Αλέξιο ξέρουμε πως μερικοί ευγενείς της Γεωργίας επιθυμούσαν να παντρευτεί τη Θαμάρ, πρωτότοκη κόρη του Γεωργίου III που μόλις είχε ανεβεί στο θρόνο, αλλά καθώς αυτό δεν πραγματοποιήθηκε παντρεύτηκε μια γεωργιανή Μαρία, άγνωστο αν ανήκε στην οικογένεια των Παγκρατιδών και έγινε ο αρχηγός μιας μακράς δυναστείας των Andronikaschivili που ήταν βασιλείς στο Alastani. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 525-526.

²²⁴Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται από την αναφορά του Ν. Χωνιάτη, πως τον Οκτώβριο του 1183 ήρθε σε γάμο με τον Αλέξιο, νόθο γιο του Μανουήλ Α' από τη Θεοδώρα, έπειτα από άδεια της Εκκλησίας. Θα πρέπει να ήταν τουλάχιστον δεκατριών ετών. Βλέπε αυτόθι, σελ 526.

²²⁵Από το 1173/4 έως το 1176/7. Βλέπε αυτόθι, σελ 526.

²²⁶« τότε δὲ πολλὴν τινα γῆν ὀθνεῖαν περιέλθων, εἶτα καὶ εἰς τὴν ἑῶαν Ἰβήρων ἐμβάλλει χώραν.» Βλέπε Jo. Cinnami, *Epitome rerum ab Joanne et Manouel Comnenis gestarum*, σελ 251.

²²⁷Ο Μ. Χωνιάτης λέει πως από όπου περνούσε τον υποδεχόταν σαν μονάρχη και οι τοπικοί άρχοντες και ηγεμόνες τον καλωσόριζαν σαν κυρίαρχο των επαρχιών που διοικούσαν. Από τα έθνη και τους λαούς που περνούσε, τους μάθαινε τη στρατιωτική τέχνη και χρηστά ήθη με τέτοιο τρόπο που ακόμη και οι υπερήφανοι κάτοικοι της Γεωργίας έγιναν γνώστες της διδασκαλίας του. Αξιώθηκε μεγάλες τιμές και λάμβανε μέρος στην ηγεμονική αρχή του τόπου τους. Όταν ερχόταν η στιγμή να φύγει από μια χώρα για να πάει σε άλλη, έπεφταν πάνω του για να τον κρατήσουν και δύσκολα ξέφευγε απ' τα χέρια τους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 526.

ζεύγος κατέφυγε στο Σαλτούχο²²⁸, τον οποίο αναφέρει ο Νικήτας Χωνιάτης²²⁹ και ο Ibn - Alathir²³⁰. Ο Εμίρης παρεχώρησε στον Ανδρόνικο ένα ισχυρό φρούριο, το οποίο υπήρξε κατοικία, καταφύγιο αλλά και φυλακή, πλησίον των βυζαντινών συνόρων υπό τον όρο, να παρενοχλή τους Έλληνες ακόμη και εντός της αυτοκρατορικής επικράτειας. Εκεί έζησε επί δέκα συναπτά έτη, ληστεύοντας ανθρώπους, λεηλατώντας έδαφη της Ρωμανίας και πουλώντας χριστιανούς στα σκλαβοπάζαρα, σαν Τούρκος ηγεμόνας. Λογικά κανείς βυζαντινός πολίτης, ο οποίος εσέβετο τον εαυτό του δεν θ' αναζητούσε την τύχη του στους βαρβάρους, ούτε θ' ασχολείτο με το δουλεμπόριο αιχμαλώτων συμπατριωτών του στους Τούρκους και θα πλούτιζε εις βάρος τους. Διά ταύτα, αλλά και για το παράνομο ειδύλλιο του με τη Θεοδώρα, η Ιερά Σύνοδος τον αποκήρυξε, αλλά τον Ανδρόνικο, εκ του χαρακτήρος του, λίγο τον ενδιέφεραν οι κανόνες της Εκκλησίας και οι κυρώσεις των Ιεραρχών. Ο Δούκας της Τραπεζούντας Νικόλαος Παλαιολόγος, αιχμαλώτισε τη Θεοδώρα και τα παιδιά τους και τους μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη. Μη μπορώντας να ανθέξει²³¹ τον αβάσταχτο πόνο του χωρισμού από την αγαπημένη του, διότι η ζωή του δεν είχε ουσία χωρίς αυτή και στενοχωριόταν το ίδιο που στερείτο τα παιδιά του, παρεδόθη στον Αυτοκράτορα, ικετεύοντάς τον να μεριμνήση περί της αμνηστίας του. Ο Μανουήλ Α, με τη συνήθη διαλλακτικότητά του και περιχαρής που έναν τόσο επικίνδυνο αντίπαλο θα

²²⁸Ο Σαλτούχος εξουσίαζε τότε (1161, 1173-1177 και μετά) τις περιοχές της Ίας και της Χαλδίας, που ήταν κάποτε βυζαντινές επαρχίες, κάτω από την επικυριαρχία του σουλτάνου του Ικονίου Kılıdġ Arslan II (1156-1192). Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 527.

²²⁹ «... , όψε ποτε και μόλις παρά τῷ Σαλτούχῳ ταῆς πλάνης ἴσταται. ἦν δ' οὗτος τὰ τῇ Κολωνείᾳ τότε κληρούμενος ὄμορα, και ὅσα ταῆς Χαλδαίας πρόσοικά τε και ἔγγιστα καρπιόμενος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 185.

²³⁰Το 1161, ξέσπασε πόλεμος μεταξύ του βασιλιά της Γεωργίας Γεώργιου III και του Malek Saltuk (εμίρη Σαλτούχ), γιο του Ali (Saltuk), ηγεμόνα του Ερζερούμ. Ο Σαλτούχος επιτέθηκε εναντίον του γεωργιανού στρατού, αλλά απέτυχε και αιχμαλωτίστηκε. Η αδελφή του, Chah Bonou, που ήταν σύζυγος του Chah-Armen-Sokman, γιου του Ibrahim, πρίγκιπα του Khelath, έστειλε στο Γεώργιο κάτι πολύτιμο, ως λύτρα, παρακαλώντας τον να αφήσει τον αδελφό της ελεύθερο. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Σαλτούχος επέστρεψε στην περιοχή του. Βλέπε Ibn-Alathir, *Extrait de la Chronique intitulee Kamel- Altevarykh*, Recueil des Historiens des Croisades, historiens Orientaux, Τόμος Α, εκδόσεις de l' academie royale des inscriptions et belles - lettres, σελ 189-722.

²³¹Ο Ανδρόνικος κατέρρευσε για πρώτη και τελευταία φορά στη ζωή του. Με τη Θεοδώρα μακριά του και αιχμάλωτη του Μανουήλ, σκεφτόταν ότι μπορεί να την κακομεταχειρίζονταν και παρέλυε. Δεν είχε κανέναν λόγο να συνεχίσει μόνος του, ούτε είχαν νόημα οι λεηλασίες, οι πωλήσεις χριστιανών αιχμαλώτων και τα χρήματα που του απέφεραν. Δεν υπήρχε ζωή γι' αυτόν χωρίς τη Θεοδώρα και αρνιόταν να αποφασίσει πως είχε χάσει τη γυναίκα που λάτρευε και τον λάτρευε. Βλέπε αυτόθι, σελ 150.

τον είχε υπό επιτήρηση, έσπευσε να του παράσχει όλες τις εγγυήσεις για την ασφάλειά του, με αποτέλεσμα ο Ανδρόνικος, ικανοποιημένος από τις διαβεβαιώσεις του να ξανασμίξει με τα προσφιλή του πρόσωπα, την άνοιξη του 1180. Φύση περιπετειώδης και τυχοδιωκτική ο Κομνηνός πρίγκιπας ζούσε χωρίς όρια και βίωσε μεγάλο μέρος της ζωής του εξόριστος και κνηγνημένος, διότι με τα καμώματά του είχε εξοργίσει το Μανουήλ Α πάμπολλες φορές και δεν edίστασε να τον προδώσει. Ωστόσο ο Βασιλεύς που παραήταν μεγαλόψυχος δεν κατάφερε να υπερβή την αγάπη για τον εξάδελφό του και να τον τιμωρήσει όπως του άξιζε.

2.6 Από την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη έως το θάνατο του Μανουήλ.

Ο Ανδρόνικος, είχε σχεδιάσει να προσδώσει στην επάνοδό του θεατρικό και δραματικό τόνο²³². Ο Μανουήλ Α αντικρίζοντάς τον, έκλαιγε κι αυτός συγκινημένος δε από τη δήθεν μεταμέλεια του εξαδέλφου του, είπε να τον σηκώσουν²³³, όμως ο Κομνηνός πρίγκιπας επέμεινε, προς ταπεινώσή του, να τον σύρει κάποιος αλυσοδεμένο, ως το βασιλικό θώκο. Ο Αυτοκράτωρ, σαν εικόνα από το μέλλον, ανέθεσε την τιμωρία του στον μετέπειτα σφετεριστή του θρόνου του Ανδρόνικου, Ισαάκιο Άγγελο²³⁴. Ο Πρίγκιπας έδωσε την παράσταση, συντετριμμένος, και πείθοντας το Μανουήλ Α για την απόλυτη ήττα του, ορκίστηκε τυφλή υποταγή προς το στέμμα²³⁵. Είτε το εννοούσε είτε όχι του Ανωτάτου Άρχοντος του αρκούσε να έχει επιτέλους τον εξαδέλφό του, τελείως στο έλεός του.

Δεν εκρίθη, όμως, συνετό να παραμείνει ο Ανδρόνικος στην πρωτεύουσα και διορίστηκε κυβερνήτης του Πόντου²³⁶, με έδρα το Οίναιον. Αν το Οίναιον ήταν βάση διοίκησης ή μόνον τόπος διαμονής του, έχει διχάσει τόσο τους

²³²Πέρασε γύρω απ' το κορμί του, μια μακριά σιδερένια αλυσίδα από το λαιμό ως τα πόδια του, που την είχε κρύψει προσεκτικά κάτω από τα ρούχα του. Όταν τον έφεραν μπροστά στο Μανουήλ και σε όλη την αυλή, που είχε συγκεντρωθεί για το γεγονός στο παλάτι των Βλαχερνών, έπεσε καταγής με το πρόσωπο στο έδαφος και παρακαλούσε με οδυρμούς και δάκρυα να του δώσουν χάρη για τα ανομήματά του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 528.

²³³Σωριάστηκε ξανά και άρχισε τα βογγητά, τα παρακάλια και τα κλάματα μέχρι να του ανοίξει ο Αυτοκράτορας την αγκαλιά του, ενώ του φύλαγε τα πόδια. Δέχθηκε, τελικά, να σηκωθεί μπροστά στις στοργικές πιέσεις του Μανουήλ και ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο να είναι πάντα πιστός στην οικογένειά του και την Αυτοκρατορία. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 152.

²³⁴«ὁ δὲ οὐκ ἀναστῆναι τῶν κάτω δυσχυρίζετε, εἰ μὴ βασιλέως ο ἐπιτεταχότος αὐτόν τις τῶν παρεστηκότων διὰ τῆς ῥυμοτομίας ἐλκύσει τοῦ βήματος, λαβόμενος τῆς ἀλύσεω, καὶ προσουδίσει τῷ θρόνῳ τῷ βασιλείῳ. ἀμελεῖ καὶ γέγονεν ὡς ἐδεῖτο Ἀνδρόνικος. ὑπουργήκει δὲ πρὸς τούργον τοῦτο Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ὁ καθελὼν τῆς τυραννίδος Ἀνδρόνικον ὕστερον• καὶ θαυμάσας ἄν τις τὸ τελεσθῆν τῆνικάδε καιροῦ οὐκ εἰς ἄλογον συγκυρίαν ἢ αὐτόματον ἀπολύσει τοῦτο περίπτωσιν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 296.

²³⁵«διεζήσαν δὲ ὧδε „καὶ εἴ τι δὲ ἴδω ἢ νοήσω ἢ ἀκοῇ παραλήψομαι εἰς ἀτιμίαν ὑμῶν καὶ λύμην τοῦ ὑμετέρου στέματος φερόμενον στέματος, καὶ ὑμῖν τὴν περὶ τούτου διδοῦς ἐσσίμην εἶδησιν, καὶ αὐτὸς δέ, ὡς ἐξόν μοι, τοῦτο κωλύο.» Βλέπε αὐτόθι, 297-298.

²³⁶Πολύ χαρούμενος που ξανάσμιξε με τη Θεοδώρα και αισθανόμενος αποτροπιασμό από τη μέχρι τότε άστατη ζωή του, ο συγχωρεμένος προδότης δέχθηκε την εξορία του, ελαφρά τη καρδία και χωρίς καμία αντίρρηση ανεχώρησε για τον τόπο του εκτοπισμού του, με την παράνομη οικογένειά του. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 153.

ιστοριογράφους της εποχής του, όσο και τους νεώτερους ερευνητές²³⁷. Εκεί κατοικούσε ήσυχα και γαλήνια, μακριά από τον πολυτάραχο νομαδικό βίο και έμοιαζε να είχε ξεχάσει τις φιλοδοξίες για το θρόνο, σε ηλικία 61 ετών. Εξιστορούσε τις περιπέτειές του, σ' όσους ανθρώπους του πνεύματος ενδιαφέροντο²³⁸, ζώντας σε απόλυτη συμμετρία και σύμπνοια με τη φύση που την υπεραγαπούσε και του προσέφερε ψυχική ηρεμία και αρμονία²³⁹. Το Μάιο του 1180 ο Μανουήλ Α Κομνηνός αρρώστησε βαριά και στις 24 Σεπτεμβρίου του ιδίου έτους απεβίωσε.

²³⁷Ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης και ο Γουλιέλμος της Τύρου υποστηρίζουν ότι διορίστηκε διοικητής του Πόντου με έδρα το Οίναιον. Ο Ν. Χωνιάτης, από την άλλη μνημονεύει το Οίναιον μόνο ως τόπο διαμονής του και όχι ως έδρα της διοίκησής του. Η Hussey και ο Ostrogorsky αναφέρουν πως ο Ανδρόνικος τοποθετήθηκε διοικητής του Πόντου, ενώ ο Diehl με τον Brehier, που βασίζονται στον Ν. Χωνιάτη, θεωρούν ότι το Οίναιον ήταν τόπος της έντιμης εξορίας του ή κατοικίας του. Ο Brehier δε τονίζει πως κάνει λάθος ο Γουλιέλμος της Τύρου, που δέχεται τον Πρίγκηπα κυβερνήτη του Πόντου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 529-530.

²³⁸«ὁ δὲ Ἀνδρόνικος καὶ εἰς Δαβίδ ἀνῆγε τὰ ἑαυτοῦ, καὶ κατ' ἐκεῖνον ἔλεγε καὶ αὐτὸς τὰ τοῦ φθόνου ἐκδεδράσκειν πάλαι θήρατρα καὶ πρὸς τὴν ἄλλοτριαν πολλάκις μετασκευάσασθαι. ὑπεξαίρων δ' ἔσθ' ὄπη τὰ ἑαυτοῦ, τὸν μὲν καθίσει τῶν ὀρίων τῆς Παλαιστίνης ἔποθεν βραχὺ κατὰ τὴν Σικελάν ἔλεγε, καὶ συγκόπτειν τὸν Ἀμαληκίτην μαχαίρα, καὶ γλίσχρως ἀποζῆν, ὥστε καὶ τὸν Νάβαλ ἀπεκτονῶς ἦν ἂν ὅτι μὴ οὐκ εἶχεν ἀνά χειρας τὸ αἰτηθέν• ἑαυτὸν δὲ δι' ἔθνῶν τῶν ἐφ' ὧν ἀπάντων σχεδὸν ἴεναι, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ τοῦ Χριστοῦ βαστάσαι καὶ κηρῶσαι ἀποστολικῶς ὄνομα, τιμῶν τε τῶν ἀνωτάτω μεταλαχεῖν δι' ὧν διήρχετο, καὶ προπεμπόμενον ἀπανίστασθαι.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 434.

²³⁹Η πολύχρονη παραμονή του στο Οίναιον και τη Συνώπη, όπου ζούσε υπο κρατική προστασία, τον έκανε να λατρεύσει τη φύση που του προξενούσε τόση ευχαρίστηση και χαλάρωση. Ένωθε να τον γεμίζει με γαλήνη και τη θυμόταν ακόμη και αρκετό καιρό αργότερα, όταν ήταν ήδη Αυτοκράτορας. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I. Komnenos*, σελ 81.

Κεφάλαιο 3^ο : Η προσωπικότητα του Ανδρόνικου και οι πράξεις του από το Οίναιον έως το θάνατό του.

3.1 Η κατάσταση στην αυλή της Κωνσταντινούπολης μέχρι την εμφάνιση του Ανδρόνικου.

Μετά το θάνατο του Μανουήλ Α, η διακυβέρνηση περιήλθε στα χέρια του γιού του, Αλεξίου Β Κομνηνού και της χήρας του, Μαρίας της Αντιοχειανής²⁴⁰, ως επιτρόπου του δωδεκαετούς νεαρού ηγεμόνος, ο οποίος, δεν ήταν ικανός, να αναλάβει την εξουσία, διότι δεν γνώριζε τίποτε από τη ζωή ενώ και η βασιλομήτωρ, μία εκθαμβωτική καλλονή²⁴¹, δεν είχε καμία σχέση με κρατικές υποθέσεις. Επειδή ο Μανουήλ Α Κομνηνός δεν είχε ορίσει διάδοχο²⁴², διότι προφανώς ανεγνώριζε στο πρόσωπο του Ανδρόνικου τον πιο επικίνδυνο αντίπαλο του ανήλικου ακόμη τέκνου του, δεν άργησαν να ενισχυθούν οι φήμες, ότι συνωστίζοντο περίξ αυτής διάφοροι άνδρες, για να διεκδικήσουν μερίδιο στην εξουσία²⁴³, οι οποίοι ενδιαφέροντο περισσότερο για το χρυσό και τα αξιώματα παρά για την Αυτοκρατορία. Απ' αυτούς η Αυγούστα επέλεξε τον πρωτοσέβαστο Αλέξιο, ανεψιό του Μανουήλ Α, γιο του αδελφού του, Ανδρόνικου, προτίμηση καθόλου ενδεδειγμένη καθώς αυτός, έπινε και μεθούσε τις νύκτες²⁴⁴, ούτως ώστε δεν ήταν δυνατόν να τον εμπιστευθή, ενώ εκείνη αναζητούσε ένα σταθερό στήριγμα για την ίδια και το γιό της .

²⁴⁰Σύμφωνα με τη διάταξη του Συνοδικού τόμου της 24^{ης} του Μαρτίου του 1171, έγινε μοναχή με το όνομα Ξένη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 531.

²⁴¹ «... τὸ γλυκερὸν φάος καὶ καλὸν ὄραμα ἀνθρώποις, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 349.

²⁴²Είχε εκμυστηρευθεί στον Πατριάρχη ότι είχε σκεφθεί τον Ανδρόνικο, ως προστάτη του γιού του αλλά επειδή γνώριζε ότι έλεγε ψέματα και ήθελε να καταλάβει το θρόνο, δεν το έκανε πράξη. Βλέπε Ok. Jurawicz, *Andronikos I. Komnenos*, σελ 82.

²⁴³Αμέσως απ' την αρχή της βασιλείας του γιού της, άρχισε ολόγυρά της ένα περίεργο παιχνίδι ανδρών, που βιάζονταν να κερδίσουν την εύνοιά της και που συναγωνίζονταν σε κομψότητα και περιποιήσεις για να της φανούν ευχάριστοι και να προτιμηθεί η υποψηφιότητά τους στην άσκηση της εξουσίας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 532.

²⁴⁴«εἰ δὲ δεῖ ἀληθέστερον εἰπεῖν, τὰ μὲν νυκτὸς ἔργα τρυφῶν φωτὶ ποιητῶ τὸ νύκτερον διέλυε ζόφωμα, ἡλίου δὲ τὸν ἔφον ὀρίζοντα ἀναβαίνοντος κατὰ τὰ θηρία τὸν κοῖτον μεταδιώκων τάπησι καὶ πέπλοις τὸ φῶς ἀντέφραττε.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 317.

Στην εύνοια της Μαρίας της Αντιοχείας, προς το πρόσωπο του Αλεξίου, οφείλετο η αντίδραση αρκετών μελών της Κομνηνείας δυναστείας, καθώς, ένοιωθαν περιθωριοποιημένοι λόγω της κατάχρησης της εμπιστοσύνης τους από το αυτοκρατορικό περιβάλλον²⁴⁵. Με την προσωποπαγή εξουσία, ο πρωτοσέβαστος Αλέξιος, απέκτησε λίαν συντόμως, πολλές αντιπάθειες, καθώς τμήμα της αριστοκρατίας²⁴⁶ εξαιρέθη από τη νομή της εξουσίας. Ενέσκηψε δε και το ζήτημα της λατινόφιλης πολιτικής, που προϋπήρχε επί Μανουήλ Α και επεκτάθηκε επί της Αντιβασιλείας²⁴⁷. Η αύξηση της ευμένειας του Πρωτοσέβαστου-πρωθυπουργού προς τους Ιταλούς πολλαπλασιάζετο, ώστε διαδίδοντο φήμες για αρπαγή της εξουσίας και καθυπόταξη των Ελλήνων από τους Λατίνους. Καίτοι στη διοίκηση της Αυτοκρατορίας, όπως στην Αυλή, τις δημόσιες υπηρεσίες, τη διπλωματία και το στρατό, κυριαρχούσαν οι Ιταλοί πάροικοι, ενώ το εμπόριο ελέγγετο σχεδόν αποκλειστικώς από τους Βενετούς, οι ίδιοι ισχυρίζοντο ότι είχαν καλύτερη αντιμετώπιση επί Μανουήλ Α Κομνηνού²⁴⁸, κατ'ομολογία του αρχιεπισκόπου Τύρου Γουλιέλμου²⁴⁹. Κατά τον Ιωάννη Κίνναμο, δε, οι Λατίνοι είχαν γίνει τόσο

²⁴⁵Για τη Μαρία, υποψιάζονταν κρυφή συνεννοχή στα σχέδια του Αλεξίου και για τον Πρωτοσεβάστο την πρόθεση να σφετεριστή το θρόνο και να παντρευτεί την Αντιβασιλίσα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 533-534.

²⁴⁶Η δυσaréσκεια άρχισε με αφορμή την αποκλεισμό τους, από την εξουσία. Πιο φανατικοί αντίπαλοι του Πρωτοσέβαστου έγιναν οι ευνοούμενοι του Μανουήλ και τα μέλη της οικογένειάς του που κατά τη βασιλεία του, είχαν πλουτίσει αρκετά. Η ευνοϊκή πολιτική του πρωτοσέβαστου Αλεξίου προς τους Λατίνους, έκανε ένα μέρος της αριστοκρατίας να εξεγερθή μαζί με την αρχική αιτία της δυσaréσκειας, την απώλεια της κυβέρνησης. Αυτό το τμήμα της αριστοκρατίας, το εχθρικό προς την Αντιβασιλίσα και τον Πρωτοσέβαστο νοιαζόταν πιο πολύ για την απόλαυση της εξουσίας παρά για τις επιδράσεις των Λατίνων στην Αυτοκρατορία αφού εξυπηρετούνταν από μισθοφόρους Λατίνους στρατιώτες. Βλέπε αυτόθι, σελ 534.

²⁴⁷Επειδή κυριαχούσε ένα αίσθημα ανασφάλειας στην κυβέρνηση ο Πρωτοσέβαστος αναζήτησε στήριξη στους μισθοφόρους Λατίνους στρατιώτες και τους Λατίνους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης. Βλέπε αυτόθι, σελ 534.

²⁴⁸Ένας δυτικός συγγραφέας της εποχής διηγείται ότι η Αντιβασιλεία στάθηκε ευνοϊκή προς την αριστοκρατία και τα πλήθη για να κάνουν πράξη τα σχέδιά τους εναντίον των Λατίνων. Την περίοδο του Μανουήλ, γράφει, αυτοί απολάμβαναν μεγάλα προνόμια, διότι ο Αυτοκράτορας, ως διαλλακτικός και μεγαλόψυχος περιφρονούσε τους Έλληνες ως μαλακούς και ανίκανους και εμπιστευόταν τις σοβαρότερες υποθέσεις του κράτους στους Λατίνους, με τη δικαιολογία ότι ήταν πιο αφοσιωμένοι και πιο γενναίοι. Τους συμπεριφέρονταν και τους αντάμειβε πολύ καλά προσθέτει, οπότε αριστοκράτες και τυχοδιώκτες έτρεχαν από παντού προς τον μεγάλο ευεργέτη τους. Βλέπε αυτόθι, σελ 535.

²⁴⁹«*Cum haec itaque in nostro sic geruntur Oriente, apud Constantinopolim grandis circa imperium facta est permutatio, et casus accidit universae latinati lugubris, et inauditam irrogans, cum enormi damno, contumeliam. Dolor enim, quem pridem fallax et perfida Graecia conceperat, edidit et peperit iniquitatem, Defuncto enim domino Manuele, ... , visum est tam majoribus quam opulo civitatis illius, opportunitatem invenisse, ut quod adversus nostros maligne conceperant, possent effectui mancipare.*» Βλέπε Willermi Tyrensis Archiepiscopi, *Historiae*, σελ 1079.

αλαζόνες, ώστε μεταχειρίζοντο τους πολίτες, ως σκλάβους²⁵⁰. Η δυσαρέσκεια των εμπόρων και των χειροτεχνών, οι οποίοι επλήττοντο από τα μονοπωλιακά προνόμια των Ιταλών εμπόρων, καθώς και των κατοίκων της υπαίθρου²⁵¹ κατευθύνετο και προς τους ενοίκους των ανακτόρων²⁵² και την πιστή σ' αυτούς αριστοκρατία, από τους οποίους αξίωσαν, αλλαγή πολιτικής και προάσπιση των συμφερόντων τους, ιδιαιτέρως, οι ευάλωτες οικονομικά τάξεις και οι χωρικοί, οι οποίοι υπέφεραν από την συμπεριφορά των ευγενών και τη διαφθορά των διοικητικών οργάνων. Ο πρωτοσέβαστος Αλέξιος δεν εσέβετο τις αρμοδιότητες του Αλεξίου Β, κυβερνούσε αυθαίρετα και ενεργούσε σαν να ήταν μονάρχης· απαιτούσε τα έγγραφα, τα οποία υπέγραφε ο ανήλικος Αυτοκράτωρ, να τα συνυπογράφη²⁵³ κι αυτός, ενώ η λεηλασία των δημοσίων εσόδων είχε μετατραπεί σε καθημερινό φαινόμενο²⁵⁴. Σ' όλα τα παραπάνω οφείλεται το προσωνύμιο «ξένη»²⁵⁵ της Αυγούστας Μαρίας.

Σχεδόν από την αρχή της Αντιβασιλείας, ως αποτέλεσμα όλων των ανωτέρω αιτιών, επεκράτησε ακυβερνησία. Η αντίδραση τμήματος της αριστοκρατίας, εκδηλώθηκε εμπράκτως· η κόρη του Μανουήλ Α, πορφυρογέννητη πριγκίπισσα

²⁵⁰ «τοίνυν και τὸ ἀσυμμετρως ἐντεῦθεν πλουτεῖν ταχὺ ἐς ἀλαζονείαν αὐτοὺς ἦρεν. ἀνδρὶ μέντοι πολίτη ὅσα καὶ ἀνδραπόδω προσεῖχον, ἀλλ' οὐχ ὅπως τῶν πολλῶν τινι καὶ δημοτικῶν, ἀλλὰ κἂν τις ἐπὶ σεβαστότητι ἐφρόνει κἂν ἐπὶ μεῖζόν τι προῆκε τῶν παρὰ Ῥωμαίοις σεμνῶν.» Βλέπε Jo. Cinnami, *Epitome rerum ab Joanne et Manuel Comnenis gestarum*, σελ 281.

²⁵¹ Από τα γραφόμενα του Ν. Χωνιάτη συμπεραίνουμε πως τα ευρισκόμενα κοντά στον Αυτοκράτορα μέλη της αριστοκρατίας τον εκμεταλλεύονταν για να αυξήσουν τις περιουσίες τους σε βάρος του πληθυσμού της επαρχίας. Βλέπε . Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 537.

²⁵² «... τῶν δὲ παιδοκομούντων αὐτὸν εὐπατριδῶν οἱ μὲν κατὰ ταὰς μέλισσας συχνὰ πρὸς τὰς ἐπαρχίας λούουσι τὸ πτερόν καὶ ὡς μέλι τὰ χρήματα τιθαιβώσσουσιν, οἱ δὲ κατὰ τὰς αἴγας τοῦ τῆς βασιλείας ἐρῶσι θαλοῦ καὶ συνεχῶς ἐρωτιῶσι τουτονὶ δρέπεσθαι, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 297.

²⁵³ Με πράσινο μελάνι και υποσημείωση ας γίνει ἔτσι ὅπως επαγγέλεται. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 167.

²⁵⁴ «ἦγεν οὖν ὡς ἠρεῖτο πάντα καὶ μετεπέπτευν, καὶ ἄπερ οἱ ἐκ Κομνηνῶν πρότερον βασιλεῖς ἰδρῶσι πολλοῖς, εἶπω δὲ καὶ τοὺς πέννητας καλαμῶμενοι, συλλογμαίως ἀπεθησαύρησαν χρήματα, ταῦτα τῷ πρωτοσεβαστῷ καὶ τῇ βασιλίσῃ πρὸς ἀποχέτευσιν προύκειτο, ...». Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 300.

²⁵⁵ O Ch. Diehl, παραλληλίζει την περίπτωση της Αντιβασιλείας, με αυτή της Μαρίας Αντουανέτας, που ο λαός την αποκαλούσε υποτιμητικά Αυστριακιά. Βλέπε Ch. Diehl, *Figures Byzantines*, Τόμος Β΄, εκδόσεις Colin Ar., σελ 86-133.

Μαρία Κομνηνή²⁵⁶, ηγέτης της αντιπολιτευόμενης στην Αυτοκράτειρα παράταξης, ως αντιπάλου δέους του καθεστώτος, θέλοντας να προασπίση τα συμφέροντα του ανήλικου αδελφού της-βασιλέως Αλεξίου Β, με το σύζυγό της Ιωάννη του Montferrat, ηγήθη μιάς συνωμοσίας²⁵⁷ εναντίον του πρωτοσέβαστου Αλεξίου και της Μαρίας της Αντιοχείας, αλλά η σκευωρία αποκαλύφθηκε²⁵⁸ και κατέρρευσε. Συνελήφθησαν τέσσερα άτομα²⁵⁹ ως υπεύθυνοι και φυλακίσθηκαν²⁶⁰. Οι δύο φατρίες πολέμησαν μέχρις εσχάτων μεταξύ των για την εξουσία και κυριαρχούσε το χάος.

Η εξέγερση η οποία ακολούθησε, το 1182 υποστηρίχθηκε από εξέχοντα μέλη της δυναστείας των Κομνηνών-κατά τον Ok.Jurewitz χρηματοδοτήθηκε από τη Μαρία Κομνηνή- και της αριστοκρατίας²⁶¹ με τη συμμετοχή του λαού, υπό την απειλή της λατινικής εξάπλωσης. Το πλήθος διέπραξε λεηλασίες και καταστροφές στο μέγαρο του πρωτοσέβαστου Αλεξίου και σε μία σειρά άλλα σπίτια, φίλων και οπαδών της αυλής, τα οποία ελαφυραγώγησε όπως και την οικία του επάρχου-τοκογλύφου

²⁵⁶Κόρη του Μανουήλ από την Ειρήνη την Αλαμανική. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 538-539.

²⁵⁷Κατάφερε να πάρει με το μέρος της τον άντρα της, αρκετούς άρχοντες σαν το μέγα εταιριάρχη Ιωάννη Δούκα, τον Ιωάννη Λαπαρδά, έναν γέρο στρατηγό που έχαιρε της εκτίμησης όλων, το νόθο γιο του Μανουήλ και της Θεοδώρας Κομνηνής και τους δύο νόμιμους γιους του Ανδρόνικου. Ο τελευταίος δεν πήρε μέρος στη δολοπλοκία, αλλά την ενθάρρυνε. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 168.

²⁵⁸Εγινε αντιληπτή σχεδόν την τελευταία στιγμή, όταν ο Πρωτοσέβαστος με τον Αλέξιο ένα ηλιόλουστο απόγευμα πήγαιναν προς το Βαθύ ρυάκι, που βρισκόταν πέντε χιλιόμετρα μακριά από τη χρυσή πόλη, στην Εγνατία Οδό, έναν αγαπημένο τόπο για βόλτα των κατοίκων. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 85.

²⁵⁹Οι δύο γιοι του Ανδρόνικου, Μανουήλ και Αλέξιος, ο πρωτοστράτορας Αλέξιος και ο έπαρχος της Κωνσταντινούπολης Ιωάννης Δούκας Καματηρός που παύθηκε από το αξίωμα του, δικάστηκαν από το διάδοχο του τελευταίου, Θεόδωρο Παντέχη που είχε και καθήκοντα δικαιοδότη και φυλακίστηκαν, ενώ ο Ανδρόνικος Λαπαρδάς κατάφερε να διαφύγει. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 540.

²⁶⁰«ἀμέλει καὶ ὑποποησασμένη τῶν πρὸς γένους ἐκείνη τινάς, ὅποσους δηλαδὴ τῶ Ἀνδρονίκῳ ἤδει προστιθέμενους φιλεχθροῦντας δὲ τῶ πρωτοσεβαστῶ (ἦσαν δ' οὗτοι ὁ Κομνηνός Ἀλέξιος, ὃς ἐν νοθείας ἀπετέχθη τῶ βασιλεῖ Μανουήλ, ὁ Λαπαρδάς Ἀνδρόνικος, οἱ δύο τοῦ Ἀνδρονίκου υἱοὶ ὃ τε Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουήλ, ὁ ταῆς πόλεως ἑπαρχος Ἰωαννης ὁ Καματηρός καὶ συχνοὶ ἕτεροι), καὶ διὰ συνωμοσίας τὴν μὲν ἐς τὸν ἀδελφὸν καὶ βασιλέα πίστιν κρατυναμένη τὸν δὲ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ κυρώσασα θάνατον, ἔκαιροφυλάκει ταὴν τούτου καθαίρεσιν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 301.

²⁶¹Με τη Μαρία συμμάχησαν ο ετεροθαλής αδελφός της Αλέξιος, νόθος γιος του Μανουήλ και της Θεοδώρας, ο πρωτοστράτορας Αλέξιος, γιος του Ανδρόνικου Κ. Βατάτζη και μικρανεμιός του Μανουήλ, ο Ανδρόνικος Λαπαρδάς, σύζυγος της Θεοδώρας και ικανός στρατηγός, οι δύο γιοι του Ανδρόνικου, Μανουήλ και Ιωάννης, ο έπαρχος της Κωνσταντινούπολης Ιωάννης Δούκας Καματηρός και άλλοι πολλοί. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 539-540.

Θεόδωρου Παντέχνη²⁶², όπου έκαυσαν όσους φακέλους με στοιχεία εύρηκαν για τη δράση του²⁶³. Συνάγεται τοιουτοτρόπως, ότι η ανταρσία κράτησε πολλές ημέρες και είχε βαθιές κοινωνικές ρίζες. Η επέμβαση του αυτοκρατορικού στρατού κατά των στασιαστών αποφεύχθη την τελευταία στιγμή με τη διαμεσολάβηση του δούκα Ανδρόνικου Κοντοστέφανου, αρχηγού του στόλου και του εταιριάρχη Ιωάννη Δούκα.

Ο πρωτοσέβαστος Αλέξιος εστράφη και κατά του Πατριάρχου, την περίοδο 1179-1183, Θεόδωρου Βορραδειώτη²⁶⁴. Τον απεμάκρυνε εκ του οικημάτων του, τον έθεσε υπό περιορισμό και με συνοπτικές διαδικασίες και ύπουλο τρόπο τον κατεδίκασε και τον καθαίρεσε²⁶⁵. Η στάση η οποία με πρωτοβουλία της πριγκίπισσας Μαρίας Κομνηνής εγενικεύθη, κατόπιν της φήμης η οποία διεδόθη, για τον πνιγμό του Πατριάρχου από τον Αλέξιο, την απουσία του και τη γνωστοποίηση της καταδικαστικής ετυμηγορίας²⁶⁶, ανάγκασε τον Πρωτοσέβαστο να ακυρώσει την απόφαση. Χάρη στην παρέμβαση των μελών του Οίκου των Κομνηνών, διασώθη ο Ανώτατος Θρησκευτικός Άρχων και επικεφαλής μεγάλης λαϊκής πομπής²⁶⁷, επέστρεψε θριαμβευτής στην πατριαρχική Έδρα²⁶⁸

²⁶²Ο νέος Έπαρχος της Κωνσταντινούπολης, ασκούσε συγχρόνως τα καθήκοντα του δικαιοδότη και του επί των οικιακών. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 536.

²⁶³Μπήκαν στο παλάτι του πρωτοσέβαστου, το λεηλάτησαν και το κατέστρεψαν. Ύστερα είχαν σειρά τα σπίτια όλων εκείνων που τους υποπεύονταν πώς ήταν φίλοι του αντιβασιλέα, όπως του Θεοδώρα Παντέχνη του κατηγορητή-τοκογλύφου που πρόλαβε να φύγει. Κατέστρεψαν όλη την επίπλωσή του και έκαψαν τα βιβλία που κατέγραφε τα χρέη των θυμάτων του. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 170.

²⁶⁴Κινήθηκε εναντίον του γιατί είχε ενδιαφερθεί για την πριγκίπισσα Μαρία την Κομνηνή όταν κατέφυγε στην Αγία Σοφία, ενώ υπερασπίστηκε και τους συνωμότες κατά τη δίκη τους ενώπιον του δικαιοδότη και νέου επάρχου, Θεοδώρα Παντέχνη. Βλέπε αυτόθι, σελ 540.

²⁶⁵Ο πρωτοσέβαστος εξαγόρασε ακριβά κάποια μέλη του κλήρου, τους έβαλε στην επιτροπή μαζί με τους πιο διεφθαρμένους συγκλητικούς που θα μπορούσε να βρει και τους ανάγκασε να αποφασίσουν υπέρ της καταδίκης και της καθαίρεσης του Πατριάρχη. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 172.

²⁶⁶Όταν έγινε γνωστή η απουσία και η καταδίκη του Πατριάρχη η Πόλη καταλήφθηκε καθώς η πριγκίπισσα Μαρία έπιασε φωτιά και απείλησε μαζί με τους οπαδούς της, ενώ όρμησε μαινόμενη στο παλάτι. Την ακολουθούσαν άρχοντες και συγκλητικοί που σχημάτιζαν μια απειλητική πομπή. Απαιτούσαν να τους επιστραφεί αμέσως ο Πατριάρχης, διαφορετικά θα επαναστατούσε όλη η πόλη και θα γινόταν μακελειό. Ο Πρωτοσέβαστος υποχώρησε. Βλέπε αυτόθι, σελ 173-174.

²⁶⁷Ξεσηκώθηκε όλη η πόλη για να τον φέρει πάλι θριαμβευτικά στο θρόνο του. Η πομπή ξεκίνησε ξημερώματα από τη μονή Παντεπόπου περνώντας από δρόμους που μοσχοβολούσαν από αρώματα

3.2 Η αποχώρηση του Ανδρόνικου από το Οίναιον και η είσοδός του στην Κωνσταντινούπολη.

Όλα τα προηγηθέντα περιστατικά, εξυπηρετούσαν, ουσιαστικώς, τους στόχους, του Ανδρόνικου, ο οποίος για αγνώστους λόγους, παρουσιάζεται μόνος του χωρίς τη συντροφιά της Θεοδώρας, καθώς ο λαός θα αναζητούσε συγγενή του νεαρού αυτοκράτορος Αλεξίου Β, ως λυτρωτή του από το καθεστώς²⁶⁹. Αυτό ήταν το περιβάλλον όταν εμφανίσθηκε στο προσκήνιο ο Κομνηνός πρίγκιπας, καθώς υπήρξε η ιδανική ευκαιρία που περίμενε από τη στιγμή που έμαθε για την ασθένεια του Μανουήλ Α, για να κατακτήσει το θρόνο. Η πορφυρογέννητη Μαρία επικοινωνούσε συνεχώς μαζί του, πριν την εκδήλωση της αποστασίας²⁷⁰, λέγοντάς του ότι ήσαν έτοιμοι να τον δεχθούν, όπως το φως μέσα στο σκοτάδι²⁷¹. Ο Ανδρόνικος, έδειχνε εκ της αλληλογραφίας του, με τον Πατριάρχη Θεοδόσιο, τον ανεπιό του-Αυτοκράτορα και φίλους του Μανουήλ Α, πως τον απασχολούσε, εντόνως το θέμα του ανήλικου Βασιλέως και είχε ενοχληθεί από τις προθέσεις του πρωτοσέβαστου Αλεξίου. Ήταν τόσο δεινός ρήτορας, τόσο ικανός στην προσποίηση που μπορούσε να αναστρέψει και τον πιο δύσπιστο ακροατή.

Όταν ωρίμασαν οι συνθήκες και έκρινε ότι ήταν καλά προετοιμασμένο το έδαφος για την επάνοδό του, ο Ανδρόνικος ανεχώρησε από το Οίναιον για την Κωνσταντινούπολη μ' ένα στρατιωτικό απόσπασμα και πρόσχημα τη προστασία

και λιβάνι και αντιλαλούσαν από τις ζητωκραυγές φθάνοντας το βράδυ στην Αγία Σοφία. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 541.

²⁶⁸« ἐπεὶ δὲ ἡ κυρία τῆς ἀνόδου ἐνειστήκει, ὅποσοι τῶν ἐν τέλει καὶ ὅσοι τοῦ βήματος τοῦ καλοῦ ἔτρεφον ἔρωτα, καὶ ὁ τῆς πόλεως ἅπας ἄνθρωπος εἰς τὸ ἱερὸν φροντιστήριον συνδραμόντες λαμπροτάτην ἐκείνῳ συντελοῦσι ταὴν πρόοδον, μύροις τὰς ἀγνιάς τέγγοντες καὶ τοῖς Ἰνδικοῖς ξύλοις καὶ καρνευτοῖς ἀρώμασι τὸν ἀέρα εὐδοιάζοντες. οὗτω δὲ ἡ προπομπὴ μυριάνθρωπος ἦν ὡς μόλις περὶ βαθεῖαν ἐσπέραν ἐπαναζεύξαι τὸν προπεμπόμενον ἐς τὸν μέγαν τῆς σοφίας θεοῦ ναόν, ὑποφαινόμενης ἡμέρας ἐκ τῆς τοῦ Παντεπόπου μονῆς ἀπάραντα.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 316.

²⁶⁹Υπήρχαν διάφορες προφητείες γνωστές σε όλους, που έλεγαν ότι θα ανεβεί στο θρόνο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 541.

²⁷⁰« αὕτη γὰρ ἀποπνιγομένη μικροῦ τῶ τὴν πατρίαν βασιλείαν ὑπὸ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ συλᾶσθαι, καὶ ἄλλως δὲ θερμουργίαν ἀσπαζομένη καὶ ἀνδρική τὸ φρόνημα οὕσα, προσκτωμένη δὲ καὶ τὸ φύσει πρὸς τὴν μητρίαν βαρύζηλον, οὐχὶ στέγουσα δὲ καὶ τὸ παρευδοκμεῖσθαι καὶ ὡς ἀντικαθισταμένη τις ὑποβλέπεσθαι, τὸν Ἀνδρόνικον τοῖς γράμμασιν ἐμώπιζεν ὡς ἵππον ἐφ' ὕσπληγος ἐστῶτα καὶ δρόμον καμπτήρος πνέοντα, ἐὸν κακὸν ἀμφαγαπῶσα καὶ τὸν οἰκεῖον ὄλεθρον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 300 – 301.

²⁷¹« ἐντεῦθεν ἡ πᾶσα πόλις πρὸς Ἀνδρόνικον ἔβλεπε, καὶ ἡ ἐκείνου ἀφιξεις ὡς ἐν σκοτομήνῃ λαμπτήρ καὶ ἀστὴρ ἀρίζηλος ἐδοξάζετο.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 300.

του νεαρού ηγεμόνος αλλά διέκοψε την πορεία του στη Σινώπη. Εκεί, συναντήθη με την πριγκίπισσα Μαρία Κομνηνή, η οποία τον ενημέρωσε για την επικρατούσα κατάσταση στην πρωτεύουσα και για τις διαθέσεις του πληθυσμού, ο οποίος τον είχε ως επίγειο θεό. Λαμβάνοντας υπόψιν την ευνοϊκή γι' αυτόν συγκυρία και τις πληροφορίες που επεδίωκε, απεχώρησε και κατευθύνθηκε προς την Παφλαγονία, ενώνοντο δε μαζί του όλοι²⁷², όσοι προσδοκούσαν αλλαγή²⁷³ διακυβέρνησης. Με τους χωρικούς και το στρατιωτικό απόσπασμα ήσαν και πολλοί προνιάριοι στρατιώτες, οι ξακουστοί Παφλαγόνες, ενώ την ίδια στιγμή οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης τον ανέμενον με ανυπομονησία, ως ελευθερωτή²⁷⁴, έχοντας την πεποίθηση πως ήταν ο μοναδικός άνθρωπος που ήθελε το καλό τους. Μετά την πάροδο ολίγων μηνών από το θάνατο του Μανουήλ Α και με προσωπική πρόσκληση από την πορφυρογέννητη Μαρία, ο Ανδρόνικος άρχισε εκστρατεία με σκοπό να συγκεντρώσει όσο το δυνατόν περισσότερους οπαδούς, οι οποίοι θα τον εστήριζον στο κνήγι της εξουσίας.

Ο πρωτοσέβαστος Αλέξιος επεστράτευσε κάθε δυνατό μέσο, ακόμη και την Αυτοκράτειρα, ώστε να επηρεάσει την αριστοκρατία²⁷⁵ και να έχει τη συμπαράστασή της. Σ' αυτό οφείλεται η άρνηση του Ιωάννη Δούκα Κομνηνού κυβερνήτη της Νίκαιας, πρωτεύουσας της Βιθυνίας, να συναντηθεί με τον Ανδρόνικο, όπως και του μέγα δομέστικου Ιωάννη Βατάτζη και στρατηγού του Θέματος των Θρακησίων, ο οποίος τον διατυμπάνιζε ως πολύμορφο Πρωτέα²⁷⁶. Παρ' όλα αυτά, η θέση του Αλεξίου είχε αρχίσει ήδη να κλονίζεται. Το

²⁷²Η λέξη όλους, που αναφέρεται από το Ν.Χωνιάτη, αφορά αυτούς που σε τέτοιες στιγμές υποστήριζαν πάντα το διεκδικητή του θρόνου, με την ελπίδα ότι θα καλυτερεύσει η κατάστασή τους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 543.

²⁷³« καὶ περὶ ἐκεῖνον ὅσα καὶ ἀετὸν ὑψινεφῆ καὶ γαμψώνυχα κολιοὶ ἐγάρρουν ἄκραντα. οἱ πραγμάτων νεωτέρων τρέφοντες ἐφρουν, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 299.

²⁷⁴« ... καὶ πρὸς ἐκεῖνον νενευκότας μονώτατον ὡς φιλορώμαιον ἄνδρα καὶ χρόνω μακρῶ καὶ πείρα πολιωτέρῳ τὰ κάλλιστα συλλεξάμενον.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 298.

²⁷⁵«... τὰ πλείστα μέντοι τοῖς χρήμασιν ὑπαγόμενος καὶ τῇ φιλοδορίᾳ κατακοιμίζων τοὺς ἐν δεινῶ τιθεμένους ἐκεῖνου φέρειν τὰ δεύτερα. ὅθεν οἰδεῖς τῶν ἐπιταχθέντων ἀντιτάξασθαι Ἀνδρονίκῳ πρὸς Ἀνδρόνικον μετεταξάτο τὸν ἤδη λαπρῶς τῆς τυρρανίδος ἀπτόμενον, ἀποστύσας τὸν πρωτοσεβαστὸν καὶ τῷ προσωπίῳ τοῦ μισοτυρράνου Ἀνδρονίκου δελεασθεῖς.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 318.

²⁷⁶«ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς τὴν ἐπαρχίαν διέπων τῶν Θρακησίων οὐ μόνον ἔβυε τὰ ὅτα πρὸς τὰ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐπάσματα, ἀλλὰ καὶ ὡς τύρρανον διετωθαζεν, οἷα κατόπτρῳ τοῖς λεγομένοις προσκύπτων λείῳ καὶ ἀποστίλβοντι, καὶ διαφαινόμενον ἐν τούτοις ὄρων τὸν πολύμορφον Πρωτέα καὶ τυραννικὸν τὰν τρόπον Ἀνδρόνικον.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 318 – 319.

αυτοκρατορικό στράτευμα, με επικεφαλής τον Ανδρόνικο Άγγελο Δούκα, το οποίο εστάλη εναντίον του ανοργάνωτου επαναστατικού στρατού που ήταν ένα συνονθύλευμα γεωργών και στρατιωτών²⁷⁷ ηττήθη, ενώ ο διοικητής με τους υιούς του²⁷⁸ ελιποτάκτησε στο πλευρό του Κομνηνού πρίγκιπα. Η ανταλλαγή απόψεων των δύο ανδρών έγινε σε ευχάριστη ατμόσφαιρα, ενώ δεν έλειψαν και οι αστεϊσμοί²⁷⁹. Το παράδειγμα του Αγγέλου Δούκα ακολούθησαν κι άλλοι, οι οποίοι αυτομόλησαν στις γραμμές των στασιαστών.

Ο Ανδρόνικος στρατοπέδευσε στην Πευκία²⁸⁰ και χρησιμοποίησε ένα γνωστό στρατιωτικό τέχνασμα²⁸¹, για να δείχνει μεγάλο το μέγεθος του στρατοπέδου. Μετά, την ήττα ο Πρωτοσέβαστος-πρωθυπουργός έρριξε στον αγώνα όλο το στόλο, αποτελούμενο από μισθοφόρους Λατίνους της εμπιστοσύνης του και Έλληνες στρατιώτες και ναύτες, αναθέτοντας την αρχηγία του στο μέγα δούκα Ανδρόνικο Κοντοστέφανο, παρά τη θέλησή του. Στις διαπραγματεύσεις οι οποίες έλαβον χώρα μεταξύ των δύο μερών, ο Αλέξιος απέστειλε ως πρεσβευτή στη Χαλκηδόνα, τον κληρικό Γεώργιο Ευφιλίνο²⁸². Ο ιερωμένος, όμως απεμπόλησε την εμπιστοσύνη της Αντιβασιλείας²⁸³ και ετάχθη με το μέρος των κινηματιών. Ο

²⁷⁷ «ὁ δὲ περὶ τὸν Χάρακα τὸ χωρίον πόλεμον συγκροτήσας ἠττᾶται λαμπρῶς, καίπερ οὐκ ἰσοπαλεῖ συμπλακεῖς στρατιᾷ ἢ τὸν ἀνταγωνιστὴν εὐρῶν ἀξιόμαχον, ἀλλ' ἐκτομῖα τινὶ συμμίζας ἀχρεῖους στρατολογήσαντι γεωργοῦς καὶ μοῖραν συνεπαγομένῳ Παφλαγόνων στρατιωτῶν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 319.

²⁷⁸ Για να μην απολογηθεί σε κανέναν, που είχε ξοδέψει τα χρηματικά ποσά που του είχε εμπιστευτεί το κράτος. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 544.

²⁷⁹ «ὁ δὲ ἰδὼν προϊόντα τὸν Ἄγγελον λέγεται εἶπεῖν „ἰδοῦ, ἀποστελῶ τὸν ἄγγελον μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθεν σου.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 320.

²⁸⁰ Στη Χαλκηδόνα, απέναντι από τη Βασιλεύουσα. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 87.

²⁸¹ Ἔστησαν τις σκηνές του στρατοπέδου μακριά τη μία από την άλλη για να φαίνεται μεγάλο το στράτευμα και άναψαν φωτιές σε μεγάλη έκταση για τον ίδιο λόγο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 87.

²⁸² Οφφικιούχος της Μεγάλης Εκκλησίας και μετέπειτα Πατριάρχης με το όνομα Γεώργιος Β' (1191-1198). Βλέπε αυτόθι, σελ 545.

²⁸³ Εγγυήθηκε στον Ανδρόνικο την επιτυχία του εγχειρήματός του και του υπέδειξε να αρνηθεί την πρόταση του Πρωτοσέβαστου να επιστρέψει στο Οίναιον. Βλέπε αυτόθι, σελ 545.

Ανδρόνικος εκφώνησε ένα πύρινο, γεμάτο οργή λόγο, τον οποίο διασώζει ο Νικήτας Χωνιάτης²⁸⁴.

Κατόπιν της παρέλευσης αρκετών ημερών από την εντυπωσιακή ομιλία, ο Αρχιναύαρχος, με όλα τα πλοία που είχε υπό την ευθύνη του προσεχώρησε στην πλευρά του Κομνηνού αποστάτη, ενέργεια για την οποία θα μετάνιωνε οικτρά αργότερα. Η ενέργεια αυτή υπήρξε, το κύκνειο άσμα της Αντιβασιλείας²⁸⁵. Ο πρωτοσέβαστος Αλέξιος μόλις διαπίστωσε ότι επλησίαζε το τέλος, περιήλθε σε απελπισία²⁸⁶. Οι κάτοικοι πλέον ήσαν εις θέσιν να προφέρουν το όνομα του Ανδρόνικου, φανερά κι όχι υπό καθεστώς απειλών. Απλοί άνθρωποι και αριστοκράτες, όλοι ήθελαν να τον δούν εκ του πλησίον κι έτρεχαν να τον θαυμάσουν και να τον προσκυνήσουν²⁸⁷. Ο μητροπολίτης Αθηνών Μιχαήλ Χωνιάτης, περιγράφει το επικρατούν εορταστικό κλίμα στην Κωνσταντινούπολη και τις εκδηλώσεις λατρείας προς το πρόσωπο του στασιαστή με παραστατικό τρόπο²⁸⁸. Υπήρξαν όμως και ορισμένοι οι οποίοι, αντιμετώπισαν εξ' αρχής τον Κομνηνό πρίγκηπα²⁸⁹ με σκεπτικισμό²⁹⁰.

²⁸⁴ «... φάσκων πρὸς ὀργὴν ὡς εἰ Ἀνδρόνικον βούλοιντο παλίνορσον ἀναζεδᾶσαι ὄθεν ἐλλήλυθεν, ἀποσκορακισθῆναι μὲν ἐκ μέσου ὁ πρωτοσεβαστὸς καὶ δότω λόγους ὧν πεπαρόνηκεν, ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ καθ' ἑαυτὴν βιοτευέτω, τὴν τρίχα κειραμένη καθάπαξ τὴν κοσμικὴν, ὁ δὲ βασιλεὺς κατὰ τὴν πατρῴαν διαθήκην ἀρχέτω, μὴ ὡς στάχυς αἴραις τοῖς παραδυναστεύουσι συμπνιγόμενος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 322.

²⁸⁵ Ήταν φανερό, αναφέρει, από την κατάσταση πως οι μέρες της Αντιβασιλείας ήταν μετρημένες. Βλέπε P. Tivceν, *Le regne de L'Empereur de Byzance, Andronic Ier Comnene (1183-1185)*, BS (23), εκδόσεις Dostal Ant., σελ 19-40.

²⁸⁶ « καὶ τοῦτο τὸ ἔργον ἐπῆρε μὲν ὑπὲρ ἅπαν ἄλλο τὸν ἀποστάτην Ἀνδρόνικον, τὸν δὲ πρωτοσεβαστὸν ἠφάντωσε τέλειον, πάσας τὰς ἐλπίδας ἀπεγνωκότα καὶ κατακλασθέντα τὸ πρόθυμον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 322.

²⁸⁷ «... οἱ ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς χαίροντες ἐς Χαλκηδόνα διεπλωῖ, καὶ τῷ Ἀνδρονίκῳ κατὰ φατρίας συγγινόμενοι φυὴν ἐκείνου καὶ εἶδος ἀγῆτων καὶ γῆρας σεμνὸν ἀπεθαύμαζο, καὶ το τῆς ἐκείνου γλώττης τρυγῶντες μελίκηρον, καὶ ὡς ἄγρωστις ὄμβρον ἢ δρόσον Ἐρμωνίτιν ταῦ ὄρη σιών, ... ἢ τὴν λεγόμενην ἡλίου τράπεζαν παρακειμένην εὖραντο καὶ κατακορεῖς αὐτῆς ἐγεγόνεισαν.» Βλέπε αυτόθι, σελ 323.

²⁸⁸ Άνοιξαν οι πύλες της Πόλης, λέει και όλοι ξεχύθηκαν σαν τις μέλισσες, ενώνοντας πλοία και βάρκες για να γίνη η Προποντίδα πορθμός και να φτάσουν κοντά του. Ακόμη και τα δελφίνια χόρευαν χαρούμενα, χαιρετίζοντας τον μέγα Ανδρόνικο και όλοι ήθελαν να τον δουν που έφερνε τόσα καλά στους Έλληνες, απελευθέρωση των φυλακισμένων, επάνοδο των εξορίστων και κατάλυση της τυρρανίας του Πρωτοσέβαστου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 546.

²⁸⁹ Υπήρξαν και μερικοί ευφυείς που απ' την αρχή συνειδητοποίησαν το λύκο που κρυβόταν κάτω από την προβιά αρνιού και το ναρκωμένο φίδι που σε λίγο θα τους επιτίθεντο. Βλέπε αυτόθι, σελ 546.

Κατά τη διάρκεια της εξέγερσης οι Γερμανοί πελεκυφόροι της ανακτορικής φρουράς, συνέλαβον τον Πρωτοσέβαστο και μέσω του Πατριαρχείου, τον ωδήγησαν με βάρκα στη Χαλκηδόνα εμπρός στον περιστοιχιζόμενο από την αριστοκρατία Ανδρόνικο, ο οποίος διέταξε να τυφλωθή, όπερ και εγένετο²⁹¹. Ακολούθως, τα πλήθη άνοιξαν τις φυλακές και ελευθέρωσαν όσους κρατούντο εκεί από τον πρωτοσέβαστο Αλέξιο²⁹², ενέργεια η οποία εσήμανε το τέλος της εξουσίας του²⁹³. Με τον Κομνηνό πρίγκηπα, να ευρίσκεται στη Περαία της Χαλκηδόνας, ο όχλος σαν από σύνθημα, στα πλαίσια μιάς γενικευμένης επίθεσης, στις 2 Μαΐου 1182, επέπεσε εναντίον των Λατίνων παροίκων της Κωνσταντινούπολης²⁹⁴. Η ανελέητη και αδιάκριτη σφαγή γυναικών, παιδιών, γερόντων, εγκύων, αρρώστων, η πυρπόληση οικιών, εκκλησιών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων κατέδειξε το συσσωρευμένο μίσος που υπέβασκε, στις ψυχές των Ελλήνων κατά των Λατίνων. Όσοι επέζησαν επωλήθησαν ως δούλοι. Τα αποτελέσματα, της συνδυασμένης επιχείρησης στη λατινική συνοικία²⁹⁵ της

²⁹⁰«ἦσαν δ' οἱ κάκ πρώτης ὄψεως εὐθύς τὸν ἐν δέρματι προβάτου κεκρυμμένον λύκον ἐγνώρισαν, καὶ τὸν ὅσον οὖπω μετὰ θάλψιν ἐπιτηθώμενον ὄφιν καὶ κακῶς τοὺς ὑπὸ κόλπον φέροντας δράσοντα.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 323.

²⁹¹« κάκειθεν παραρριφείς ἀλιάδι ἐς τὸ πέραν ἀνάγεται πρὸς Ἀνδρόνικον, ἔπειτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττεται, κοινῶς ἀπάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ συνελθόντων καὶ μετ' Ἀνδρονίκου τὴν τοιαύτην πράξιν κωρυσσάμενων.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 324-325.

²⁹²Όπως τον πρωτοστράτορα Αλέξιο, τον πρόην ἐπαρχο Ιωάννη Δούκα Καματηρό, τους γιους του Ανδρόνικου, Μανουήλ και Ιωάννη και άλλους και έβαλαν φίλους και υποστηρικτές του Πρωτοσέβαστου καθώς και μερικούς συγγενείς του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 547.

²⁹³Πρέπει να αναφέρουμε ότι μετά την αποστασία του στόλου στις τάξεις του Ανδρόνικου δεν μπορούσε να κάνει τίποτε . Ο Ν. Χωνιάτης όμως επισημαίνει πως αν ήταν πιο δυναμικός άντρας και γνώστης των στρατιωτικών ήταν δυνατόν να εμποδίσει την είσοδο του στασιαστή στην Κωνσταντινούπολη γιατί είχε ακόμη το αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο, κάποιους Δούκες των ανατολικών Θεμάτων στο πλευρό του και την υποστήριξη των οπλισμένων Λατίνων μισθοφόρων των αυτοκρατορικών πλοίων. Το ναυτικό αυτό ήταν περισσότερο απ' αυτό που αυτομόλησε, αλλά ήταν η μοίρα του μάλλον που τον έκανε αδύναμο, ενώ έδωσε φτερά στον Ανδρόνικο για να τον κερδίσει. Βλέπε αυτόθι, σελ 547.

²⁹⁴Με τα πλοία που πήρε από τον Αρχινάυαρχο έστειλε τους καλύτερους στρατιώτες και συνεννοήθηκε με τους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης που είχαν προετοιμασθεί για έναν αιματηρό διακανονισμό των λογαριασμών με τους Λατίνους. Βλέπε αυτόθι, σελ 548.

²⁹⁵Εξόντωσαν την πλειονότητα των Λατίνων με τον πιο σκληρό τρόπο · έσφαξαν χωρίς καμιά διάκριση, γέρους γυναίκες, μωρά. Κατέστρεψαν τα σπίτια, τις λατινικές εκκλησίες και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα καθώς στο νοσοκομείο του αγίου Ιωάννη σκότωσαν τους αρρώστους στα κρεβάτια τους. Μοναχοί και ιερείς επίσης πήραν μέρος στο λουτρό αίματος. Αποκεφάλισαν τον αντιπρόσωπο του Πάπα Αλέξανδρου ΙΙΙ (1159-1181) αν και φορούσε την επίσημη στολή του και έδεσαν το κεφάλι του στην ουρά ενός σκύλου, που τον περιέφεραν στην πόλη. Ξέθαψαν τους νεκρούς απ' τα κοιμητήρια κι έδεσαν τα λείψανά τους στις ουρές των αλόγων. Γυναίκες έγκυες ξεκοιλιάστηκαν μην τυχόν και ζήσουν τα έμβρυα. Περιέλουζαν με υγρό πυρ όσους διέφευγαν από θαλάσσης. Απ' τους

πρωτεύουσας εξιστορεί ο αρχιεπίσκοπος Τύρου Γουλιέλμος²⁹⁶, ενώ και ο V. Levtschenko²⁹⁷ με τον Α. Βασίλιεφ²⁹⁸ απαριθμούν διεξοδικώς τα τεκταινόμενα. Οι συνέπειες της βίας υπήρξαν καταλυτικές²⁹⁹, καθώς το χάσμα μεταξύ Ανατολής και Δύσης έμοιαζε, πια, αμετάκλητο. Όσοι κατώρθωσαν να διαφύγουν, κατέστρεψαν αυτοκρατορικό έδαφος και μετέφεραν τη διαίωνιση του μίσους τους για το Βυζάντιο, στη Δυτική Ευρώπη.

Ο Ανδρόνικος δύνατο πλέον να εισέλθει θριαμβευτής στη Βασιλεύουσα. Έφθασε προ των πυλών της Κωνσταντινούπολης, όπου ήλθε με πλοίο και κατασκηνώσε στο έσω Φιλοπάτιον. Τα μέλη της αριστοκρατίας³⁰⁰, του εξέφρασαν την αφοσίωσή

60.000 περίπου Λατίνους κατοίκους της Πόλης, μόνο 4.000 Βενετοί, Γενοβέζοι και Γερμανοί διασώθηκαν, που πωλήθηκαν ως σκλάβοι στις τουρκικές αγορές. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 548.

²⁹⁶«*Immenores igitur et foedis et obsequiorum quae plurima imperio nostri contulerant, peremptis iis qui resistere posse videbantur, ignem eorum domiciliis subjiciunt et universam eorum regionem subito convertunt in favillam, mulieribus et parvulis, senibus et valetudinariis incendio consumtis. Nec sufficiebat eorum impetati, in loca desaevire profana ; verum ecclesias et loca quaelibet venerabilia succedentes, qui ad ea salutis causa confugerant cum ipsis pariter sacris aedibus concremabant. ... Qui autem clementius cum eis videbantur operari, ii eos qui ad se confugerant, et quibussem dederant salutem, Turcis et aliis infidelibus populis, in perpetuam vendebant servitutem : ex quibus promiscui sexus, aetatis, et conditionis, plus quam quatuor millia, barbaris nationibus, pretio interveniente, distracta esse dicuntur.*» Βλέπε Willermi Tyrensis Archiepiscopi, *Historiae*, σελ 1083 -1084.

²⁹⁷Οι Ιταλοί και οι Βενετοί, προδομένοι από το στόλο που είχε αυτομολήσει στον Ανδρόνικο δεν κατάφεραν να εμποδίσουν την είσοδο του Πρίγκηπα στη Βασιλεύουσα. Οι κάτοικοι της πόλης επιτέθηκαν, τότε στις λατινικές συνοικίες, στο Χρυσό Κέρας (αριθμούσαν 60.000 κατοίκους). Ο Ανδρόνικος με το στρατό του πέρασε το Βόσπορο και ενώθηκε με το πλήθος. Δεν έδειξαν κανένα έλεος. Εξόντωσαν όσους δεν πρόλαβαν να μπούν στα πλοία. Πυρπόλησαν τα σπίτια τους μαζί μ' όσους δεν κατάφεραν να τα εγκαταλείψουν. Οι συνοικίες των Λατίνων μέσα σε λίγες ώρες έγιναν στάχτη. Όσους κατέφυγαν στη θάλασσα, τους κατεδίωκαν με το υγρό πυρ. Όσοι επέζησαν (4000 Βενετοί, Γενοβάτες και Σικελοί) πωλήθηκαν σε Τούρκους, ως δούλοι. Βλέπε V. M. Levtschenko, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 299.

²⁹⁸Κατέστρεψαν τα σπίτια, τις εκκλησίες των Λατίνων αλλά και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα. Σ' ένα νοσοκομείο έσφαξαν και τους αρρώστους. Αποκεφάλισαν τον αντιπρόσωπο του Πάπα ενώ πολλοί Λατίνοι πωλήθηκαν δούλοι στους Τούρκους. Ο Uspensky αναφέρει ότι τότε έγινε ακόμη μεγαλύτερη η απόκλιση μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Βλέπε Α. Βασίλιεφ, *Ιστορία Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, σελ 468.

²⁹⁹Κατά τον Brehier ο χωρισμός του Βυζαντίου με τη Δύση, έμοιαζε αγεφύρωτο ενώ ο Diehl επισημαίνει ότι σε μία μέρα βγήκε εκατό χρόνων μίσος. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 548-549.

³⁰⁰Ο Τίντσεν παρατηρεί, ότι τα μέλη της βυζαντινής αριστοκρατίας πρέπει να τα χωρίσουμε σε δύο μέρη. Το ένα υποστήριζε τον Πρωτοσέβαστο και το άλλο τον Πρίγκηπα, καθώς θεωρούσαν πως μ' αυτόν θα είχαν τα ίδια προνόμια που είχαν και επί Μανουήλ. Ο Ανδρόνικος κέρδισε απ' τη διαφωνία μεταξύ των δύο μερών όπως και το δεύτερο τμήμα των γαιοκτημόνων εναντίον του πρώτου που ήταν αρκετά ισχυρό. Ένα τμήμα της φεουδαρχίας είχε συμφέρον να μειωθούν οι φόροι, γιατί θεωρούσε το φορολογικό σύστημα υπεύθυνο της δυσαρμονίας που υπήρχε στην Αυτοκρατορία οι οποίοι αποβλέποντας στο μέλλον, να μη χαθεί η εξουσία από τα χέρια της όλης αριστοκρατίας, ήθελαν να άρχη κάποιος που θα μπορούσε να επιβάλλη την τάξη και που συμφωνώντας σε ορισμένες

τους, τον εσήκωσαν στα χέρια και ανακηρύχθηκε σωτήρας του κράτους³⁰¹. Η είσοδός του στην πρωτεύουσα συνοδεύθη από μια αποτρόπαια πράξη³⁰², ως προοίμιο ίσως των όσων θα ακολουθήσουν. Ο όχλος έκαυσε ζωντανό στην πυρά ένα δυστυχή ζητιάνο, προς χάρη του Κομνηνού πρίγκιπα³⁰³, επειδή πίστευαν, πως ήταν θεός και δεν επιτρέπετο κανείς να τον θωρεί.

Ένας απ' όσους, προείδαν το αληθινό πρόσωπο του Ανδρόνικου, ήταν ο Πατριάρχης Θεοδόσιος³⁰⁴, ο οποίος αντελήφθη νωρίς, ότι το ενδιαφέρον του για τον αυτοκράτορα Αλέξιο ήταν ψευδές, όταν ο Ανδρόνικος τον κατήγγειλε για παραμέληση του ανήλικου Βασιλέως και ο Ιεράρχης του αντιγύρισε με θάρρος, πως αυτός δεν τον νοιάζεται γιατί τον θεωρεί εξοφλημένο³⁰⁵. Όταν ο Αρχιερέας

παραχωρήσεις προς στις λαϊκές μάζες, θα στερέωνε έτσι την εξουσία τους. Μόνο έτσι, κατά τον Τίντσεν, εξηγείται η συγκατάθεση της αριστοκρατίας στις ονομαζόμενες μεταρρυθμίσεις του Ανδρόνικου Α. Ότι ένα μεγάλο μέρος της φεουδαρχίας τον υποστήριζε, διαπιστώνεται από το Ν. Χωνιάτη, που λέει πως ο Πρίγκηπας κυβερνούσε με τη συνδρομή των γιών του, των φίλων του και των συγγενών του νεαρού ηγεμόνα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 549.

³⁰¹«καὶ κατὰ τὴν προηυτρεπισμένην αὐτῷ ἐκεῖ που σκητὴν ἀφικόμενος εἶχε περὶ αὐτὸν τὰς αὐλαίας περπατῶντες, ὃν τρόπον αἱ ὄρνεις ὑπὸ τὰς αὐτῶν ἐπισυναγοῦσι πτέρυγας τὰ νεόττια, πάντα ἄνδρα εὐγενῆ καὶ περίδοξον, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 331.

³⁰²Ένα άστεγο άνθρωπο που ζητιάνευε και έτρωγε σκουπίδια τον συνέλαβαν οι φρουροί του Ανδρόνικου κοντά στη σκητή του, μόλις νύχτωσε, καθώς έψαχνε κάτι να φάει. Στην αρχή νόμισαν ότι ήταν γητευτής, έπειτα όμως τον παρέδωσαν στον όχλο, που τον πήγε στον υπόδρομο, όπου άναψαν φωτιά και τον έκαψαν ζωντανό. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 550.

³⁰³«... ὅτε καὶ τις ἀνὴρ Ἴριος ἄλλος Ὀμηρικός, μολοβρός καὶ ἀνέστιος, τὰς τῶν πλουσίων θύρας ἐκτρίβων καὶ θεραπεύων τὴν γαστέρα τοῖς τῶν ἄρτων τεμάχεσιν, ἐάλω τὰ βιώσιμα αἰτῶν ἀωρὶ τῶν νυκτῶν περὶ τὴν Ἀνδρονίκου σκητὴν εἰλούμενος, ἐξώμιος ἄνθρωπος καὶ παραβλώψ, καὶ τὰ μὲν πρῶτα ὑπὸ τῆς θεραπείας Ἀνδρονίκου ὡς γοητείαις εὐθηνεταὶ χρώμενος, ἔπειτα καὶ τῷ δήμῳ τῆς πόλεως ἐκδίδεται παραλόγως. οἱ δὲ ὅσα καὶ θείας ὄψεως τῆς Ἀνδρονίκου θέας ἐχόμενοι, ἀνεξέλεγκτως αὐτὸν εἰς τὸ θέατρον ἀπαγαγόντες καὶ κραῦσαν ζύλα καὶ φακίολους φορητῶν ζυγαγείραντες κατακαΐσουσιν Ἀνδρονίκῳ χαρίζομενοι.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 331-332.

³⁰⁴Κάποια φορά ο Ανδρόνικος έλεγε στον Πατριάρχη λυπημένος πως μόνον αυτός ανυσηχούσε για την τύχη του νεαρού Αλεξίου και δεν είχε κανέναν να τον βοηθήσει στο έργο του, ούτε καν τον ίδιο που του είχε πει ο Μανουήλ να προστατεύει το γιό του, ο Θεοδόσιος με διαφορετική απάντηση του είπε, πως δεν ενδιαφέρεται για τον Αυτοκράτορα, γιατί απ' όταν πήρε την εξουσία θεωρούσε το μικρό Αλέξιο ξεγραμμένο. Ο Πρίγκηπας ζήτησε εξηγήσεις από τον Πατριάρχη κι αυτός αναγκαστικά αλλοίωσε τα λόγια του, αλλά ο Ανδρόνικος κατάλαβε πως ο Θεοδόσιος είχε αντιληφθεί τους άνομους σκοπούς του και τον αποκάλυψε «πονηρό Αρμένιο», γιατί ο πατέρας του ήταν Αρμένιος. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 550-551.

³⁰⁵«καὶ αὖ πάλιν τὸ τοῦ Δαβὶδ ἀποκναίσας εἶπε, „καθάπερ ἠκούσαμεν, οὗτος καὶ εἶδομεν,“ αἰμύλιος καθαπτόμενος Ἀνδρονίκου οἷς τὰ τῆς ὑπαντήσεως ἐκείνῳ τῷ σκητικῷ ὑπεξῆρε τῆς γνώμης, αὐτὸν ἐδαφίζων καὶ κνηδὸν προσκνυζόμενος, ἀναφέρων ἅμα τὰ ὀφθέντα πρὸς ἅπερ αὐτῷ ἀπήγγηλεν ὁ βασιλεὺς Μανουήλ, διαζωγραφῶν τῷ λόγῳ Ἀνδρόνικον καὶ οἷον ἀγνωσοῦντι τιθεὶς ὑπόψιον. ἀλλ' οὐκ ἔλαθε τὸ τῶν ῥημάτων ἀμφοτερίζον τὸν πολὺμητιν Ἀνδρόνικον· ὅθεν καὶ τῇ τῶν λεχθέντων διπλῇ ὡς οἷα διπάλτῳ ζῖφει τρωθεὶς τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν σκυζομένην οἷον καὶ συνηρεφῆ τῶν ὀφρῶν τοῦ πατριάρχου γραμμὴν τῶν ἔνδον καὶ περὶ ψυχὴν κινήματων εὐρῶν προμνήστριαν, „ἴδε“ φησὶ „βαθὺς Ἀρμένιος,“ ἐπεὶ καὶ τὸ πατρῶον γένος ἐξ Ἀρμενίων ἐλέγετο.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 329.

επέστρεψε από την εξορία του, ο Ανδρόνικος τον υποδέχθηκε³⁰⁶ με ιπποτικό αλλά ειρωνικό τρόπο³⁰⁷, διότι ο παμπόνηρος Κομνηνός είχε καταλάβει πως ο Πατριάρχης εγνώριζε, ήδη το ποιόν του. Η ερμηνεία της έκφρασης «βαθὺς Ἀρμένιος», την οποία κατά το Νικήτα Χωνιάτη, προσέδωσε ο Ανδρόνικος στο Θεοδόσιο, εξηγείται από τους ερευνητές³⁰⁸.

Το πρώτο βήμα του αποστάτη Πρίγκιπα, προς την προοδευτική εκπλήρωση των ανόσιων βλέψεών του ήταν να απαλλαγεί από την αυτοκρατορική οικογένεια, με την εντολή μετακίνησής της από το ανάκτορο των Βλαχερνών στην έπαυλη του έσω Φιλοπατίου, όπου τους επισκέφθηκε επιδεικνύοντας επιτηδευμένη υποτέλεια και φαρισαϊκό σεβασμό προς τον Αλέξιο Β και έναν αδιάφορο τρόπο³⁰⁹ προσέγγισης, προς την Αυγούστα Μαρία της Αντιοχείας.

³⁰⁶Κατέβηκε από το άλογό του φορώντας γιορτινά ρούχα και τον φίλησε. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 90.

³⁰⁷ «καὶ πρὸς τὸν ἰπείων χηλῶν βαλῶν ἑαυτὸν ἔκειτο τετανυσμένος μέγας μεγαλωστί. μετὰ μικρὸν δ' ἀνίσταται, καὶ τῶν τοῦ πατριάρχου ποδῶν. περιλιχμᾶται τὰ πέλματα, σωτήρα τοῦ βασιλέως ἀποκαλῶν, ζηλωτὴν τοῦ καλοῦ, τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχον, τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν Ἰωάννη ἀνθάμιλλον, καὶ πᾶσαν αὐτῷ προσηγορίαν περίτιθεὶς ἀγαθὴν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 328.

³⁰⁸Κατὰ τον Κων.Βαρζό σημαίνει πονηρός, ἐνὸς κατὰ τον Jurewicz που τον αναφέρει ως demütiger, σημαίνει ταπεινός. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, Τόμος Α', σελ 551 και βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 91.

³⁰⁹Ἐπεσε μπροστά του, έβαλε το πόδι του στο σκληρό του τράχηλο και έκλαψε, απέναντι στη Μαρία ὅμως που τη μισούσε από παλιά, ήταν εντελῶς ψυχρὸς και απλῶς τη χαιρέτησε. Βλέπε αυτόθι, σελ 551.

3.3 Η είσοδος του Ανδρόνικου στην Κωνσταντινούπολη και η δολοφονία του Αλεξίου Β΄.

Μετά το συμβάν στην έπαυλη, ο Ανδρόνικος επισκέφθη τον τάφο του Μανουήλ Α, στη μονή Παντοκράτορος. Εκεί ξεδιπλώνοντας το θεατρικό του ταλέντο, για να αποκρύψει τις ενδόμυχες σκέψεις του άρχισε να θρηνή, με δάκρυα κατορθώνοντας να συγκινήσει με την υποκριτική θλίψη του όλους τους παρευρισκομένους³¹⁰. Φημολογείται³¹¹ ότι ψέλλιζε έναν όρκο εκδίκησης όχι μόνον προς το Μανουήλ Α³¹² αλλά και τη γενιά του για όλα τα κακά που του συνέβησαν εξ' αιτίας του³¹³. Ταυτογχρόνως, έγινε γνωστός ο θάνατος του μέγα δομέστικου Ιωάννη Κομνηνού Βατάτζη, ο οποίος έπεσε στη Φιλαδέλφεια υπερασπιζόμενος τη νομιμότητα της Αντιβασιλείας, έως της τελευταίας του πνοής. Στις 16 Μαΐου 1182 ο Ανδρόνικος, εκλαμβάνοντας την κατάληξη του ευγενούς ως θεϊκό σημάδι, ανέλαβε την εξουσία με την επιδίωξη, όπως διέδιδε, να στέψει Αυτοκράτορα τον δεκατετραετή Αλέξιο Β. Σε μία κίνηση εντυπωσιασμού προς το πλήθος μετέφερε μόνος του το νεαρό Βασιλέα, σηκώνοντάς τον στους ώμους του, από το ανάκτορο έως το ναό της Αγίας Σοφίας, προσποιούμενος πως ήταν πιο φιλόστοργος από τον πατέρα του, όπου και εχρίσθη Συναυτοκράτωρ από τον Πατριάρχη Θεοδοσίο³¹⁴, χωρίς να διστάσει να ορκισθή δημοσίως πως θα υποβοηθούσε τον

³¹⁰ Δεν άφηγε με τίποτε τον τάφο του Μανουήλ, τον τράβηξαν από εκεί με το ζόρι κάποιοι συγγενείς, αλλά τους παρακάλεσε να παραμείνει για λίγο ακόμη να μιλήσει ιδιαίτερος με το νεκρό. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία* σελ 551.

³¹¹ Απλωσε τα χέρια του σαν σε ικεσία, σήκωσε τα μάτια του προς το μνήμα και κινούσε μόνο τα χείλη του αλλά δεν ακουγόταν η φωνή του. Μερικοί αστεειυόμενοι με την «ιδιαιτέρη αυτή συνομιλία», την έντυσαν με λόγια. Βλέπε αυτόθι, σελ 551.

³¹² Είπε προς το νεκρό «σ' έχω τώρα στα χέρια μου εσένα που με κινήγησες και μ' έκανες να πλανιέμαι σε ολάκερο τον κόσμο · αυτή εδώ η βαριά πέτρα σ' έχει κλεισμένο σε μια αιώνια φυλακή και μόνο η σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας θα σε ξυπνήσει από τον ύπνο σου. Κι εγώ τώρα θα εκδικηθώ τη γενιά σου και θα πάρω από τους δικούς σου την πληρωμή μου για όλα τα κακά που μου έκανες ». Βλέπε αυτόθι, σελ 551-552.

³¹³ «...και άτεχνῶς κειμένῳ ἐπεμβαίνονταν λέγειν „ ἔχω σε τὸν διώκτην καὶ πολλὰς ἐμοὶ πλάνας προυξενηκότα, καὶ ὑφ' οὗ παγκόσμιον μικροῦ γεγένημαι περιλάλημα, πᾶσαν δυστυχῶς ἐπιὼν ὀπόσιν ἥλιος ἔπεισιν ἄρματι. καὶ σὲ μὲν ὁ ἑπτακόρυμβος οὐτοσί συνέξει λίθος ὅσα καὶ ἄφυκτον δεσμοτήριον, νήγερτον καθεύοντα ὕπνον καὶ τῆς τελευταίας σάλπιγγος ἐπιδεᾶ • ἐγὼ δὲ τὸ σὸν μετελεύσομαι γένος οἷα καὶ λέων μεγάλῳ ἐπεπόνθειν γενναίας εἰσπράζομαι, τὴν ἐπάλοφον ταυτηνὶ καὶ λαμπρὰν εἰσιὼν μεγαλόπολιν. ”» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 333.

³¹⁴ « καὶ δὴ ἐπὶ τῶν ὤμων ἄρας αὐτὸν..., ἔδοξε φιλοστοργότερος εἶναι πατρὸς καὶ χεῖρ δεξιὰ ἐπιστῆναι τῷ νεαρῷ τῆς βασιλείας ὄρηκει.» Βλέπε αυτόθι, σελ 343.

Αλέξιο Β στο έργο του. Ο Κομνηνός πρίγκιπας υπελόγιζε, πάντα εκ των προτέρων, ενδελεχώς και με μεγάλη ακρίβεια κάθε βήμα το οποίο απέβλεπε στην ενεργοποίηση των διαφόρων φάσεων της στρατηγικής του προς τη διεκδίκηση του θρόνου.

Ο Ανδρόνικος, ασχολήθηκε με το κυβερνητικό έργο, παραμερίζοντας αρχικώς οιονδήποτε αντίπαλο προερχόμενον από το φιλικό ή συγγενικό περιβάλλον του Μανουήλ Α, επιβραβεύοντας με τις ανώτατες θέσεις και αξιώματα, όσους ήσαν αφοσιωμένοι σ' αυτόν από την έναρξη της αποστασίας του, προς ανταμοιβή και εξαργύρωση των υπηρεσιών, που του προσέφεραν, όπως τους γιούς του και τους Παφλαγόνες στρατιώτες. Έθεσε στο περιθώριο τους αντιπάλους του- μέλη της φεουδαρχικής και στρατιωτικής αριστοκρατίας, άλλους εξορίζοντας, άλλους φυλακίζοντας και άλλους τυφλώνοντας³¹⁵. Το να ανήκει κανείς σ' αυτή την ομάδα του πληθυσμού ήταν αρκετό για να τον καταδιώξη. Οι ίδιοι ισχυροί και ευγενείς, οι οποίοι τον εμπιστεύθηκαν για τα συμφέροντά τους, στη άσκηση της εξουσίας, απογοητεύθηκαν και εξελίχθηκαν στους φανατικότερους εχθρούς του. Οι κάτοικοι της πρωτεύουσας είχαν διαιρεθή σε οπαδούς του Ανδρόνικου και του Αυτοκράτορος, ακόμη και μέλη της ίδιας οικογένειας, ενοχοποιούσαν αλλήλους ενώ αρκετοί απ' όσους συμπορεύθηκαν στην ανταρσία του, ήσαν τώρα κατηγορούμενοι, με αποτέλεσμα στην ίδια φυλακή να υπάρχουν άνθρωποι κι από τις δύο πλευρές³¹⁶.

Ο μικρός Αλέξιος Β, κατ' εντολή του Ανδρόνικου, ασχολείτο με ανούσιες διασκεδάσεις και ενδιαφέροντα, όπως το κυνήγι που ουδεμία σχέση είχαν με τη διαπαιδαγώγησή του, διά την οποία ήταν υπεύθυνος υπό το άγρυπνο βλέμμα των φρουρών του, διά το φόβο ανεπιθύμητων επισκέψεων. Κάποια φορά, μια ανησυχία την οποία εξέφρασε ο ευνούχος του Βασιλέως, προς τον ίδιο για το μέλλον

³¹⁵« οίμην τοίνυν ταῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἀπηλαύοντο οἴκου καὶ πατρίδος καὶ τῶν φιλάτων ἀποδίσταντο, οἱ δὲ εἰρκταῖς καὶ χειροπέδαις σιδηραῖς παρεδίδοντο, ἄλλοι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξεκόπτοντο, αἰτίαν οὐδεμίαν πρόδηλον ἐπαγομένην σφίσιν εὐρίσκοντες, το δ' εἶναι τῶν εὐπατριδῶν σιωπηλῶς ἐγκαλούμενοι, καὶ κατὰ πόλεμον πολλάκις εὐδοκιμῆσαι, ἢ φυῆς σώματος γενναιοτάτης ἢ ὤρας ἱκανοτάτης μεταλαχεῖν, ἢ τι ἕτερον φέρειν ἐπαινετόν, ὑποκνίζον Ἀνδρόνικον οὐδ' ἀγαθὰς ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας ὑποβάλλον, εἴτε μὴν παλαιᾶς μικρολυπίας ὑποτῶνον ἐμπύρνεμα καὶ φρικτεῦον κατὰ βραχὺ τὸ πρόηεν λεληθὸς καὶ σποδιούμενον τοῦ θυμοῦ.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 334-335.

³¹⁶Παράδειγμα το μέλος της αριστοκρατίας, Ιωάννης Κατακουζηνός μετέπειτα σύζυγος της Ειρήνης Αγγελίνας, κόρης του Ανδρόνικου Αγγέλου Δούκα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 554.

του³¹⁷,ωδήγησε στην κακοποίηση, τη φυλάκιση και τη μερική τύφλωση, τόσο του ευνούχου Τζίτα όσο και του Ιωάννη Καντακουζηνού³¹⁸.

Η πορφυρογέννητη πριγκίπισσα Μαρία Κομνηνή, η οποία επρωτοστάτησε στον αγώνα εναντίον της Αντιβασιλείας και στο κίνημα του Ανδρόνικου, απεβίωσε τον Ιούλιο του 1182, δημιουργώντας υπόνοιες ανάμειξης εμπίστων προσώπων του επιτελείου του Συναυτοκράτορος³¹⁹ στη δολοφονία της με δηλητήριο³²⁰, ενώ οι ίδιες φήμες διέρρευσαν και περί του θανάτου του συζύγου της, Ιωάννη του Μονφερρατικού. Εξόντωσαν ανθρώπους οι οποίοι προήρχοντο όχι μόνο από την αριστοκρατία αλλά και από το παλαιό καθεστώς³²¹.

Το μεγαλύτερο μένος του Ανδρόνικου, κατά το διάστημα της εποπτείας του νεαρού Αλεξίου Β, απευθύνετο στην Αυγούστα Μαρία της Αντιόχειας³²², την οποία αντιπαθούσε παλαιόθεν. Με κίνητρο τον αποκλεισμό της από την διακυβέρνηση, είχε προλειάνει το έδαφος εναντίον της με διάφορες προφάσεις και

³¹⁷Όταν ο ευνούχος Τζίτας ψιθύρισε στο αυτί του Αλεξίου για τις συμφορές που τον περίμεναν, ο Ιωάννης Καντακουζηνός, άνθρωπος του Ανδρόνικου, τον γρονθοκόπησε τόσο που του έβγαλε τα δόντια. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 554.

³¹⁸«καὶ πιστοῦταί μοι τὸν λόγον ὁ Καντακουζηνός Ἰωάννης παλαμνιοτάταις πυγμαῖς παίων ἔκτομίαν τινὰ Τζιτάν καλούμενον καὶ τοὺς ὀδόντας ἐκριζῶν καὶ τὰ χεῖλη ἀφαιματῶν, ὅτι πεφόραται ὄλως Ἀλεξίῳ τῷ βασιλεῖ περὶ ταῶν κοινῶν διαλεχθεῖς συμφορῶν, παραχρήμα δὲ συλλαμβανομένος καὶ αὐτὸς ἐξομιματούμενός τε καὶ εἴρκτῃ ζοφῶδει παραρριπτούμενος οἷς προσηγορίαν διὰ τοῦ δεσμοφύλακος πέπομφεν ἐνὶ τῶν γυναιχομαίμων Ἀγγελῶ δεσμότη ὄντι τῷ Κωνσταντίνῳ.» Βλέπε» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 335-336.

³¹⁹Φημιολογούνταν, αν και ο Ν.Χωνιάτης εξηγεί πως δεν γνωρίζει αν είναι αλήθεια, πως έναν υπηρέτη του Μανουήλ, τον ευνούχο Πτερυγιονίτη, τον εξαγόρασε η πλευρά του Ανδρόνικου και δηλητηρίασε αργά-αργά την Πριγκίπισσα. Θα απορρίπταμε τη φήμη για εγκληματική πράξη του Πρωθυπουργού, αν ο Πτερυγιονίτης δεν εμπλεκόταν και σ' άλλο αποδεδειγμένο αυτή τη φορά έγκλημα του Ανδρόνικου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 555

³²⁰«ὑποφθαρήναι γὰρ χρῆσταῖς ὑποσχέσεσιν ἔκτομίαν τιμὰ πατρῶν ὑπηρετήν τῇ γυναικί, τοῦπίκλιν Πτερυγιονίτην, καὶ λυγρὸν ἐγχεθῆναι τῇ ἀνθρώπῳ διὰ τούτου φάρμακον, εἶναι δὲ μὴ ταῶν αὐτίκα θανατούντων τὸν πουνὲν δηλητήριον ἀλλὰ τῶν κατὰ βραχὺ παρακατατιθεμένων θανάτῳ καὶ ὑπεξαγόντων τοῦ ζῆν σχολαίτερον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 337.

³²¹Πρώτα την αδερφή του Μανουήλ, μετά τη Μαρία με το σύζυγό της, Ρενέ το Μομφερρατικό και το λογοθέτη του δρόμου, Καματηρό ενώ όσοι από την αριστοκρατία συνωμοτούσαν εναντίον του συνελήφθησαν και τυφλώθηκαν. Σκοτώθηκε και η αυτοκράτειρα Μαρία με το γιό της, Αλέξιο Β'. Βλέπε V. M. Levchenko, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 299.

³²²Η δικαστική εξουσία είχε φιμωθεί από την τρομοκρατία και η αντιπολιτευόμενη πλειονότητα των μελών της φεουδαρχικής αριστοκρατίας είχε παραμεριστεί με τις τυφλώσεις, τις φυλακίσεις και τις εξορίες. Αρκετοί οσφυοκάμπτες, όμως είχαν προσχωρήσει στο πλευρό του, για να πατάη επάνω τους ο Πρίγκηπας. Μ' αυτόν τον τρόπο έστρωσε το έδαφος για να επισπεύσει τον όλεθρο της δέσποινας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 557.

το ανάλογο δίλλημα³²³. εκμεταλλεύθηκε δε με μαεστρία την απέχθεια των πολιτών προς το πρόσωπό της και οργάνωσε μία σειρά διαδηλώσεων με αίτημα την απομάκρυνση της βασιλομήτορος από τα ανάκτορα³²⁴ και το πλευρό του γιού της, ώστε να διαχειρίζεται ευκόλως τον ανήλικο Αυτοκράτορα. Τρεις κριτές του βήλου³²⁵ με αφορμή μία ερώτηση³²⁶, μετά βίας διέφυγαν το θάνατο από το πλήθος, κατόπιν υποκίνησης του Ανδρόνικου³²⁷.

Ο Συμβασιλέας στην επιλεκτική αντιπαλότητα με την άρχουσα τάξη, χρησιμοποίησε, ως μοχλό, τη μεγάλη δημοφιλία, την οποία απελάμβανε από τους κατοίκους της Κωνσταντινούπολης αποσπώντας τη σιωπηρή αποδοχή τους, στο διωγμό που είχε εξαπολύσει, εναντίον της. Οι μεγαλογαιοκτήμονες και οι ευγενείς οι οποίοι εναντιώνοντο στις πράξεις του, δημιούργησαν μία ένωση και την εσφράγισαν με σκληρούς όρκους μεταξύ των · έβαλαν σκοπό της ζωής τους να μην κοιμηθούν ποτέ, ούτε να αναπαυθούν οι σκέψεις τους, αν δεν εκδικηθούν τον Ανδρόνικο³²⁸. Κατά ένα παράδοξο παιγνίδι της μοίρας, οι σύμμαχοί του κατά την αποστασία, ήσαν και οι αρχηγοί της πρώτης απόπειρας δολοφονίας εναντίον του³²⁹, τον Ιούλιο του 1182. Οι κινήσεις τους όμως εφανερώθησαν και οι ένοχοι συνελήφθησαν³³⁰ και τυφλώθηκαν³³¹.

³²³Απ' την αρχή παραπονιόταν πως η αυτοκράτειρα Μαρία ήταν αντιδραστική απέναντί του και βλαπτική για τα συμφέροντα του κράτους και του γιού της, δηλώνοντας πως αν δεν απομάκρυναν αυτή την επικίνδυνη γυναίκα από την εξουσία και το γιό της θα έφευγε αυτός, γιατί δεν ήθελε να μοιραστεί μαζί της τις ευθύνες. Βλέπε αυτόθι, σελ 555.

³²⁴Το πλήθος ζήτησε από τον πατριάρχη Θεοδόσιο να χρησιμοποίησει το κύρος του για να φύγει από το παλάτι η μητέρα του Αλεξίου. Βλέπε αυτόθι, σελ 555.

³²⁵Είναι οι Δημήτριος Τορνίκης, Λέοντας Μοναστηργιάτης και Κωνσταντίνος Πατρινός, που αργότερα πήραν το μέρος του Ανδρόνικου. Βλέπε αυτόθι, σελ 555.

³²⁶Η ερώτηση αφορούσε την έγκριση από τον Αυτοκράτορα. Βλέπε αυτόθι, σελ 555.

³²⁷«ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ὡς βουκέντρῳ τῷ λόγῳ τούτῳ τρωθεῖς, οὗτοί εἰσιν" ἔφησεν „οἱ τὸν πρωτοσεβαστὸν ἐνάγοντες εἰς τὸ τὰ ἄτοπα δρᾶν• συλλάβετε αὐτούς." καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε οἱ μὲν τῶν ὤμων ἐτερόθηκτα ζῖφῃ ὡς καθιζόμενοι κατήνεγκαν, ὁ δὲ δῆμος τῆδὲ τε κάκεῖσε τῶν χλαμύδων λαβόμενοι περιέφερον τοὺς ἄνδρας μεθ' ὕβρεως, ὡς μόλις ἐκφυγεῖν τὸ θανεῖν. τοῦτο δ' ἀνύσας Ἀνδρόνικος τοῖς μεγιστάσι μετέπειτα ἐπεφύετο» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 344-345.

³²⁸«οἱ δὲ ὡς οὐκ ἀνεκτὰ τὰ τοιαῦτα ἔργα ὑφορώμενοι καὶ τὴν Κυκλώπειον ἄντικρυς πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες καταθοῖνησιν, ... ἔξ ἧς βᾶσαι τὴν οἰκείαν στολὴν ἰμειρόμενος πᾶσαν τὴν βασιλείον φυταλίαν ἐκριζοῖ καὶ ὡς μονιὸς διαλυμαίνεται ἄγριος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 345.

³²⁹Ήταν ο Ανδρόνικος Άγγελος Δούκας και ο μέγας δούκας Ανδρόνικος Κοντοστέφανος με τους ένδεκα γιούς τους, καθώς επίσης και ο λογοθέτης του δρόμου Βασίλειος Καματηρός και άλλοι συγγενείς τους και μέλη της αριστοκρατίας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 556.

Προς επίτευξη του τελικού του στόχου, πλέον, ο Ανδρόνικος εκμεταλλεύθηκε τις φιλοδοξίες δυο Πριγκιπισσών, της ερωμένης του Θεοδώρας κι αυτής του Μανουήλ Α³³², στις οποίες υποσχέθηκε την ένωση των νόθων τέκνων τους εις γάμο³³³ και την ανακήρυξη ως διαδόχου του, του μέλλοντος γαμβρού του Αλεξίου, μετά την κατάληψη του θρόνου. Διά ταύτα απέστειλε μία σύντομη εισήγηση³³⁴ προς την Ιερά Σύνοδο³³⁵. ο Πατριάρχης Θεοδόσιος υποστηριζόμενος από ορισμένους Μητροπολίτες και συγκλητικούς αρνήθηκε την έγκρισή της, λόγω του ότι δεν ανεγνώριζε το γάμο μεταξύ δύο εξώγαμων συγγενών, μεταξύ των. Εμμένοντας μέχρι τέλους στις απόψεις του, θεωρώντας δε την προσπάθεια του άνευ νοήματος και διαβλέποντας ένα ζοφερό μέλλον, παρητήθη³³⁶ της πατριαρχικής Έδρας³³⁷, ούτως ώστε υπερνικήθη και το τελευταίο εμπόδιο στους αθέμιτους σκοπούς του σφετεριστή, ο Θεοδόσιος.

³³⁰Ο Ανδρόνικος Άγγελος Δούκας με τους έξι γιούς του δραπέτευσε, οι υπόλοιποι όμως συνελήφθησαν και τυφλώθηκαν μάλλον από το ένα μάτι. Μεταξύ αυτών και ο Ανδρόνικος Κοντοστέφανος, ο ήρωας του συγγικτικού πολέμου με τέσσερις απ' τους πέντε γιούς του. Βλέπε αυτόθι, σελ 557.

³³¹«τὸν δὲ γε Κοντοστέφανον συνειληφὸς καὶ τέσσαρας τῶν παιδῶν καὶ τὸν Καματηρὸν Βασίλειον πάντας ἐξοματοῖ, πρὸς δὲ καὶ ἄλλους, ὁπόσους οὐ μετ' ἔλεγχον προφανῆ ἀλλὰ κατὰ φήμιν ψιλήν, καὶ ταύτην ἀμφίλογον, ἠκηκόει κοινωνῆσαι τοῖς εἰρημένοις τοῦ σκέμματος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 346.

³³²Μισούσαν την Αυτοκράτειρα η πρώτη γιατί την καταδίωκε επί χρόνια και η δεύτερη γιατί της πήρε το Μανουήλ από την αγκαλιά της. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 557.

³³³«καὶ τὸν συνίστορα δὲ τούτῳ τῆς βασιλείας λεγόμενον εἶναι Ἀλεξίον τὸν τῆς Κομνηνῆς Θεοδώρας υἱὸν ἀποκείρει εἰς μονάζοντα, ἡμῶν ὑποργησάντων τῷ ἔργῳ, ... ὅθεν πλείονως τούτῳ ἤπερ τοῖς υἱέσσι προσέκειτο πρότερον, καὶ τῆς βασιλείας ἐμελέτα καταλείψειν διάδοχον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 556-557.

³³⁴Ο Ανδρόνικος, ανέφερε πως αν η Σύνοδος έδινε την άδεια γάμου με την αιτιολογία πως δεν υπήρχε παράβαση ή ήταν μικρή γιατί ως νόθα τέκνα δεν ήταν συγγενείς, θα έφερνε πιο κοντά την Ανατολή με τη Δύση, θα επέστρεφαν αιχμάλωτοι και θα ήταν προς το συμφέρον της Αυτοκρατορίας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 558.

³³⁵«...βιβλίον λακωνιζὸν ζυντίθησι πρὸς τὴν ἱερὰν σύνοδον, καὶ τοῦτο ὑποσημησάμενος κάτωθεν διὰ μέλανος τῷ οἰκείῳ ὀνόματι ἐπὶ κοινῆς ἀκροάσεώς τε καὶ σκέψεως ἀναδίδωσιν. ἦν δὲ τῶν γραφομένων ὁ νοῦς, ...τὴν τε σύνοδον διεκύκησε καὶ τῆς συγκλήτου μέρος ὁπόσον περὶ τὸ κρίνειν διέστησεν, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν κατ' ἀλλήλων ἐφόπλισε καὶ εἰς μοίρας ἐναντίας ἐπέκρινε.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 337-338.

³³⁶Τον Αύγουστο του 1183, εγκατέλειψε το πατριαρχείο και κατέφυγε στο μοναστήρι που είχε κτίσει στη νήσο Τερέβινθο, όπου είχε φτιάξει και τον τάφο του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 558.

³³⁷«ὁ δὲ εἰς ἀφρὸν διαλύον καὶ μακρὰ κλάειν ἔδων τὴν ἠχῆεσαν θάλασσαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐστήρικται βάσεως. ἀμέλει τοι καὶ ἰδὼν ὡς οὐδὲν ὠφελεῖ ἀλλ' ἀνακαλύπτως ἔπεισι τὰ δεινὰ καὶ νικᾷ τὰ χεῖρονα, τῶν ἱερῶν ἀπανίσταται ἀρχείων καὶ πρὸς τὴν νῆσον ἀφικνεῖται Τερέβινθον, καθ' ἣν αὐτῷ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν τοῦ σκίηνους ἠύτρεπικει κατάθεσιν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 339.

Ο Ανδρόνικος ελεύθερος, εφεξής να υλοποιήσει τα καταχθόνια σχέδιά του και ορμώμενος από εκδίκηση προς τους στενούς συγγενείς του Μανουήλ Α, όπως ψιθύρισε επάνω στον τάφο του, κατήγγειλε τη Μαρία της Αντιοχείας για μυστικές συνεννοήσεις και δολοπλοκίες με τον Ούγγρο βασιλέα, Βέλα ΙΙΙ³³⁸. Η Σύγκλητος με αλλοιωμένη σύνθεση βολική προς το Συμβασιλέα, σε συνεδρίασή της, απεφάσισε την καταδίκη της Αυτοκράτειρας και την προφυλάκισή της³³⁹ στην απομόνωση³⁴⁰. Ο Ανδρόνικος δεν έμεινε ικανοποιημένος από το αποτέλεσμα και μόνον επειδή η σύζυγος του Μανουήλ Α ζούσε και ανέπνεε. Συνεκάλεσε το ίδιο δικαστικό σώμα θέτοντας το ερώτημα, ποια τιμωρία αρμόζει στην περίπτωση της εσχάτης προδοσίας³⁴¹. Τοιουτοτρόπως η Βασιλομήτωρ, κηρύχθηκε ένοχη εις θάνατον³⁴² από τη Σύγκλητο, επικυρώνοντας την επιθυμία του Ανδρόνικου Κομνηνού και νομιμοποιώντας το μίσος του. Ορισμένοι, κυρίως, στενοί συγγενείς του, διεφώνισαν με την ετυμηγορία αυτή³⁴³. Το διάταγμα της εκτέλεσής της εκδόθηκε, επειγόντως και ο αυτοκράτωρ Αλέξιος Β Κομνηνός, εν είδει μητροκτόνου, υπέγραψε την καταδίκη της³⁴⁴. Ήταν αξιοκατάκριτος όσο νεαρός κι

³³⁸Του πρώην μνηστήρα της πριγκίπισσας Μαρίας Κομνηνής, που κατέλαβε τη Βρανίτζιβα και τα Βελεγράδα, βυζαντινά εδάφη και συμμαχώντας με τους Σέρβους ήθελε να παραμερίσει τον Ανδρόνικο και να προστατεύσει τα συμφέροντα της χήρας και του γιου του Μανουήλ. Ο Βέλας ΙΙΙ ήταν γαμβρός της Μαρίας της Αντιοχείας από τη ετεροθαλή αδελφή της Αγνή-Άννα, κόρη της Κωνσταντίας από τον δεύτερο άντρα της, Renaud de Chatillon (1153-1160). Βλέπε αυτόθι, σελ 559.

³³⁹Την έριξαν στο στενό κελί μίας φυλακής κοντά στο μοναστήρι του Αγίου Διομήδη, όπου οι φρουροί την ειρωνεύονταν και την κακομεταχειρίζονταν χωρίς φαγητό και νερό, περιμένοντας το δήμιό της. Βλέπε αυτόθι, σελ 559-560.

³⁴⁰«...είς τὴν τοῦ ἁγιοῦ Διομήδους μονὴν περὶ τινὰ ἐκεῖ που στενοτάτην οὖσαν εἰρκτὴν ἀκλεῶς ἀπάγεται, ἔνθα δὴ καὶ ἐφ' ἱκανὸν παρὰ τῶν φυλάκων ἐρεσχελοῦνται παροινουμένη καὶ λιμῶ καὶ δίψει τετραχομένη τὸν σφαγέα διηνεκῶς ἐφαντάζετο ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τομώτατον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 347.

³⁴¹«...καὶ ἐρώτησιν προτεινόμενος ὁποῖα τις ἐκ τῶν νόμων ἐπήρηται ποινὴ τοῖς προδόταις πόλεων καὶ χωρῶν, ...». Βλέπε αυτόθι, σελ 347.

³⁴²Οι παράνομοι ψηφοφόροι φωνασκώντας ζητούσαν να πεθάνει η πιο κακότευχη από τις Βασιλίσσες. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 560.

³⁴³«τοῖνον καὶ τὴν φωνὴν ὑψοσαντων καὶ διατύρωσ βοησάντων τῶν παρανόμων ἐκείνων ψηφοφόρων δεῖν ἐκ τοῦ βίου γενέσθαι τὴν δύσποτμον• ἐκείνην ἐν βασιλίσαις, χάρτης εὐθὺς παρὰ τοῦ παιδὸς καὶ βασιλέως ὑποσημαίνεται, ἀτεχνῶς ψεκᾶδι τοῦ μητρικοῦ διεκτυπούμενος αἵματος, ταύτην μετατιθεὶς τῆς ζωῆς. ἐκλέγονται τοῖνον εἰς τὸ καθυπουργῆσαι τῇ μυσαρᾷ ταύτῃ καὶ ἀνίσίῳ πράξει ὁ τοῦ Ανδρονίκου πρωτότοκος υἱὸς Μανουήλ καὶ ὁ σεβαστὸς Γεώργιος ὁ τῆς τοῦ Ανδρονίκου γυναικὸς ἀδερφός.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 347-348.

³⁴⁴Υπογράφοντας το διάταγμα με το οποίο θα εκτελούνταν η μητέρα του με κόκκινο μελάνι, σαν μία σταγόνα μητρικού αίματος, το χαρακτηρίζει ο Ν. Χωνιάτης. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 560.

αν ήταν. Ο υιός του, Μανουήλ και ο σεβαστός Γεώργιος³⁴⁵ οι οποίοι θα παρίσταντο στο έγκλημα εναντίον της αρνήθηκαν³⁴⁶, τελικώς να το πράξουν³⁴⁷. Ο, Ανδρόνικος, οργισμένος, από την απείθεια του γιού του, ανέβαλλε τη θανάτωσή της επί ολιγοήμερο διάστημα. Με τη λήξη δε της προθεσμίας, διέταξε το στραγγαλισμόν της, τον οποίον ανέλαβον να φέρουν εις πέρας ο μέγας εταιριάρχης Κωνσταντίνος Τρύψυχος³⁴⁸ και ο ευνούχος Πτερυγιονίτης³⁴⁹. Η δολοφονία της Αυγούστας, Μαρίας της Αντιοχείας τον Αύγουστο του 1183, σε ηλικία τριανταπέντε ετών θεωρήθηκε από τα μελανότερα σημεία της βυζαντινής ιστορίας. Ο ενταφιασμός της σωρού της έλαβε χώρα σε μία απόμερη ακτή³⁵⁰. Όμως κι αυτό δεν του ήταν αρκετό του Κομνηνού σφετεριστή και σε μία κίνηση καθοριστικής σημασίας κατέστρεψε ακόμη και τους πίνακες, οι οποίοι την απεικόνιζον, μην ξυπνήσουν οι μνήμες της ομορφιάς της και της τραγικής της μοίρας.

Οι δράσεις του Ανδρόνικου, έκτοτε ήσαν αποφασιστικότερες· δεν τηρούσε, πλέον τα προσχήματα, παρά την τεχνητή ταπεινοφροσύνη³⁵¹ με την οποία συγκάλυπτε τις εντολές του. Στις αρχές Σεπτεμβρίου 1183, η Σύγκλητος επ' αφορμή των επαναστάσεων της Νίκαιας και της Προύσας, απεφάνθη πως το καλό για την αυτοκρατορία θα ήταν να ηγηθή αυτής ο Ανδρόνικος, ως πολύπειρος και αρχαιότερος³⁵². Όταν δημοσιεύθηκε η απόφαση επεκράτησε φρενίτιδα

³⁴⁵Αδελφός της νεκρής νόμιμης συζύγου του Ανδρόνικου. Βλέπε αυτόθι, σελ 560.

³⁴⁶Όχι μόνο δεν ήθελαν να παραστούν και θεώρησαν ανυπόστατο το διάταγμα του Αυτοκράτορα, αλλά και κατά τη συνεδρίαση της Συγκλήτου είχαν αρνηθεί επίμονα να συμφωνήσουν με τη θανατική ποινή της βασιλομήτορος και τώρα ακόμη περισσότερο δεν ανέχονταν εμπρός στα μάτια τους την εκτέλεση ενός δίκαιου ανθρώπου. Βλέπε αυτόθι, σελ 560.

³⁴⁷*«ἄμφω δὲ καὶ πρὸς μόνην ἀπεπήδαν τὴν ἐπιλογὴν ταύτην δυσχεράναντες, καὶ τὸ τοῦ βασιλέως ἐξευφάνλισαν δόγμα, εἰπόντες μῆτε πρότερον τῆ ἀναιρέσει τῆς βασιλίδος συνευδοκῆσαι ὄλωσ, ἀλλὰ τὰς χεῖρας φέρειν ἀγνὰς τοῦ μιάσματος, καὶ νῦν δὲ πολλῶ πλέον μὴ ἀνέξεσθαι αὐτῶν θεωμένων σῶμα διεκσπᾶσθαι δίκαιον, ...»* Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 348.

³⁴⁸Μέλος της φιλικά προσκείμενης προς τον Ανδρόνικο αριστοκρατίας, γιος του Βασίλειου Τρίψυχου, στραγγαλιστής της Μαρίας της Αντιοχείας και συγχρόνως διακοσμητής μίας εικόνας του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, επικαλούνταν τη βοήθειά του για να κερδίσει τον παράδεισο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 561.

³⁴⁹Φημιολογούνταν πως δηλητηρίασε την πριγκίπισσα Μαρία Κομνηνή. Βλέπε αυτόθι, σελ 561.

³⁵⁰Πλησίον του μοναστηριού του Αγίου Διομήδη. Βλέπε αυτόθι, σελ. 561.

³⁵¹Παρά τη θεατρική σκηνοθεσία, ο Ανδρόνικος χαϊρόταν που εξαφανιζόταν ένας-ένας η οικογένεια του Μανουήλ και έμενε χωρίς δέντρα ο αυτοκρατορικός κήπος. Βλέπε αυτόθι, σελ 562.

ενθουσιασμού, ο πληθυσμός ξεχύθηκε στους δρόμους χορεύοντας και τραγουδώντας³⁵³, που ο ήρωάς του θα περιβάλλετο τέτοιας μεγαλοπρέπειας και όλοι μαζί επροχώρησαν³⁵⁴ προς την Πολύτιμο αίθουσα του ανακτόρου των Βλαχερνών. Το καλό της αυτοκρατορίας ήταν η δικαιολογία για το νοσφιστή να βγάλει από τη μέση το νόμιμο διάδοχο, επειδή η δίψα της εξουσίας ήταν πολύ μεγάλη για να αναλώνεται σε συναισθηματισμούς. Έφθασε και ο δεκατετραετής Βασιλέας, ο οποίος πενθούσε τη μητέρα του και είδε το μέγαρο γεμάτο από όχλο να ζητωκραυγάζει υπέρ του Ανδρόνικου ως αυτοκράτορος δίνοντας κι αυτός τη συγκατάθεσή του, μην έχοντας άλλη επιλογή. Ως επιτήδειος θεατρίνος και ειδήμων στην εξαπάτηση με τη ραδιουργία που τον διέκρινε, εβάρδιζε προς την ολοκληρωτική επιτυχία των επιδιώξεών του· παρ'όλα αυτά έδινε την εντύπωση, πως edίσταζε να αναλάβει το ρόλο αυτό³⁵⁵, λέγοντας πως δεν αξίζει η ζωή του αν οι άλλοι τον παροτρύνουν να απιστήσει προς τον ανεψιό του Αλέξιο Β, πως θα αυτοκτονήσει και πως ευρίσκετο σε αδιέξοδο. Το πλήθος όμως ζητούσε επιμόνως³⁵⁶ τη στέψη του και ο Πατριάρχης Βασίλειος Καματηρός συνηγόρησε σ' αυτό³⁵⁷. Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός, αναγορεύθη³⁵⁸ Ανώτατος Άρχων στο ναό του

³⁵²«καὶ φάμενοι μὴ οὐκ ἂν ἄλλως ἡρεμήσειν τοὺς στασιώδεις, εἰ μὴ Ἀνδρόνικος βασιλεύσειεν ὁ διὰ τὴν ὑπαργυρίζουσαν τῷ χρόνῳ τρίχα τῶν νέων ἔχων λέξαι σοφώτερα, καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσας τοῦ διαλίθου καὶ τῆ βασιλείῳ ταινίᾳ διαδηθεὶς συναυτοκρατοροῦν τῷ παναφήλικι βασιλεῖ καὶ διαρῶν τὸ γεννησόμενον καὶ περατοῖ τὸ πραχθησόμενον μετ' ἰσχύος μείζονος καὶ ἐξουσίας ἀρχικωτέρας, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 349-350.

³⁵³Το πλήθος κυριευμένο από χαρά στην είδηση, ότι ο άνθρωπός του θα στεφόταν βασιλιάς χόρευε και τραγουδούσε στους δρόμους χειροκροτώντας, έχοντας επικεφαλής τον άλλοτε κριτή του βήλου και απ' τον Ανδρόνικο στο επί των δεήσεων αξίωμα υψωμένο Κωνσταντίνο Πατρηνό και το λογοθέτη του δρόμου Στέφανο Αγιοχριστοφορίτη, που αυτοί που έβλεπαν σωστά τα μελλούμενα τον έλεγαν Αντιχριστοφορίτη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 562.

³⁵⁴Απ' το σπίτι του Μιχαηλίτζη που βγήκε η απόφαση. Βλέπε αυτόθι, σελ 562.

³⁵⁵Βλέποντας να γίνεται πράξη ό,τι επιθυμούσε, λέει ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ευστάθιος καθέννας μπορεί να επιβεβαιώσει πόσο πολύ χαιρόταν μέσα του, αλλά η συμπεριφορά του έδειχνε πως δεν ήθελε να ζή, αν τα λόγια που του λένε τον σπρώχνουν σε απιστία προς τον αυτοκράτορα-ανεψιό του. Έλεγε, πως δεν θα μπορεί να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του, πως θα φύγει και πως θα αυτοκτονήσει αν δεν τον αφήσουν ήσυχο. Καθώς, όμως χτυπιόταν και έβριζε τα γένια του και στριφογύριζε σαν να ζητούσε διέξοδο για να φύγει, του ξέφευγαν σημάδια χαράς και κρυφά χαμόγελα του αδίστακτου ηθοποιού. Βλέπε αυτόθι, σελ 563.

³⁵⁶Λέγοντας ότι θα βάλουν οδοφράγματα για να μη φύγει. Βλέπε αυτόθι, σελ 563.

³⁵⁷Διαβεβαιώνοντας πως θα του δέσει τα πόδια, θα του βάλει χειροπέδες και σιδερένιο κυκλικό δεσμό στο λαιμό και θα τον στέψει αυτοκράτορα· αν δε εγκατέλειπε την Κωνσταντινούπολη θα τον αφορίζε. Βλέπε αυτόθι, σελ 563.

³⁵⁸Με το ζόρι και την επίκληση: «και μη θέλοντας γίνου αρχηγός μας». Βλέπε αυτόθι, σελ 563.

Σωτήρος της Χάλκης³⁵⁹, επευφημούμενος³⁶⁰ από την ευνοϊκώς διακείμενη προς αυτόν μερίδα της αριστοκρατίας³⁶¹ και τους υψηλά ιστάμενους αξιωματούχους. Έπειτα από μια παραπλανητική παράσταση ολίγων ημερών την οποία έδωσε, με το ανάλογο θεατρικό ύφος, ο Ανδρόνικος υπέκυψε δήθεν όπως πάντα, στη λαϊκή θέληση και πίεση, καθώς προέβαλλε τον εαυτό του ως προστάτη και φίλο του λαού, εξ' ου και το επίθετο φιλόλαος, που τον συνώδευε. Συγκατάνευσε εν τέλει στην ενθρόνισή του, στο ναό της Αγίας Σοφίας από το νόμιμο βασιλέα Αλέξιο Β Κομνηνό και τον Πατριάρχη, ενώ την επόμενη ημέρα κατά την απαγγελία της ονομαστικής αυτοκρατορικής φήμης³⁶², είχε την πρωτοκαθεδρία. Ο Νικήτας Χωνιάτης παρατηρεί, ότι έδειχνε χαρούμενος για πρώτη φορά³⁶³ στη ζωή του.

Ήταν ζήτημα χρόνου για τον Ανδρόνικο να εξουδετερώσει τον ανήλικο Αλέξιο Β, στον οποίον είχε δηλώσει υποτέλεια δημοσίως³⁶⁴, παρόντος του Μανουήλ Α. Δέκα ημέρες μετά την ανάρρησή του στο θρόνο, συνεδρίασε η Σύγκλητος και έκρινε πως ένας ηγεμόνας ήταν αρκετός και ο Αλέξιος έπρεπε να καθαιρεθεί · κι όταν εκείνος έμεινε χωρίς κανένα ουσιαστικό έρεισμα, το δικαστικό σώμα με

³⁵⁹Αναγκάστηκαν να τον βάλουν με τη βία στο θρόνο, να του βγάλουν δήθεν χωρίς να το θέλει το κάλυμμα απ' το κεφάλι του και να του φορέσουν το στέμμα και την αυτοκρατορική χλαμύδα., Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 563.

³⁶⁰«...διατιθέασι την ανάρρησιν,,Αλεξίου και Ανδρονίκου μεγάλων βασιλέων και αυτοκρατόρων Ρωμαίων των Κομνηνών πολλά τὰ ἔτη”» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 350.

³⁶¹« τὸ δὲ τῆς Ανδρονίκου φατρίας θερμότερον καὶ ἀκκιζόμενον Ανδρόνικον καὶ τὴν συνεδρίαν εἰρωνευόμενων ἀμφοτέροις συσχόντες εἰς τὴν χρυσόπαστον κλίνην ἐφήκαν ἐφ' ἧς ὁ βασιλεὺς ἴζανεν. ἄλλοι δὲ τὴν καπηρῶν καὶ πυραμοειδῆ ἐρέαν τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενοι πυρσὴν αὐτῷ περιέθεντο, καὶ στολὴν βασιλικὴν ἐνέδυσαν ἕτεροι. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἀρξαμένης τῆς τῶν βασιλέων ἀναρρήσεως γίνεσθαι Ανδρόνικος ἀναγορευέτο πρότερον, ὁ δὲ Αλέξιος ὑπεβέβαστο, μεταπεσοῦσης τῆς τάξεως.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 352.

³⁶²Κατέπεσε το αξίωμα του πρώτου αυτοκράτορα και οι οσφυοκάμπτες δικαιολογήθηκαν ότι δεν έπρεπε ο άπειρος και νεαρός να μνημονεύεται πριν από το μεγαλύτερο και σοφότερο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 564.

³⁶³«ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς Ανδρόνικος τὰ ἱερὰ ἐσαφικέτο · μέλαθρα στεφθησόμενος, τότε πρώτως ὄφθη τοῖς ἀνθρώποις διαχυθεὶς καὶ τὸ τοῦ βλέμματος ὁ θῆρ μεταθέμενος βλοσυρὸν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τῶν πραγμάτων ἀλλοίωσιν πολλοῖς τῶν δεομένων καθυποσχόμενος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 352.

³⁶⁴« ἦν δὲ ταῦτα φενάκη πρόδηλος καὶ ψευδῆς ἐπαγγελία τοῦ ἀπατεῶνος καὶ τὸ προσώπου ἰλαρόν, φιλανθρωπίας παρυφιστῶν ἰσχνότατον ἴνδαλμα πρόσκαιρον συσκιάζον ταῖν ἔνδοθεν ἀργιότητα. ...μὴ δι' ἕτερόν τι βασιλεύσειν αἰρετίσασθαι ἢ τὸ θελῆσαι βοηθῆσαι τούτῳ καὶ τῷ τούτου κράτει, δείξας τὸν συνεστῶτα βασιλέα καὶ ἀνεψιὸν Αλέξιον, ὃν μεθ' ἡμέρας ἀπαγχόνησε καὶ τῷ τῆς θαλάσσης βυθῷ παρέπεμψεν.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 352-353.

συνοπτικές διαδικασίες τον κατεδίκασε εις θάνατο³⁶⁵, παρ'ότι ο Κομνηνός σφετεριστής είχε ορκισθεί να τον προστατεύη. Κανείς δεν ετόλμησε να αντιδράση, να εκφέρη έστω μία λέξη για να αποτρέψη το στυγερό έγκλημα. Μία νύκτα, του δεύτερου μισού του Σεπτεμβρίου 1183, ο Στέφανος Αγιοχριστοφορίτης, ο μέγας εταιριάρχης Κωνσταντίνος Τρίψυχος και ο προϊστάμενος των ραβδοφόρων (διευθυντής της αστυνομίας) Θεόδωρος Δαδιβρηνός, εστραγγάλισαν τον δεκατετραετή Αλέξιο Β στο κρεβάτι του με μια χορδή τόξου κι έρριψαν το πτώμα του στο Βόσπορο³⁶⁶. Οι δολοφονίες αυτές εγκαινίασαν την αδυσώπητη καταδίωξη της Κομνηνείας αριστοκρατίας, τα μέλη της οποίας θεωρούσε επικίνδυνους αντιπάλους.

Οι ειδήσεις, της έκπτωσης από το θρόνο και της εξόντωσης του ανήλικου Αυτοκράτορος αναμεταδόθησαν στη Δύση, όπου είχαν εισβάλλει τα ουγγρικά στρατεύματα, με εντολή του βασιλέως Βέλα III και επικεφαλής τους βυζαντινούς στρατηγούς Αλέξιο Βρανά και Ανδρόνικο Λαπαρδά, οι οποίοι είχαν λιποτακτήσει στους Ούγγρους για δικούς του λόγους ο καθένας³⁶⁷. Ο τελευταίος έφυγε από το μέτωπο και κατευθύνθηκε προς τη Μικρά Ασία, έχοντας ως στόχο την οργάνωση μιας επανάστασης κατά του Κομνηνού αυτοκράτορος, όμως συνελήφθη από έναν άνθρωπό του και τυφλώθηκε, το Σεπτέμβριο του 1183.

³⁶⁵ Δεν πρόλαβαν να πληροφορηθούν την είδηση της καθάρσεως του νόμιμου Αυτοκράτορα, και πάρθηκε άλλη αναιτία και αλλοπρόσαλλη απόφαση από τη Σύγκλητο, να θανατωθή ο Αλέξιος γιατί δεν ήθελεν ούτε να τον βλέπουν. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 564-565.

³⁶⁶ «καὶ νυκτὸς ἐπεισπεσόντων αὐτῷ τοῦ Ἀγιοχριστοφορίτου Στεφάνου, τοῦ Τριψύχου Κωνσταντίνου καὶ τινος Δαδιβρηνοῦ Θεοδώρου, προεστῶτος τῶν ραβδοφόρων, τὴν διὰ τόξου νευρᾶς καθυποδέχεται πνιγμονήν. ἀρθεῖς δὲ ὁ νεκρὸς καὶ ἀχθεῖς εἰς Ἀνδρόνικον κατὰ τοῦ κενεῶνος τῷ ἐκείνου ποδὶ τύπτεται, καὶ τῶν τοκέων τῷ κειμένῳ ὁ μὲν ὡς ἐπίορκος ἐκείνῳ καὶ ἐπρεαστῆς διατωθάζεται, ἡ δὲ ὡς περιεσχήνευτον ἑταρικὸν καταμωκᾶται γύναιον, ἔπειτα τιτῶνται ὀβελίσκῳ τὸ οὖς, καὶ κρόκης ἐξαφθείσης κηρὸς περιπλάσθεις τῷ Ἀνδρονίκου σφραγιστηρίῳ ἐνσημαίνεται δακτυλίῳ. καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα καταδικάζεται ῥιφῆναι βυθῷ, ἡ δὲ κεφαλὴ ἀποτιμηθῆναι καὶ αὐτὸς Ἀνδρονίκῳ προσενεχθῆναι. καὶ πέρας εἰληφότος τοῦ ἐπιτάγματος ἡ μὲν ἐν παραβύστῳ κατὰ τὴν Καταβατὴν διαφίεται, τὸ δὲ σκῆνος κεράμῳ μολιβδίνῳ ἐνειληθὲν τοῖς θαλαττίοις κόλποις ἐκδίδεται, τοῖς ἀλιάδος, ἥτις τὸν οἰκτρότατον τοῦτον φόρτον ἀνεῖχε, δυσὶν ἀναγομένης ἐνδόξοις ἀνδράσι μετὰ μολπῶν καὶ ψῶδων, δηλαδὴ τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλεῖου Ἰωάννῃ τῷ Καματηρῷ, ὃν καὶ ὕστερον ἀρχιποίμενα ἢ τῶν Βουγάρων προεδρεύουσα ἔλαχε, καὶ Θεοδώρῳ τῷ Χούμνῳ, ὃς τετίμητο χαρτουλᾶριος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 354-355.

³⁶⁷ Ο μὲν πρώτος με ευχαρίστηση αποδέχτηκε τη μετάθεση της βασιλείας, καθώς ήδη είχε γραφτεί στο χορό τον αριστοκρατών που καλόβλεπε ο Ανδρόνικος, ο δε δεύτερος παρόλο που αρχικά υποστήριξε τον Ανδρόνικο άλλαξε άποψη μετά την παρανομία του προς τον αυτοκράτορά του, Αλέξιο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 567.

Ο Ανδρόνικος Α προς νομιμοποίηση και εδραίωση της εξουσίας του νυμφεύθηκε³⁶⁸τη χήρα του δολοφονηθέντος Αλεξίου Β, Αγνή-Άννα³⁶⁹χωρίς τη θέλησή της. Ο Νικήτας Χωνιάτης, είναι σφόδρα ενοχλημένος από το γάμο αυτό. Χαρακτηρίζει το σφετεριστή μουχλιασμένο από τα γηρατειά, ζαρωμένο και σάπιο υπερήλικα, ο οποίος δεν εδίσταζε να τρυγά την ροδομάγουλη Άννα, το άγουρο σταφύλι, την ορθόστηθη παρθένα, που έσταζε τη δροσιά του έρωτα³⁷⁰.

Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός και οι συνεργάτες του απηλλάγησαν από τον Πατριάρχη των ήδη καταπαντηθέντων όρκων, που είχαν δώσει τόσο προς το Μανουήλ Α, όσο και τον Αλέξιο Β³⁷¹. Στην πρώτη του πράξη, ως Αυτοκράτωρ, έλαβε τη συναίνεση της Ιεράς Συνόδου, τον Οκτώβριο περίπου του 1183, στην τέλεση του γάμου της νόθου θυγατρός του Ειρήνης με το νόθο γιο του Μανουήλ Α, Αλέξιο.

Κατόπιν τόσων επίμονων προσπαθειών, παλινδρομιών και μακροχρόνιων αγώνων σε ηλικία εξηταπέντε χρονών, ο Ανδρόνικος κατώρθωσε να πραγματοποιήσει τις φιλοδοξίες του· την ανάρρησή του στο ύπατο αξίωμα της Αυτοκρατορίας.

³⁶⁸Ο Jurewicz τοποθετεί το γάμο του στα μέσα του 1184. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 99.

³⁶⁹Κόρη του βασιλέα της Γαλλίας Λουδοβίκου VII του Νέου (1137-1180), δεκατριών χρονών και ο Ανδρόνικος εξηταπέντε. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 566.

³⁷⁰« τῆς δὲ πράξεως ταύτης οὕτω τετελεσμένης οἰκτρῶς, ἀρμόζεται Ἀνδρονίκῳ πρὸς συμβίωσιν Ἄννα ἡ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου μνηστή, θυγάτηρ οὕσα τοῦ τὴν ἀρχὴν τῶν Φράγγων διέποντος. καὶ οὐκ ἠσχύνετο Κρονίων ἀπόζων ἀνεπιού γυναικὶ μιλτοπαρήῳ καὶ τρυφερῇ καὶ μήπω τὸ ἐνδέκατον ἔτος ἐξηνυκκία συγκατακείμενος ἀθέμιτος, καὶ παραγκαλιζόμενος ὁ πέπων τὴν ὀμφακίζουσαν, ὁ ὑπέρωρος τὴν ἡλικίαν τὴν ὀρθότιπτον νεάνιδα, καὶ ὁ ῥικνὸς τῷ χρόνῳ καὶ χαλαρὸς τὴν ῥοδοδάκτυλον κορίσκην καὶ δρόσον ἔρωτος στάζουσαν. »Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 357.

³⁷¹«Βασιλεύσας δ' Ανδρόνικος αἰτεῖται τὸν πατριάρχη Βασίλειον καὶ τὴν τότε σύνοδον λυθῆναι τοῦ ὄρκου ὃν εἶχεν αὐτὸς ὀμωμοκῶς τῷ βασιλεῖ Μανουήλ καὶ τῷ ἐκείνου ταλαιπώρῳ παιδί, καὶ οἱ ἄλλοι σὺν τούτῳ πάντες, ὅσοι παραβάται ὤφθησαν ταῶν ὀμωμοσμένων. καὶ οἱ μὲν, ὡς εἰ δεσμεῖν ἀδιαφόρως καὶ λύειν τὰ πάντα εἰλήθησιν πρὸς θεοῦ, τόμους ἐξέθεντο αὐτίκα δι' ὧν ἀμνηστία τῶν ἡσὺμ ἠγμένων τοῖς μὴ εὐόρκεις ἐδίδοσαν ἀπαξάπασιν.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 357-358.

3.4 Η εσωτερική διακυβέρνηση και οι απόψεις των ερευνητών.

Οι απόψεις των ιστοριογράφων και ερευνητών περί της βασιλείας του Ανδρόνικου Α Κομνηνού είναι αξιοσημείωτες και διαφωτιστικές για τη φυσιογνωμία και το έργο του. Ο Ρ.Τίντσεν επισημαίνει ότι, η περίοδος της εξουσίας του ,παρότι υπήρξε σύντομη είναι μια από τις πιο ενδιαφέρουσες της βυζαντινής ιστορίας³⁷² και συνεχίζει πως, δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι την εποχή αυτή εισήχθησαν αλλαγές στην οργάνωση του κράτους³⁷³, όχι όμως ευρείας έκτασης με αποτέλεσμα τη δυσαρέσκεια του λαού η οποία του εστοίχισε τη ζωή. Τα μέτρα που εθέσπισε σε συνάφεια με την προσωπικότητά του αποτελούν ένα πολύ ενδιαφέρον σκηνικό για προβληματισμό. Οι προθέσεις του Ανδρόνικου Α κατά τον Th.Tafel, ευρίσκοντο σε πλήρη αντίθεση με τους προκατόχους του³⁷⁴ και ήθελε να εκσυγχρονίσει το κράτος, ενώ ο Α.Βασίλιεφ αναφέρει τις νομοθετικές τομές του για τη βελτίωση της διοίκησης της αυτοκρατορίας και της ζωής των πολιτών³⁷⁵. Ο Uspensky³⁷⁶ έχει ασχοληθεί εις βάθος με τη διακυβέρνηση του

³⁷²Η βασιλεία του Ανδρόνικου προσέλκυσε την προσοχή των ιστορικών εξ αιτίας των πολλών αλλαγών και των γεγονότων που συνέβησαν, παρά τη μικρή διάρκειά της. Βλέπε Ρ. Τίντσεν, *Le regne*, σελ 19.

³⁷³Ήταν επιτακτική η ανάγκη μίας βαθιάς κοινωνικής αλλαγής. Η σχέση των γεγονότων με την προσωπικότητα του Ανδρόνικου είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, καθώς ύστερα από μια πλούσια ζωή σε γεγονότα όλων των ειδών έγινε ηγεμόνας σε μεγάλη ηλικία και αποδείχθηκε ένας πολύ καλλιεργημένος άνδρας και ικανός και οξυδερκής πολιτικός. Αν και προερχόταν από τους ευγενείς, η τάξη των οποίων είχε ανάγκη από μεγάλες μεταρρυθμίσεις, δεν τις έκανε με αποτέλεσμα τη δυσαρέσκεια του λαού η οποία του στοίχισε τη ζωή. Βλέπε αυτόθι, σελ 19.

³⁷⁴Κατά τον Th. Tafel, ο Ανδρόνικος ευχόταν να περιορίσει την πώληση των αξιωμάτων, να καλυτερεύσει τη διοίκηση του κράτους, να μειώσει τους φόρους, να χτυπήσει τη διεφθαρμένη αριστοκρατία που ήταν αντίθετη με τις επιλογές του και να απαλλάξει το κράτος από τους κάθε είδους τυχολιώκτες οι οποίοι είχαν καταλάβει όλες τις θέσεις. Ήθελε ,δηλαδή, να ανανεώσει το δημόσιο τομέα και να δημιουργήσει μια εθνική κυβέρνηση ,να γίνη δηλαδή ένας πραγματικός ανορθωτής του κράτους. Βλέπε αυτόθι, σελ 20.

³⁷⁵Έγινε αύξηση του μισθού των υπαλλήλων για να παταχθεί η δωροδοκία. Διορίστηκαν αδιάφθοροι άνθρωποι σε δικαστικές θέσεις και θεσπίστηκαν νόμοι εναντίον όσων χρησιμοποιούσαν τους φόρους για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους. Έλαβε μέτρα, επίσης, εναντίον των ευγενών και αρκετοί από αυτούς θανατώθηκαν. Βλέπε Α. Βασίλιεφ, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 534.

³⁷⁶Υποθέτει πως η κυβέρνησή του ήταν η έκφραση του εθνικού μίσους και της αντίθεσης προς τη λατινόφιλη πολιτική του Μανουήλ. Η περίοδος της βασιλείας των δύο τελευταίων Κομνηνών, Αλεξίου και Ανδρόνικου, είναι ενδιαφέρουσα αναφέρει ο Uspensky, γιατί ήταν μια εποχή ανακατατάξεων σε λογική βάση για να ανατρέψει το υπάρχον καθεστώς διακυβέρνησης. Και συνεχίζει πως ο Ανδρόνικος ήταν ή φαινόταν να είναι ένας λαϊκός Αυτοκράτορας ή Αυτοκράτορας των χωρικών. Ο λαός έγραφε τραγούδια γι' αυτόν και θρύλους που έχουν διασωθεί στα χρονικά και τις σημειώσεις του Ν.

Ανδρόνικου Α και τη δημοτικότητά του. Κατ'αυτόν ήταν μία περίοδος αντιδράσεων και μεταρρυθμίσεων ως αποτέλεσμα της διαπίστωσης των λαθών του παλαιού συστήματος διοίκησης και τον αποκαλεί βασιλέα των χωρικών. Ο Ρ.Τίντσεν, όμως, εκτιμά ότι ο Uspensky έχει κάνει λανθασμένη προσέγγιση, ως προς την κοινωνική υποστήριξη της εξουσίας του³⁷⁷ Ανδρόνικου Α Κομνηνού. Με τον Uspensky συμφωνεί και ο Α.Βασίλιεφ όπως και ο Radojicic³⁷⁸ οι οποίοι θεωρούν ότι ο τελευταίος Κομνηνός αυτοκράτορας βασίστηκε στις οικονομικά ευπαθείς τάξεις. Με το ίδιο θέμα καταπιάστηκε και ο Ch.Diehl³⁷⁹, ο οποίος εναρμονίζεται με το Νικήτα Χωνιάτη, ενώ ο Ρ.Τίντσεν διαφοροποιείται από τον Uspensky, αν οι αλλαγές του Ανδρόνικου αποτελούν ατομική ή ομαδική ενέργεια ή ζήτημα βαθύτερων κοινωνικών διεργασιών³⁸⁰. Ο πρώτος που έθεσε το θέμα των μεταρρυθμίσεων σε επιστημονική βάση ήταν ο V.Levtchenko³⁸¹. Κατ'αυτόν ο αγώνας κατά της Δύσης και η προστασία των συμφερόντων των αδύναμων ομάδων του πληθυσμού δεν ήταν μόνο πυροτεχνήματα για τη εξασφάλιση των συμφερόντων του Ανδρόνικου Α. Όμως, υπέπεσε σε αστοχίες³⁸², κατά τον

Χωνιάτη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 569 και βλέπε Α. Βασίλιεφ, *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας 324-1453*, Τόμος Α', σελ 532-533.

³⁷⁷Ο Τίντσεν, σημειώνει ότι ο Uspensky θεωρεί τον Ανδρόνικο ως βασιλιά των χωρικών και υπερτιμά το ρόλο και τη σπουδαιότητα της εθνικής συνείδησης των κατοίκων στα γεγονότα που ακολούθησαν μετά την άνοδο στο θρόνο. Βλέπε Ρ. Τίντσεν, *Le regne*, σελ 20.

³⁷⁸Ο Radojicic προσπάθησε να φτιάξει ένα λεπτομερή πίνακα της βασιλείας του Ανδρόνικου και βασίστηκε σε Δυτικές πηγές. Υποθέτει πως ο Ανδρόνικος στηρίχθηκε στις οικονομικά αδύναμες τάξεις σε αντίθεση με τους προκατόχους του που υποστηρίζονταν από τη φεουδαρχική αριστοκρατία. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 569.

³⁷⁹Αναφέρει ότι και ο Νικήτας Χωνιάτης σχετικά με το κράτος, τη μεταρρύθμιση και τα αισθήματα των κατοίκων της Πόλης. Βλέπε Ch. Diehl, *Figures Byzantines*, σελ 93.

³⁸⁰Εκτιμά ότι οι ιστορικοί δεν δίνουν τη σωστή αξία στην πολιτική του Ανδρόνικου. Ο Uspensky, θεωρεί ότι οι μεταρρυθμίσεις των ετών 1182-1185, είναι κατ'εξοχήν έργο του Αυτοκράτορα. Δεν εμβαθύνει στο ζήτημα και δεν εξηγεί το πρόβλημα της κοινωνικής βάσης του Ανδρόνικου. Πρέπει να επισημάνουμε επίσης κατά τον ίδιο ερευνητή το γεγονός ότι οι αστοί ιστορικοί δεν αναλύουν τις πηγές με κριτικό πνεύμα που είναι αναγκαίο σ' αυτές τις εργασίες και δε παίρνουν καθόλου υπόψη την εξάρτηση από την τάξη των ευγενών και τις αποκλίσεις των συγγραφέων. Βλέπε Ρ. Τίντσεν, *Le regne*, σελ 21.

³⁸¹Τα λίγα που γνωρίζουμε για την εσωτερική διοίκηση επί Ανδρόνικου μαρτυρούν ότι η ομάδα του προερχόμενη από τη λαϊκή επανάσταση, προσανατολιζόταν πολύ καλύτερα από τους τρεις πρώτους Κομνηνούς στα προβλήματα της διοίκησης του κράτους, Το ζήτημα βρισκόταν στις καταχρήσεις και την ενίσχυση του κράτους, με τα στοιχεία εκείνα που αποτελούσαν την πραγματική δύναμη της κοινωνίας. Ο Νικήτας Χωνιάτης, που ήταν πιο εχθρικός απέναντι στον Ανδρόνικο αναγκάστηκε να αναγνωρίσει τις σημαντικές μεταρρυθμίσεις που εφάρμοσε στο σύντομο διάστημα της βασιλείας του. Βλέπε V. M. Levtchenko, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 299-300.

P.Τίντσεν με το θέμα της εγκαθίδρυσης δημοκρατικής μοναρχίας, με την οποία συμφωνεί και ο Ok.Jurewicz³⁸³.Σ' αυτό το σημείο, πρέπει να παρατηρήσουμε, ότι οι πληροφορίες του Νικήτα Χωνιάτη, ο οποίος ως αξιωματούχος παρείχε τις υπηρεσίες του προς τον Οίκο των Αγγέλων, μπορεί να μην είναι τελείως αμερόληπτες³⁸⁴. Ο P.Τίντσεν, αναφέρει, ότι για να κατανοήσουμε σωστά τη βασιλεία του Ανδρόνικου Α, πρέπει να λάβουμε υπ'όψιν τις εξωτερικές και εσωτερικές συνθήκες, οι οποίες επικρατούσαν³⁸⁵,εκείνη την περίοδο.

Είναι γνωστό ότι το σύστημα εξουσίας στο Βυζάντιο τον 12^ο αιώνα προσωμοιάζε με το φεουδαρχικό. Οι κάτοικοι της υπαίθρου είχαν περιέλθει σε ένδοια³⁸⁶και απόγνωση από την υπερβολική φορολόγηση προς το κράτος και την Εκκλησία και τις υποχρεώσεις προς τους κυρίους τους. Η θέση τους επιβαρύνετο, δε από τους συνεχείς πολέμους, οι οποίοι είχαν καταστρεπτικές επιπτώσεις στην οικονομική τους κατάσταση, αλλά έπρεπε να χύσουν και το αίμα τους στα πεδία των μαχών, μας πληροφορεί ο ποιητής Ιωάννης Τζέτζης³⁸⁷.Η αυλή του

³⁸²Ένα σφάλμα του κατά τον Τίντσεν, είναι να πιστεύει ότι ο Ανδρόνικος έκανε τη μοναδική προσπάθεια, στη βυζαντινή ιστορία να δημιουργήσει μια δημοκρατική μοναρχία. Βλέπε P. Τίντσεν, *Leregne de L'Empereur de Byzance, Andronic I^{er}Comnene (1183-1185)*, BS(1962), σελ 21,35 και βλέπε V. M. Levchenko, *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (απ' τις αρχές της εως τα 1453)*, σελ 303-304.

³⁸³Ο κύριος στόχος του ήταν να σπάσει τη δραστηριότητα της αριστοκρατίας και να δημιουργήσει ως κέντρο διοίκησης την αυτοκρατορική εξουσία. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ102.

³⁸⁴Ήταν αξιωματούχος της αυλής που προσέφερε τις υπηρεσίες του στους Αγγέλους.Δεν κρύβει καθόλου το μίσος που έτρεφε για τον Ανδρόνικο. Οι σχέσεις του Ν. Χωνιάτη με τους κατοίκους της Πόλης είναι αυτές του ευγενούς με τις λαϊκές μάζες. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 570-571.

³⁸⁵Κατά τον Τίντσεν πρέπει να είμαστε γνώστες όχι μόνο των συνθηκών που επικρατούσαν τον 12^ο αιώνα στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας, αλλά κι αυτών που υπήρχαν στο εξωτερικό, όπως κι εκείνων της περιόδου που προηγήθηκε της ανόδου του στο θρόνο. Πρέπει να αναλύσουμε τις αιτίες υπό το πρίσμα των οποίων ο Ανδρόνικος ακολούθησε μια διαφορετική πολιτική απ' αυτή των προκατόχων του. Βλέπε P. Τίντσεν, *Le regne*, σελ 21.

³⁸⁶Υπήρχαν δύο τάξεις η μία απέναντι στη άλλη. Οι ευγενείς που εξουσίαζαν και οι δούλοι. Την εξουσία είχε η στρατιωτική και φεουδαρχική αριστοκρατία που αγωνίζονταν μαζί για τη σταθεροποίηση της οικονομικής και πολιτικής τους δύναμης. Η υποχρεωτική εργασία που πρόσφεραν οι χωρικοί στους μεγαλογαιοκτήμονες κυρίους τους και οι ανελέητοι φόροι προς την Εκκλησία και το κράτος τους έφεραν σε απόγνωση. Αναγκάζονταν να γίνουν με τη θέλησή τους δούλοι και σκλάβοι ακόμη, για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην. Μπορούμε να λάβουμε γνώση της κατάστασής τους από την περίπτωση των κατοίκων της Κέρκυρας, που το 1147 μπροστά στις καταπιέσεις των φορολογικών αρχών, προτίμησαν να υποταχτούν στους Νορμανδούς της Σικελίας. Ο Ν.Χωνιάτης λέει ότι ευθύνονται οι φτωχοί κάτοικοι του νησιού, οι ονομαζόμενοι Γυμνοί. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 571.

³⁸⁷Η αιτία της κατάστασης που βρισκόταν ο λαός ήταν οι διαρκείς πόλεμοι. Η κυβέρνηση του Μανουήλ, κλασσικού εκπροσώπου των μεγάλων φεουδαρχών, ήθελε να επεκταθή πέραν του εδάφους της Αυτοκρατορίας. Οι διαρκείς πόλεμοι λεηλασίας, που πλούτιζαν τους φεουδάρχες, είχαν αρνητικά

Αυτοκράτορος είχε ανάγκη μεγάλων οικονομικών πόρων, οι οποίοι εδαπανώντο ποικιλοτρόπως³⁸⁸, είτε σε δωρεές και πωλήσεις αξιωμάτων είτε σε υπηρεσίες προς διάφορες εθνότητες και ιδιαιτέρως των Λατίνων³⁸⁹. Ένας επιπλέον λόγος, από τον οποίο επηρεάστηκε η οικονομία του Βυζαντίου ήσαν και οι Σταυροφορίες, με τις γνωστές μοιραίες συνέπειες, και αιτιολογία τη διαφύλαξη των παραχωρηθέντων προνομίων, προς τις ιταλικές δημοκρατίες³⁹⁰. Ο Μανουήλ Α, στο εσωτερικό, εγγυάτο όλο και μεγαλύτερη ευημερία και πλούτο, στη φεουδαρχική και στρατιωτική αριστοκρατία³⁹¹ ενώ οι αποτυχίες του στον εξωτερικό τομέα έλαβον βαθμιαίως τη μορφή χιονοστιβάδας, λόγω της παράλογης πολιτικής των ισχυρών και της αδυναμίας του κράτους στο εσωτερικό. Μετά το θάνατό του άρχισαν οι αναμετρήσεις και οι διαμάχες μεταξύ των διαφόρων ομίλων της άρχουσας τάξης, που συντάσσετο και συγκυβερνούσε μαζί του, ως αποτέλεσμα της εξασθένησης της κεντρικής εξουσίας. Ήσαν ενωμένοι εναντίον του εξωτερικού κινδύνου κατά την

αποτελέσματα στους κατοίκους ομολογεί ο γραμματικός και ποιητής Ιωάννης Τζέτζης που ονομάζει τις επιχειρήσεις αυτές ασεβείς εκστρατείες. Για τους πολέμους στη Δύση, ο Μανουήλ στηρίχθηκε σ' ένα αξιόμαχο σώμα μισθοφόρων, που στοίχιζε πανάκριβα και για τη συντήρησή του αυξάνονταν οι φόροι. Φέρονταν σαν αληθινοί ληστές και μεγάλωναν το μίσος των βυζαντινών για τους αλλόδοξους Λατίνους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 571-572.

³⁸⁸Η κυβέρνηση δεν σταματούσε μπροστά σε τίποτα να απομυζά τους πόρους. Ο Ν. Χωνιάτης, σημειώνει πως ο Μανουήλ αγαπούσε να αυξάνη τους φόρους και να πουλά τα υψηλά αξιώματα. Και τα έσοδα πήγαιναν σε πολλά χέρια, ως δωρεές σε μοναστήρια και εκκλησίες, ως προσωπικές ευεργεσίες αλλά το μεγαλύτερο μέρος γέμιζε τα θυλάκια διαφόρων εθνών και ειδικά των Λατίνων. Μεγάλο μέρος των δαπανών προοριζόταν για την αυτοκρατορική οικογένεια, τους συγγενείς της-ενοούμενους του Μανουήλ και την επίσημη ερωμένη, Θεοδώρα. Βλέπε αυτόθι, σελ 572.

³⁸⁹«ἀλλ' οὐδ' ὅτι αἱ ἀρχαὶ δημιώναις προυβέβληντο παραδράμοιμι, ὥσπερ καὶ τὸ ποθεῖν νεώματα ἐν ἀρούραις καὶ τῷ ἑαυτοῦ ἀρότρῳ διασχίζειν αὐλακας, ἐξ ὧν αὐτῷ ἀνδρομεγέθης ἀνέβλασεν ἄσταχυς. ἦν δὲ τὰ συλλεγόμενα χρήματα οὐ τουσοῦτον ἀποθήκαις ἀποτιθέμενα ἢ μυχῷ γῆς ἐγκατορυττόμενα, ὅσον ἀμφοτέραις ἀποκενούμενα καὶ ἀφειδῶς παρεχόμενα καὶ μοναῖς μὲν καὶ τεμένεσι καὶ Ῥωμαίοις ἐλασσοῦμενοις, τὰ δὲ πλείστα ταῖς τῶν ἐθνῶν μεταγχιζόμενα πανσπερμίας,....μέρος δὲ τῆς δαπάνης καίριον ἦσαν καὶ ὅσοι καθ' αἶμα συνήσποντο καὶ ἄλλως ὀκείωντο. αὐτίκα τοίνυν ἢ ἀνεψιὰ Θεοδώρα,....» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 265-266.

³⁹⁰Το 1082 ο Αλέξιος Α' υπέγραψε με τη Βενετία ένα σύμφωνο για να εξαλείψει τον κίνδυνο των Νορμανδών του Ροβέρτου Γουισκάρδου και σε αναγνώριση της βοήθειας αυτής, οι Βενετοί απέκτησαν πολύ σημαντικά προνόμια. Οι Βενετοί έμποροι, δηλαδή δεν πλήρωναν φόρους στα τελωνεία όλου του κράτους. Το Βυζάντιο είδε τον κίνδυνο και προσπάθησε να τα ακυρώσει τόσο επί Ιωάννη όσο και επί Μανουήλ, αλλά μάταια. Η δύναμή τους μεγάλωνε κι έβαλε τέλος στο μονοπώλιο μεταξύ Ανατολής και Δύσης, δίδοντας ένα οδυνηρό χτύπημα στο κέντρο αυτού του εμπορίου, την Κωνσταντινούπολη. Οι συνέπειες αυτών των προνομίων υπήρξαν καταστροφικές όχι μόνο για το εμπόριο του Βυζαντίου, αλλά και για τη χειροτεχνία. Οι έμποροι και οι χειροτέχνες, των οποίων τα συμφέροντα θίγονταν περισσότερο, μισούσαν τους ξένους εμπόρους, ενώ και οι κάτοικοι της Πόλης, καθώς έβλεπαν πως πολλοί Ιταλοί ζούσαν πλούσια, διαμαρτύρονταν και χτυπούσαν τους Λατίνους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 573.

³⁹¹Η φτωχοποίηση των γεωργών προέρχονταν από την εξωτερική πολιτική και τη μεγάλη επιρροή των ιταλικών δημοκρατιών που συνεχώς αυξανόταν και εξάντλησαν τις εσωτερικές δυνάμεις της Αυτοκρατορίας. Βλέπε αυτόθι, σελ 573.

περίοδο διακυβέρνησης των τριών πρώτων Κομνηνών αυτοκρατόρων, ενώ αντιτάχθησαν σε κάθε εγχείρημα μείωσης της κυριαρχίας τους εκ μέρους της Αυλής και εξεδήλωνον τις διαθέσεις τους, ακόμη και με στρατιωτικής φύσεως επεμβάσεις³⁹².

Υπ' αυτές τις συνθήκες, ανέλαβε τη διακυβέρνηση του κράτους ο Ανδρόνικος Α³⁹³, ο οποίος είχε όλα τα εχέγγυα να γίνη ισάξιος ή καλύτερος όλων των Αυτοκρατόρων της δυναστείας των Κομνηνών³⁹⁴, κάτι που δεν του επέτρεψε η έλλειψη σύνεσης και ηθικών φραγμών. Είχε υψηλή συναίσθηση των υποχρεώσεων που προέκυπταν εκ του αξιώματός του. Διακήρυττε πως δεν υπάρχει τίποτε που να μην μπορεί να διορθώση ένας μονάρχης, κανένα κακό που να μην μπορεί να το θεραπεύση. Οι εξαγγελίες του απέβλεπαν στη διόρθωση των κακώς κειμένων που είχαν συσσωρευθεί³⁹⁵ από τις πολιτικές των προκατόχων του³⁹⁶, όπως η εξαγορά υψηλών θέσεων και αξιωμάτων. Το μεγαλύτερο δεινό, που εταλάνιζε την Αυτοκρατορία ακόμη και από τα πρώτα έτη της ίδρυσεώς της, ήταν η διαφθορά των κρατικών οργάνων³⁹⁷.

Όμως, τώρα κάτι έμοιαζε να αλλάζει, διότι ο Ανδρόνικος Α ανεμόρφωσε το φοροεισπρακτικό σύστημα³⁹⁸, που έγινε δικαιότερο, σημειώνει ο Νικήτας

³⁹²Οι φεουδάρχες της Μικράς Ασίας αντιδρούσαν με επιχειρήσεις εναντίον των μικρών δυνάμεων της κυβέρνησης. Ένα μεγάλο μέρος της αριστοκρατίας ήθελε να πάρει μέρος στην εξουσία για να πλουτίσει σε βάρος του κράτους. Βλέπε Ρ. Τίντσεν, *Le regne*, σελ 19-25.

³⁹³Γνώριζε πως αν ήθελε να παραμείνει στην εξουσία έπρεπε να ικανοποιήση τις διεκδικήσεις που υπήρχαν στις μεταρρυθμίσεις και με ζήλο καταπιάστηκε μ' αυτό το θέμα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 574.

³⁹⁴«...ὄπερ ἐκ τῶν ἐθνῶν οἷς προσέμιζεν ἀπεμάζατο πολυπλανέστερος ἀνθρώπων γενόμενος, ἦν ἂν οὐκ ἐλάχιστος ἐν τοῖς ἐκ Κομνηνῶν ἄρξασιν, ἵνα μὴ λέγω ὡς ἐν ἴσῃ τῇ στάθμῃ καὶ πάντῃ ἰσόρροπος, ἐπειδὴ περ ἦν κάκ τούτου συλλέγειν ἀνθρώπινα ἅττα μέγιστα ἀγαθὰ» Βλέπε Νικ. Choniatae, *Historia*, σελ 462.

³⁹⁵«...στενάζας εἶπε βαθύ,, οὐδὲν τοῖς βασιλεῦσιν ἀδιόρθωτον, οὐδ' ἔστι τι τῶν πλημμελῶς γινομένων ὃ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ὑπερέπεικεν. ἐβλακεύοντο τοίνυν, ὡς εἴοικεν, οἱ πρότερον αὐτοκράτορες, ἢ ἐπλάττοντο τὸν ἐπὶ τοῖς κακίστοις ἀχθόμενον.» Βλέπε αυτόθι, σελ 424.

³⁹⁶Πρώτα απ' όλα η νέα κυβέρνηση υπό τον Ανδρόνικο, κατάργησε την πώληση των αξιωμάτων που ήταν αντίθετη προς τα συμφέροντα του κράτους και των κατοίκων. Η εξαγορά των υψηλών θέσεων στη διοίκηση εξασφάλιζε φόρους, αλλά ήταν τρομερό χτύπημα εναντίον του πληθυσμού. Οι αξιωματούχοι, για να καλύψουν τα ποσά που πλήρωναν και να κερδίσουν περαιτέρω, καταπίεζαν και βασάνιζαν όλο και πιο πολύ τον κόσμο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 574-575.

³⁹⁷Η δωροδοκία γινόταν φανερά και θεωρούνταν κάτι απόλυτα φυσιολογικό, υπό την πρόφαση συνηθισμένων και αυθόρμητων δώρων. Βλέπε αυτόθι, σελ 575.

³⁹⁸Απ' όποιον πλήρωνε τους φόρους, λέει ο Ν. Χωνιάτης, δεν ζητούσαν τίποτε παραπάνω ή παρακάτω, όπως γινόταν πρώτα και δεν τον εκβίαζαν οδηγώντας τον ως το θάνατο. Και μόνο που έλεγαν το όνομα

Χωνιάτης³⁹⁹ για να αποδώσει τα του Καίσαρος τῷ Καίσαρι και το όνομά του αποτελούσε φόβητρο για όλους τους επιλήψιμους υπαλλήλους του Βυζαντίου. Θετικές αλλαγές υπήρξαν και στον τομέα της διαχείρισης της αυτοκρατορίας, καθώς ανασυγκρότησε τα γραφεία των Πραιτόρων, αναθέτοντας τη διεύθυνσή τους σε αξιόλογους ανθρώπους. Ασχολείτο προσωπικώς με την επιλογή του διοικητικού προσωπικού και παρείχε μεγάλες αποδοχές⁴⁰⁰ στους δημοσίους λειτουργούς, προς εξάλειψη των εκβιασμών και των δωροδοκιών⁴⁰¹. Περιορίσει τη γραφειοκρατία. Το χαρακτηριστικότερο στοιχείο του ήταν ότι, ενώ ακόμη και διά σοβαρά ζητήματα αστειεύετο, σε θέματα εφαρμογής των νόμων και των αποφάσεων⁴⁰², αποδείχθηκε αμείλικτος⁴⁰³. Η μεταρρύθμιση του φορολογικού καθεστώτος, ξαναέδωσε πνοή, ελπίδα και ανάσα στους αποχαυνωμένους, από την καταπίεση και την εξάρτηση από τους φεουδάρχες⁴⁰⁴, ανθρώπους και συνέβαλλε στην αναζωογόνηση των πόλεων και της υπαίθρου⁴⁰⁵. Η πρόθεση του Ανδρόνικου

του Ανδρόνικου έτρεχαν να κρυφτούν οι φοροεισπράκτορες κι είχε γίνει τρόμος για όσους ζητούσαν περισσότερα από τις οφειλές. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 575.

³⁹⁹«...μὴ τὸν καλαμῶμενον φανταζόμενος, ἀλλὰ τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι ἀποδιδὸς οὐδένα τὸν ἐπιδιπλοῦντα εἶχε τὸ κέρμα καὶ τὸ τάλαντον πολλασιάζοντα, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸ χιτώνιον προσοπαιτοῦντα καὶ τὸ ψυχάριον αὐτὸ πολλάκις ἀναχρέμψασθαι βιαίως ἐγκείμενον. ἦν γὰρ ἡ Ἀνδρονίκου ἐπίκλησις οἷά τι ὀλέθρον καὶ διασκεδαστικὸν τῶν φορολόγων ἔπασμα καὶ φαρμάκευμα, καὶ δυσήκουστον φόβητρον τοῖς ὅσοι παρὰ τὰ δατεταγμένα εἰσπράττον, καὶ νάρκωσις καὶ πάρεσις χειρῶν αἱ πρὸς μόνον ἀγεῶρων πρότερον το λαβεῖν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 422.

⁴⁰⁰Η μεγάλη πλειοψηφία αρκούσαν σ' αυτά παρά σε περισσότερα, διακινδυνεύοντας με βαριές ποινές. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 575.

⁴⁰¹«Ἀναποιῶν δὲ καὶ τὰς πραιτωρίας ἀρχάς, ἀνδρας λογίσιμους καὶ τῶν ἀπὸ τῆς βουλῆς ἀρίστους αὐταῖς ἦν ἐπιστῶν. ἀλλὰ καὶ ἀδροτάτοις ἐπαίρων φιλοδορήμασι, τεθραμμένους εἶποι ἂν τις ταῖς εὐποιίαις ἐξέπεμπε, προμηθούμενος ἐντεῦθεν τοῦ ἀνεπαχθῶς ταῖς πόλεσι στέλλεσθαι καὶ τοῦ σφῶς ἐπιμόνων προσανέχειν τῷ ἔλεῳ καὶ τῇ κρίσει τῶν ταπεινῶν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 429.

⁴⁰²Μια μέρα διαβεβαίωνε τον κύκλο του πως αυτά που έλεγε, δεν ήταν λόγια του αέρα και ότι αν οι διαταγές του δεν εκτελούνταν στην προθεσμία τους, να τρέμουν το θυμό του. Θα τιμωρήσει σκληρά εκείνους που δεν θα ακολουθούσαν τις εντολές του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 575.

⁴⁰³«φθέγξομαι γὰρ οὐχ ὅσα περ ἄηρ διαφορήσει ἀτέλεστα, ἀλλ' ὅποσα εἰ μὴ τὸν εἰκότα χρόνον ἐπ' ἔργον ἐκβήσονται, τὸν μὲν τὸ ποιητέον ἐμὲ διακελεύομενον ἐκ μήνωσιν εἰς ὀργήν, ἡ δὲ βαρεῖά τις καὶ δυσύπιστος ἐπενσκήσει τοῖς παρὰ τὰ διτεταγμένα μοι πράττουσι καὶ ἀρχικῶν οὐκ ἐμπαζόμενοις ὅλως φωνῶν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 425.

⁴⁰⁴Οι άνθρωποι που ήταν σαν ναρκωμένοι από πολύ καιρό και είχαν φτάσει ως το θάνατο απ' τις καταπιέσεις, σαν να άκουσαν ξαφνικά τη σάλπιγγα του Αρχαγγέλου της Δευτέρας Παρουσίας, ξύπνησαν απ' το βαθύ λήθαργο, ενώ στις περισσότερες πόλεις η ζωή βρήκε ξανά την παλιά της αίγλη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, 575.

⁴⁰⁵«ὄθεν οἱ πάλαι τῷ χρόνῳ παρασύρεντες καὶ τοῖς κοινοῖς πράγμασι νοσοῦσι κατενεχθέντες εἰς θάνατον, ὡσπερ ἀεχαγγέλου τινὸς εἰς τὰ ἐκείνων ὄτα περισαλίσαντος, τὸν χρόνιον ἀπεσεῖσαντο κάρων καὶ τὴν παλαιὰν ἀπέθαντο νέκρωσιν• καὶ καθὼς ἡ τοῦ Ἰεζεκιήλ ὄρασις βούλεται, ὅσα συνήγουντο πρὸς

Α να επανδρώση με αμερόληπτους αξιωματούχους τις επαρχίες, δύναται να βασισθή και στις μαρτυρίες του μητροπολίτου Αθηνών Μιχαήλ Χωνιάτη⁴⁰⁶, ο οποίος κατά το διθυραμβικό του λόγο προς τους πραιτόρες του Ελλαδικού Θέματος Προσούχο και Δριμύ, επαναλαμβάνει εν μέρει ότι και ο ιστοριογράφος αδελφός του, αλλά με πολύ ρητορικό τρόπο και πομπώδες ύφος. Είναι φανερό, ότι δεν είμεθα σε θέση να εκλάβουμε τις προσφωνήσεις του Αρχιερέως, ως αξιόπιστη μαρτυρία της εντιμότητος των υπαλλήλων των περιφερειών, την περίοδο εκείνη⁴⁰⁷. Στα επιτεύγματά του περιλαμβάνεται το ότι τιμώρησε την απληστία των ισχυρών, οι εξαχρειωμένοι πολίτες αισθάνθηκαν μία ανάπαυλα, ο πληθυσμός αυξήθη όπως και τα έσοδα, τα αυτοκρατορικά θυσσαυροφυλάκια εγέμισαν και αποκατεστάθη η δικαιοσύνη και η τάξη. Η ευημερία επέστρεψε στη χώρα, καθώς οι χωρικοί δεν διακατέχοντο⁴⁰⁸, πλέον, από τρόμο προς τους φοροεισπράκτορες⁴⁰⁹, αλλά ένιωσαν για πρώτη φορά την ύπαρξη ενός δικαίου

ὅστ᾽αὶ ἄρμονίαι πρὸς ἄρμονίας, καὶ ἐν βραχεῖ αἰ πλείσται τῶν πόλεων ἀνεβίωσαν καὶ τὸ πρῶν ἀπέλαβον εὐδαιμον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 422-423.

⁴⁰⁶ Απευθυνόμενος στον Προσούχο λέει εισακούσθηκαν οι προσευχές μας προς το Θεό και σ' έστειλε εδώ για να σταματήσουν οι ταλαιπωρίες των φτωχών. Τώρα οι ελληνικές πόλεις ξαναβρήκαν τη ζωντάνια τους. Πειστήκαμε πια πως είσαι μαλακός με τους φτωχούς και ανυποχώρητος με τους άπληστους, πως προστατεύεις τους αδικημένους και εχθρεύεσαι τους άδικους, είσαι δηλ. ακριβοδίκαιος και πως τα χέρια σου δεν είναι λερωμένα από δωροδοκίες. Ήρθες ακριβώς όταν σε χρειαζόμασταν για να μας λυτρώσεις από τις συμφορές μας. Και στο Δριμύ· σώζεις τις πόλεις μας, ανέστησες τούς νόμους του Λυκούργου και του Σόλωνα, τις κρίσεις του Μίνωα και του Ραδάμανθη και την παροιμιώδη δικαιοσύνη του Αριστείδη του δίκαιου. Ήρθες μ' εντολή του Ανδρόνικου σ' αυτές τις απομονωμένες περιοχές για να απονεμίης αληθινή δικαιοσύνη σ' αυτούς που είναι σαν πεθαμένοι, γιατί η απληστία των ισχυρών, σαν τον Άδη θέλει να ρουφήξει κάθε ίχνος ζωής των φτωχών. Με την παρουσία σου εδώ οι κάτωκοι της Ελλάδος αρχίζουν πάλι να χαμογελούν. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, 576.

⁴⁰⁷ Οι προσφωνήσεις του Μ.Χωνιάτη αφορούν μόνο τους κυβερνήτες της Ελλάδος και της Πελοποννήσου και βρίθουν από κολακείες, καθώς σχετίζονται με τη ρητορική εκείνης της εποχής διότι και για τον Ισαάκιο Άγγελο διαβεβαίωσε πως με αλεπάλληλα γράμματά του, επέστησε την προσοχή του διοικητή της Ελλάδος στην απονομή πραγματικής δικαιοσύνης. Βλέπε αυτόθι, σελ 576-577.

⁴⁰⁸ Αυτό εξηγεί πιο πολύ από κάθε άλλο τη βελτίωση της κατάστασης των επαρχιών, λέει επιφανής ιστορικός, που παρουσιάστηκε κάτω απ' τον Ανδρόνικο. Γιατί, ήταν κυρίως οι αδικίες των αξιωματούχων που δημιούργησαν αφόρητα βάρη στον πληθυσμό εκτός από τις ανάγκες του κράτους. Βλέπε αυτόθι, σελ 579.

⁴⁰⁹ «ἕκαστος γὰρ κατὰ τὸ προφητικὸν παράγγελμα ἐπὶ τὴν σκιὰν τῶν δέντρων αὐτοῦ ἀνεκλείνετο, καὶ τὸν τῆς ἀμπέλου καρπὸν συγκομιζόμενος καὶ γῆς εἰσοικιζόμενος τὰ ἐκφόρια ἀσμένως ἤσθιε καὶ ἠδέως ἀκάθευδε, μὴ φορολόγου ἀπειλὴν δεδιτόμενος, μὴ πλεονέκτην ἢ συζητητὴν εἰσπράκτορα κατὰ νοῦν στρέφων, μὴ τὸν ἐκφυλλίζοντα ὑποβλεπόμενος, μὴ τὸν καλαμώμενον φανταζόμενος, ἀλλὰ τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι ἀποδιδούς...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 421-422.

κράτους. Ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ευστάθιος έλεγε, πως ο Αυτοκράτωρ έβγαζε μια λάμψη η οποία ήταν απόρροια του καλού που είχε μέσα του⁴¹⁰.

Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός υπήρξε επιλεκτικός στη στελέχωση του διοικητικού μηχανισμού, αλλά ο απολυταρχισμός του τον ωδήγησε να τιμωρεί, έως θανάτου και τους μικρότερους παραβάτες. Στην προσπάθειά του να είναι αδέκαστος, εθέσπισε ακόμη και δι' ασήμαντα πταίσματα υπέρμετρα αυστηρές ποινές που στηρίζοντο στην ωμή βία. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί αυτό, των Λέοντα Συνέσιου και Μανουήλ Λαχανά⁴¹¹ δύο φαύλων αξιωματούχων από την Προύσα⁴¹², τους οποίους λόγω της διάπραξης διαφόρων παραπτωμάτων, εκρέμασε από τα δένδρα⁴¹³, σαν σταφύλια. Ερευνούσε ο ίδιος τις δικαστικές υποθέσεις ή τις κατηγορίες κατά των πολιτών και όλοι εισακούοντο με προσοχή, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν το αξίωμα ή την τάξη του κατηγορουμένου. Η αντιμετώπιση των επιφανών πολιτών κατά τις δίκες ήταν ίδια μ' αυτή των απλών ανθρώπων⁴¹⁴, όπως συνάγεται από την περίπτωση του διευθυντού της Αστυνομίας, Θεόδωρου Δαδηβρινού, ο οποίος τιμωρήθηκε με ποινή δώδεκα ραβδισμών, λόγω της διάπραξης αδικίας εις βάρος κάποιων χωρικών⁴¹⁵, καθώς ετόλμησαν να τον

⁴¹⁰Ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ευστάθιος, που ήταν πνευματικός άνθρωπος, φημισμένος για την αρετή του κατά το Ν. Χωνιάτη και δριμύς κατηγορος του Ανδρόνικου γράφει για τον Αυτοκράτορα ότι «εγώ και σε άλλα θαύμασα τον άνθρωπο και για να το πω με λίγα λόγια κάτι απ' τα πολύ καλά έλαμπε μέσα του». Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 579.

⁴¹¹«ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τινὰς τῶν τα δημόσια ἐνεργούντων ἐπιστολὴν ἔχουσαν οὕτως „Ἀλήθινε τοῦ ψεύδους πρωτάγγελε, σὺ ἀσύνετέ μου Συνέσιε, καὶ σὺ ἀγοραῖε Λαχανᾶ, ἤκουσαι τῇ βασιλείᾳ μου ἀδικεῖν ὑμᾶς τὰ πολλὰ, καὶ ἢ τὸ ἀδικεῖν ἔασατε ἢ τὸ ζῆν. τὸ γὰρ ἀδικεῖν ὑμᾶς καὶ ζῆν οὔτε τῷ θεῷ ἀρεστόν ἐστίν οὔτ' ἐμοὶ τῷ δούλῳ αὐτῷ ἀνεκτόν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 430.

⁴¹²Η επιστολή αυτή εστάλη την άνοιξη του 1184 και είναι γραμμένη με το γνωστό ειρωνικό ύφος του Ανδρόνικου και τις ευθείες απειλές του. Ανέφερε: Εσύ ο εγγυητής της αλήθειας και του ψέματος, χαζέ μου Συνέσιε, και εσύ πωλητή λαχανικών Λαχανά, ήρθαν φήμες στο παλάτι ότι κάνετε διάφορες βιαιότητες κατά του κράτους και άλλες άσχημες πράξεις. Είτε θα παύσετε τις πράξεις αυτές είτε θα χαθείτε από τη ζωή, διότι όσοι διαπράττουν τέτοιες ανομίες και ταυτόχρονα ζουν, ούτε είναι αρεστό στο Θεό ούτε μπορεί να το ανεχθεί ο υπηρέτης του. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 101.

⁴¹³« τὸν δὲ Συνέσιον Λέοντα καὶ τὸν Λαχανᾶ Μανουήλ καὶ συχνοὺς ἄλλους τοῖς τῶν παραπεφυκῶτων τῇ Προύσῃ δένδρων ἀκρέμοσιν ἀπεκρέμασε, τὸν δέκατον τετραπλῶς ἀποσώζοντας ἀριθμόν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 374.

⁴¹⁴«... καὶ ἐπέπλητεν ἱκανῶς καὶ δίκην ἐπέτιθει ἀνάλογον τῷ γαύρῳ καὶ ἀδοξοῦντι μετὰ πένητος κρίνεσθαι, εἰ πεφώραται ἀδικῶν ἢ ἐκθλίβων καὶ πλήττων πυγμῇ τὸν ἔγγιστα.» Βλέπε αυτόθι, σελ 429.

⁴¹⁵Ανάγκασε τους χωρικούς να φιλοξενήσουν τον ίδιο και τους συναδέλφους του, χωρίς αντίτιμο γι' αυτό και ο Αυτοκράτορας διέταξε τους υπαλλήλους των βασιλικών χρυσώνων να δώσουν στους χωρικούς την αποζημίωσή τους στο πενταπλάσιο. Βλέπε αυτόθι, σελ 578.

καταγγείλουν στον Αυτοκράτορα⁴¹⁶. Κατά τον Ανδρόνικο Α, ένας ηγεμών όφειλε να ασχολείται με την τήρηση των νόμων, ειλικρινώς, με πλήρη επίγνωση των ευθυνών του και να κρίνει ακριβοδίκαια, ενώ εδήλωνε ότι ο μονάρχης δεν φέρει το σπαθί του χωρίς λόγο. Η νομική ισχύς των αποφάσεών του, ακόμη και των πλέον αυστηρών εξ αυτών, περιεβλήθη με το μανδύα νομιμότητας, της κατ' επίφασιν δικαιοσύνης της Συγκλήτου, διότι αξίωνε την επιβολή της εκτέλεσής τους⁴¹⁷, με κάθε τρόπο και μέσο. Εθεσμοθέτησε νόμο κατά του πολύ διαδεδομένου εθίμου της ληστείας των πλοίων που είχαν εξοκείλει στα αθαθή από τις θαλασσοταραχές, του επονομαζομένου δικαίου των ακτών⁴¹⁸. κατ' αυτόν απαγχονίζαν τους ληστές από τα ιστία των λεηλατηθέντων νεών⁴¹⁹. Ανακάλεσε δε και το προνόμιο των απαλλοτριώσεων από τις τάξεις των συγκλητικών και των στρατιωτικών⁴²⁰.

Επί της εποχής του Ανδρόνικου Α Κομνηνού άνθισε η οικοδομική δραστηριότητα, ενώ και η Αρχιτεκτονική ε γνώρισε μεγάλη ώθηση. Υπήρχε ένας κατασκευαστικός και καλλιτεχνικός οργασμός· ανακαινίσθηκε και διεκοσμήθη μεγαλοπρεπώς ο ναός των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων⁴²¹, -θαύμα ιδέσθαι-

⁴¹⁶« ποτὲ οὖν καιροῦ περιέστησαν αὐτὸν ἐξ ἀγροικίας τινές, καταβοῶντες τοῦ Δαδιβρηνοῦ Θεόδωρου ὡς καταλύσαντος σφίσιν ἐν τῷ παροδεύσιν, καὶ πορισαμένου μὲν ὅσων ἐσπάνιζεν αὐτὸς καὶ ἡ ὑπηρεσία αὐτοῦ ἅπασα καὶ τὰ ὀχήματα ζῦμπαντα, μηδὲν δ' ἀπόδομα καταθεμένου ἐν τῷ μεθίστασθαι. ἔστι δ' ὁ Δαδιβρηνὸς οὗτος ὃν ὁ λόγος ἐδήλωσεν ἄνωθεν ὑπηρετῆσαι μεθ' ἑτέρων τῆ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου πνιμονῆ...., τὴν δὲ τῶν ἀναλωμάτων τιμὴν ἐς τὸ πολλαπλάσιον ἐκέλευσε καταθέσθαι τοῖς ἐπὶ τῶν χρυσάνων τῶν βασιλικῶν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 429-430.

⁴¹⁷Γιατί μοιάζει βάσιμη η υποψία ότι τα σώματα αυτά δεν ήταν ανεξάρτητα, πως οι αποφάσεις επιβάλλονταν από κείνον ή ακόμη ότι τρομοκρατούνταν για να βγάλουν την ετυμηγορία τους. Δεν βλέπουμε πολλούς, όμως, να διαμαρτύρονται εκτός από τον πρωτότοκο γιό του, Μανουήλ και τον κουνιάδο του σεβαστό Γεώργιο, που σαν συγγενείς είχαν εξασφαλίσει ασυλία. Έναν συνεργάτη του και συνένοχο στα αυτοκρατορικά εγκλήματα, τον εταιριάρχη Κωνσταντίνο Τρύφυχο τον τύφλωσε για μια ελαφρά διαμαρτυρία. Μία πλάγια, επίσης, διαμαρτυρία των κριτών του βήλου, κόπηκε από τις απειλές του Ανδρόνικου μέσα σε μία εχθρική και βίαιη κατάσταση έτσι που μόλις ξέφυγαν το θάνατο, αν ο Ν. Χωνιάτης δεν είναι υπερβολικός στη διήγησή του Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 578.

⁴¹⁸«...ὁ τῆς ἐμῆς παρήκοος ἐντολῆς, ἐπὶ τοῦ ἴστοῦ ἀπαιωρηθήσεται τῆς νεώς, εἰ δὲ τοῦτον παρέσυρε φλοῖσβος θαλάττιος, ἐφ' ὕψηλῆς ἀνασκολοπισθήσεται σκοπίας..., καθὰ καὶ θεὸς ἐν ἀερί τὸ ἑαυτοῦ τόξον ἐνέτεινεν εἰς σημεῖον τοῦ μηκέτι ἔσσεσθαι ὕδωρ εἰς κατακλυσμόν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 426.

⁴¹⁹Αυτό απέβλεπε στην καλύτερευση των συνθηκών του εμπορίου, γιατί οι έμποροι μπορούσαν να σώσουν έστω και το ελάχιστο μετά το ναυάγιο των πλοίων τους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 579-580.

⁴²⁰Τα έτη 1158 και 1171 τους έδινε το προνόμιο των απαλλοτριώσεων της αυτοκρατορικής πρόνοιας. Cambridge, *Η Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, σελ 188-695.

⁴²¹Σκόπευε να φτιάξει εκεί το οικογενειακό κοιμητήριο, γι' αυτό μετέφερε τα λείψανα της πρώτης νόμιμης γυναίκας του απ' το μοναστήρι του Αγκουρίου του Βοσπόρου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 580.

τον κατωνόμασε ο Νικήτας Χωνιάτης⁴²². Πλησίον του ναού, κτίσθηκε ένα ανάκτορο, του οποίου ο διάκοσμος περιείχε τοιχογραφίες από τη ζωή του Αυτοκράτορος, με κηρυγματικές επιτυχίες και άλλες παραστάσεις⁴²³. Ο καλλωπισμός της Κωνσταντινούπολης, περιελάμβανε, τον εκσυγχρονισμό⁴²⁴ του παλαιού υδραγωγείου⁴²⁵ της πρωτεύουσας, που ανταποκρίνετο στις ανάγκες ύδρευσης των κατοίκων και την ανέγερση ενός πύργου και μιάς θερινής έπαυλης⁴²⁶ πλησίον των πηγών του Υδράλη ποταμού, τα δύο τελευταία εκ των οποίων ο διάδοχός του Ισαάκιος Άγγελος κατεδάφισε⁴²⁷, από ζηλοφθονία.

Με τη μεγάλη καλλιέργειά του ο Ανδρόνικος Α συνέβαλε στην προστασία των γραμμάτων και τον τεχνών· το μοναδικό θέμα που δεν απώλεσε τον πολιτισμό του και εκράτησε κάποια ψήγματα ανθρώπινης διάστασης. Οι άνθρωποι του πνεύματος απελάμβανον υψηλών διακρίσεων και βαρύτιμων δώρων εκ μέρους του⁴²⁸ και κατά τη συζήτηση μαζί τους, έκανε κήρυγμα υπέρ της φιλοσοφίας⁴²⁹, ενώ εκτιμούσε κυρίως τους ρήτορες και τους νομομαθείς.

⁴²²«Τὴν δὲ οἱ τοῦ σκῆνους κατάθεσιν ἐς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων βουληθεὶς ποιήσασθαι ὡς κάλλει κάλλιστον καὶ μεγέθει μέγιστον καὶ περὶ τὸ καίριον καὶ μέσον ἀνεγερμένον τῆς πόλεως, ..., θαῦμα ιδέσθαι, ἐκ τοῦ κατὰ τὸ μέγα παλάτιον κηπίου παρὰ τὴν αὐλίον μετήνεγκε τοῦ νεῶ, κάκεισε τὰ τῆς ὁμουντίδος αὐτοῦ μετακεκόμικε λείψανα ἐκ τῆς τοῦ Ἀγκουρίου μονῆς, ἔνθα πρῶην ἐτέθαπτο.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 431-432.

⁴²³«..., εἰς τὰ πρὸ τῆς βασιλείας ἔβλεψεν ἔργα, καὶ ἦν ἱππηλάσια καὶ κυνηγέσια ζωγραφούμενα, κλωγμὸς πτηνῶν, θουσμὸς κυνῶν, ..., ὅποσα τεκμηριάζειν ἔχουσι βίον ἀνδρὸς πεποιθότος ἐπὶ τόξῳ καὶ ῥομφαίᾳ καὶ ἵπποις ὠκύποσι, φεύγοντάς τε τὴν ἐνεγκαμένην δι' οἰκείαν ἀβελτερίαν ἢ ἀρετήν.» Βλέπε αυτόθι, σελ 433-434.

⁴²⁴Η δαπανηρή ανακαίνιση αποκατέστησε την ύδρευση της συνοικίας των Βλαχερνών με άφθονο και δροσερό νερό απ' τον Υδράλη ποταμό .Δεν πρόλαβε όμως να τελειώσει και το έργο της ύδρευσης και της Μέσης συνοικίας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 580.

⁴²⁵«Οὗτος ἀνεκαίνισε μεγίσταις δαπάναις καὶ τὸν παλαιὸν ὑπόγειον αγωγὸν ἀγωγὸν, ὃς περὶ μέσην ἔξεισιν ἀγορὰν ὑετίζων κάτωθεν ὕδωρ οὐχ ἐστὸς καὶ νοσῶδες ἀλλὰ πηγμαῖον καὶ πότιμον ὡς πλανώμενον• τὸν γὰρ ποταμὸν Υδράλην ἐπωχέτευσε τῷ αὐλῶνι τούτῳ τοῦ ὕδατος, ..., ἵνα καὶ κατὰ μέσην τὴν ἀγορὰν ἐκδίδωσι τὸ ὕδωρ διαυλωνιζόμενον• ὁ γὰρ μίτος ἐκεῖνον ἐπιέλοιπε τῆς ζωῆς.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 428.

⁴²⁶«τοσοῦτον δ' ἐμύλησε τοῖς μετ' ἐκεῖνον ἄρξασιν, ὅσοι τέως ἐς δεῦρο ἀνάσσουσι πέρας ἐπιθεῖναι τῷ κοινωφελεῖ τούτῳ ἔργῳ, ὥστε καὶ ὁ τοῦτον μεταστήσας τῆς ἀρχῆς ἅμα καὶ τῆς ζωῆς Ἰσαάκιος τὸν τε πύργον κατήρειψε καὶ τὰς χαριστάτας οἰκίσεις κατέβαλε, φθονῶν ὥσπερ Ἀνδρονίκῳ τῆς καλλίστης ταυτησί πράξεως.» Βλέπε αυτόθι, σελ 428.

⁴²⁷Διότι δεν μπορούσε να συνειδητοποιήσει ότι είχαν κτισθεί τόσο ωραία κτήρια και μέγαρα για τον Ανδρόνικο. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*. σελ 104.

⁴²⁸«καὶ μὴν κάκεινό γε σημεῖον τοῦ μὴ πάμπαν ἐκτεθριῶσθαι Ἀνδρόνικον• τοῦ γὰρ λόγου λόγον τιθέμενος οὐ πόρρω τῆς ἀλουργίδος τοὺς πατέρας λόγων ἐτίθετο, ἀλλ' ἐγγὺς ἄγων τοῦ θρόνου καὶ δωρεαῖς διαθάλων συχναῖς, καὶ τιμῆς οὐκουν ἐλαχίστης μεταδιδούς, ἐδείχνη ἑαυτὸν καὶ φιλοσοφίαν

Ένας ιστορικός παρατηρεί εύστοχα, πως από τις ολίγες πληροφορίες που διαθέτουμε για τις μεταρρυθμίσεις του Ανδρόνικου Α Κομνηνού, διαπιστώνουμε ότι δεν υπήρξαν μεταβολές, στην κοινωνική πολιτική⁴³⁰. Οι μικρής έκτασης αλλαγές, εστόχευον στην αναδιοργάνωση σε πιο υγιή και ευσταθή θεμέλια της φεουδαρχικής και στρατιωτικής αριστοκρατίας και στην εκτόνωση της αγανάκτησης του πλήθους. Από το μοναδικό πρόσταγμα της εποχής⁴³¹, που έχει διασωθεί⁴³² συμπεραίνουμε, ότι ο Ανδρόνικος Α, όπως και οι προκάτοχοί του, ήσαν υπέρ των μεγαλογαιοκτημόνων και της άρχουσας τάξης, ίσως με μία άλλη μορφή. Δεν υπάρχει ένδειξη ή απόδειξη σύμφωνα με τις έως σήμερα γνωστές πηγές για τη σύμπραξη των λαϊκών μαζών στην εξουσία και επομένως δεν εξουσιοδοτούμεθα να αποδώσουμε στον Κομνηνό μονάρχη, τον τίτλο <<Αυτοκράτωρ των πτωχών>>. Οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις δεν έτυχαν της ευρείας αποδοχής που εύχeto και ανέμενε να βασισθή⁴³³, λόγω της πολύ μικρής βελτίωσης της ζωής των οικονομικά ευαίσθητων ομάδων του πληθυσμού. Κατά τη συνέλευση των συγκλητικών, για το δίκαιο των ακτών, ο Ανδρόνικος Α απευθύνθηκε προς τους οπαδούς του και τους κατέστησε υπευθύνους⁴³⁴ για την

οὐρανοβάμονα μέγα τι χρῆμα οἰόμενον καὶ πλείστου τιμώμενον, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 431.

⁴²⁹*«καὶ σοφιστὴν ἐγκωμιάζοντα καλλιρρήμονα, καὶ τοὺς νομοτριβεῖς ἄνδρας περὶ πλείστου μάλα τιθέμενον.»* Βλέπε αυτόθι, σελ 431.

⁴³⁰Οι μεταρρυθμίσεις, που ήταν περιορισμένες είχαν σκοπό να σταθεροποιήσουν το καθεστώς πάνω σε πιο σωστές και σταθερές βάσεις και όχι να εναντιωθούν στην τάξη που κυριαρχούσε και κατηύθυνε την εξουσία στο σύνολό της. Το ενδιαφέρον της βασιλείας του Ανδρόνικου για τις παραγωγικές τάξεις, που μαρτυρούν οι πηγές, είχε ως ζητούμενο τη μείωση της δυσαρέσκειας του λαού και τη στερέωση της αυτοκρατορίας. Οι αλλαγές ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος δημαγωγικού χαρακτήρα και μ' αυτές, ήλπιζε να κολακεύσει και να εξαπατήσει τα πλήθη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 581.

⁴³¹Διατάζει τους εισπράκτορες των Μογλένων να πιέζουν τους βλάχους τσοπάνες να πληρώνουν τους φόρους στο μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου (της Λαύρας του Αγίου Όρους). Σ' αυτό το μοναστήρι καθώς και στη γειτονική σκήτη του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου δωρίζει δύο ποιμνιοστάσια και ένα μύλο μαζί με τα εξαρτήματά τους. Βλέπε αυτόθι, σελ 581.

⁴³²Βλέπε Nic. Svoronos-An. Guillou-P. Lemerle, *Actes De Lavra des Origines A 1204*, Τόμος 1^{ος}, εκδόσεις Lethielleux P., σελ 341-345.

⁴³³Την κυβέρνηση υποστήριζαν μερικά μέλη της αριστοκρατίας, κάποιος αριθμός μικροφεουδαρχών και λίγοι απ' τις μεσαίες τάξεις. Ο Ανδρόνικος είχε οπαδούς και μεταξύ των μεγάλων φεουδαρχών, ενώ όταν ξεκίνησε την ανταρσία του αντλούσε υποστήριξη από τους εμπόρους, τους χειροτέχνες και τους χωρικούς. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 582.

⁴³⁴Σύμφωνα με το νόμο οι ιδιοκτήτες παραθαλάσσιων ακινήτων ή αγροκτημάτων έπρεπε να βάζουν όσους είχαν στη δούλεψή τους να εφαρμόζουν με αυστηρότητα και ακρίβεια το μέτρο που αφορούσε τα ναυαγισμένα πλοία. Βλέπε αυτόθι, σελ 582.

εφαρμογή του μέτρου⁴³⁵. Αμφέβαλε παρ' όλα αυτά για την πίστη των ίδιων των υποστηρικτών του αρκετοί εκ των οποίων ήσαν μέλη ισχυρών και ευγενών οικογενειών⁴³⁶, ενώ η πλειονότητα εξ αυτών λόγω της ωμότητάς του είχαν μετατραπεί σε φανατικούς εχθρούς του. Θύματά της αποτελούν οι υποθέσεις των Ανδρόνικου Δούκα, Κωνσταντίνου Μακροδούκα, του Κωνσταντίνου Τρίψυχου και πολλών άλλων. Πρωτίστως λόγω των διώξεων της αριστοκρατίας, το στράτευμα είχε αποδυναμωθεί από τη φυσική του ηγεσία και τους διοικητές του οι οποίοι προήρχοντο από τις τάξεις της, με συνακόλουθο αποτέλεσμα την εξάντληση της στρατιωτικής ισχύος και κατ' επέκταση των εσωτερικών δυνάμεων του Βυζαντίου και της εισβολής των σταυροφόρων, οι οποίοι εύρηκαν πρόσφορο έδαφος.

Η αγάπη των κατοίκων της Κωνσταντινούπολης προς τον Κομνηνό αυτοκράτορα ήταν ασταθής, αμφίβολη και μόνο στην αρχή της βασιλείας του, ενώ ρόλο και συντεχνιακή συνείδηση προσπάθησαν να αποκτήσουν και οι έμποροι με τους βιοτέχνες⁴³⁷. Ο Ανδρόνικος Α προσπάθησε να επιβάλλει μία εικόνα για τον εαυτό του πλαστή και επιτηδευμένη, όμως στην πρώτη δυσκολία το είδωλο κατακερματίστηκε και συμπάρεσυρε τα πάντα μαζί του, ακόμη και τα καλά στοιχεία της προσωπικότητάς του παρά τη χρήση της δημαγωγίας. Ο πληθυσμός

⁴³⁵«., οἱ καθ' αἶμά μοι προσφκείωσθε καὶ ὅσοις ἢ πρὸς ἐμὲ πίστις εὐνοίαν ἐπεβράβευσε, καὶ τὸ περιεστηκὸς δὲ λοιπὸν, ὅσον τε εἰς γερουσίαν ἐγκέκριται καὶ ὅσον ἐς τὸ ἄλλως ὑπουργικὸν τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων ἀποκεκλήρωται, ἀκούσατέ μου, ἀκούσατε...., ἴν' οὕτω καὶ τοῖς κατὰ τὰ ἀχανῆ ναυτιλλομένοις πελάγη περίοπτος ἔσοιτο ὡς λαῖφος ἐν κεραίᾳ προφαινόμενος καὶ ναυαγὸς ἐν γῆ δεινύμενος καὶ εἰς σύμβολον παραλαμβάνόμενος τοῦ μὴ προβῆναι καὶ εἰσέτι θραῦσιν νῆων καὶ τῶν ἐνότων αὐταῖς προνόμοισιν, καθὰ καὶ θεὸς ἐν ἁέρι τὸ ἑαυτοῦ τόξον ἐνέτεινεν εἰς σημεῖον τοῦ μηκέτι ἔσεσθαι ὕδωρ εἰς κατακλυσμόν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 425-426.

⁴³⁶Μεταξύ αυτών ο Αλέξιος Βρανάς(σύζυγος της Άννας Βαταζίνιας), ο μεγαλοφουεοδάρχης Κωνσταντίνος Μακροδούκας (σύζυγος της Άννας Κομνηνής) που ο Ανδρόνικος τους αξίωσε με τον τίτλο του Πανυπερσέβαστου(απονεμόταν στο σύζυγο της δευτερότοκης κόρης του Αυτοκράτορα), ο Ανδρόνικος Δούκας (στραγγαλιστής της Μαρίας της Αντιοχείας και του Αλεξίου Β), ο Κωνσταντίνος Τρύψυχος (μέγας εταιριάρχης, διάδοχος του Ιωάννη Δούκα), ο αρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Ιωάννης Καματηρός, ο πανσέβαστος σέβαστος και χαρτουλάριος Θεόδωρος Χούμνος, ο Ανδρόνικος Κομνηνός Δούκας Παλαιολόγος, ο Αλέξιος (εξώγαμος γιος του Μανουήλ και σύζυγος της κόρης του Ειρήνης), ο άλλοτε έπαρχος της Κωνσταντινούπολης Ιωάννης Δούκας Καματηρός, ο πρωτοστράτορας Αλέξιος (γιος του Ανδρόνικου Κομνηνού Βατάτζη), ο Ανδρόνικος Άγγελος Δούκας (που τόσο πολύ τον βοήθησε να καταλάβει την πρωτεύουσα, κι αργότερα μετάνοιωσε πικρά) και άλλοι πολλοί. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 582-584.

⁴³⁷Επηρεασμένοι αρνητικά απ' τη λατινόφιλη πολιτική του πρωτοσέβαστου Αλεξίου οι έμποροι και οι χειροτέχνες της Πόλης δραστηροποιήθηκαν κι ήταν οι πρώτοι που μαζί με τους Παφλαγόνες έσφαζαν τους Λατίνους κι αργότερα επί Ισαακίου Αγγέλου προσπάθησαν να επαναλάβουν το ίδιο αλλά αποκρούστηκαν απ' τους Ιταλούς. Ιδιαίτερα, κατά την εποχή των Αγγέλων, ήρθαν αντιμέτωποι με τους μεγάλους φεουδάρχες, περισσότερο από μία φορά κι αυτό αποτελεί απόδειξη πολιτικής συνείδησης. Παρόλες τις προσπάθειες τους δεν οργανώθηκαν σε συντεχνία με σκοπό να αγωνιστούν κατά των φεουδαρχών, γιατί μεταξύ τους βρίσκονταν πάντα πολλοί που προσπαθούσαν να τους διαιρέσουν και παρασύρονταν εύκολα προς το μέρος των ισχυρών. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 584.

της υπαίθρου, κυρίως της Μικράς Ασίας, συμπαραστάθηκε στο κίνημά του, υπολογίζοντας σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και σε μεγαλύτερη μείωση των υπέρογκων φόρων με την αλλαγή της κυβέρνησης. Ήταν επιτακτική ανάγκη να ελαφρυνθούν οι πολίτες από την καταδυνάστευση των μεγαλοφεουδαρχών, όμως συντόμως διαψεύστησαν οι ελπίδες τους διότι δεν ευεργετήθηκαν από τις αλλαγές, ούτως ώστε ο Κομνηνός αυτοκράτωρ σταδιακά, αποξενώθη από την κοινωνία. Πιθανώς οι αγρότες επιθυμούσαν ριζικότερες μεταρρυθμίσεις, ενώ η προπαγάνδα και η θεατρική σκηνοθεσία⁴³⁸, δεν επαρκούσαν για να συγκινήσουν τα πλήθη⁴³⁹. Οι αξιωματούχοι, της επαρχίας επιπροσθέτως αντιδρούσαν, επειδή δεν είχαν την πολυτέλεια να εκβιάζουν τους κατοίκους και να αισχροκερδούν εις βάρος των και δεν ήσαν καθόλου διατεθειμένοι να θυσιάσουν ούτε κατ'ελάχιστο τα προνόμιά τους, χάριν της σωτηρίας της αυτοκρατορίας⁴⁴⁰.

⁴³⁸Θεατρικό σκηνικό πρέπει να θεωρήσουμε πως πρόσταξε να τον παραστήσουν πάνω σε μεγάλο πίνακα, μωσαϊκό προφανώς, στη βόρεια πύλη του ναού των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. Ήταν ντυμένος όχι με χρυσή βασιλική στολή, αλλά σαν ένας κουρασμένος εργάτης μ'ένα ρούχο σχιστό ως τα γόνατα, με τα πόδια του τυλιγμένα με άσπρες λουρίδες και στο χέρι του κρατούσε ένα μεγάλο δρεπάνι με το οποίο φαινόταν να σαγηνεύει ένα ωραίο νεανίσκο, καθώς ήταν γυμνός ως τους ώμους. Βλέπε αυτόθι, σελ 585.

⁴³⁹«...ἐπὶ μεγάλου πίνακος ἀνέστησεν ἑαυτὸν, οὐκ ἔσταλμένον βασιλικῶς οὐδὲ χρυσοφοροῦντα ὡς ἄνακτα, ἀλλὰ τινὰ πόλυτλαν ἐργατικὸν ἐκ καλαίνου βαφῆς, ἐνδεδυμένον ἀμπεχόνῃν ἐς γλουτὸν ἀμφισχιδῆ καταβαίνουσαν, καὶ λευκαῖς κρηπῖση περιστελλόμενον τοῖς πόδας ἀναβαινούσας εἰς γόνατα, καὶ δρέπανον περικαμπὲς κατέχοντα τῇ χειρὶ, βριθὺ καὶ μέγα καὶ στιβαρόν, συμμάρπτον τῷ ἐπικλινεῖ σχήματι καὶ σαγηνεῖον ἐντὸς ἀγαλματίαν μειρακίσκον ἕως φάρυγγος καὶ ὤμων προφαινόμενων, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 432.

⁴⁴⁰Οι νόμοι δεν τους επέτρεπαν πια να πλουτίζουν σε βάρος του πληθυσμού. Είναι κομμάτι της τραγικής ιστορίας του Βυζαντίου, που αυτοί που κυβερνούσαν φάνηκαν ανίκανοι να αποχωρισθούν ἔστω ένα μέρος των συμφερόντων τους για να σωθή η αυτοκρατορία. Βλέπε P. Tivceν, *Le regne*, σελ 37.

3.5 Οι στάσεις της Νίκαιας της Προύσας και του Λοπαδίου, οι σχέσεις του με τη Βενετία και οι χαρακτηρισμοί του από τους αντιπάλους.

Εκτός του εσωτερικού μετώπου, ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός κατά το 1183, είχε να αντιμετωπίσει και τις επαναστάσεις των επαρχιών. Το καλοκαίρι του ίδιου έτους οργανώθηκε ανταρσία στη Νίκαια, με αρχηγούς τους Θεόδωρο και Ισαάκιο Άγγελο, ενώ ακολούθησαν εκείνες της Προύσας⁴⁴¹ με επικεφαλής το Θεόδωρο Άγγελο⁴⁴² και του Λοπαδίου το Σεπτέμβριο. Τον Οκτώβριο, ο Αυτοκράτωρ υπέγραψε συνθήκη⁴⁴³ με τη Βενετία⁴⁴⁴ προς αποφυγή της διπλωματικής απομόνωσης ενώ ήλθε και σε διαπραγματεύσεις με τον Πάπα της Ρώμης Λούκιο ΙΙΙ⁴⁴⁵. Οι κινήσεις του Ανδρόνικου Α είχαν ως στόχο τη διάσπαση της ενότητας του λατινικού κόσμου⁴⁴⁶ και δεν καταδεικνύουν την εγκατάλειψη της αντιλατινικής ρητορικής εκ μέρους του.

Εκ παραλλήλου, ορμώμενος από την καχυποψία της ανατροπής του από το θρόνο, η συμπεριφορά του επιδεινώθηκε σε επίπεδο αυταρχισμού, ενώ η αγριότητα, που τον διέκρινε είχε επηρεαστεί από τις χρόνιες περιπλανήσεις του και τις συναναστροφές του με τους βαρβάρους⁴⁴⁷, με τους οποίους έγινε ένα και

⁴⁴¹«καὶ αὐτὸς μὲν τὴν εὐθὴ τῆς πόλεως Νικαίας ἵεται, τὸν δὲ Βρανᾶν Ἀλέξιον ἐκ τῶν κατὰ Βρανίτζοβαν ἐπανεληλυθότα μερῶν ἐπέμπει μετὰ στρατιᾶς τοῖς περὶ τὸ Λοπάδιον ἀντιταξόμενον· ἤδη γὰρ καὶ οὗτοι τοῖς ὁμόροις Νικεῦσι τε καὶ Προυσαεῦσιν ἐς τὸ αὐτὸ ἦκοντες ἀπέστησαν φρόνημα. καὶ ὡς εὐρόησεν αὐτῶ ἢ στρατήγησις καὶ τέλος τῶ πολέμου ἐπέθηκε δεξιότατον, ἄρας ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Νικαίαν παραγίνεται καὶ συμμίγνυσιν Ἀνδρονίκῳ, καὶ περὶ ἐν στρατόπεδον ἀμφοτέρων συνδράμοντων τῶν στρατευμάτων ἔγνω προσβαλεῖν τῇ πόλει Ἀνδρόνικος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 363-364.

⁴⁴²«... ἐὶ αὐτὸν μὲν εἴσω προσδέζονται τὰς πύλας ἀναπετάσαντες, Θεόδωρον δὲ τὸν Ἄγγελον καὶ τὸν ἀγοραῖον Λαχανᾶν καὶ τὸν ἀσύνητον Συνέσιον, ...» Βλέπε αὐτόθι, σελ 372.

⁴⁴³Κατ'αυτή, απελευθέρωσε τους φυλακισμένους Βενετούς οι οποίοι είχαν σωθεί απ' τη σφαγή, υποσχόμενος να τους αποζημιώσει με ετήσιες χρηματικές δόσεις, πληρώνοντας την πρώτη το 1185. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 586.

⁴⁴⁴Και αποζημιώσε τους Βενετούς για την καταστροφή των περιουσιών τους επί Μανουήλ. Βλέπε Wa. Treadgold, *A Consice History of Byzantium*, σελ 243.

⁴⁴⁵Ἠλπίζε σε στήριξη απ' τον Πάπα, υποσχόμενος να δώσει ορισμένα προνόμια στη Δυτική Εκκλησία, ενώ το 1185 παρά τη θέληση του Πάπα, ίδρυσε μια εκκλησία όπου οι Λατίνοι ιερείς λειτουργούσαν σύμφωνα με το τυπικό τους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 587.

⁴⁴⁶Ο οποίος ήταν εχθρικός απέναντί του, σαν να επρόκειτο να γίνει την επόμενη μέρα εισβολή των Νορμανδών. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 113.

συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της προσωπικότητός του. Ο αγώνας του Ανδρόνικου Α προς επιβολή και παγίωση της εξουσίας του με κάθε τρόπο και μέσον, σε τέτοιο βαθμό όμως που μεταβλήθη σε εμμονή, εξελίχθηκε σε εγκαθίδρυση τρομοκρατίας που εξαπλώθη παντού και έλαβε τις διαστάσεις ενός ακήρυκτου εμφυλίου πολέμου⁴⁴⁸. Ο Γεώργιος Τορνίκης είναι επιεικής έναντι του Κομνηνού αυτοκράτορος⁴⁴⁹.

Στη Δύση, ο Ούγγρος βασιλέας, Βέλας III⁴⁵⁰ συμμαχώντας με το μέγα ζουπάνο της Σερβίας Στέφανο Nemanja εισέβαλλον στα εδάφη της Αυτοκρατορίας και τα ελεηλάτησαν, σε μία προσπάθεια αναβίωσης του όρκου του Βέλα III προς το Μανουήλ Α για μια βυζαντινοουγγρική ένωση⁴⁵¹. Την πολεμική και επεκτατική δραστηριότητα του Σέρβου ηγεμόνα, εις βάρος των εδαφών της επικράτειας της Ρωμανίας, παρουσιάζει ο Georg Ostrogorsky⁴⁵².

⁴⁴⁷«... ἀεὶ ρανίσιν αἱμάτων συνδιαπλέκων καὶ διαχρώζων τὸ ἀρχικὸν ἀμπεχόνιον τῷ ἀπαραίτητος εἶναι πρὸς κόλασιν, ὅπερ ἐκ τῶν ἐθνῶν οἷς προσέμιξεν ἀπεμάξατο πολυπλανέστερος ἀνθρώπων γενόμενος, ...» Βλέπε Choniatae Nic., *Historia*, σελ 462.

⁴⁴⁸Τα ανελέητα και απάνθρωπα μέσα που χρησιμοποιούσε χάριν της εξουσίας του, του στέρησαν το ηθικό υπόβαρο από τους στόχους του, που πολλές φορές υπήρξαν αξιοθαύμαστοι. Στη βία απαντούσε με βία ενώ οι εξεγέρσεις και οι συνωμοσίες ήταν πολύ συχνές. Ερεθισμένος από τη δράση και την αντίδραση ο Ανδρόνικος του οποίου οι υποψίες έπαιρναν με τον καιρό διαστάσεις αρρώστιας, έδειχνε ακόμη μεγαλύτερη σκληρότητα, και δημιουργούσε συνεχώς νέους εχθρούς, με αποτέλεσμα η Αυτοκρατορία να βρίσκεται στα πρόθυρα εμφυλίου πολέμου. Βλέπε Ge. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, σελ 67.

⁴⁴⁹«... ὅποσος ὁ τοῦ ἐλέους ποταμός, ὅση δὲ ἡτῶν δωρεῶν ἄβυσσος, ὅσον σοὶ τὸ ἐπιεικές, ...». Βλέπε De. Et Geo. Tornikes, *Lettres et Discours*, σελ 110.

⁴⁵⁰Ο Βέλλας III ήθελε να ενωθεί σε γάμο με τη Θεοδώρα, χήρα του Ανδρόνικου Λαπαρδά, που ο Ανδρόνικος την έχρισε μοναχή χωρίς τη θέλησή της, επιζητώντας να δημιουργήσει τη βυζαντινοουγγρική ένωση που ήταν στόχος του Μανουήλ. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 588.

⁴⁵¹Από έναν όρκο, που ο Βέλα είχε δώσει στο Μανουήλ, ενώ ενδιαφερόταν και προσωπικώς για το θρόνο. Μετά το θάνατο της γυναίκας του και θέλοντας να ξαναδώσει ισχύ στη συμμαχία με το βυζάντιο, ζήτησε σε γάμο τη Θεοδώρα, τελευταία εν ζωή απόγονο της οικογένειας του Μανουήλ και αδελφή του (της οποίας το δεύτερο σύζυγο είχε δολοφονήσει ο Ανδρόνικος). Διαπραγματεύτηκε γι' αυτό το λόγο με τους Λατίνους ευγενείς, όμως, επειδή ο Ανδρόνικος είχε κλείσει τη Θεοδώρα σε μοναστήρι, με τη βία, χρειαζόταν η άδεια της Εκκλησίας για το γάμο. Όταν ο ουγγρικός στρατός βρισκόταν στη Σαρδική αναμένοντας την απάντηση έγινε η εξέγερση στην πρωτεύουσα, έπεσε από το θρόνο ο Ανδρόνικος και ακυρώθηκαν οι βλέψεις του Ούγγρου ηγεμόνα για το γάμο· είχε, όμως, ήδη απορριφθεί αυτός από την Ιερή Σύνοδο. Βλέπε Cambridge, *Η Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, σελ 188-695.

⁴⁵²Το 1183 οι Σέρβοι μαζί με τους Ούγγρους εισέβαλαν στην Αυτοκρατορία και λεηλάτησαν το Branicevo, τη Νις και τη Σόφια. Ο Νεμάνια πέτυχε να εξασφαλίσει την ανεξαρτησία της χώρας του και να την επεκτείνει προς ανατολάς και δυσμὰς σε βάρος της βυζαντινής επικράτειας. Διεύρυνε

Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός εν συνεχεία των κινημάτων που είχαν εκδηλωθή στην επαρχία της Βιθυνίας, για να υπερτερή στρατιωτικά, δημιουργούσε κινήσεις αντιπερισπασμού, για να στρέφη την προσοχή των αντιπάλων του προς διαφορετική κατεύθυνση. Προεκάλεσε την αιματοχυσία της Νίκαιας και της Προύσας, με σκοπό να καταπνίξη τις επαναστάσεις της περιφέρειας αυτής. Δεν το κατώρθωσε, παρά μόνο την άνοιξη του 1184, όταν επραγματοποίησε ανάκληση των στρατευμάτων, που επιχειρούσαν στη Δύση, υπό την ηγεσία του πανυπερσέβαστου, Αλεξίου Βρανά⁴⁵³. Κατόπιν της καταστολής της ανταρσίας του Λοπαδίου εκινήθη προς τη Νίκαια κρατώντας, ως όμηρο, τη μητέρα του Ισαακίου Αγγέλου, Ευφροσύνη Κασταμονίτισσα⁴⁵⁴, την οποία είχε δέσει επάνω σε μία πολιορκητική μηχανή, με προσανατολισμό προς τα τείχη⁴⁵⁵, για προφύλαξη των επιτιθεμένων. Ο Ανδρόνικος Α οφείλει τη νίκη του στην περιστολή των εξεγέρσεων περισσότερο σε εύνοια της τύχης, παρά στη στρατιωτική του υπεροχή, καθώς ο Θεόδωρος Κατακουζηνός ο οποίος του επετέθη, έπεσε από το άλογό του⁴⁵⁶ και εκδηλώνοντας τα αρχέγονα ένστικτά του, τον άφησε βορά των αγρίων ζώων⁴⁵⁷, ενώ υπάρχει και η εκδοχή του αποκεφαλισμού του⁴⁵⁸. Το καλοκαίρι του

,επίσης την κυριαρχία του πάνω στη Ζέντα, η οποία μετά την ένωση με τη Ρασκία αποτέλεσε ηγεμονία υπό την εξουσία του. Βλέπε Ge. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, σελ 68.

⁴⁵³ «καὶ αὐτὸς μὲν τὴν εὐθὴ τῆς πόλεως Νικαίας ἵεται, τὸν δὲ Βρανᾶν Ἀλέξιον ἐκ τῶν κατὰ Βρανίτζοβαν ἐπανεληλυθότα μερῶν ἐπέμπει μετὰ στρατιᾶς τοῖς περὶ τὸ Λοπάδιον ἀντιταζόμενον· ἤδη γὰρ καὶ οὗτοι τοῖς ὁμόροις Νικεῦσι τε καὶ Προυσαεῦσιν ἐς τὸ αὐτὸ ἦκοντες ἀπέστησαν φρόνημα. καὶ ὡς εὐρόησεν αὐτῷ ἢ στρατήγησις καὶ τέλος τῷ πολέμῳ ἐπέθηκε δεξιότατον, ἄρας ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Νίκαιαν παραγίνεται καὶ συμμίγνυσιν Ἀνδρόνικῳ, καὶ περὶ ἐν στρατόπεδον ἀμφοτέρων συνδράμοντων τῶν στρατευμάτων ἔγνω προσβαλεῖν τῇ πόλει Ἀνδρόνικος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 363-364.

⁴⁵⁴ Κατὰ το Νικήτα Χωνιάτη, υπήρξε αδελφή του Θεόδωρου Κασταμονίτη και το 1184 που την έβαλαν στο πολιορκητικό μηχανήμα πρέπει να ήταν χήρα του Ανδρόνικου Αγγέλου Δούκα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 588.

⁴⁵⁵ «...ὥστε καὶ Ἀνδρόνικος εἰς κενὸν σχάζοντα ὄρων τὰ ἑαυτοῦ διαβούλια ἐννοεῖ τι ἀπάνθρωπον καὶ ὀλίγοις πάλοι καταπραχθὲν πολιορκουσί τε καὶ πολιορκουμένοις ἔξωθεν. τὴν γὰρ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου μητέρα τὴν Εὐφροσύνην ἐκ Βυζαντίου ἀνακομίσας νῦν μὲν ὡς πρόβλημα προτίθει τῶν ἐλεπόλεων, νῦν δὲ τῷ κριῶ ἐπαναβάλλων ὡς ἐν ὀχήματι προσήγεν οὕτω τῷ τείχει τὸ μηχανήμα.... ὡς δέμας μὲν εὐπαθεῖς καὶ ἀνθρώπινον τῶν ἀντιτίπων προπροεκεῖσθαι μηχανημάτων εἰς ἀποσόβησιν τοῦν χαλκὸν ἐγγρίπτειν χαλκῷ, σίδηρον δὲ περιστελλόμενον ἀνθρώπου σώματι.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 365-366.

⁴⁵⁶ Καθώς ο Ανδρόνικος αντιμετώπιζε τον Τορούζη, που πήγε να τον βοηθήσει ο Θεόδωρος Κατακουζηνός επιτέθηκε στον Αυτοκράτορα, όμως κατά την απόπειρα, έπεσε από το άλογό του. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 98.

⁴⁵⁷ Τον τύφλωσε, τον έβαλε πάνω σ' ένα γαϊδούρι και τον έστειλε έξω από τα σύνορα της Αυτοκρατορίας, για να τον κατασπαράξουν τα θηρία. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 589.

1184, ο Ανδρόνικος Α απήθυνε επιστολή προς τους κατοίκους της Προύσας, λέγοντάς τους να του εγχειρίσουν τους Θεόδωρο Άγγελο, Μανουήλ Λαχανά και Λέοντα Συνέσιο, τρεις διεφθαρμένους γραφειοκράτες, που είχαν προσφύγει εκεί, υποσχόμενος πως δεν θα αγγίξει την πόλη τους. Μετά την παράδοση των αξιωματούχων αθέτησε πάραυτα το λόγο του και κυριεύσε την Προύσα⁴⁵⁹.οι ανώτατοι δε λειτουργοί μαζί με 40 άλλα άτομα ετιμωρήθησαν δι' απαγχονισμού από τα δένδρα⁴⁶⁰,εγκαταλείποντάς τους στο ίδιο σημείο άταφους. Επέβαλε και άλλες πάσης φύσεως βάνανυες ποινές⁴⁶¹,κατά το Νικήτα Χωνιάτη⁴⁶².

Στην πρωτεύουσα τα μέσα, τα οποία χρησιμοποιούσε ο Ανδρόνικος Α για την εξόντωση των όλο και περισσότερο ανιπάλων, τους οποίους αποκτούσε, ήσαν το ίδιο αποκρουστικά. Η κατάσταση εκτραχύνθη, ώστε ο Ισαάκιος Δούκας Κομνηνός⁴⁶³,ίδρυσε μια ανεξάρτητη ηγεμονία⁴⁶⁴,στην Κύπρο⁴⁶⁵.Η απόσχιση της

⁴⁵⁸Τον αποκεφάλισαν και έδωσαν το κεφάλι του στον Ανδρόνικο, που το περιέφερε στους δρόμους της πρωτεύουσας. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 98.

⁴⁵⁹« και τὸ ἐντεῦθεν ἄνετος μὲν τοῖς πολεμίοις ἢ διὰ πυλῶν καὶ τείχους κλιμάκων ἐπενηγεμένων εἰς τὴν πόλιν εἴσοδος ἦν, αὐτοῖς δὲ τοῖς Προυσαεῦσι καταλαμβανομένοις ἀνηλεῆς ἀναίρεσις καὶ τῶν προσόντων διαρπαγὴ καὶ τοῦ βοσκημάτων κατακοπή, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 373.

⁴⁶⁰« τὸν δὲ Συνέσιον Λέοντα καὶ τὸν Λαχανᾶν Μανουήλ καὶ συγχοῦς ἄλλους τοῖς τῶν παραπεφυκότων τῆ Προύσῃ δέντρων ἀκρέμοσιν ἀπεκρέμασε, τὸν δέκατον τετραπλῶς ἀποσώζοντας ἀριθμὸν.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 374.

⁴⁶¹Σ' άλλους έκοψε τα χέρια, σ' άλλους τα δάχτυλα και σ' άλλους τα πόδια. Σε κάποιους έκοψε τα χέρια και τους έβγαλε τα μάτια. Σε ορισμένους έβγαλε το δεξί μάτι κι έκοψε το αριστερο πόδι ή το αντίθετο, τύφλωση αριστεροῦ ματιοῦ και κόψιμο δεξιῦ ποδιοῦ. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 589.

⁴⁶²«πολλαπλασίονας δ' έτέραις ύποβεβλήκει ποιναις• ὧν μὲν γὰρ χεῖρας ἀπέτεμεν, ὧν δὲ δακτύλους ὡς ἀμπέλων περιέειρε κλάδους, τινῶν δὲ πόδας ἀφήρηκε. πολλοὶ δὲ χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν ὑπέστησαν στέρησιν• ἦσαν δ' οἱ καὶ ὀφθαλμὸν δεξιὸν κι πόδα εὐώνυμον ἐξημίοντο, καὶ αὐτὸν ἀντίον ἐπεπόνθεισαν ἔτεροι.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 374.

⁴⁶³Εγγονός του σεβαστοκράτορα Ισαακίου, γιος της κόρης του Ειρήνης και του Δούκα Καματηρού. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 590.

⁴⁶⁴Σφετερίστηκε τον τίτλο του αυτοκράτορα κι έκοψε νομίσματα στο όνομά του, χωρίς συνέπειες για τα παραπτώματά του. Βλέπε αὐτόθι, σελ 590.

⁴⁶⁵«Ἦν δὲ τις ἀνὴρ τοῦνομα Ἰσαάκιος, γένους ἄριστα ἦκων, ἕτερος παρὰ τὸν Ἄγγελον Ἰσαάκιον, θυγατρὸς παῖς Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος, ὃν ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ἀπτόμενος κασίγητον τοῦ βασιλέως εἶρηκε Μανουήλ. ἀλλ' οὗτος δὴ ὁ Ἰσαάκιος παρὰ τοῦ πρὸς πατρὸς θεῖου καὶ βασιλέως, τοῦ Κομνηνοῦ Μανουήλ,...., τυραννίδος δ' ἐρῶν καὶ ἀρχῆς ἔφεσιν τρέφων, οὐ μὴν ὑποκόπτειν ἀνεχόμενος ἄρχουσιν, ἐφοδίοις χρῆται καὶ συνερίθοις τοῖς πεμφθεῖσιν αὐτῷ ἐκ Βυζαντίου χρήμασιν εἰς τὸ κακοβούλως ἀρχὴν ἑαυτῷ μνηστεύσασθαι. τοῖνυν μετὰ χειρὸς συγχῆς καταπεύσας εἰς Κύπρον τὰ μὲν πρῶτα τὸν ἔννομον καὶ πρὸς βασιλέως ἀπεσταλμένον δυνάστην ὑπεζωγράφει, βασιλικά ὑποδεικνύων τοῖς Κυπρίοις γράμματα, ἅπερ περ αὐτὸς συνέθετο, καὶ διαταγὰς ἀναγινώσκων αὐτοκρατορικὰς ἐπιπλάστους,...., ἐπεὶ καὶ τὸ πόρρω κακὸν τοῦ ἐν χερσὶν ἀλυπτότερον, καὶ τοῦ θλιβοντος ἄρτι κουφότερον

πλούσιας νήσου-κόμβου για το εμπόριο της Μεσογείου ήταν καίριας σημασίας πράξη για το Βυζάντιο, λόγω της στρατηγικής της σημασίας και της συνεπαγομένης, εξ'αυτής κατάκτησης της αυτοκρατορίας. Ο Ανδρόνικος Α μην έχοντας τη δυνατότητα λόγω της απόστασης, να εκδικηθή τον Ισαάκιο, παρέπεμψε για εσχάτη προδοσία, τους Κωνσταντίνο Μακροδούκα⁴⁶⁶ και Ανδρόνικο Δούκα⁴⁶⁷, από τους πιο στενούς του ανθρώπους⁴⁶⁸. Η βιβλιογραφία εξιστορεί τόσο τον τρόπο, με τον οποίον ο Ισαάκιος οικειοποιήθη το θρόνο της Κύπρου⁴⁶⁹, τις επιπτώσεις της ατίμωσης, που έφθασαν έως και τον αυτοκρατορικό θεσμό⁴⁷⁰, όσο και τις ποινές που επέβαλε ο Ανδρόνικος Α στους κατ' αυτόν ενόχους⁴⁷¹. Εκ του γεγονότος αυτού συνεπάγεται ότι δεν χαρίζετο σε κανέναν, ούτε καν στους αντιπροσώπους του, στη Σύγκλητο⁴⁷². Τα πεπραγμένα των δύο συγγενών⁴⁷³, του σφετεριστή της Κύπρου Ισαακίου παραδίδει ο Νικήτας Χωνιάτης⁴⁷⁴. Οι δύο

τὸ ἐπιζόμενον χερίστον ἀγαπητῶς γὰρ παρακερδαίνειν εἴοικαμεν ἄνθρωποι καὶ τὴν βραχεῖαν τοῦ ἀλγοῦντος ἄνεσιν.»* Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 376-379.

⁴⁶⁶Σύζυγος της Άννας Κομνηνής, αδελφής της Ειρήνης, μητέρας του Ισαακίου Δούκα Κομνηνού. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 590.

⁴⁶⁷Ο πρώτος ήταν θεῖος του εξ' αγχιστείας και ο δεύτερος παιδικός του φίλος και συγγενής του πατέρα του. Βλέπε αυτόθι, σελ 590.

⁴⁶⁸*«ἐνήγον δὲ Ἀνδρόνικον εἰς τὸ προσδέξασθαι τὸν Ἰσαάκιον καὶ τῆς οὐρονίου κατοικτεῖραι ἀποδημίας ὁ Μακροδούκας Κωνσταντῖνος τῇ πρὸς μητρὸς Ἰσαακίου θεῖα συνευναζόμενος, καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Δούκας συνήθης ὢν ἐκ παίδων Ἰσαακίῳ καὶ κατὰ γένος αὐτῷ προεγγίζων.»* Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 377.

⁴⁶⁹Δημιούργησε στρατό, μιμήθηκε την υπογραφή του Αυτοκράτορα και τη σφραγίδα του Βυζαντίου και έβγαλε μια απόφαση που τον διόριζε ηγεμόνα του νησιού. Μόλις έγινε κύριος της Κύπρου την ανακήρυξε ανεξάρτητη με Βασιλέα τον ίδιο. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α' Κομνηνός*, σελ 243.

⁴⁷⁰Ο Ισαάκιος σφετεριζόμενος τον τίτλο του ηγεμόνα έπληξε τον ανώτατο θεσμό της Αυτοκρατορίας και την ταπεινώσε, όπως τότε που ο Πάπας έστεψε αυτοκράτορα τον Καρλομάγνο. Βλέπε αυτόθι, σελ 244.

⁴⁷¹Εκτέλεσε τους συγγενείς του Ισαακίου, τύφλωσε ένα νόθο γιο του Μανουήλ τον οποίον κατηγορήσε για τη συνωμοσία και σκότωσε τους συνεργούς του. Βλέπε αυτόθι, σελ 248.

⁴⁷²Αυτούς που αποτελούσαν την ηγεσία της εταιρείας του, δηλαδή του «πολιτικού κόμματος» που διέθετε στη Σύγκλητο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 591.

⁴⁷³Ο Κωνσταντίνος Μακρόδουκας, άντρας της αδελφής της ερωμένης του Θεοδώρας, κολάκευε συνεχώς και επιμελώς τον Ανδρόνικο με τις φιλοφρονήσεις του και ο Ανδρόνικος Δούκας, απάνθρωπος και σκληρός ήξερε μόνο να σκοτώνει ανθρώπους, να τους κόβει τα χέρια και να τους τυφλώνη. Ο δεύτερος κατέκρινε τον Ανδρόνικο πως οι σκληρές ποινές που επέβαλλε στους ενόχους δεν ήταν ανάλογες με τα πταίσματά τους. Βλέπε αυτόθι, σελ 591.

⁴⁷⁴*«...εἶγε ὁ Μακροδούκας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων φιλοφροσυνῶν αἷς ἐπιμελῶς Ἀνδρόνικον ἐθεράπευε, καὶ ἀδελφῇ τῆς Θεοδώρας κατὰ συνάφειαν συνήρχετο γαμικῆν, ἣν ὁ λόγος πλειστάκις ἰστόρηκε γινώσκει*

επιφανείς κατάδικοι, έπειτα από απαίτηση και προτροπή του υπουργού Στέφανου Αγιοχριστοφορίτη⁴⁷⁵, πετροβολήθηκαν σχεδόν έως θανάτου στην αυλή του ανακτόρου του Φιλοπατίου, στις 30 Μαΐου 1185⁴⁷⁶.σε ημιλιπόθυμη κατάσταση δε τους μετέφεραν επάνω σε ζώα, και τους εθανάτωσαν δι' απαγχονισμού σε διαφορετικά σημεία⁴⁷⁷. Ήταν η πρώτη φορά κατά την οποία ο πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης παρακολουθούσε εκ του σύνεγγυς⁴⁷⁸ ό,τι μεταδίδετο, πως συνέβαιναν στις επαρχίες και συνειδητοποίησαν με φρίκη, ποιο μπορεί να είναι το μέλλον τους, αν αυτό ήταν το παρόν που επεφύλασσε ο Ανδρόνικος Α στους στενούς του συνεργάτες, οι οποίοι είχαν απολαύσει τόσες ευεργεσίες για τις υπηρεσίες τους. Κάποιοι, θαρραλέοι εξήγησαν να κατεβάσουν τα άψυχα σώματα, για να ενταφιασθούν. Είναι αξιοσημείωτο, ότι ο Κομνηνός αυτοκράτωρ έδειξε συμπάθεια για το αίτημα και έκλαυσε για τους νεκρούς με σκηνοθετημένα ή αληθινά δάκρυα, αλλά με λόγια που ήταν προφάσεις ή απόκρυφη ευχαρίστηση

*ἀθεμίτως· δὲ Δούκας Ἀνδρόνικος καταπυγὸν ὧν καὶ γλοῖος καὶ τὴν ἀναίδειαν ἐπὶ τοῦ προσώπου προβεβλημένος καὶ αὐτοῦ δὲ Ἀνδρονίκου ἐν τοῖς ὑπὲρ Ἀνδρονίκου προμηθέστερος εἶναι ἐπλάττετο, ὅτι ὁ μὲν τινος ἔκπερονᾶν ἀφθαλμοὺς ἀπεφαίνετο, ὁ δὲ Δούκας οὗτος Ἀνδρόνικος, ὡς εἰ διδακτὸς ἦν τοῦ ἀρχῆθεν ἀνθρωποκτόνου καὶ ταῖς τῶν μερόπων χαίροντος συμφοραῖς, καὶ χειρῶν προσεψηφίζετο στέρησιν ἢ ἀνασκολόπισιν ἐγνωμάτενε, βλασφημῶν ἐν πολλοῖς Ἀνδρόνικον καὶ λίαν ἀναθρώπως αὐτοῦ καθαπτόμενος ὡς μὴ καταλλήλους τοῖς πταιμάσι τὰς κολάσεις ἐπάγοντος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 379-380.*

⁴⁷⁵Ο Στέφανος Αγιοχριστοφορίτης, που κάποιοι τον ονόμαζαν Αντιχριστοφορίτη, επί Μανουήλ είχε ξελοιάσει κάποια αριστοκράτισσα με την οποία ενώθηκε σε γάμο· του έκοψαν τη μύτη, τον μαστίγωσαν κι ο γάμος του ακυρώθηκε. Αργότερα πήρε το αξίωμα επί του στρατού και το είχε έως το Μάιο του 1182, που ο Ανδρόνικος ανέλαβε την εξουσία. Τον Ιούλιο του 1182 κατά την πρώτη σκεωρία εναντίον του που ο τότε λογοθέτης του δρόμου Βασίλειος Καματηρός καθαρεύθηκε και τυφλώθηκε, φαίνεται πως ο Ανδρόνικος τον αντικατέστησε με το Στέφανο Αγιοχριστοφορίτη και του έδωσε τον τίτλο του Πανσέβαστου Σεβαστού. Έκτοτε έγινε ο κυριότερος υπουργός του Ανδρόνικου και ο πιο σκληρός εκτελεστής της πολιτικής του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 591-592.

⁴⁷⁶«ἐπιστάσης τοινύν τῆς λαμπροτάτης καὶ εὐσήμου ἡμέρας καθ' ἣν ἢ μετὰ τοῦ προσλήμματος εἰς οὐρανοὺς ἄνοδος τοῦ κυρίου καὶ σωτήρος ἡμῶν ἐορτάζεται,....λίθον ἄρας χειροπληθῆ καὶ τοῦ Μακροδοῦκα στοχασάμενος τοῦ καὶ προφερεστάτου κατὰ κῆδος βασιλικὸν καὶ τὸ γεραρὸν τῆς ἡλικίας καὶ τὴν τοῦ πλοῦτου βαθύτητα, παρήνει πᾶσιν ὡς ἐς παράδειγμα αὐτὸν ἀφορᾶν, περιβλεπόμενος ἅπασαν τὴν ὀμήγυριν καὶ τὸν μὴ λαιβολοῦντα ἐρεσχελῶν καὶ ὡς ἄπιστον ἐς βασιλέα κακολογῶν καὶ τὴν αὐτὴν καταδίκην μετὰ μικρὸν ὑποστῆναι μέλλοντα.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 380-381.

⁴⁷⁷«ἦσαν οὖν διὰ τὴν ἀπειλὴν ταύτην, ὁ ἀθροισμὸς ζύμπας χερμάδια, καὶ κατέβαλον τῶν ἀνθρώπων, ἐλεινὸν καὶ ἄπιστον μετὰ τὸ πάθος θέαμα, ὡς ἀρθῆναι τοὺς λίθους ἐς κολωνόν. ἔτι δ' ἐμπνέοντας τοὺς ἀνδρας ἀράμενοί τινες, οἷς τὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ταύτης ἐπετέτραπτο, καὶ τάπησιν ἐνεκλήσαντες ἐφ' ὧν αἱ τοῖς ἡμιόνους ἀνατιθέμεναι στρωματοθήκα σκέπονται, τὸν μὲν ἐς τὴν περαίαν ἢ τοῖς Ἰουδαίοις εἰς ταφὴν ἀποτέμνεται ἄγουσι, τὸν δὲ Μακροδοῦκαν κατὰ τὴν ἀντίπορθμον τῆ μονῆ τῶν Μαγγάνων ἀποκομίζουσι λοφώδη ἀκτὴν, καὶ ἀνασκολοπίζονται ἀμφοτέροι.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 381-382.

⁴⁷⁸«καὶ τότε πρώτως οἱ τῆς Κωνσταντίνου πολῖται τεθέονται τὰ καὶ ἀκοαῖς αὐταῖς δυσπαράδεκτα, καὶ ὧν ἀφηγούμενον πρότρον ἔβυον τοὺς ἀκουστικὸς πόρους,....ἔτι δὲ τὸ πρὸς κόλασιν ἐτοιμώτατον δεδιττόμενοι, οὐδ' οὗτοι τὸ τοῦ κινδύνου ὄξυ σφῶν αὐτῶν ἀπετρέποντο.» Βλέπε αυτόθι, σελ 382-383.

δικαιολογήθηκε, πως υπεράνω της θέλησής του ευρίσκεται η εφαρμογή των νόμων και των αποφάσεων των δικαστηρίων⁴⁷⁹. Δεν μπορεί να απορριφθή η άποψη του Νικήτα Χωνιάτη, ο οποίος τονίζει, εμφαντικώς, πως τα δάκρυα του κομνηνού Βασιλέως αφάνισαν πάρα πολλούς⁴⁸⁰. Ο Ανδρόνικος Α χρησιμοποίησε τα συναισθήματα των άλλων για να τους εξαπατά προς όφελός του και την τρομοκρατία προς σταθεροποίηση της εξουσίας του⁴⁸¹. Ούτε οι συγκλητικοί και οι δικαστές, παρ' όλα αυτά υπήρξαν άμοιροι ευθυνών⁴⁸², καθώς στην ετυμηγορία τους επένδυε ο αυτοκράτωρ⁴⁸³. Οι αυστηρές ποινές οι οποίες επιβάλλοντο την εποχή του Ανδρόνικου Α ήταν ένα φαινόμενο που υφίστατο ανέκαθεν, κατά τον Κορδάτο⁴⁸⁴, μα ορισμένοι Αυτοκράτορες, υπερέβησαν το μέτρο⁴⁸⁵ και το επλήρωσαν με τη ζωή τους, χωρίς να απουσιάζουν οι φωτεινές εξαιρέσεις. Δεν

⁴⁷⁹ «καὶ γνοὺς ἐκ τῶν ἀναρτησάντων κακοὺς κακῶς καταστρέψαι τὸν βίον, συμπαθείας εἶπε τοὺς ἄνδρας καταξιοῦν, καὶ ἐπεδάκρυσσε τούτῳ τῷ ῥήματι, ἰσχυροτέραν φάμενος εἶναι τῆς οἰκείας ὀρμῆς καὶ προθέσεως τῆν τῶν νόμων αὐστηρίαν καὶ αὐθεντίαν, καὶ τῆν τῶν δικαστῶν ἀπόφασιν ὑπερκεῖσθαι τῆς αὐτοῦ προαίρεσης.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 383.

⁴⁸⁰ «εἰπεῖν δὲ καὶ τὴν ὁδὸν ἐπανοῖγον τῆς ἐς Ἀχέροντα διαπλώϊσεως, ὅπου τὸ Στυγὸς ὕδωρ τὸ κρυερὸν ὡσεὶ καὶ φρικῶδες κάκ μόνης ἀκοῆς ἀποτρόπαιον. ὦ πόσων ἔσβεσας κόρας, θερμότερον προχεθέν! ὦ πόσους εἰς ἄδου παρέσυρας πέταυρον λάβρον ἐπιρρύνει! ὦ πόσους κατέκλυσας! ὦ οἴους ἄνδρας εἰς τύμβον παρέπεμψας, εἰς τὰ ὕστατα νίπτρα παραληφθὲν ἢ ὡς χοῆ ἐπιτάφιος καὶ λοιβὴ τις λοίσθη ἐκκενωθέν!» Βλέπε αὐτόθι, σελ 383-384.

⁴⁸¹ «...καὶ παίζων ἐν ταῖς τῶν πελάς συμφοραῖς καὶ κακώσεσι, τῶν ἄλλων τε ταῖς καθαιρέσεσι τὴν ἰδίαν ἐπιχειρῶν δοξάζων ἀρχὴν καὶ τοῖς ἑαυτοῦ παισὶν ἐπικρατύνειν τὴν βασιλείαν, ...» Βλέπε αὐτόθι, σελ 421.

⁴⁸² Θεωροῦσαν και ψήφιζαν ως δίκαιη ετυμηγορία τους ακρωτηριασμούς και τις θανατώσεις. Ο Νικήτας Χωνιάτης που επισημαίνει και τονίζει τη σκληρότητα του Ανδρόνικου, αν και εχθρικός απέναντί του, ομολογεί πως ο Αυτοκράτορας εκτελούσε, ως όφειλε, τις ποινές που αποφάσιζαν η Σύγκλητος και οι δικαστές, ακόμη κι αυτή της θανάτωσης του δεκατετράχρονου Αλεξίου, αν και μπορεί να ήταν προκάλυμμα δικών του επιλογών. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 593.

⁴⁸³ «ἀλλ' οὕτω ἀκριβῶς τὸ βράβευμα τοῦτο τῇ πολιτείᾳ ἐγνώριστο, καὶ κρίμα θανάτου κατὰ τοῦ βασιλέως ἐξάγεται παρὰ τῆς φατρίας ἐκείνης τῆς πονήρας, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 354.

⁴⁸⁴ Και οι διατελέσαντες Αυτοκράτορες πριν τον Ανδρόνικο, έκοβαν γλώσσες και χέρια, έβγαζαν μάτια, κρεμούσαν και έπνιγαν τους εχθρούς τους. Βλέπε Γ. Κορδάτος, *Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου*, εκδόσεις Μπουκουμάνη, σελ 326 – 339.

⁴⁸⁵ Ο Φωκάς (602-610) κι ο Ιουστινιανός Β΄ ο Ρινόμητος (685-695 και 705-711), ονομάστηκαν τύραννοι και για τα εγκλήματά τους βρήκαν τραγικό θάνατο. Ένας μόνο Αυτοκράτορας, ο Ιωάννης Β΄ Κομνηνός, πατέρας του Μανουήλ και θεός του Ανδρόνικου, είχε την πιο ευγενική προσωπικότητα μετά το Μάρκο Αυρήλιο και τον Ιουλιανό τον Παραβάτη και μπορούσε να καυχηθῆ πως δεν επέβαλε ποτέ σε κανέναν τη θανατική ποινή ή τον ακρωτηριασμό. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 593-594.

ήταν ο Ανδρόνικος, η μοναδική βίαιη φυσιογνωμία της ιστορίας, αλλά υπήρχαν και χειρότεροι απ' αυτόν· συγκεκριμένα ο Ισαάκιος Κομνηνός⁴⁸⁶, της Κύπρου⁴⁸⁷.

Με αφορμή, ίσως, την εκτέλεση του Κωνσταντίνου Μακροδούκα⁴⁸⁸, η αυτοκρατορική ερωμένη Θεοδώρα, σε ηλικία σαράντα ετών⁴⁸⁹, όπως προκύπτει από τα γραφόμενα του αρχιεπισκόπου Γουλιέλμου της Τύρου⁴⁹⁰, απομακρύνθη από το πλευρό του Ανδρόνικου· δεν τον συγκινούσαν, άλλωστε, τα θέλημά της. Πιθανώς, η Θεοδώρα θεωρείτο συνένοχη, στις ενδεχόμενες διαπραγματεύσεις του γαμβρού της με τον Ισαάκιο Δούκα Κομνηνό, αυτονομιστή της Κύπρου. Ο Ανδρόνικος Α εκ παραλλήλου, με την επίσημη μαιτρέσα είχε ευκαιριακούς ερωτικούς δεσμούς με την τραγουδίστρια και εταίρα Μαραπτική⁴⁹¹ και διάφορες άλλες ελαφρών ηθών καλλονές.

Εν συνεχεία των εκκαθαρίσεων που έλαβον χώρα, μετά την καταδίκη των προαναφερθέντων για εσχάτη προδοσία, ο νόθος γιος του Μανουήλ Α, Αλέξιος, έπεσε στη δυσμένεια του Αυτοκράτορος με την κατηγορία της σκευωρίας έναντι του θώκου⁴⁹². Είναι φανερό πως η Θεοδώρα σε συνεννόηση με την πρωτεξαδέλφη

⁴⁸⁶Ο Ν. Χωνιάτης αναφέρει πως ο Ισαάκιος Δούκας Κομνηνός της Κύπρου ήταν πιο ανέδωτος και πιο αδυσώπητος απ' τον Ανδρόνικο, ξεπερνώντας τους πιο περιβόητους ηγεμόνες της εποχής του. Γι' αυτόν το σφετεριστή-ανηψιό της ερωμένης του Ανδρόνικου Θεοδώρας, γιο της αδελφής της Ειρήνης, η Βασίλισσα της Ιερουσαλήμ είχε δείξει μεγάλο ενδιαφέρον και είχε παρακαλέσει τον Αυτοκράτορα να δώσει στον πρίγκιπα της Αντιόχειας Βοημούνδο ΙΙΙ (1163-1201), αδελφό της μακαρίτισσας Μαρίας της Αντιόχειας, τα χρήματα για την απελευθέρωσή του, 60.000 βυζάντια. Τον Ισαάκιο είχε παραδώσει στο Βοημούνδο ο ηγεμόνας της αρμενικής Κιλικίας Ρουπενίδης ΙΙΙ (1175-1187), που τον είχε αιχμαλωτίσει. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 594.

⁴⁸⁷«...συρρήγγνυσι μετὰ τῶν διαφόρων Ἀρμενίων πόλεμον, καὶ ἀλοὺς ἐν φρουρᾷ καθειργνύται (φθάνει δὲ θανῶν καὶ ὁ βασιλεὺς Μανουήλ), καὶ τοῦτο ἐς ἡλίους πολλοὺς. ὅψε δὲ πρὸς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν λυθεὶς οὗς φρερίους φασίν, ἔσχεν εὐθετον τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον, Ἀνδρονίκου συναραμένον πρὸς τὰ ὑποθημοσύνη Θεοδώρας, ἥπερ ὁ μὲν Ἀνδρόνικος, ὡς πολλὰκις εἶπομεν, ἐπλησίαζεν, ὁ δ' Ἰσαάκιος οὗτος ἀδελφιδοῦς ἦν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 376-377.

⁴⁸⁸Γαμβρός της Θεοδώρας, άντρας της αδερφής της Άννας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 594.

⁴⁸⁹Ο F. Chaladon αναφέρει, πως το 1158 ήταν 13 χρονών. Βλέπε F. Chaladon, *Jean II Comnene (1118-1143) et Manuel I Comnene*, σελ 440.

⁴⁹⁰«*Erat autem ejusdem domini Imperatoris neptis , domini Isaacii fratris ejus natu se prioris filia, Theodora nomine, annum agens tertiumdecimum, formae venustate singulariter conspicua, vultus elegantia, et totius corporis habitudine intuentibus favorabilis.*» Βλέπε Willermi Tyrensis Archiepiscopi, *Historiae*, σελ 857.

⁴⁹¹«...ἐκείνου δὲ ἐξ ἀνθρώπων γενομένου ᾧ εἴρηται θανάτῳ γαμηθεῖσαν Ἀνδρονίκα, καὶ τὴν ἐταιρίδα Μαραπτικὴν, ἧς ἐναθοῦσία τῷ ἔρωτι καὶ προσπαθῶς εἶχεν Ἀνδρόνικος ὡς οὐδὲ πάλα τῆς Λαμίας ὁ πολιορκητὴς δημήτριος, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 452.

της Θεοδώρα οργάνωσαν συνωμοσία υπέρ της προώθησης ως αντικαταστάτη του Ανδρόνικου Α, του γιου της δεύτερης Αλεξίου, ο οποίος είχε νυμφευθή την κόρη του, καθώς ο ίδιος είχε αθετήσει την υπόσχεσή του, όπως έχει προλεχθεί⁴⁹³, προς τις δύο Πριγκίπισσες, πως θα τον επέλεγε ως διάδοχό του⁴⁹⁴. Με την αποκάλυψη της δολοπλοκίας απαγχόνισε τους επίδοξους δολοφόνους του, Σεβαστιανούς⁴⁹⁵ στο Γαλατά ενώ διέταξε τη σύλληψη του γαμβρού του, ο οποίος ετυφλώθη και εκτοπίστηκε στη νήσο Χηλή του Ευξείνου Πόντου⁴⁹⁶, όπου τον έθεσε υπό περιορισμό σ' ένα φρούριο, που είχε κτιστεί ειδικώς γι' αυτό το σκοπό. Η μητέρα του Θεοδώρα και η σύζυγός του Ειρήνη ήσαν με το μέρος του Αλεξίου, ενώ η τελευταία λόγω της θλίψης και του θρήνου της για κείνον⁴⁹⁷ απαρνήθηκε τα εγκόσμια κι έγινε μοναχή. Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός, δεν επιθυμούσε⁴⁹⁸ ούτε να αντικρίσει⁴⁹⁹ τη θυγατέρα του, την οποία εκδίωξε από το παλάτι ενώ όσοι διανοούμενοι, ήσαν φίλα προσκείμενοι στο νόθο γιο του Μανουήλ Α συνελήφθησαν και καταδικάστησαν σε τύφλωση⁵⁰⁰. Ο Μάμαλος δε γραμματέας

⁴⁹²«...ὡς εἰς τυρρανίδα δῆθεν ἀπαίροντας καὶ αὐτοῦ καθαίρεισιν τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 401.

⁴⁹³Βλέπε παρούσα εργασία, σελ 69.

⁴⁹⁴Αντ'αυτού έχρισε διάδοχό του και Συμβασιλέα, το νεότερο γιό του, Ιωάννη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 595.

⁴⁹⁵«εἶχε μὲν οὐκ ἐπὶ ζύλου ἀναρτήσας τοὺς κασιγνήτους Σεβαστιανούς ὡς εἰς τυρρανίδα δῆθεν ἀπαίροντας καὶ αὐτοῦ καθαίρεισιν τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 401.

⁴⁹⁶«βραχέος γοῦν διαλιπόντος καιροῦ καὶ αὐτὸν συνειληφὼς τὸν Ἀλίξιον εἰρκτῆ παραδίδωσιν, ἔπειτα διαλωβησάμενος τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐς τὴν τὴν Χηλὴν ὑπερόριον τίθησι· πολίχνιον δὲ ἐστὶν αὕτη πάραλον, ἄγχιστα πον τοῦ Πόντου στόματος κείμενον, ἔνθα καὶ πυργίον εἰσδέχεται τὸν Ἀλέξιον.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 401-402.

⁴⁹⁷«...ἡ δὲ ἐθρήνησεν, ὡς εἰκός, οὐκ ἀποστέρξασα τὸν ὁμόκοιτον, καὶ δυσείμων ἀποθριζαμένη τεθέαται.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 402.

⁴⁹⁸Αντί να αποδοκιμάζει τον πατέρα της, έπρεπε να μισήσει τον άντρα της κι όχι να τον συμπονεί. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 596.

⁴⁹⁹«καὶ τὴν θυγατέρα Εἰρήνην ἀποστυγεῖ καὶ ποιεῖται ἀπὸ προσώπου Ἀνδρόνικος, ὅτι ὁ μὲν μὴ ἀχθεσθῆναι μηδὲ κόπασθαι ὅπως οὖν ἐπέσταζεν ἐπὶ τῷ ταύτης ἀνδρί, εἰ φιλοπάτωρ ἐστὶ θυγάτηρ καὶ ὑπεραλγεῖ τοῦ φυτεύσαντος, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀποστυγῆσαι τὸν σύλλεκτρον καὶ τὸ πρῶν φίλτρον μετενεγκεῖν εἰς μῖσος ἀντίροπον, ἡ δὲ ἐθρήνησεν, ὡς εἰκός, οὐκ ἀποστέρξασα τὸν ὁμόκοιτον, καὶ δυσείμων ἀποθριζαμένη τεθέαται.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 402.

⁵⁰⁰«οὐ μόνον δ' ἀπανθρώπως οὕτω καὶ ἀνεπιεικῶς ἔμισε τὴν ατμόσφαιρα Ἀνδρόνικος τὸν Ἀλέξιον, ἀλλὰ καὶ ὅποσοι ἐρ τῶν ὑπηρετῶν ἐκεῖνῳ λόγιμοι, συλλαβῶν εἶχεν ἐμφρούρους. μετ' οὐ πολὺ δὲ κάκ τούτων ἀριστίνδην οὐκ ὀλίγους συνειληφὼς τῶν ὄψεων ἀπεστέρησεν.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 403.

του Αλεξίου, παρεδόθη ζωντανός στην πυρά⁵⁰¹, εντός του υποδρόμου⁵⁰², προς συμμόρφωση των αντιπάλων του · υπήρξε το δεύτερο περιστατικό καύσης ανθρώπου μετά το ζητιάνο, τον οποίο έχουμε ήδη μνημονεύσει⁵⁰³, το οποίο ανήκε στην αποκλειστική ευθύνη του Αυτοκράτορος. Ο Γεώργιος Δισύπατος, κατώτερος κληρικός της Αγίας Σοφίας, διεφώνησε με τις ωμότητες του Ανδρόνικου Α, ο οποίος τον εφυλάκισε και τον απείλησε ότι θα τον σούβλιζε, θα τον έψενε και θα τον έστελνε⁵⁰⁴ στη σύζυγό του. Ο ιερέας εσώθη λόγω της παρέμβασης του πεθερού του⁵⁰⁵ παρακαλώντας το Θεό, να τον λησμονήσει ο Κομνηνός μονάρχης για το υπόλοιπο της ζωής του⁵⁰⁶.

Σε αυτό το σημείο παρατηρούμε την ευκολία της μεταστροφής των διαφόρων αξιωματούχων της γραφειοκρατίας⁵⁰⁷. Αυτή την περίοδο, διαμορφώνεται, ένα νέο

⁵⁰¹Που την είχαν φτιάξει από κληματίδες και νάφτα κι η μυρωδιά του καμένου κορμιού απλώθηκε στην ατμόσφαιρα, τόσο ώστε οι μάρτυρες του φρικτού θανάτου του δεν την άντεχαν. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 596.

⁵⁰²«...τούτικλην Μάμαλος, ἐς θοίνυν ἐταμίευσε πύματον. οὕτω δ' αἰτήν ἐδαιτρευσε καὶ καρκεῖας μετέδωκε πλείονος, ὡς ἀξίαν εἶναι μὰ ἄλλον εὐτηγήσειν δαιταλευτήν ἢ μόνον βασιλέα Ἀνδρόνικον, καὶ τραπέζαις Ἐρινωῶν καὶ Τελχίνων φθονερῶν ἐσταίσεισι μὴ ἀπάδειν τὸ παράθεμα, καὶ οἶον οὐδέπω τις ὀψοποιος μαγγανεύσας εἰστίακε. τὸ δὲ ἦν πυρὶ παραδοθῆναι τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὸ Ἰππικόν. ... γυνὴ δὲ τοῖς ἐμπυρευταῖς εἰς τὸ τῆς φλογὸς μεσαίτατον ἐμβαλλόμενος καὶ ὑπὸ τῆς πυρᾶς διειλημμένος κατὰ τῶν ὄψεων τοὺς ἀκοντίας τῆς καμίνου ἐξετινάσσετο, τὸν περὶ ψυχῆς τρέχων καὶ ὑπὲρ τὸ Θετταλὸν διαλλόμενος πῆδημα. καὶ τοῦτο ἐφ' ἰκανὸν γινόμενον εἰς δάκρυα ἐκίνει τοὺς θεατάς. ὄψῃ ἐξυπτίασε, τὸ δὲ πύρ λάβρον τὰς ἐκείνου σάρκας περιχυθὲν ἐν βραχεῖ συνετέλεσεμ, κνίσσα δ' ἐς οὐρανὸν ἀνιούσα τὸν κύκλῳ διέφθειρεν ἄερα, καὶ ἦν τὸ τῆς λιγνύος ἀποφερόμενον ῥίσις ἀνθρώπων ἐκεῖ που παριόντων ἀπρόσιτον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 404-405.

⁵⁰³Βλέπε παρούσα εργασία, σελ 63.

⁵⁰⁴«Οὕτω δ' ἐπὶ τοῖς πραττομένοις τούτοις ὑστεροβουλία ἐβάλλετο ἢ τοῦ τὰ αὐτὰ καὶ αὐθις δρᾶν ἀπήγετο, ὡς καὶ τὸν Δισύπατον Γεώργιον (ἦν δ' οὗτος ἐκ τοῦ τῶν ἀναγνωστῶν τάγματος, οἱ τὸν μέγαν ἀμφιπονοῦνται νεῶν) εἰρκτῆ συνειληφέναι, παθηνάμενον μόνον ἐφ' οἷς κακῶς ἐποίει Ἀνδρόνικος καὶ κακῶς εἰπόντα Ἀνδρόνικον, καὶ ὀβελίσκοις ἐμπεῖραι δινηνεκῶς μελετᾶν καὶ ἐπ' ἀνθράκων... εἰ μὴ ὁ τῆς γαμετῆς τούτου πατήρ ὁ Μοναστηριώτης Λέων ἀνεσεύραζεν Ἀνδρόνικον τῆς ὀρμῆς καὶ ἤγχε καὶ κατεῖχε τοῦ ἐγχειρήματος, ὅσα καὶ λέων κνώδαλα ἐκφοβῶν, δι' ὧν τὰ ἀνδάνοντα τοῖς τότε πράγμασιν ἐξηρεύετο, στόμα τῆς συγκλήτου πρὸς Ἀνδρόνικο καλούμενος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 406.

⁵⁰⁵Λέοντα Μοναστηριώτη, ἄλλοτε κριτὴ του βήλου καὶ πλέον συμβούλου καὶ συγκλητικού, στήριγμα του Αυτοκράτορα, ο οποίος εμπόδισε τον Ανδρόνικο να στήσει στην πυρά το γαμβρό του, Δισύπατο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 596.

⁵⁰⁶«... ἀπάλειψόν με, κύριε, ἐκ τῆς μνήμης τοῦ Ἀνδρόνικου, καὶ ἐσοίμην παρ' αὐτῶ ἀγνωστος χρόνον ἐκ χρόνου καὶ μῆνα ἐκ μηνὸς καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, μὴδ' ἀκοῆς μου μνησθεῖη, ἕως ἂν ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζώντων ἐξέλθει.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 407.

⁵⁰⁷Ο Κωνσταντίνος Πατρινός από κριτῆς του βήλου προήχθη στο αξίωμα των Επί των δεήσεων, ο Μιχαὴλ Ἀπλόχειρας που ἦταν πάντα Πρωτονοτάριος του δρόμου κι ο Δημήτριος Τορνίκης κριτῆς του βήλου που κατὰ τα τέλη της βασιλείας του, ο Ανδρόνικος του ἔδωσε το αξίωμα Ἐπί του κανικλείου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 597-598.

περιβάλλον, το οποίο χρήζει προσοχής · ο ανταγωνισμός και οι συγκρούσεις των υπουργών, ως επακόλουθο ο Κομνηνός αυτοκράτωρ να χάνει ,σταδιακά, τον έλεγχο της εξουσίας. Ο Ανδρόνικος Α υπό την επιρροή διαφόρων καλοθελητών, θεωρούσε ότι περιβάλλετο από εχθρούς, με πιο αντιπροσωπευτικό τον Κωνσταντίνο Τρίψυχο⁵⁰⁸, τον οποίον από Μέγα εταιριάρχη, υπεβίβασε στο αξίωμα του Παραδυναστεύοντος⁵⁰⁹. Η δυνατότητά του να αποτελέσει, το πιο έμπιστο πρόσωπο του Αυτοκράτορος⁵¹⁰, προσέκρουε στο Στέφανο Αγιοχριστοφορίτη, προκαλώντας αντιμαχίες⁵¹¹. Συντόμως, όμως ο πρώτος υπέπεσε σ' ένα ατόπημα⁵¹² διότι επεδείκνυε βάρβαρη μεταχείριση⁵¹³ ακόμη και προς τους κατηγορούμενους για αμελητέες παραβάσεις⁵¹⁴, αλλά ανταμείφθη γι' αυτή με το ανάλογο νόμισμα⁵¹⁵. Θεία Δίκη την ονομάζει ο Νικήτας Χωνιάτης. Κάποιος

⁵⁰⁸«σαφῶς δὲ τὸ τῆς γνώμης ἀνήμερον ὑπέδειξε καὶ τὸ μὴ συμβαῖνον ἦθος εἰς ἐπίμονον εὖνοιαν ἐν οἷς προσέθετο καὶ τὸν Τρίψυχον ἐκπῆρωσαι Κωνσταντῖνον, ἄνδρα πολύεραστον χρῆμα παρ' Ἀνδρινίκῳ καὶ πάγχρηστον ἐν ταῖς ἐκείνου ὑπηρετήσεσι, καὶ τοσοῦτον ὑπεραγαπηκὸτα καὶ θερμῶς αὐτῷ προσεσηκὸτα ὡς ὑπερέλασε πάντας μικροῦ ὀπόσοι τὰ Ἀνδρονίκου ἐπρέσβευον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 407-408.

⁵⁰⁹«...τὰ τῶν ἀξιομάτων ὑπέρογκα κτώμενος... καὶ τοιοῦτο μὲν τὰ τῆς παραδυναστείας τῷ Τριψύχῳ πέρας εἰλήφασιν,...» Βλέπε αὐτόθι, σελ 409-410.

⁵¹⁰Ο Τρίψυχος ἦταν ἀπὸ τοὺς λίγους ἀφοσιωμένους στὴν πολιτικὴ τοῦ Ανδρόνικου ἀξιωματοῦχους καὶ μοναδικὸς τοῦ ἀντίπαλος γιὰ τὴν πρωτοκαθεδρία ἦταν ὁ Στέφανος Αγιοχριστοφορίτης, ποὺ μαζί ἀγωνίζονταν στὴν υπερβολικὴ προθυμία πρὸς τὸν Αυτοκράτορα καὶ διεκδικούσαν κι οἱ δύο τὴ νίκη, γιὰτί κι ὁ δευτέρος ἦταν ἐξ ἴσου ὑπὲρ τῆς βίας καὶ τῆς ὠμότητος με τὸν πρῶτο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 598-599.

⁵¹¹«παρὰ τοσοῦτον γὰρ εἰργόμενος ἦν τὸ ἐκ διαμέτρου νῆκος μονώτατος ἀποφέρεισθαι Τρίψυχος, παρ' ὅσον εἶχε συμπετυρσόμενον αὐτῷ καὶ πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς προθυμίας ἀνθαμιλλώμενον τὸν Αγιοχριστοφορίτην Στέφανον, καὶ τὸ μονάζον τοῦ βραβεῖου δυάζοντα οἷς κάκεινῳ τῆς ἀπηνείας ἐπλέκετο στέφανος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 408.

⁵¹²«...τὸν ἄθλιον Τρίψυχον,, φῆσι πρὸς Ἀνδρόνικον ὡς καὶ τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τῆς σῆς βασιλείας καὶ κληρονόμον ἔννομον τῆς ἀρχῆς, τὸν κάλλιστον καὶ ἀσπασιώτατον ἅπασιν Ἰωάννην, διασύρων οὐπαύεται Τρίψυχος, ἀπόπληκτα φθεγγόμενος ῥήματα καὶ βδέλυγμα τοῦτον ἀναγορεύων θεῖῳ τόπῳ τῷ αὐτοκρατορίας ἀνιδρυθησόμενον, καὶ ποτε πριέναι μὲν τὸν βασιλέα Ἰωάννην ὑπὸ πλείστων εὐφημούμενον καὶ προπεμπόμενον,...» Βλέπε αὐτόθι, σελ 409-410.

⁵¹³Ο Τρίψυχος υπέβαλε σε βασανιστήρια καὶ δήμευσε τὶς περιουσίες πολλῶν ἀνθρώπων, εἴτε γιὰτί τοὺς ξέφευγαν κάποια λόγια γιὰ τὸν Αυτοκράτορα, εἴτε γιὰτί κάποιο ὑποπτο ἀντικείμενο βρέθηκε στα πράγματά τους, ἀλλὰ ἡ τιμωρία ἦταν παράνομη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 599.

⁵¹⁴«...ὁ ἐξεταστὴς τῶν τοιούτων Τρίψυχος καὶ πολλοὺς βασάνοις ὑποβαλὼν καὶ τῆς οὐσίας πάσης ἀποφιλόσας, ὅτι καὶ γογγυσμῷ ῥήμα κατ' Ἀνδρόνικον ἀπέπτυσαν ἢ ἐγκατάλειμμα πονηροῦ ἐνθυμίου παρ' ἑαυτοῖς ὑπελίποντο, τοῖς ὁμοίοις καὶ αὐτὸς ἀνηλεῶς περιπετωκε, τῇ ἀνομίᾳ τῆς οἰκείας πτέρνης πριληφθεῖς,...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 408.

⁵¹⁵«καὶ ᾧ μέτρῳ πολλὰκις μεμέτρηκε, σεσαγμένῳ καὶ ὑπερεκχνομένῳ τούτῳ ἀντιμετρηθεῖς, καὶ εἰς ὄν ὤρουξε βόθυνον τῷ πλησίον πολλὰκις, ἐπὶ τοῦτον (ὡς αἰνῶ σε, δίκη) χαριέντως ἐμπεπτωκῶς, καὶ ἐφ' ἑαυτὸν λίθον κυλίσας ὃν ἀνώχλισε πλειστάκις κατὰ τῶν ἔγγιστα.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 408-409.

καταδότης⁵¹⁶ μετέφερε στον Ανδρόνικο Α ότι ο ανωτέρω λειτουργός συμφωνούσε με τις φημολογίες τις οποίες διωχέτευον οι πολέμοί του⁵¹⁷, γι' αυτόν⁵¹⁸. Εδυσχέρανε δε τη θέση του, περαιτέρω κατηγορώντάς τον ότι αποκαλεί προσβλητικά, τον γιό του, Ιωάννη⁵¹⁹, Ζιντζιφιτζή⁵²⁰, ένα σιχαμένο ανθρωποειδές⁵²¹. Ο απαξιοτικός χαρακτηρισμός, προς το Συμβασιλέα και διάδοχο του θρόνου επέσυρε τη μήνιν του Ανδρόνικου Α⁵²², ο οποίος ως ασταθής φίλος και ηθικά ανώμαλος, διέταξε τη φυλάκισή του, την τύφλωσή του⁵²³ και τη δήμευση της περιουσίας του.

⁵¹⁶Μπορεί κανείς να υποψιαστεί τον όμοιό του στη σκληρότητα και τη βία και αντίπαλό του στον ανταγωνισμό για την πρώτη θέση στην κυβέρνηση, Στέφανο Αγιοχριστοφορίτη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 599.

⁵¹⁷Από τους πολύ αφοσιωμένους στον Ανδρόνικο, κάποιος του είπε πως ο Τρίψυχος μουρμουρίζει εναντίον του, παρόλο που είχε ευεργετηθεί πολύ κι είχε λάβει τα περισσότερα αξιώματα απ' αυτόν· στις επιστολές δε του Αυτοκράτορα ο Τρίψυχος αναφέρεται αγαπημένος γιος και πολύτιμος άνθρωπος γι' αυτόν και ως εκ τούτου δυσεύρετος. Βλέπε αυτόθι, σελ 599.

⁵¹⁸«τῷ τοι καὶ κατειπόντος αὐτοῦ πρὸς Ἀνδρόνικον τῶν γνησιωτάτων τινός, ὡς ἴσα τοῖς οὐκ εὐήγητημένοις μηδ' εὖ παθοῦσιν ὑπ' Ἀνδρονίκου ὑποτονθορύζει κατ' Ἀνδρονίκου καὶ Τρίψυχος ὁ τόσαις εὐποίαις περιαντλούμενος καὶ τὰ τῶν ἀξιωματῶν ὑπέρογκα κτώμενος..., πρὸς ὀργὴν ὑπὸ τῶν λεχθέντων ἀναρριπιζόμενος καὶ εἰς θυμοῦ ἐπιφρίσσει κλυδώνιον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 409.

⁵¹⁹Βλέποντας ο Ανδρόνικος τη συμπεριφορά του Τρίψυχου ξεστόμισε ακόμη πιο βαριές κατηγορίες γι' αυτόν και ξεχύθηκε όλη η οργή του σαν έτοιμος να κατασπαράξει το δύστυχο Τρίψυχο. Τον κατηγορήσε ακόμη πως και το γιο και διάδοχό του, τον πολύ όμορφο και αγαπητό σ' όλους Ιωάννη, διασύρει σπείροντας τρομερά λόγια και αποκαλώντας τον σίχαμα· όταν περνούσε δε ο Συμβασιλέας και επεφημούνταν από πολλούς αυτός γελοῦσε και τον δυσφημούσε. Τον έλεγε Ζιντζιφιτζή και παίρνοντας βαθύ αναστεναγμό ψιθύριζε: ω δυστυχισμένη εξουσία των Ρωμαίων τι λογής Αυτοκράτορας πρόκειται να καθίση πάνω σου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 599-600.

⁵²⁰«...τὸν ἄθλιον Τρίψυχον,, φήσι πρὸς Ἀνδρόνικον ὡς καὶ τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τῆς σῆς βασιλείας καὶ κληρονόμον ἔννομον τῆς ἀρχῆς, τὸν κάλλιστον καὶ ἀσπασιώτατον ἅπασιν Ἰωάννην, διασύρων οὐ παύεται Τρίψυχος, ἀπόπληκτα φθεγγόμενος ῥήματα καὶ βδέλυγμα τοῦτον ἀναγορεύων θεῖῳ τόπῳ τῷ αὐτοκρατορίας ἀνιδρυθησόμενον, καὶ ποτε πριέναι μὲν τὸν βασιλέα Ἰωάννην ὑπὸ πλείστων εὐφημούμενον καὶ προπεμπόμενον, τὸν δὲ Τρίψυχον ἐπεγγελῶντα οἱ δυσφημεῖν καὶ Ζιντζιφιτζήν ἀποκαλεῖν, καὶ μέγα στενάξαντα εἰπεῖν,, ὦ δυστυχῆς Ρωμαίων ἀρχή, οἷός σοι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτίθεται”» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 409-410.

⁵²¹«ἦν δὲ ὁ Ζιτζιφιτζῆς ἀνδράριον εἰδεχθέστατον, ταῖς τῶν σταδιοδρόμων ἵππων ἀμφιπεριστροφόμενον ἄντυξι, καὶ τὰ πλείω μὲν τῶν μελῶν ἀνάρμοστον, καὶ βραχὺ τὸ δέμας καὶ εὖσαρκον, εὐτράπελον δὲ ἄλλως καὶ δεινὸν εἰς ταμεία πληξαι ψυχῆς ἀπαλνομένοις βωμολοχία σκώμμασι καὶ ποιητικοῖς γέλωτος λόγοις διαχέουσι σκηνικώτερον.» Βλέπε αυτόθι, σελ 410.

⁵²²«οὐκ ἐνεγκὸν τοίνυν τὰ λελεγμένα, ὡς δὲ βολίδας ἔνδον ἐν καρδίᾳ δεδεγμένος Ἀνδρόνικος, ἄτε λαΐλαψ τὰ προσόντα τῷ Τριψύχῳ διαφορεῖ, ...» Βλέπε αυτόθι, *Historia*, σελ 410.

⁵²³«..., καὶ εἰρκτῆ παραδοὺς ἀδέσμῳ εἴτα καὶ τοῦ τῶν ὀμμάτων φάους ἀποστερεῖ. καὶ τοιοῦτο μὲν τὰ τῆς παραδυναστείας τῷ Τριψύχῳ πέρας εἰλήφασιν, ...» Βλέπε αυτόθι, σελ 410.

Κατά τους εχθρούς του, ο Αυτοκράτωρ πλέον ήταν ερεθισμένος⁵²⁴ από την αντίσταση, που συναντούσε στην επιβολή του απολυταρχικού καθεστώτος του⁵²⁵. Ο λαός άρχισε να κυριεύεται από πανικό και να τον μισή, λόγω της εξευτελιστικής αντιμετώπισης την οποία επεφύλαξε προς έναν τόσο στενό συνεργάτη του, παρ'ότι τον είχε επευφημίσει, ως απελευθερωτή στην αρχή. Δυστυχώς ο Ανδρόνικος πίστευε ότι μόνο με τη βία ήταν δυνατόν να κυβερνηθή η Αυτοκρατορία. Οι άνθρωποι έβλεπαν άγρια όνειρα και δεν κοιμώντο, αλλά και τα ζευγάρια ανυσηχούσαν⁵²⁶, αν θα ξυπνούσαν το πρωί μαζί⁵²⁷. Αρκετοί ευγενείς, εξ αιτίας της αγριότητας της βασιλείας του εγκατέλειπον το Βυζάντιο⁵²⁸ και κατέφευγον σε ξένες αυλές⁵²⁹, είτε μόνοι τους είτε κατά ομάδες· αρχηγός της πρεσβείας προς το Γουλιέλμο II, της Σικελίας, ήταν ο άλλοτε πρωτοστράτορας, Αλέξιος Κομνηνός⁵³⁰.

Ο Ανδρόνικος Α, εκτός της τυραννίας που είχε εξαπολύσει, κατώρθωσε να διατηρήσει το πάθος του για τις γυναίκες, ενώ παρ'ότι είχε παρέλθει η ακμή της

⁵²⁴Ελεγε πως έχανε την ημέρα του αν δεν θανάτωνε ή δεν τύφλωνε κάποιον ευγενή ή δεν τρομοκρατούσε με την τρομερή του εκείνη ματιά κάποιον απ'τους αντιπάλους του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 600.

⁵²⁵«... ἀβίωτον ὤετο τὴν ἡμέραν καθ' ἣν οὐ ζυνειλήφει τινὰ τῶν ἐν ὑπεροχαῖς, ἢ λύχνους οὐκ ἔσβησε σώματος, ἢ ὅτουδ' ἴσως οὐ καθήγατο φιλονείκος, ἢ γοῦν ἐπιτιμητικῶ βλέμματι καὶ Τιτανικῶ ἐμβριμήματι μὴ ἐξεστησε τοῦ φρονεῖν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 419.

⁵²⁶Ερχόταν στα όνειρά τους ο Αυτοκράτορας, γεμάτος οργή και βίαιος, γιατί και γυναίκες συλλαμβάνονταν απ'την αστυνομία του Ανδρόνικου και δικάζονταν και καταδικάζονταν σε τύφλωση, σε φυλάκιση και σε μαστίγωμα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 600-601.

⁵²⁷«οὐδ' ὁ ὕπνος ἄφροντις τοῖς πολλοῖς καὶ ὀδυνῶν ἀδαῆς καὶ μαλακός, ἀλλ' ὀφθαλμοῖς ἐφίζάνων ἄκροισ ἀφίσπατο, καὶ διεψευσμένος ἦν τὰ πολλὰ ἢ Ἀνδρονίκῳ διασσοβούμενος ὄναρ πολλακίς ἐφιστανόμενῳ...», ἔσονται οἱ δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς, ὁ εἷς παραλαμβάνεται καὶ ὁ ἕτερος ἀφίεται, τὸ τοῦ ἀτεχνῶς κὰν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐγίνετο, ἐνός τινος τῶν συνένων ἐξάπινα συλλαμβανομένου καὶ ἀπαγομένου πρὸς σωματικὴν κάκωσιν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 420.

⁵²⁸Ορισμένοι έφευγαν να ξεσηκώσουν κατά του Ανδρόνικου το σουλτάνο του Ικονίου Kilidj Arslan II (1156-1192), άλλοι τον πρίγκιπα της Αντιόχειας Βοημούνδο III (1163-1201) και κάποιοι το βασιλιά της Ιερουσαλήμ Βαλδουίνου IV το λεπρό (1174-1185). Οι πιο σοβαρές πρεσβείες κατευθύνθηκαν προς τον Πάπα Λούκιο (1181-1185), τον αυτοκράτορα της Γερμανίας Φρειδερίκο I Βαρβαρόσσα (1173-1190), το βασιλιά της Ουγγαρίας Βέλα III (1173-1196) και το βασιλιά των Νορμαδών της Σικελίας Γουλιέλμο II (1166-1189). Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 601.

⁵²⁹« πολλοὶ δὲ καὶ ὡς Σοδομιτικὸν ἐμπρησμὸν τὸν τοῦ Ἀνδρονίκου θυμὸν ἐκτρεπόμενοι φυγάδες ὄλω ποδὶ τῆς πατρίδος γεγόνασιν καὶ τοῖς ἐκ γειτόνων Ῥωμαίοις παρενέβαλον ἔθνεσιν, οἱ καὶ εἶχον ἂν ἑαυτοὺς ἀπαθεστάτους κακῶν, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 420.

⁵³⁰Συγγενής του μακαρίτη Μανουήλ, εγγονός της αδελφής του Ευδοκίας, αληθινός πρόδρομος του Αλεξίου Αγγέλου της τέταρτης Σταυροφορίας, που έδωσε τα προσχήματα στους Νορμανδούς της Σικελίας για μια ακόμη μεγάλη εκστρατεία κατά του Βυζαντίου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 601.

ηλικίας του⁵³¹, διέθετε καλή σωματική διάπλαση⁵³². Είχε σχέσεις με εταίρες και καλλιτέχνιδες, αλλά είχε εντυπωσιαστεί, ιδιαιτέρως, από τη Μαραπτική, η οποία είχε αντικαταστήσει στη ζωή του, τη Θεοδώρα όπως έχουμε ήδη καταγράψει⁵³³. Αξίζει να επισημανθή το γεγονός πως, αντιθέτως, με τους φίλους του και τους υπουργούς του, αυτός ο συνήθως άκαμπτος άνθρωπος εύρισκε πάντα χρόνο να χαριεντίζεται και να συνευρίσκεται με τις γυναίκες αυτές· αγαπούσε τον έρωτα όπως και στη νιότη του παρά τα εξήντα πέντε του έτη. Ο Ανδρόνικος Α εκολάκευε τον εαυτό του ότι θα ισοφάριζε τα ερωτικά κατορθώματα του Ηρακλή⁵³⁴, γεγονός, μάλλον ακατόρθωτο⁵³⁵, με βάση την παρέλευση της νεότητός του⁵³⁶. Είχε δε και περιπέτειες με γυναίκες συμπολιτών του, για τους συζύγους των οποίων, επενόησε μία φάρσα⁵³⁷ με κέρατα ελαφιών που είχε σκοτώσει, για να τους διακωμωδήσει που δεν είχαν υποψιασθεί τις συμβίες τους⁵³⁸. Πριγκίπισσες,

⁵³¹ Αν και τώρα ήταν φαλακρός και οι κρόταφοί του είχαν ασπρίσει, το ύφος του ήταν ακόμη νεανικό· πάντα γερός, στιβαρός και γρήγορος διατηρούσε ακόμη την περηφάνεια του και τη λεβεντιά του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 601.

⁵³² «ἦν δὲ τὴν τοῦ σώματος φύσιν εὐφυής, ἀγῆτος τὸ εἶδος, ὄρθιος ἀναβαίνων, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 458.

⁵³³ Βλέπε παρούσα εργασία, σελ 96.

⁵³⁴ Είχε συνευρεθεί και με τις πενήντα κόρες του θυέστη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 602.

⁵³⁵ Επειδή όμως το μεν πνεύμα πρόθυμο η δε σὰρξ ασθενής, άλειφε τα γεννητικά του όργανα με αλοιφές και διάφορα σκευάσματα για να δυναμώσουν. Έτρωγε και σκίγγο, ένα ζώο του Νείλου ποταμού σαν κροκόδειλο, για να διεγείρεται με τις γυναίκες. Βλέπε αυτόθι, σελ 602.

⁵³⁶ «...καὶ φιλότῃ μαργαίνων, καὶ τὸν Ἡρακλέα μομούμενος ἀτεχνῶς κατὰ τὴν τῶν καὶ μόνον θυγατέρων Θυέστου Φθοράν. οὐκ ἔχων δὲ τὴν ἴσῃν πρὸς τὸ ἀκολασταίνειν ἰσχύν, ὡς Ἰόλεων ἐκεῖνος κατὰ τῆς παλιμψυοῦς ὕδρας συνέριθον, οὕτω καὶ οὕτως τὰ ὑπὸ γαστρὸς πρὸς συνουσίαν ἀλοιφαῖς καὶ περιττοῖς σκευάσματιν ἀνερωρώννεν. ἦσθι δὲ καὶ ζῶον Νειλῶον, κροκοδείλω πάντι ἐμπερές, σκίγγον λεγόμενον, ἀπόσιτον μὲν τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα βρωτέα κρίνουσι, διερεθίζον δ' ὁμως καὶ διανιστῶν ἐν ταῖς ὀμιλίαις πρὸς συνουσιασμόν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 417 -418.

⁵³⁷ Κρεμούσε στο Φόρο (την πλατεία) του Μέγα Κωνσταντίνου τα κέρατα των πιο όμορφων ελαφιών με τις περισσότερες διακλαδώσεις, που είχε σκοτώσει. Το έκανε προς θαυμασμό των κυνηγετικών του επάθλων, στην πραγματικότητα όμως για να κοροϊδεύει τους ανυποψίαστους συζύγους της πρωτεύουσας και να τους θυμίζει ότι τους απατούσε με τις γυναίκες τους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 602-603.

⁵³⁸ «...θωπειάν ἐτοίμως ἔχοντας ἐκωμῶδει, οὐκ εἰδὼς ὡς ὑπ' αὐτῶν καθαιρεθήσεται τῆς ἀρχῆς καὶ τὰ τῶν ὄλων ὑποστήσεται χεῖριστα, ὥστε καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ θηρωμένων ἐλάφων τὰ κέρατα, ὅσα δωδεκάδωρα ἦν καὶ εἶχόν τι θαύματος, ταῖς κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψῖσιν ἀνήρτα, τῷ μὲν δοκεῖν εἰς ἐνδειξιν τοῦ μεγέθους τῶν παρ' αὐτοῦ ἀλισκομένων ἀγρίων, τῷ δὲ ὄντι διαμολώμενος τὸ πολίτευμα καὶ διασύρων εἰς ἀκρασίαν τῶν γαμετῶν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 418-419.

αρχόντισσες και γυναίκες του λαού καμία δεν άφηγε παραπονεμένη ο Ανδρόνικος, αρκεί να ήταν όμορφη.

Η τρομοκρατία που διαπερνούσε την εξουσία του διόγκωσε τη λαϊκή δυσαρέσκεια, η οποία συνωδεύετο από ατιμωτικά επίθετα, όπως μακελλάρης, κυναφιλαίματος, σαπρόγηρος και Πρίαπος⁵³⁹, επινοήσεις των κατοίκων της επαρχίας της Νίκαιας⁵⁴⁰. Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός, είχε την ψευδαίσθηση πως θα απελάμβανε τα προνόμια της εξουσίας για πολλά χρόνια και θα τον διαδέχοντο οι γιοί του, όμως γελάστηκε οικτρά, διότι το πεπρωμένο φυγείν αδύνατον.

⁵³⁹Ο γιος του Διονύσου και της Αφροδίτης, που ήταν μόνιμα φιλήδονος. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 603.

⁵⁴⁰« μακελλάριον αὐτὸν ἀποκαλοῦντες καὶ κύνα γιλαίματον καὶ σαπρόγηρον καὶ κακὸν ἀθάνατον καὶ ἀνθρώπων Ἐριννὸν καὶ φιλογύνην καὶ Πρίηπον Τιθωνοῦ τε καὶ Κρόνου πολυτετέστερον, καὶ εἴ τι αἴσχιστον ἄλλο πρᾶγμα καὶ ὄνομα, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 367.

3.6 Η επιδρομή των Νορμανδών στη Θεσσαλονίκη και η αντίδραση του Ανδρόνικου, έως την αναγόρευση του Ισαακίου Άγγελου ως αυτοκράτορος και τη φυγή του Ανδρόνικου

Ο Αλέξιος Κομνηνός, επικεφαλής μίας εκ των πρεσβειών κατέφυγε στους Νορμανδούς της Σικελίας και τον ηγεμόνα τους Γουλιέλμο ΙΙ, ούτως ώστε έδωσε το έναυσμα της επιδρομής εναντίον της Αυτοκρατορίας⁵⁴¹, τον Ιούνιο του 1185. Ο στρατός των Νορμανδών απαρτιζόταν 80.000 στρατιώτες και πάνω από 200 πλοία · επετέθη πρώτα στο Δυρράχιο⁵⁴², όπως αναφέρει ένα δυτικό χρονικό⁵⁴³ και το κυριεύσε⁵⁴⁴ σχεδόν αμαχητί όπως και όλα τα φρούρια κατά την πορεία του, ενώ επιτυχίες έδρευσε και ο στόλος⁵⁴⁵. Στις 5 Αυγούστου 1185 το νορμανδικό στρατεύμα κατευθύνθηκε προς τη Θεσσαλονίκη, μέσω ξηράς και θαλάσσης⁵⁴⁶. Η πολιορκία της πόλεως άρχισε στις 6 Αυγούστου 1185, ενώ ο κυβερνήτης της, Δαυΐδ Κομνηνός, έστειλε εσφαλμένα στοιχεία στον Ανδρόνικο Α για την επικρατούσα κατάσταση, με απότοκο τον εφησυχασμό του. Όταν ο Αυτοκράτωρ, ενόησε τον μεγάλο κίνδυνο απέστειλε όσο στρατό διέθετε, χωρισμένο σε τέσσερα τμήματα υπό την αρχηγία του γιού του Ιωάννη, του χαρτουλάριου Θεόδωρου Χούμνου, του Ανδρόνικου Δούκα Κομνηνού Παλαιολόγου⁵⁴⁷ και του πιστού του

⁵⁴¹Βλέπε παρούσα εργασία, σελ 101.

⁵⁴²Είναι γνωστό και ως Drac ή αρχαία Επίδαμνος. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 113.

⁵⁴³«1185. Ind. 2. Hoc anno Guilielmus rex Siciliae fecit stolium maximm per mare et terram; super stolium maris ordinavit papitanium comitem Tancredum, super stolium terrae fecit capitanius comitem Alduinum et comitem Riccardum de Cerra; et mandavit eos omnes in Romaniam ad acquirendum imperium Constantinopolitanum. Totum stolium intravit in mare 3. Idus Iunii. In festo Iohannis baptistae ceperunt Durazzi. In festo sancti Bartholomaei adepti sunt Saloniciam cum multis civitatibus et castelis et roccis de Romania iurantes fidelitatem regi Siciliae» Βλέπε Annales Ceccanenses, A 1179-1186, Monumenta Germaniae Historica Scriptores, Τόμος XIX, εκδόσεις Pertz He. Ge., σελ 1-772.

⁵⁴⁴Ο δούκας του Δυρραχίου Ιωάννης Βρανάς παραδόθηκε στους Νορμανδούς, από φόβο προς τον Αυτοκράτορα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 604.

⁵⁴⁵Ο στόλος, πλέοντας προς τη Θεσσαλονίκη, κατέλαβε την Κέρκυρα, την Κεφαλλήνια και τη Ζάκυνθο. Βλέπε Ge. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, σελ 69.

⁵⁴⁶Τα στρατεύματα ξηράς πήγαν μέσω της Εγνατίας Οδού ενώ ο στόλος περιέπλευσε την Πελοπόννησο. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 113.

ευνούχου και παρακοιμώμενου Νικηφόρου. Ο στρατός όμως απέτυχε να προστατεύσει την πόλη⁵⁴⁸, από το φόβο⁵⁴⁹ ή την υπερτέρηση των Νορμανδών⁵⁵⁰, ενώ και η αποστολή της στρατιωτικής βοήθειας έφθασε πολύ αργά. Στις 15 Αυγούστου κατελήφθη η Θεσσαλονίκη κατά τον Ok.Jurewicz ή στις 24 του ίδιου μηνός κατά τον Κων.Βαρζό. Ο πληθυσμός της πόλης ε γνώρισε πολλές φρικαλεότητες, βαρβαρότητες και σφαγές, αντίστοιχες με όσες είχαν υποστεί οι Λατίνοι από τους Έλληνες τρία χρόνια πριν κατά την ανταρσία του Ανδρόνικου. Το αποτέλεσμα ήταν, να βαθύνη έτι περαιτέρω το ρήγμα μεταξύ Ανατολής και Δύσης⁵⁵¹, τόσο ώστε να μη δύναται πλέον να γεφυρωθή⁵⁵².

Μετ'ολίγον, κατέπλευσε και ο στόλος, ενώ ο στρατός των Νορμανδών χωρίσθηκε, κινούμενος προς διαφορετικές κατευθύνσεις⁵⁵³. Η αναγγελία της άλωσης της πόλης, επέφερε τον καταλογισμό ευθυνών του διοικητού της Δαυϊδ Κομνηνού⁵⁵⁴. Ο Ανδρόνικος Α, ως προληπτικό μέτρο, προέβη σε επιθεώρηση των οχυρώσεων της Κωνσταντινούπολης, τις οποίες διέταξε να επισκευάσουν και ο στόλος των 100 πλοίων συγκεντρώθηκε στο λιμάνι⁵⁵⁵. Συνήψε δε συμμαχία με το

⁵⁴⁷«...καὶ ταύτας ἐς τάγματα διελόν, τὸ μὲν τῷ βασιλεῖ καὶ υἱῷ Ἰωάννη ἀπέταξε περὶ τὴν Φιλίππου διατρίβοντι ἐπαρχίαν, τὸ δὲ τῷ χαρτουλαρίῳ παραδέδωκε Χούμνω, ἄλλο τῷ Παλαιολόγῳ Ἀνδρονίκῳ, ἕτερον τῷ ἑκτομῖα Νικηφόρῳ, ὃς τιμῆεις ἦν παρ' Ἀνδρόνικον, τῷ του παρακοιμωμένου κυδρούμενος ἀξιώματι.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 412.

⁵⁴⁸«οἱ δὲ λοιποὶ ταυτησί πολιορκουμένης ἐγγίσει μὲν καὶ ἐπαρῆζαι οὐδαμῶς ἀπεθάρρουν, πορρωτάτω δὲ σκηνοῦμενοι δι' ὀπτήρων καὶ ταχυδρόμων κλεπτόντων τὴν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων ἄφιζιν τὰ κατὰ Θεσσαλονίκην ἦσαν ἐνωτιζόμενοι.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 412.

⁵⁴⁹Διότι οι στρατιώτες φοβόνταν να αντιπαρατεθούν με τους Νορμανδούς καθώς με τις πανοπλίες τους έμοιαζαν ανίκητοι. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 605.

⁵⁵⁰Παρά απ'τη δειλία και την σχεδόν προδοτική στάση του Δούκα της Θεσσαλονίκης, εγγονού της περίφημης Άννας Κομνηνής. Βλέπε αὐτόθι, σελ 604.

⁵⁵¹Ανάμεσα σ'εμάς και σ'εκείνους, τονίζει ο Ν. Χωνιάτης, άνοιξε ένα αγεφύρωτο χάσμα · δεν μπορούμε πια να ενώσουμε τις ψυχές μας και διαφωνούμε ολότελα μεταξύ μας, αν και διατηρούμε τις εξωτερικές μας σχέσεις, αν και συχνά κατοικούμε στο ίδιο σπίτι. Βλέπε αὐτόθι, σελ 604.

⁵⁵²«οὕτω μέσον ἡμῶν καὶ αὐτῶν χάσμα διαφορᾶς ἐστήρικται μέγιστον, καὶ ταῖς γνώμαις ἀσυναφεῖς ἐσμέν, καὶ κατὰ διάμετρον ἀφεστήκαμεν, εἰ καὶ σωμασι συναπτόμεθα καὶ τὴν αὐτὴν πολάκις εἰλήχημέν οἴκησιν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 391-392.

⁵⁵³Ένα μέρος του στρατεύματος κατασκήνωσε στη Θεσσαλονίκη κι ένα άλλο εισέβαλε στις Σέρρες και τη Μοσυνόπολη. Βλέπε Ok. Jurewicz, *Andronikos I Komnenos*, σελ 114.

⁵⁵⁴«ἀκηκοὼς δὲ ἄλῶναι Θεσσαλονίκην εἰς κακοποιίαν τρέπεται τῶν προσγενῶν Δαβίδ, ὃν φύλακα τῆς πόλεως ταύτης τὸ λέγειν ἤδη δεδήλωκε, καὶ συλλαβὼν τούτους καθείργουσιν ἐν φρουραῖς.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 415.

σουλτάνο της Αιγύπτου Σαλαντίν⁵⁵⁶, με πολύ ευνοϊκούς όρους για την ελληνική πλευρά⁵⁵⁷. Τη συνθήκη επεκύρωσε και ο Ισαάκιος Άγγελος⁵⁵⁸, διάδοχος του Ανδρόνικου Α.

Με την πτώση της Θεσσαλονίκης, άνοιξαν οι ασκοί του Αιόλου για τον αυτοκράτορα⁵⁵⁹. Οι κάτοικοι της πρωτεύουσας τον κατήγγειλαν ότι παρημέλησε την άμυνα της πόλης και αξίωσαν την παραίτησή του · πανικοβλήθηκαν δε λόγω της προέλασης των Νορμανδών προς την πρωτεύουσα⁵⁶⁰, αν και ο Κομνηνός μονάρχης προσπαθούσε ματαίως να αποπροσανατολίσει τον πληθυσμό⁵⁶¹ με μωρολογίες και φληναφήματα, ενώ όταν ενημερώθη από τους αγγελιοφόρους, για

⁵⁵⁵« Αυτὸς δὲ Ανδρόνικος τὰ τῆς πόλεως τείχη περιελθὼν, εἴ τι χρόνω ὑπεσκαζεν, ἐπισκευάζεσθαι τοῦτο προσετείχετο. καὶ ἦν ἔργον εὐθὺς τὸ ἐπιτατόμενον. κατηρείποντο δὲ καὶ τῶν οἰκημάτων ὅποσα τοῖς τείχεσιν ἐπικείμενα εὐέφοδα ἐποίει τὰ ἔσωθεν, καὶ νῆες μακρὰι περὶ τὰς ἑκατὸν ἐσάλεινον κατὰ τὰς ἀκτὰς, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 414-415.

⁵⁵⁶Αν ο Σαλαντίν κατόρθωνε με τις συμβουλές και τη βοήθεια του Ανδρόνικου να καταλάβη την Ιερουσαλήμ θα κρατούσε για τον εαυτό του οποιαδήποτε άλλη χώρα κατακτούσε, αφήνοντας ελεύθερη την Ιερουσαλήμ και όλη την παραλιακή ακτή, που θα πήγαινε υπό την κυριαρχία των Έλλήνων. Ο αυτοκράτορας θα ήταν κύριος των περιοχών του σουλτάνου του Ικονίου μέχρι την Αντιόχεια και την Αρμενική Κιλικία, αν οι νέοι σύμμαχοι τις καταλάμβαναν. Αλλά ο Ανδρόνικος, εξαιτίας του θανάτου του δεν κατόρθωσε να κάνει πράξη αυτό το σχέδιο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 635.

⁵⁵⁷«*Sed in predicta tempestate cum Andronicus in suos proditores disaeviret, et cum rex Siciliae et rex Ungariae in ipsum surexisset, et totus in eum scilicet Andronicum conspirasset, dolore et angustia coactus ad auxilium et consilium Saladani confugit. Et ut veteres amicitias et concordiam et beneficia quae sibi contulerat, ad memoriam revocaret, et ut similiter confederarentur diligenter ammonuit, ita scilicet quod sibi, quia imperator erat, hominum faceret, et ipse sibi in maximis necessitatibus, si opus esset et sibi mandasset, subvenire paratus esset. Preterea tali confederatione iuncti sunt iuramenta hinc indetada sunt, ut si Saladinus consilio et auxilio istius terram Ierosolimitanorum occupare posset, ipse Saladinus aliam terram sibi retineret, sed Ierusalem et totam maritimam excepta Ascalone dimitteret liberam, tali tamen conditione quod eam a predicto imperatore teneret, et quod terram Sldano et Iconium acquirerent, et predicti imperatoris propria essent usque ad Antiochiam et terram Armeniorum, si eam acquirere possent. Sed quia Andronicus morte preventus id efficere non potuit, ...» Βλέπε Magni Presbyteri, *Chronica Collecta a Magno Presbytero-1195*, MGH SS, Τόμος XVII, εκδόσεις Pertz He. Ge., σελ 1-908.*

⁵⁵⁸«...predictus Isaac sublimates eandem confederationem, quia Latinos habuitio dio et eos timuit, permeliores et nobiliores quos habuit, et aurei sigilli impresionem confirmavit, et fratrem suum quem Saladinus honoverat et ditiverat revocavit ; sed dum faceret idem per Accaron, ...» Βλέπε αυτόθι, σελ 511.

⁵⁵⁹Ο πληθυσμός εκφραζόταν ελεύθερα κι απαιτούσε την καθαίρεση του Ανδρόνικου που τον κατηγορούσαν πως διέπραξε σφάλματα στην αντιμετώπιση των Νορμανδών και συνεχώς προέλαναν καταστρέφοντας τη χώρα, ενώ αυτός κοιμόταν. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 605.

⁵⁶⁰«...κατὰ βραχὺ τε τὴν πολιτείαν ἐλευθεροστομοῦσαν καὶ πρὸς ἀποστασίαν ὑποκινούμενην οἷς μὴ φροντιδοκοπεῖται ὑπὲρ αὐτῶν ἀλλ' ὡς εἰς κάρωμα ἕπνου κατενεχθεὶς οὐθ' ὄρᾶν οὐτ' ἀεὶν ἔχειν τὰ ὑπὸ τῶν ἐπιστρατευσάντων ἐθνώς ἀνομούμενα, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 435.

⁵⁶¹Δεν έκαναν και κανένα σπουδαίο κατόρθωμα οι Νορμανδοί που άλωσαν τη Θεσσαλονίκη, διότι δεν είναι η πρώτη φορά που κυριεύθηκε μια πόλη, επειδή κι άλλες φορές οι καταλήψεις πόλεων δεν ήταν η τελική νίκη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 606.

την προσέγγιση των εχθρών στην Αμφίπολη και τη Μοσυνόπολη, αστειεύθηκε⁵⁶² με το γνώριμο ύφος⁵⁶³, σαν να μη συνέβαινε απολύτως τίποτε, λες και όλα ήσαν φυσιολογικά. Άν και ο λαός είχε κυριευθή από παραζάλη ακόμη και στη σκέψη ότι θα υποστούν χειρότερα δεινά από τους Νορμανδούς, ο αυτοκράτωρ, όχι μόνον, ασχολείτο με τη φιλοσοφία⁵⁶⁴, μα με τη φαινομενική ή πραγματική αναληψία και την απάθεια που τον διέκρινε, αντιμετώπιζε τις συμφορές που προμηνούνταν⁵⁶⁵, ως να ήσαν ξένες ή συνηθισμένες. Έκανε συχνά εξορμήσεις και γλέντια στην εξοχή στα πιο ερημικά μέρη, όπου είχε καθαρό αέρα σε βουνά και χλοερά άλση ακολουθούμενος από τις γνωστές ωραίες και τρυφερές υπάρξεις και παλλακίδες με τις οποίες συγχρωτιζέτο⁵⁶⁶, σχολιάζει ο Νικήτας Χωνιάτης, σκανδαλίζοντας τους κοινούς θνητούς.

Ο Ανδρόνικος Α, λόγω της μεταστροφής της κοινής γνώμης, έλαβε διάφορα προνοητικά μέτρα⁵⁶⁷ για την προσωπική του ασφάλεια⁵⁶⁸. Η κατακραυγή του

⁵⁶²Πως θα τους εξολοθρεύσει τελείως με τον τρόπο που οι κυνηγοί εξολοθρεύουν τους αγριόχοιρους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 606.

⁵⁶³« οὐ νῦν γὰρ πρότως ἀλλὰ καὶ πρώην πόλεως ἀλώσεις ἐπάγειν τὸν χρόνον φιλεῖν, καὶ νίκην ἐπαμβέσθαι ἀνδρας. φήμαις δὲ βαλλόμενος ἀπεκταίαις ἄλλοτε ἄλλαις, καὶ συχνάκις ἀφισταμένων τῶν ὡς νῦν μὲν οἱ ὑπεναντίοι Αμφίπολιν παρεστήσαντο, νῦν μὲν τὰ ἐφεξῆς ληισάμενοι χώρας κατὰ τὴν Μοσυνόπολιν ἐναυλίζονται, καὶ τὰς τοιαύτας ἀγγελίας ὡς οὐδέ πω δεινὰς ἀπεπέμπετο, καὶ ἔλεγεν ὡς μετελεύσεται τοὺς ἐχθρούς καὶ ἐξολοθρεύσει τέλειον ὃν τρόπον οἱ θηραταὶ τοὺς μοναδικούς τῶν συῶν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 415-416.

⁵⁶⁴Αν και ήταν ηγεμόνας πιο πολύ από κάθε άλλον και για την εξουσία χρησιμοποιώντας απάνθρωπα ήθη ξεπέρασε όλους τους τυρράνους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 606.

⁵⁶⁵«καίπερ δὲ τοιούτων καὶ τοσοῦτων ἐφεστώτων κακῶν, καὶ πάντων πείσεσθαι φαταζόμενων τὰ οἰκτρότατα καὶ ὡς ἤδη παρόντων καὶ ἀνιόντων ὄδυρομένων, ὁ δὲ ὁμαλῶς ἔφερε τὰ τὰ ἀνύποιστα καὶ οἶον ἐπ' ἄλλοτροίσις δεινοῖς τὰ φιλοσοφόν ἐπεδείκνυτο, καὶ ταῦτα, εἴ περ τις, φίλαρχος ὢν καὶ δι' ἔρωτα βασιλείας εἰς ἀπάνθρωπα ἤθη ἐκκυλισθεὶς καὶ τυράννους ὑπερλάσας τοὺς πρόποτε.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 416.

⁵⁶⁶«ἔνθεν τοι καὶ τῆς πόλεως πολλάκις ἀπανιστάμενος μετὰ χορείας ἐταιρίδον καὶ παλλακῶν ἐφιλοκρίνει τὰ τῶν τόπων ἐρημικώτερα καὶ οἷς ἢ τῶν ἀέρων ἐπλεόναζεν εὐκрасία, καὶ θηρίων δίκβν συναγκείαις ὄρων καὶ χλοεροῖς παραβυόμενος ἄλσεσιν, ὡς ὄρνιθας κατοικιδίους ἀλεκτρυνῶν ἢ αἴγας τράγους ἠγούμενος αἰπολίον, ἢ καθά περ ὁ Σεμέλης Διόνυσος τὰς Θυάδας Σοβάδας Μαινάδας Βάκχας, εἶχεν ἐπομένως ὡς ἐρωμένως, ..., αὐλιτρίσι δὲ καὶ ἐταιρίσιν ἀναπεταννὸς πᾶσαν σαν πάροδον καὶ πάντα καιρὸν εἰς ὁμίλιαν αὐταῖς χαρίζόμενος. ἔχαιρε τε κατὰ Σαρδανάπαλον ταῖς ἀνέσεσιν, ὃς τόσσ' ἔχειν ὄσσ' ἔφαγε καὶ ἐφύβρισε τῷ ἐπιταφίῳ ἐνεκόλαπτε γράμματι.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 416-417.

⁵⁶⁷Ήταν περιτριγυρισμένος από σωματοφύλακες, που οι πιο πολλοί δεν γνώριζαν τα ελληνικά κι από αμόρφωτους ευνούχους. Είχε πάντα μαζί του ένα τεράστιο σκυλί, ονόματι Κάρχαρον ή Χάρχαρον που μπορούσε να τα βάλει ακόμη και με λιοντάρια και να ρίξει κάτω ένα άλογο μαζί με τον αναβάτη του. Οι φρουροί τη νύχτα κοιμόνταν πολύ κοντά στο δωμάτιό του, αλλά αυτό το τρομερό ζώο καθόταν άγρυπνο μπροστά στην πόρτα του κοιτώνα του, έτοιμο να γαυγίση άγρια στον παραμικρό θόρυβο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 606-607.

πληθυσμού της πρωτεύουσας, υποθάλαπτο⁵⁶⁹ από την εχθρικός διακείμενη προς αυτόν άρχουσα τάξη⁵⁷⁰ και ως εκ τούτου εστόχευσε στην εξολόθρευση όλων των αντιπάλων του, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Ο Νικήτας Χωνιάτης ισχυρίζεται πως για τα ανοσιουργήματα, που διέπραξε⁵⁷¹ ο Ανδρόνικος Α δεν έφταιγε μόνο ο ίδιος αλλά κι όσοι παρανομούσαν και οι συγγενείς τους⁵⁷².

Ο Αυτοκράτωρ κατόπιν εισηγήσεως διαφόρων φίλων του, συνεκάλεσε τη Σύγκλητο⁵⁷³ και τους δικαστές⁵⁷⁴ προς τους οποίους απηύθυνε μια ομιλία⁵⁷⁵, την οποία διασώζει ο ιστορικός⁵⁷⁶, επιστρατεύοντας ως άλλοθι, μια ρήση του

⁵⁶⁸ «καὶ τοὺς προκοίτους δὲ καὶ προφύλαξας ἐσαεὶ τοιοῦτων ἀναγῶγων συνείληχεν ὀμηγύρεων. τελευτῶν δὲ καὶ κύνα κάρχαρον, ..., ὁ δὲ γε κύων πρὸς ταῖς θύραις ἐδέδετο, χαλκεόφωνος ὢν καὶ πρὸς βραχεῖαν διαταρραττόμενος ψόφῃσιν καὶ γινόμενος ὑλακόμωρος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 418.

⁵⁶⁹ Διέδιδαν πως ο θάνατός του θα ήταν η λύτρωση απ' όλα τα δεινά, γιατί ο Θεός τον άφησε μόνο του από τα εγκλημάτά του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 607.

⁵⁷⁰ «... , τοὺς δ' ἐντὸς τὸν αὐτοῦ θάνατον διψῶντας ἐπισκοπὴν τε ἡγουμένους θεοῦ καὶ λύσιν δοξάζοντας τῶν κακῶν τὴν αὐτοῦ ἀνάλυσιν ἐκ τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ δὲ ὑφορόμενος ἐγκατάλειψιν οἷς πολυτρόπως τὸ ὑπερέχον ἐδάμασε, ... » Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 440-441.

⁵⁷¹ Δεν ήταν τόσο ο Ανδρόνικος, όσο άλλοι που τον έσπρωξαν στα άτοπα · όχι μόνο αυτοί που είχε συλλάβει κι έρριξε στις φυλακές, που είχε καταδικάσει σε θάνατο κι άλλους μεν να τους σφάζει με μαχαίρια, κάποιους να τους ρίξει στο βυθό της θάλασσας και ορισμένους κατ' άλλο τρόπο να θανατώσει, αλλά και τους συγγενείς τους, γιατί τι θα οφελούσε, αν κόβοντας ένα κεφάλι φύτρωναν άλλα πολλά, όπως της Λερναίας Ύδρας του Ηρακλή. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 607.

⁵⁷² «... , ὠδίνῃσέ τε πόνον καὶ ἀνομίαν ἀπέτεκεν, οὐ τὸσον οἴκοθεν ὅσον ὑφ' ἑτέρον εἰς τὰ ἄτοπα ἐποτρυνόμενος. ὑποδικάσαι, καὶ οὖς μὲν μαχαίραις ἀνελεῖν, ..., τί γάρ'' φησὶν „ὄνειαρ, εἰ κόρησῃς ἐκτμηθεῖσῃ μᾶς πλείονα ἐκφυήσονται καρῆνα, τοῖς δὲ οὐκ ἐπάγει τις τὸν σίδηρον σίζοντα; ἐπαινετέος ἐν τούτῳ μάλιστα ὁ ἡμίθεος καὶ ἥρωσ Ἡρακλῆς, ὅτι τὸν Ἰόλεων ἐπικάοντα εἶχε καὶ τὸ τῆς ὕδρας παλιμφνὲς ἀφανίζοντα.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 435.

⁵⁷³ Οι οποίοι είχαν εξαγοραστεί από τον Ανδρόνικο και κάθονταν γύρω απ' το τραπέζι, όπως τα πεθαμένα όρνια . Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 607.

⁵⁷⁴ «ἐνθεν τοι καὶ ἐκκλησιάσας τὸ φίλιον ἐκείνῳ σύστημα, καὶ τῶν δικαστῶν ὅποσοι χρημάτων ὄνιοι καὶ τὴν βασιλικὴν περιπατταίνοντες τράπεζαν καθάπερ οἱ γύπες τὰ θνησιμαῖα, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 435.

⁵⁷⁵ Ο Ανδρόνικος αστειεύθηκε με τα όσα έκαναν οι Νορμανδοί, είπε πως για τις λεηλασίες των επαρχιών και των πόλεων αιτία ήταν οι αντίπαλοί του, οι οποίοι στοχεύουν στην εξαφάνισή του και στην ανατροπή του από την εξουσία. Επειδή οι ντόπιοι δεν τους βοηθούν στο έργο τους επιστράτευσαν τους ξένους. Και συνέχισε, ότι τα άσπρα μαλλιά του δεν θα τα χαρούν οι εχθροί του. Αν η μοίρα είναι να πεθάνει αυτοί θα προηγηθούν και θα δείξουν το δρόμο, ενώ αυτός θα τους ακολουθήσει. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 607-608.

⁵⁷⁶ «... , ἐκτραγωδεῖ ὅποσα ἐπονηρέσαντο Ἴταλοι, καὶ οἷοις κακοῖς περιβάλλουσιν ἐπαρχίας τὰς ἐσπερίας, καὶ ὅσας παρεστήσαντο πόλεις νόμῳ πολέμου• καὶ ἦν οὐκ ἄλλοις τὴν αἰτίαν τούτων ἀνατιθεὶς ἄλλ' οἷπερ ἐκείνῳ ἀντίφρονες, ὅποσοι τε τούτοις καθ' αἷμα καὶ εὔνοιαν προσφικεῖοντο. τούτους γὰρ τὴν Ἀνδρονίκου διψᾶν ἀπώλειαν, καὶ πάντα κακᾶλων κινεῖν, εἴπως τῆς ἀρχῆς ἐκσφαιρισθεῖ Ἀνδρόνικος καὶ πεσεῖται πτώμα παγχάλεπον.εἰ δὲ τὸ μόνισμον εἰς ἄδου δώματα ἐφελκεται καὶ Ἀνδρόνικο, αὐτοὶ καθήγησονται

Αποστόλου Παύλου –έτσι δεν θα κάνω το αγαθό που θέλω αλλά το κακό που δε θέλω- και απαιτώντας να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για να καταπολεμηθή το κακό⁵⁷⁷.Οι συγκλητικοί εψήφισαν να θανατωθούν, όλοι ανεξαιρέτως⁵⁷⁸οι κατηγορούμενοι αντίπαλοι του Ανδρόνικου Α⁵⁷⁹,ετυμηγορία ανάλογης μ’ αυτές της Ιεράς Εξέτασης, την οποία κατέγραψαν στα πρακτικά⁵⁸⁰.Ο Νικήτας Χωνιάτης ενοχοποιεί, ως πρωταίτιον αυτής της αποκρουστικής απόφασης, μόνον τον υπουργό Στέφανο Αγιοχριστοφορίτη⁵⁸¹και παραδίδει το επίσημο υπόμνημα⁵⁸²του δικαστικού σώματος⁵⁸³.Οι σύνεδροι, οι οποίοι έκαναν και το Θεό ακόμη συνένοχο

και ύπανοίξουσι πρότερον την όδόν• είθ’ ούτως έμπορευσεΐται Ανδρόνικος.” » Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 435-436.

⁵⁷⁷«...του Παύλου παραφάμενος „ώστε ούχ ό θέλω τουτο δράσαιμι άγαθόν, άλλ’ ό ού θέλω κακόν τουτο διαπραζαΐμην, άντιστρατευομένων μοι τών έναντίων και αίχμαλωτίζοντων είς τὰ παρὰ παροαΐρεσιν, ”» Βλέπε αυτόθι, σελ 436.

⁵⁷⁸Φώναξαν δυνατά να φύγουν απ’ τη μέση οι εχθροί του Αυτοκράτορα, να εκτελεστούν χωρίς να λυπηθούν κανέναν, κι έτσι πάρθηκε η απόφαση να ξεκάνουν όλους εκείνους στις φυλακές και στις εξορίες στις επαρχίες, καθώς και τους συγγενείς και τους λοιπούς οικιακούς και τους υπηρέτες τους. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 608.

⁵⁷⁹«άράντον δέ την φωνήν τών έκ τής εκείνου φατρίας πάντων, και μέγα κραζάντων αίρειν αυτούς έκ τής γής και φαΐσασθαι μηδενός, κηροῦται ή τών όλων άφάντωσιν, όσους τε είχε συνειληφώς έν φρουραΐς και όσοι την ύπερορίαν κατεκρίθησαν, και τὸ θεραπευτικόν τούτων και συγγενές.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 436.

⁵⁸⁰«και δὴ τόμος εύθδς έδέχετο τὰ ύποτυπούμενα, ύπαγορευόντος του πρωτοασηκρήτις, άμφιπονούμενου του έπί τώνδεήσεων, του δέ πρωτονοτάριου του δρόμου ταΐς φωναΐς άλαλάζοντως.» Βλέπε αυτόθι, σελ 436-437.

⁵⁸¹«τὰ δέ όνόματα τούτων και νῦν παρείσθω μοι και τών καθεζής όμοίως συμπραττόντων, όσοι τον περι του κενου δοζαρίου τρέχοντες ώρακίον τότε και ώρρώδουν Ανδρόνικον• ών πρωτόστάτης ήν και ταζΐαρχος ό Αγιοχριστοφορίτης Στέφανος, τῷ του φθέγματος βραντώδει καταδουπών τὰ άνάκτορα, και κάθα τι ρεῦμα ποτάμιον όξν καχλάζον και παρασύραν τὸ δοκοῦν Ανδρονίκω ύπεύθυνον.» Βλέπε αυτόθι, σελ 437.

⁵⁸²Το επίσημο υπόμνημα αναφέρει: Καθώς απ’ το Θεό κινηθήκαμε κι όχι από τον Αυτοκράτορά μας, ψηφίζουμε πως είναι καλό για το κοινό συμφέρον και πολύ ωφέλιμο για τον Ανδρόνικο, το σωτήρα των Ελλήνων, ριζικά να εξοντωθούν αυτοί που ως στασιαστές πιάστηκαν και φυλακίστηκαν ή στις επαρχίες εξορίστηκαν και συγχρόνως να συλληφθούν και οι συγγενείς τους και οι ομόφρονές τους και όλοι αυτοί να θανατωθούν, για να μπορέσει λίγο να αναπνεύσει. Ο Ανδρόνικος πρέπει να ριχτεί στις δημόσιες φροντίδες, χωρίς να χτυπιέται απ’ τις επιβουλές των εχθρών του κι’ έτσι να μπορέσει να απογυμνώσει απ’ τους ντόπιους προδότες τους αλλοεθνείς Νορμανδούς επιδρομείς. Όλοι αυτοί, αν και πιάστηκαν και τυφλώθηκαν και ρίχτηκαν στις φυλακές, τα ίδια μυαλά διατηρούν και κανείς τρόπος δεν υπάρχει που να τους κάμνει να σωφρονιστούν κι έχει απομείνει μόνο η στέρηση της ζωής τους, την οποία ως τελευταία και σωτήρια άγκυρα πρέπει εμείς να επιβάλλουμε σ’ αυτούς τους ελαφρόμυαλους που μάταια αγωνίζονται και πως εναντίον τους στρέφουν την λεπίδα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 609-610.

⁵⁸³«είχε δέ τὰ ύπομνηματιζόμενα ούτωσι πως τής φροΐμάσεως... θεόθεν κινηθέντες, και ούκ έξ όρισμοῦ του κραταιου και άγίου ήμων αύθέντου και βασιλέως ψηφηφοροῦμέν τε και άποφαινόμενα συνοΐσον είναι κοινή, και ίδία λυσιτελές Ανδρονίκω τῷ σωτήρι Ρωμαΐον,...μόνη δέ ή του ζην ύπολειπεταιί στέρησις, ήν ως τελευταίαν και σώτειραν άγκυραν δεΐ ήμῶς έπιχαλῶν τοΐ κακοφρόσι, οΐ τοσοῦτόν είσι

στην ευτέλειά τους, συνέταξαν τον κατάλογο με τα ονόματα και τους τρόπους των επιβαλλομένων ποινών⁵⁸⁴, τον οποίον ο Κομνηνός αυτοκράτωρ διεφύλαξε σε ασφαλές μέρος, για διαφόρους λόγους⁵⁸⁵ προς μελλοντική χρήση⁵⁸⁶ και η συνέλευση διελύθη. Ο γιός του⁵⁸⁷, Μανουήλ⁵⁸⁸ αντιτέθηκε στην ετυμηγορία · θα ήταν δυνατόν να επιτύχη μόνο μία βραχυπρόθεσμη αναβολή της καταδικαστικής απόφασης, η οποία δεν υλοποιήθη ποτέ⁵⁸⁹, λόγω των πολύ δυσμενών επιπτώσεών⁵⁹⁰ της και της καθαίρεσης του Ανδρόνικου Α από τον Οίκο των Αγγέλων.

Όλα αυτά, αποδείχθηκαν άνευ αντικρίσματος, διότι πλέον δεν είχε την ευχέρεια να αλλάξει τον ρουν της ιστορίας ούτε το υπάρχον καθεστώς της εξουσίας που

φρενοβλαβεῖς τε καὶ ἀποτρόπαιοι ὡς πρὸς κέντρα λακτίζειν καὶ μὴ συνιέναι ὄλως ὡς καθ' ἑαυτῶν οἱ λασιόκοφοι τὴν μάχαιραν θήγουσιν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 437-438.

⁵⁸⁴«οὕτω μὲν οὖν καὶ τοιαῦτα, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα εἰπεῖν, διεξήει τὸ ἄθεσμον ἐκεῖνο θέσπισμα, ἐφεξῆς δ' ὁ τῶν συλληφθησομένων καὶ τεθνηξομένων ἦν κατάλογος. ὑπεδηλοῦτο δὲ καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἀποθνήσκουν ἕκαστοι ἡμελλον.» Βλέπε αυτόθι, σελ 438.

⁵⁸⁵Για να τα χρησιμοποιήσει στην απολογία του, αν κάποτε θα λογοδοτούσε. Και πραγματικά, αυτό συνέβη όταν τον έπιασαν μετά την ανατροπή του από το θρόνο και τον έβαλαν να λογοδοτήσει για ό,τι διέπραξε, αποστασιοποιήθηκε από τις σκληρές και απάνθρωπες τιμωρίες που είχε επιβάλει. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 610.

⁵⁸⁶«...οὐκ οἶδ' ὅ τι διανοούμενος, οἶμαι δὲ τὸ ἐσόμενον προσκοπούμενος καὶ δεδιὼς φόβον ὃν ἐπῆλθεν αὐτῷ μετέπειτα. συνεχθεὶς γάρ, καὶ λόγους ὧν διεπράξατο παρὰ τῶν συνεληλυθότων εἰσπραττόμενος, ..., αὐτὸν δὲ ταῖς ἐκείνων γνώμαις ὑπηρετεῖν (μηδὲ γὰρ εἰκῆ φορεῖν τὴν μάχαιραν) καὶ χρᾶν τὴν χεῖρα εἰς πέρας ὧν ἀπεφαίνοντο.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 439.

⁵⁸⁷Ο γιός του, είδε με αποτροπιασμό την απόφαση και δήλωσε πως είναι αντίθετος με μια πράξη που δεν είναι αυτοκρατορική εντολή, αλλά άποψη αυτών που την ψήφισαν και πως δεν αποδέχεται μια απόφαση που φορτώνει με θανατική ποινή όλο σχεδόν τον κόσμο και αφορά όχι μόνο τους ντόπιους, αλλά και τους ξένους οι οποίοι βρίσκονταν στην υπηρεσία της Αυτοκρατορίας. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 611.

⁵⁸⁸«τότε δ' οὖν τὴν ἐξενεχθεῖσαν ψῆφον πληροῦν ἐπεβαλέτο, πρὸς ἣν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ σεβαστοκράτωρ ἀπεπήδησε Μανουήλ, εἰπὼν μηδαμῶς συντίθεσθαι πράξει ἣτις μὴ καθ' ὄρισμὸν τελεῖται βασιλικόν, ὡς οἱ θεσπίζοντες προαναβάλλονται, καὶ ἄλλως δὲ μὴ ἀνασχέσθαι ὅπως οὐδὲν ποτὲ ἀπόφασιν οἰκειωσασθαι ὑπὸ κρίμα θανάτου τιθεῖσαν σχεδὸν τὸ Πανρώμαιον, καὶ μὴ μόνον ἀφανίζουσαν ὅποσοι Ῥωμαίων προήλθοσαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἔθνῶν οὐχὶ βραχεῖς διαφθείρουσαν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 439 - 440.

⁵⁸⁹Θα ήταν μυριάδες εκείνοι που επρόκειτο να σφαγούν σαν αρνιά · όλοι οι εξόριστοι από τις επαρχίες και οι φυλακισμένοι από διάφορα καταγώγια, για να τους επιβληθή το τέλος που είχαν αποφασίσει οι δικαστές, αν το χέρι του Θεού κατά την προφητεία δεν σταματούσε τον αιμοδιψή Αυτοκράτορα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 611.

⁵⁹⁰«καὶ δὴ ἀπὸ διαταγμάτων βασιλικῶν ἀρχὴν δεξάμενον τὸ δικαστικὸν τοῦτο γνωμάτευμα, ἡμελλον ὡς πρόβατα σφαγῆς εἰς ἓν συναγέσθαι ἄθροισμα οἱ ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις ἐκτοπισθέντες καὶ οἱ ταῖς ὁποῦδήποτε καθειργνόμενοι φυλακαῖς, ..., ὡς ἔδειξε, βιοτῆ, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὰ ὀρώμενα καὶ βίον τὸν ἡδινικὸν φανταζόμενον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 440.

είχε ριζώσει στο Βυζάντιο⁵⁹¹, διότι η συνεισφορά του στην καταπολέμηση της διαφθοράς ήταν μεν καίριας σημασίας, ωστόσο δεν έγινε ο ανανεωτής της αυτοκρατορίας, όπως διακήρυττε. Τα περιθώρια δραστηριοποίησης του Ανδρόνικου Α Κομνηνού, για να περισώσει και να διορθώσει ό,τι ήταν δυνατόν στενεύουν περαιτέρω. Αντιλαμβανόμενος, ως οξυδερκής πολιτικός, ότι η θέση του ήταν πιο επισφαλής, από ποτέ⁵⁹², έστρεψε το ενδιαφέρον του προς τη μελλοντολογία⁵⁹³, αν και προηγουμένως δεν έδινε καμία σημασία και τη θεωρούσε ανεπίτρεπτη πράξη. Οι διάφοροι τύποι μαντείας μέσω των θυσιών δεν ήταν καθιερωμένοι στην παράδοση της Ελληνικής Αυτοκρατορίας⁵⁹⁴, οπότε απεφάσισε να ασχοληθεί με τη λεκανομαντεία⁵⁹⁵, είδος πρόβλεψης με βάση το νερό⁵⁹⁶. Ο Ανδρόνικος Α δεν παρευρίσκετο στη συνάθροιση για την προφητεία: τον εκπροσώπησε ο Στέφανος Αγιοχριστοφορίτης. Ο υπουργός προσέγγισε, το Σήθ⁵⁹⁷ το Νεότερο, ο οποίος είχε εντυφλήσει στη μαγεία στο παρελθόν, και του

⁵⁹¹Ο Ανδρόνικος έκανε ό,τι ήταν δυνατόν για να γυρίσει την ιστορία πίσω αλλά δεν τα κατάφερε. Το Βυζάντιο αντλούσε από καιρό τη στρατιωτική του δύναμη από τους μεγαλογαιοκτήμονες και οι εξοντώσεις τους αποσταθεροποίησαν τη δύναμη αυτή. Η προσφορά του στην εξάλειψη της διαφθοράς είχε καταλυτικό αποτέλεσμα, όπως ομολογούν και οι αντίπαλοί του, όπως ο Νικήτας Χωνιάτης και ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης. Ωστόσο δεν επέφερε ποτέ τη ριζική αλλαγή που είχε υποσχεθεί. Η πολιτική του εναντίον των Λατίνων αύξησε το μίσος της Δύσης κατά του Βυζαντίου και ο πόλεμος κατά των ευγενών μείωσε περαιτέρω το εσωτερικό μέτωπο. Κατά τον απολογισμό, η Αυτοκρατορία κατέρρεε στρατιωτικά, ως απόδειξη της αποτυχίας του Ανδρόνικου να γίνει ο εκσυγχρονιστής της. Βλέπε G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, σελ 67 - 68.

⁵⁹²« Συνέβη δε τι και ἕτερον εἰς τὴν τοιαύτην αὐτὸν ἐκτραχηλίσαν ἐνθύμισιν. ὁρῶν γὰρ ἀπανταχόθεν στενά οἱ τὰ πράγματα, ...,καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ δὲ ὑφορώμενος ἐγκατάλειψεν οἷς πολυτρόπως τὸ ὑπερέχον ἐδόμασε, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 440-441.

⁵⁹³«...ταῦτα διατεινόμενος ἐκ τῆς αὐλῆς εἶναι Χριστοῦ καὶ τὸ αὐτὸ γένος τοῖς ἐκθλιβομένοις λαχῶν, πρὸς τὴν διὰ θωπείας εἶτε καὶ θεραπείας τῶν ἐναγῶν δαιμόνων πρόγνωσιν τῶν μελλόντων ὀρμᾶ, ...» Βλέπε αυτόθι, σελ 441.

⁵⁹⁴Όλες οι παλαιοί τύποι μαντείες όπως οι υπατοσκοπίες, οι σπαγγοσκοπίες, η ορνιθομαντεία, η ονειρομαντεία και η νεκρομαντεία δεν συνηθίζονταν πια στο Βυζάντιο αλλά για την αστρολογία της οποίας ήταν οπαδός ο Μανουήλ, ο Ανδρόνικος αδιαφόρησε, γιατί δύσκολα προέβλεπε σωστά το μέλλον. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 612.

⁵⁹⁵Γινόταν με τις ακτίνες του ήλιου που αντανακλούσαν στην επιφάνεια του νερού και εμφανίζονταν είδωλα ή καθώς λέει ο ίδιος ο Ν. Χωνιάτης αλλού το πνεύμα σε απάντηση μιάς ερώτησης χάραζε στην επιφάνεια του νερού γράμματα ή και το ίδιο έπεφτε στο νερό και έλεγε τα μελλούμενα. Βλέπε αυτόθι, σελ 612.

⁵⁹⁶«καὶ δὴ τὴν θυτικὴν καταργηθεῖσαν πάλαι ὁρῶν καὶ τὴν διὰ ταύτης δῆλωσιν τῶν ἐσομένων τεθηγκῶν καὶ ἄφαντον ἤδη παντάπασιν, ...,εἰς τὸ ἀζυφανὲς ἄγον ἐντεῦθεν τὸ μάντευμακαὶ οἷον τοῦ ἐσομένου προκέντημα, ἢ ἀληθεστερος εἰπεῖν, ὃ μὴ ἀκριβῶς ἠπίστατο, τοῦτο τῇ ἀσαφείᾳ ὑπομελαῖνον τὸ πολυμερὲς τὴν κακίαν νυκτινόμον δαιμόνιον, τὸν τοῦ ψεύδους ἐκτρέπόμενον ἔλεγχον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 441-442.

υπέβαλε την ερώτηση, ποιος θα ήταν ο διάδοχος του θρόνου. Ο απεσταλμένος του, του μετέφερε πως το πνεύμα χάραξε το σημάδι CI στο νερό και ο Αυτοκράτωρ, εκτιμώντας πως επρόκειτο για το όνομα Ίσαυρος, υποψιάστηκε⁵⁹⁸ αμέσως τον Ισαάκιο Δούκα Κομνηνό της Κύπρου⁵⁹⁹. Ο Ανδρόνικος Α εντυπωσιασμένος από το χρησμό⁶⁰⁰, του ανέθεσε να απευθύνει προς το Σηθ, ένα δεύτερο ερώτημα σχετικό με την ημερομηνία της εκθρόνισής του και η απάντηση ήταν πιο καθαρά διατυπωμένη αυτή τη φορά⁶⁰¹. Η απόκριση ότι η έκπτωση από το αξίωμα θα ελάμβανε χώρα κατά την περίοδο του εορτασμού της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού⁶⁰², δεν εθεωρήθη άξια προσοχής από τον Ανδρόνικο Α, ο οποίος υπεβάθμισε τη σημασία της μ' ένα μείγμα κακίας⁶⁰³ και σαρκασμού⁶⁰⁴. Ο Ιωάννης

⁵⁹⁷Ο Σηθ, ο επονομαζόμενος και Σκληρός που ασχολιόταν από νεαρός με τη μαγεία και γι' αυτό τυφλώθηκε από το Μανουήλ, είναι διαφορετικός απ' τον επί Αλεξίου Σηθ, ο οποίος είχε προβλέψει το θάνατο του Ροβέρτου Γυσκάργου. Ο δεύτερος μπορεί να ήταν συγγενής του πρώτου ή μαθητής του που πήρε το όνομά του. Κατά τον W. Seibt, ο δεύτερος πιθανόν να ήταν εγγονός του πρώτου από τη μητέρα του. Ο Σήθ ο Πρεσβύτερος λεγόταν και Συμεών και ήταν Πρωτοβεστάρχης και Μάγιστρος. Φαίνεται πως είχε εκτοπισθεί στη Ραιδεστό, αν και ως εκτοπισμένος αναφέρεται μόνο ο περίφημος Αιγύπτιος της Αλεξάνδρειας. Ο Σήθ ο Πρεσβύτερος είχε σπίτι, που μαζί με τα ζώα του ο Ιωάννης Β' Κομνηνός παραχώρησε στη μονή του Παντοκράτορα. Κακώς ο Φ. Κουκουλές δηλώνει το Σήθ τον Πρεσβύτερο ως Αιγύπτιο ο οποίος δεν αναφέρεται ως μεταφραστής αραβικών αστρολογικών ή αστρονομικών γραπτών. Ο Σήθ ο Νεότερος ο Σκληρός μνημονεύεται σε λόγο του Μ. Χωνιάτη, που έγραψε για κάποιον ρήτορα της Πόλης και απευθυνόταν στον πατριάρχη Μιχαήλ Γ' της Αγγιάλου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 612-614.

⁵⁹⁸Υποπτευόταν πάντα τον Ισαάκιο, γιατί ξεκίνησε από την Ισαυρία για να κάνει πράξη τα σχέδιά του στην Κύπρο, ένας κακούργος άνθρωπος περισσότερο απ' όλους τους άλλους που έφερνε συμφορές κι επέπεσε επί των χαρούμενων ανθρώπων του νησιού. Βλέπε αυτόθι, σελ 613.

⁵⁹⁹«...τοῦτο τῆ ἀσαφείᾳ ὑπομελαῖνον τὸ πολυμερὲς τὴν κακίαν νυκτινόμον δαιμόνιον, τὸν τοῦ ψεύδους ἐκτρεπόμενον ἔλεγχον. ὥστε καὶ Ἀνδρόνικος Ἰσαυρον ὑπετόπασεν, ἐξ ὧν ἤκουσε, τὰ ὀφθεντα διασημαίνειν, καὶ τοῦτον εἶναι ἰσχυρίζετο τὸν Κομνηνὸν Ἰσαάκιον, ...πελαγίζουσα συμφορὰς ἢ γούν Ἐριννὸς ἐπιμανεῖσα τοῖς πρώην εὐδαίμοσι τῆς νήσου ταύτης οἰκητορσι· συμπαθητιῶ γὰρ ἐν ῥήμασι τοῖς ἐν πράγμασι πεπειραμένοις τοῦ κοινῆ συμπεσόντος ἐκείνοις κακοῦ.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 442-443.

⁶⁰⁰«ἀγασάμενος δ' Ἀνδρόνικος τὸν χρησμόν, „μὴ ἐρώτα” εἶπε „μόνον τὸν διαδεζόμενο, ἀλλὰ πρόσθετε καὶ τὸν καιρόν” » Βλέπε αυτόθι, σελ 443.

⁶⁰¹«γενεομένης οὖν καὶ περὶ τοῦ καιροῦ ἐρωτήσεως, ἐμπέσον καὶ ψοφήσαν τῷ ὕδατι τὸ ἀερικὸν καὶ γεωχαρὲς πνεῦμα πεφοίβασται δι' ἐπασμάτων, ὅποια μὴ ἐκφαίνειν χρεῶν, ὡς ἐντὸς τῶν ἡμερῶν τῆς ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ· ἦν δὲ ἀρχόμενος ὁ Σεπτέμβριος μην, ὅτε ταῦτα ἐγίνετο. » Βλέπε αυτόθι, σελ 443.

⁶⁰²Αυτά τα γεγονότα συνέβαιναν ακριβώς όταν άρχιζε ο Σεπτέμβριος. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 613.

⁶⁰³Εἶπε πως αυτός ο χρησμός ακούγεται εξωπραγματικός, επειδή δεν θα μπορέσει ο Ισαάκιος να φτάσει σε τόσες λίγες μέρες από την Κύπρο για να τον ρίξει από το θρόνο και δεν έδωσε καμία σημασία στην πρόβλεψη. Βλέπε αυτόθι, σελ 613-614.

⁶⁰⁴«ὡς δὲ ἠκηκόει καὶ τὰ περὶ τῆς δευτέρας Ἀνδρόνικος πύσεως, ἀηδες τι καὶ διεψευσμένον μειδάσας καὶ ἀτεχνῶς Σαρδόνιον, καὶ εἰπὼν ὡς λῆρος ὁ χρησμός οὗτος (ποῦ γὰρ δυνήσεται Ἰσαάκιος Κυπρόθεν

Αποτυράς⁶⁰⁵, του επιτελείου του Κομνηνού αυτοκράτορος, ωςάν προφήτης, προέτεινε να συλληφθή και να εκτελεσθή ο Ισαάκιος Άγγελος, ο υπερασπιστής της Προύσας⁶⁰⁶, με τη δικαιολογία, πως ο χρησμός ίσως να αφορούσε αυτόν. Ο Ανδρόνικος Α διεφώνησε με την ιδέα⁶⁰⁷, ως να ήταν ανάξιο λόγου το γεγονός να ασχοληθή με τον Ισαάκιο Άγγελο⁶⁰⁸. Δεν διέκρινε τον κίνδυνο κατά της ζωής του, πίσω απ' αυτό το επουσιώδες κατά την άποψη του στοιχείο, ένεκα του ότι επρόκειτο να συμβεί το αναπόφευκτο που του επροξένησε σύγχυση, επειδή μωραίνει Κύριος ών βούλεται απωλέσαι.

Εκτός των προφητειών υπήρχε κι άλλο κακό προμήνυμα. Ο Κομνηνός αυτοκράτωρ, αν και αδιάφορος σε ζητήματα θρησκείας, μεταχειρίζετο, διαρκώς ρήσεις από τις επιστολές του αποστόλου Παύλου και τις έβαζε ως προμετωπίδα στα διατάγματά του, ενώ ετοποθέτησε μια εικόνα του, στολισμένη με χρυσάφι στο ναό των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων η οποία τις ημέρες κατά τις οποίες επρολόγιζον ότι θα ανατραπή από την εξουσία, δάκρυζε. Ο Ανδρόνικος Α απέστειλε τον υπουργό του, Στέφανο Αγιοχριστοφορίτη, προς εξακρίβωση του γεγονότος ο οποίος το επεκύρωσε⁶⁰⁹. έκκληκτος δε εκ του αποτελέσματος, ενημέρωσε το Βασιλέα ο οποίος κούνησε το κεφάλι του δεξιά και αριστερά και γόγγυξε⁶¹⁰, σημειώνει ο Νικήτας Χωνιάτης⁶¹¹. Ο Ανδρόνικος Α, παρά το

κατάπλεῦσαι διὰ μετρίων πάνυ τι τουτωνι̅ ἡμερῶν καὶ καθελεῖν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς;) οὐδ' ὄλως προσέσχε τοῖς εἰρημένοις.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 443.

⁶⁰⁵Του είχε δώσει ο Ανδρόνικος το αξίωμα του κριτή του βήλου και γι' αυτό ήταν από τους πιο αφοσιωμένους και πρόθυμους υπηρέτες των αξιώσεών του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 614.

⁶⁰⁶Με τη σκέψη, μήπως έδειχνε αυτόν η πρόβλεψη κι ενώ αυτοί φαντάζονται τα μακρινά, παραβλέπουν αυτά που είναι μπροστά στα μάτια τους. Βλέπε αυτόθι, σελ 614.

⁶⁰⁷Ηρθε σε αντίθεση με το φίλο του που υποπεύθηκε τον Ισαάκιο Άγγελο, αυτόν το μειλίχιο άνθρωπο που δεν ήταν άξιος για κανένα σπουδαίο κατόρθωμα. Βλέπε αυτόθι, σελ 614.

⁶⁰⁸«φήσαντος δὲ τοῦ ἀπὸ Τυρᾶ Ἰωάννου (ἦν δ' οὗτος κριτῆς τῷ Βήλου παρ' Ἀνδρονίκου προβεβλημένος, καὶ θερμὸς διὰ τοῦτο τῶν αὐτοῦ θελημάτων ὑπηρέτης) ὡς δεῖ συλληφθέντα ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγελόν, μήπως εἰς τοῦτον ἀφορᾶσι τὰ τοῦ μαντεύματος, αὐτοὶ δὲ τὰ πόρρωθεν φαντάζονται τὰ ἐν ποσὶν ὑπερβαίνοντες, οὐδ' οὕτω τῷ χρησμοδῆματι ἔθετο... ἤγγιξε γὰρ τὸ μόρσιμον, καὶ ἦν τὸ θεῖον αὐτοῦ συνετώτερον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 444.

⁶⁰⁹Χρησιμοποιώντας μία σκάλα ανέβηκε εκεί που ήταν τοποθετημένη η εικόνα, και μ' ένα πανί άγγιξε με τα δακτυλά του τα μάτια του Αποστόλου, από τα οποία έτρεχαν δάκρυα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 614.

⁶¹⁰Αναφώνησε ότι γι' αυτόν, μάλλον δακρύζει ο Παύλος και ήταν ένα πολύ κακό σημάδι. Βλέπε αυτόθι, σελ 614-615.

καταθλιπτικό κλίμα, δεν έχανε τα συνήθη γνωρίσματά του, το φλεγματικό ύφος και την αυτοπεποίθησή του, ενώ μία μέρα εξέδραμε με την αυτοκρατορική θαλαμηγό και τη συντροφιά της Μαραπτικής και της Αυγούστας Αγνής –Άννας, στην έπαυλη του Μηλουδίου, στην ανατολική πλευρά του Βοσπόρου.

Παρ'ότι ο Ανδρόνικος Α είχε επαναπαυθή, από το φιλήσυχο χαρακτήρα του Ισαακίου Αγγέλου, ο Στέφανος Αγιοχριστοφορίτης, εν'όσω εκείνος απουσίαζε στο Μηλούδιο, απεφάσισε να τον συλλάβη και να τον εξοντώσει στο μέλλον, κατόπιν της εγκρίσεως του Αυτοκράτορος. Προς τούτω, τη νύκτα της 11ης Σεπτεμβρίου 1185,αφίχθη στην οικία του⁶¹²και τον διέταξε, να τον ακολουθήσει. Ο Ισαάκιος, edίστασε και ο υπουργός διέταξε να τον μεταφέρουν δια της βίας. Αν και η συνοδεία του ήταν έτοιμη να συμμορφωθεί προς τις διαταγές του Υπουργού, ο ίδιος,αντιλαμβανόμενος ότι ήταν παγιδευμένος, ούτε λεπτό δεν δείλιασε⁶¹³.όπως ήταν πρόχειρα ντυμένος, ως υπερήφανος πολεμιστής, ώρμησε με το άλογό του εναντίον των αξιωματούχων, σημαδεύοντας με το ξίφος του το κεφάλι του Αγιοχριστοφορίτη, ο οποίος προσπαθώντας να αποφύγει το κτύπημα, έτρεξε να σωθή. Ο Ισαάκιος Άγγελος του επέφερε ένα καίριο τραύμα, τον άφησε τροφή των σκυλιών, ενώ επλήγωσε και τους ακολούθους του⁶¹⁴και απομακρύνθη καλπάζοντας προς το ναό της Αγίας Σοφίας, διαλαλώντας το κατόρθωμά του⁶¹⁵.Προσερχόμενος στο ναό, ανέβηκε στον ανάσταθμο⁶¹⁶,όπου πήγαν όλοι να τον ιδούν, διότι επίστευον πως θα τον θανάτωναν πριν τη δύση του ηλίου, με έναν

⁶¹¹«ἦν δὲ μεθ' ἐτέρων εἰς τοῦτο ἐπιλεγείς καὶ ὁ Αἰγιοχριστοφορίτης Στέφανος, ὃς καὶ διὰ βαθμίδος ἀνελθὼν (ἦν γὰρ ἡ εἰκὼν μετέωρος) ἀπέψησεν ὑφάσματι ἀκηράτῳ τὰς τοῦ Παύλου κόρας. αἱ δὲ κατὰ τὰς διασσωμένους κρήνας ἔτι πλείον τὸ δάκρυον ἐξέκένουν. ...,καὶ εἶρηκεν ἐπ' αὐτῷ ἄρα δακρύνειν εἰσκένοι τὸν Παῦλον, καὶ κακὸν αὐτῷ χεῖριστον προσημαίνειν τὸ ἀγγελλόμενον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 461.

⁶¹²Πλησίον της μονής Περιβλέπτου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία* αὐτόθι, σελ 615.

⁶¹³Γιατί δίνοντας μάχη προς το θάνατο, μπορεί να γλύτωνε από τον ίδιο το θάνατο. Βλέπε αὐτόθι, σελ 616.

⁶¹⁴Άλλος φοβήθηκε μόνο που είδε το ματωμένο του ξίφος, άλλου του έκοψε το αυτί και άλλοι παραμέρισαν για να σωθούν. Βλέπε, αὐτόθι,σελ 616.

⁶¹⁵«Πλὴν θερμουργὸς ὢν ὁ Αἰγιοχριστοφορίτης Στέφανος, καὶ τοῦ κυρίου βασιλέως παντοίως κηδόμενος, τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγελον προσέθετο συλλαβεῖν καὶ πρῶτα μὲν ἐνεῖρξαι φυλακῇ, εἶτα καὶ θανάτῳ ᾧ ἂν Ἀνδρόνικος δοκιμάσειεν. οὐκοῦν εἰς τὴν οἰκίαν Ἰσαακίου παραγενόμενος, ἐγγὺς οὖσαν τῆς μονῆς τῆς Περιβλέπτου, ...,ὄλω ῥυτῆρι πρὸς τὸν μέγαν ἴεται νεῶν, διὰ τῆς λεωφόρου μέσης καὶ τῆς ἀγορᾶς διῶν καὶ πᾶσι διαπρυσίως φθηγγόμενος ὡς διεχρήσατο τῇ σπάθῃ ταύτῃ (ἔτι γὰρ γυμνὴν ἔφερε τῇ χειρὶ) τὸν Αἰγιοχριστοφορίτη Στέφανο.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 444-446.

⁶¹⁶Πήγαιναν οι δολοφόνοι κι εκλιπαρούσαν συγχώρηση. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 617.

τρόπο, που θα επινοούσε ο Ανδρόνικος Α ή άλλως ο μαγγανευτής, όπως τον αποκαλούσαν⁶¹⁷. Μεταξύ των παρευρισκομένων ήσαν και συγγενείς του⁶¹⁸ ήρωα, των οποίων έτρεμε το φυλλοκάρδι, πως η σύλληψή τους, ήταν θέμα χρόνου και εκλιπαρούσαν το πλήθος να τους συμπαρασταθεί⁶¹⁹ και να τους βοηθήσει⁶²⁰. Τοιουτοτρόπως ο Ισαάκιος κατώρθωσε να επιζήσει τη νύκτα της 11^{ης} προς 12^{ης} Σεπτεμβρίου του 1185, ικετεύοντας⁶²¹, να σωθή από τον Κομνηνό αυτοκράτορα⁶²².

Την επόμενη ημέρα, ο λαός της Κωνσταντινούπολης σε μία έκρηξη αποδοκιμασίας από αναβρασμό για την πολιτική του Ανδρόνικου Α, υποκινούμενος, όμως και απ'τους ισχυρούς και ευγενείς που είχαν πληγεί από τις ενέργειές του, συναθροίστηκε με απειλητικές διαθέσεις έξω απ' το ανάκτορο των Βλαχερνών και απαιτούσε τη σύλληψή του, για να πάθει ό,τι του πρέπει καθώς προσπαθούσε να εύρη ευκαιρία ή δικαιολογία για να τους βλάψει. Ο Ανδρόνικος

⁶¹⁷ «τὸ δὲ πλῆθος τῆς πόλεως ὁ μὲν αὐτοῦσι τὸν Ἰσαάκιον ἐνωπρικοῦς ἐς τὸν μέγαν νεῶν ἐπελαύνοντα, ὁ δὲ εἰς ἀκοίην ὀπίου δεζόμενον τὸ πραχθεέν, συρρέει κατὰ χιλιοστῦας αὐτίκα, αὐτὸν τε ὀψόμενον Ἰσαάκιον καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ γενησόμενον ὀφθαλμοῖς ἐθέλον παραλαβεῖν· πάντες γὰρ ὄντο μὴ ἂν ἐπιδεδυκένοι τὸν ἥλιον, καὶ Ἰσαάκιον συλληφθέντα παρ' Ἀνδρονίκου τίσειν δίκας τὰς ἀνήμεστους, καὶ τιμωρίας καινὰς εἰς αὐτοῦ κάκωσιν ἐπινοηθῆναι παρὰ τοῦ κομμοῦ τὰ τοιαῦρα μαγγανευτοῦ.» Βλέπε Nic Choniatae, *Historia*, σελ 446-447.

⁶¹⁸ Ο θείος του Ισαακίου, Ιωάννης Δούκας και ο γιος του Ιωάννη, Ισαάκιος Ἄγγελος όχι γιατί ήταν συναυτουργοί, αλλά γιατί φοβόνταν την εκδίκηση του Ανδρόνικου, καθώς και οι τρεις είχαν υποσχεθεί, πως θα ήταν όλοι συνυπεύθυνοι για ό,τι θα έκανε κάποιος απ' αυτούς. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 617.

⁶¹⁹ Αρκετοί συμερίζονταν την παράκλησή τους κι έπαιρναν μέρος στη λύπη τους και καθώς περνούσε η ώρα και δεν παρουσιάστηκε κανείς εκ μέρους του Αυτοκράτορα για να ρωτήση για ό,τι έγινε, ούτε από τους ευγενείς που ήσαν με το μέρος του, ούτε από τους παλιούς οπαδούς του Ανδρόνικου, ούτε από τη φρουρά του, ούτε κι απ'τους Ραβδούχους με τα φοβερά μαστίγια το πλήθος αύξανε κι έλεγαν πως θα τους δώσουν οποιαδήποτε βοήθεια χρειάζονταν. Βλέπε αυτόθι, σελ 617.

⁶²⁰ «συμπαράγινεται δὲ οἱ καὶ τὴν αὐτὴν στάσιν ἀσπάξεται ὁ πρὸς πατρὸς Ἰσαακίῳ θεῖος, Ἰωάννης ὁ Δούκας, καὶ ὁ τοῦτου υἱὸς Ἰσαάκιος, οὐχ ὅτιπερ Ἰσαακίῳ ἦσαν συμμέτοχοι τῆς τοῦ Ἀγιοχριστοφορίτου σφαγῆς καὶ κοινωνοὶ τοῦ αἵματος τοῦτου, ἀλλ' ὅτι παρεπομένην ἤδεσαν ἐγγύη τὴν αὐτὴν, ἣν ὑπὲρ ἀλλήλων ἔδοσαν Ἀνδρονίκῳ, τὴν ἐς αὐτὸν κρατυνάμενοι πίστιν ἀναγκαστῶς...., οὐχ οἱ τὰ ὑσγινωβαφῆ φοροῦντες ῥαβδοῦχοι, οὐ τῶν ἀπάντων τις ἕτερος, ἔτι μᾶλλον οἱ συλλεγέντες ἦσαν θρασεῖς, καὶ λελυμένη καὶ ἀχαλίνῳ γλώττῃ ἐχρῶντο, τῇ τῶν κωλυσόντων ἐρημίᾳ πετρούμενοι, καὶ πᾶσαν βοήθειαν συνεισενεργεῖν ἐπαγγέλοντο.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 447.

⁶²¹ Γιατί γνώριζε πως θα τον σκοτώσουν ή θα θυσιαστή σαν ζώο. Απ' τα παρακάλια του συγκινήθηκαν ορισμένοι που πείστηκαν να κλείσουν τις πύλες της Αγίας Σοφίας και ν' ανάψουν μερικά φώτα καθώς επηρεάστηκαν πολλοί που πέρασαν μαζί του τη νύχτα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 617.

⁶²² «ὄλην μὲν οὖν τὴν τότε νύκτα οὕτω παρίπτευσεν Ἰσαάκιος, οὐ λόγον βασιλείας τιθέμενος ἀλλὰ περὶ μὴ καταθῆναι.... ἐκ δὲ τῆς ἐπιμελοῦς ἰκετείας ἔσχε τινὰς τῶν συνειλεγμένων τὰς πύλας ἐπικλίναντας τοῦ νεῶ καὶ φῶτα εἰσενέγκαντας καὶ τῷ καθ' ἑαυτοῦς ὑποδείματι τούτῳ πολλοὺς συμπεῖθοντας μὴ μεθίστασθαι οἴκαδε.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 447-448.

Α, πληροφορηθείς τη δολοφονία του υπουργού του, δεν ανησύχησε και παρέμεινε στο Μηλούδιο, ενώ από κει κατά την προσφιλή του συνήθεια, έστειλε μία συναινετική, βραχύλογη επιστολή, η οποία είχε ως σκοπό τον κατευνασμό του πλήθους⁶²³. Το πρωί της 12^{ης} Σεπτεμβρίου κατέφθασε ο Ανδρόνικος Α, ενώ οι άνθρωποι του προσπαθούσαν, ασκόπως, προς καταστολή της εξέγερσης, που ούτε ο ίδιος δεν κατώρθωσε παρά την εκφώνηση ενός αυστηρού μηνύματος από τα ανάκτορα⁶²⁴. Οι κάτοικοι της πρωτεύουσας, έτρεχαν στους δρόμους ενθουσιασμένοι⁶²⁵ και οικογενειακώς προς το ναό της Αγίας Σοφίας, παρακινώντας με τον τρόπο τους⁶²⁶, όσους δεν συμμετείχαν στη στάση. Άνοιξαν τις φυλακές και απηλευθέρωσαν, όχι μόνο τους παραβάτες του κοινού ποινικού δικαίου, αλλά και τα μέλη της αριστοκρατίας και της αντιπολίτευσης και η ανταρσία εξελίχθηκε σε γενικό ξεσηκωμό με τον οπλισμένο όχλο⁶²⁷. Τα γεγονότα τα οποία διαδραματίστηκαν από τη νύκτα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου έως τη μετάλλαξη της εξέγερσης σε επανάσταση, εξιστορεί ο Νικήτας Χωνιάτης⁶²⁸.

Με τη σύμφωνη γνώμη του συγκεντρωμένου στο ναό της Αγίας Σοφίας, πλήθους και την αρωγή ενός κληρικού⁶²⁹, ο Ισαάκιος Άγγελος αναγορεύθηκε

⁶²³Εγγραφε να διακόψουν την εξέγερση γιατί αυτός που σκοτώθηκε δεν γυρίζει πίσω και δεν θα ανταποδώσει την τιμωρία, με τον κίνδυνο που αντιμετώπιζε, ως μικρή ανταπόδοση προς τον Άγιοχριστοφορίτη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 618.

⁶²⁴Ακόμη κι όσοι έδειχναν δειλία ή μιλούσαν χαμηλόφωνα για την άσχημη κατάσταση κινδύνευαν να θανατωθούν. Βλέπε αυτόθι, σελ 618.

⁶²⁵Έξαλλοι και ξετρελαμένοι όπως οι Κορυβάντες. Βλέπε αυτόθι, σελ 618.

⁶²⁶Ειρωνεύονταν όσους δεν είχαν τον ίδιο ζήλο για την επανάσταση ή δεν είχαν όπλα ή κοίταζαν ό,τι έκαναν αυτοί. Βλέπε αυτόθι, σελ 618.

⁶²⁷Όλοι ήταν οπλισμένοι με ξίφη και θώρακες κι αυτοί που δεν βρήκαν όπλα είχαν ρόπαλα και ξύλα. Βλέπε αυτόθι, σελ 618.

⁶²⁸«*πρωΐας δὲ γενομένης οὐκ ἦν ὅστις οὐ παρῆν οἰκίηταιρ τῆς πόλεως, οὐδ' ἔθεοκλύτει αὐτοκρατορήσειν μὲν Ἰσαάκιον, Ἀνδρόνικον δὲ καθαιρεθῆναι τῆς βασιλείας καὶ συλληφθέντα παθεῖν ὅποσα δέδρακε τῆ τῶν ὄλων σχεδὸν ἐπιβουλεύων ζωῆ. ...ἕτερον ἢ γραμματίῳ βραχεῖ τοὺς μεγαλοπολίτας δεξιωσάμενος, παύσασθαι παραινῶν τοῦ νεοτέρους ἐγχειρεῖν πράγμασιν, οὕτω πως ἀρχομένῳ „ὁ λαβὼν ἔλαβεν, ἢ δὲ δίκη ἐκόπη.” ... ἦν οὖν ἐκ τούδε ἐδεῖν ζιφηφορούντας καὶ θυρεοφόρους καὶ πεφραγμένους θώραζιν οὐ βραχεῖς, τοὺς δὲ πλείστους ροπάλοις καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ξύλοις τὰς χεῖρας ὀπλίσαντας.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 448-450.*

⁶²⁹Κάποιος κατώτερος κληρικός της Αγίας Σοφίας κατέβασε το στέμμα του Μεγάλου Κωνσταντίνου που ήταν πάνω απ' την Αγία Τράπεζα και το τοποθέτησε στο κεφάλι του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 618.

Αυτοκράτωρ⁶³⁰. Διατηρούσε ενδοιασμούς περί της στέψης του, σκεπτόμενος το θυμό του Ανδρόνικου και ο θεός του, Ιωάννης Δούκας, προθυμοποιήθηκε να αναλάβη τις ευθύνες του θεσμού και το διάδημα του Μεγάλου Κωνσταντίνου⁶³¹ αλλά ο όχλος αντιτάχθηκε σ' αυτή την πρόταση⁶³², λόγω της ηλικίας του⁶³³. Κατόπιν της άρσης των επιφυλάξεων του ο σφετεριστής Ισαάκιος Άγγελος εχρίσθη Ανώτατος Άρχων· τον ανέμενε δε ένα άλογο, ντυμένο με χρυσό⁶³⁴, προσφορά των επαναστατημένων, με το οποίο κατευθύνθηκε προς το Μεγάλο παλάτι με συνοδοιπόρο τον Οικουμενικό Πατριάρχη, Βασίλειο Καματηρό⁶³⁵.

Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός, παρ'ότι εσυνέχιζε να είναι το ίδιο ψύχραιμος και αγέρωχος, καθώς, άκουσε την οχλοβοή και είδε το πλήθος, διέταξε την ανακτορική φρουρά να βάλλη εναντίον τους. Αντιτασσόμενος, στη σχεδόν καθολική άρνηση των φρουρών να συνετισθούν προς τις εντολές του, εκτόξευε ο ίδιος βέλη, κατά των στασιαστών⁶³⁶. Όταν, διεπίστωσε την αναποτελεσματικότητα και αυτού του μέτρου απήυθνε διάγγελμα, ότι θα παραιτείτο, υπέρ του γιού του,

⁶³⁰ «καὶ συναγωγῆς πλείστης λαοῦ μεθ' ὀρμῆς τοιαύτης γεγενημένης βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ἀναγορευέται Ἰσαάκιος, τινὸς τῶν νεωκόρων τὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου στέφος, ὅπερ ἄνωθεν ἀπηώρητο τραπέζης τῆς μυστικῆς, κατενεγκόντος διὰ κλίμακος καὶ τῆ τοῦ Ἰσααίου κεφαλῆ ἐφαρμόσαντος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 450.

⁶³¹ «...οὐχ ὡς ἔρωτα μὴ τρέφων ἀρχῆς, ἀλλ' ὡς ὑφορόμενος τὸ τοῦ πράγματος ἐργῶδες τε καὶ δυσέφικτον, καὶ ὄναρ οὐχ ὑπάρ ἀντικρυς ἐπιτελεῖσθαι οἱ τὰ παρόντα οἰόμενος, ὑποβλεπόμενος δὲ καὶ τὴν Ἀνδρονίκου ὀργιλότητα, ..., ἑαυτῷ περιθεσθαι ἰκέτευε τὸ διάδημα, ἐπιλωμένον τριχῶν προδεικνύς κρανίον καὶ τὴν φαλάκραν ὡς πλησίφωτον σελήνην ὑπερφαινούσαν.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 450.

⁶³² Γιατί δεν ήθελαν να έχουν έναν γέρο ηγεμόνα αυτοί που πέρασαν τόσα πολλά κακά από τον Ανδρόνικο και μισούσαν κάθε ηλικιωμένο άνθρωπο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 619.

⁶³³ «ὁ δὲ ὄχλος ἀπηναιίνοντο φάσκοντες μηκέτι γέροντα ἄρχειν βούλεσθαι ἢ βασιλεύειν ἐπ' αὐτοὺς· πολλῶν γὰρ ἐμφορηθῆναι κακῶν ἐκ τοῦ πολιότριχος Ἀνδρονίκου, καὶ δι' αὐτὸν μισεῖν τε καὶ ἀποστρέφεσθαι πάντα σοροδαίμονα καὶ πολυετῆ ἄνθρωπων, καὶ μάλιστα εἰ καθειμένον ἔχει τὸ γένειον, διχῆ διηρημένον καὶ μουρίζον περὶ τὸ πέρασ τοῦ πάγονος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 450-451.

⁶³⁴ Ἐτρεχε στους δρόμους καθώς θα ξέφυγε από κάποιους που μετέφεραν αυτοκρατορικά άλογα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 619.

⁶³⁵ «ἴππων γὰρ χρυσοφάλων βασιλικῶν ἐκ τῆς περαιίας κατὰ τὸν πόρον τῶν Κιονίων...καὶ τὸ πατριάρχην Βασίλειον τὸν Καματηρό, ἐπεὶ καὶ τοῦτον τὸ πλήθος συμπραττειν καὶ συνεπευδοκεῖν τοῖς τε λούμενοις ἄκοντα ἐπεσπασατο.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 451.

⁶³⁶ «..., ἠτύρχει καὶ αὐτὸς ἐν τῷ μέρει τὸν πόλεμον, τόξον δοὺς τῆ χειρὶ κάκ τῶν τοῦ μεγίστου πύργου διασφάγων, ὃς κικλήσκειται Κεντηνάριον, ἀφιεῖς τοῖς ἐπιούσι βέλεμα.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 451.

Μανουήλ⁶³⁷. Η εισήγηση, δεν έγινε δεκτή από τον όγλο ο οποίος εξεστόμιζε ύβρεις εναντίον του Αυτοκράτορος και του διαδόχου του⁶³⁸, ενώ έρριξε κάτω την Πύλη και εισέβαλε στο μέγαρο.

Τότε, μόνον, ο Ανδρόνικος Α απεφάσισε να φύγει για να γλιτώσει την οργή του πλήθους. Έβγαλε τη βασιλική στολή⁶³⁹ και φορώντας ένα σκούφο⁶⁴⁰, για να μην αναγνωρίζεται, επιβιβάσθηκε στο αυτοκρατορικό πλοίο και αρμένισε προς την έπαυλη του Μηλουδίου, όπου παρέλαβε την Αγνή – Άννα και τη Μαραπτική, και έπλευσε προς τον Εύξεινο Πόντο. Προορισμός του ήταν η Γαλικία και ο, ηγεμόνας της Γιαροσλάβος στον οποίο είχε ξαναπροσφύγει, όπως έχουμε προείπει⁶⁴¹. Ο Νικήτας Χωνιάτης περιγράφει τα γεγονότα τα οποία εκτυλίχθηκαν από την είσοδο του όγλου στα ανάκτορα έως την αποχώρηση του έκπτωτου Κομνηνού⁶⁴².

⁶³⁷« γνούς δὲ ὡς μάτην ἀνηγύτοις ἐπιχειρεῖ, διὰ τινος ὀμιλεῖν προάγεσθαι τοῖς λαοῖς, ἀποτίθεσθαι λέγων τὴν βασιλείαν καὶ παραπέμπειν ταύτην πρὸς τὸν ἐκείνου παῖδα τὸν Μανουήλ, πεποιθῶς ἐντεῦθεν καταστεῖλαι τὸν θόρυβον καὶ τὸν ἐπ’ ἀκμῆς καὶ παρὰ βραχὺ κίνδυνον ἀποκρούσασθαι.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 451.

⁶³⁸«οἱ δὲ πλειόνως ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ ἐτραχυνθέντες ὕβρεσιν αὐτὸν ἀπάσαις ἀπαισίσις ἔπλυνον, καὶ ὃν ἔφασκε τῆς βασιλείας καταλιπεῖν κληρονόμον.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 451-452.

⁶³⁹Πολύ γρήγορα, πέταξε δε τα κόκκινα σανδάλια και το σταυρό που είχε στο λαιμό του πολλά χρόνια. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 619.

⁶⁴⁰Έναν μυτερό σκούφο, ξένης προελεύσεως Βλέπε αὐτόθι, σελ 619.

⁶⁴¹Βλέπε παρούσα εργασία, σελ 39.

⁶⁴²«ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος ἦν εἰσχυθὲν ἔσωθεν τῶν ἀνα κτόρων, ἀνατραπίσης τῆς πύλης ἣτις Καρέα λέγεται, τρέπεται πρὸς φυγὴν Ἀνδρόνικος, καὶ τὸ φοινικοβαφὲς πέδιλον τοῦ πόδας ἀφελιζόμενος, καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτῷ περιφύλαγμα τὸν σταυρὸν ὁ θεοβλαβῆς ἀποτραχηλισάμενος ἐκεῖ που, καὶ πῖλον βαρβαρικὸν τῆ κεφαλῇ περιθέμενος, ... ἤλαυνε κατὰ κράτος ἦν προέθετο. ἡρετίσατο δὲ τὴν ἐπὶ τοὺς Ταυροσκύθας, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 452.

3.7 Η σύλληψη του Ανδρόνικου στη Χηλή και ο θάνατός του.

Κατόπιν της άτακτης φυγής του Ανδρόνικου Α, ο Ισαάκιος Άγγελος, ανακηρύχθηκε Αυτοκράτωρ, για δεύτερη φορά, από το Μεγάλο παλάτι, ενώ έστειλε ένα στρατιωτικό απόσπασμα προς καταδίωξη και σύλληψή του⁶⁴³. Το πλήθος εισόρμησε ανενόχλητο εντός του μεγάρου και σύλησε όλα τα πολύτιμα μέταλλα, τις οπλοθήκες, τα θησαυροφυλάκια⁶⁴⁴ και τους ναούς του ανακτόρου.

Κατά τον κατάπλου του Ανδρόνικου Α στην αποβάθρα του λιμένα της Χηλής, οι κάτοικοί της παρά την αναγνωρισιμότητά του, δεν ετόλμησαν να τον συλλάβουν⁶⁴⁵, ενώ επροχώρησαν και στην ετοιμασία ενός πλοίου, για να σαλπάρει, προς την τελική κατεύθυνση⁶⁴⁶. Δεν είχε, όμως τη τύχη με το μέρος του λόγω μιάς ξαφνικής θαλασσοταραχής από τις συνήθειες του Ευξείνου Πόντου, που επεκράτησε, σαν από εκδίκηση για τα πολλά αθώα θύματα που είχε ποντίσει εκεί μέσα, παρατηρεί ο Νικήτας Χωνιάτης, η οποία έκανε αδύνατο τον απόπλου, ως αποτέλεσμα να αιχμαλωτισθή⁶⁴⁷. Τον αλυσόδεσαν και τον έρριψαν σε μία βάρκα, συντροφιά με τη Μαραπτική και την Αγνή – Άννα. Αλλά και τότε ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός παρέμεινε ο ίδος. Σαν άλλος πολυμήχανος και πανούργος Οδυσσέας, σαν επιδέξιος συνθέτης και μουσικός, επενόησε ένα πένθιμο άσμα, που το τραγουδούσε σαν αηδόνι. Υμνούσε τη γενιά του που ξεπερνούσε σε μεγαλεία όλες

⁶⁴³«..., Ισαάκιος δὲ τῶν ἀρχείων εἶσω παρελθὼν καὶ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὑπὸ τῶν συνελληλυθῶτων ὄχλων αὐθις ἀναρρηθεὶς στέλλει τοὺς ὀπίσω Ἀνδρόνικου καταδιώζοντας.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 453.

⁶⁴⁴«τὸ δὲ τοῦ δήμου πολὺ, ἐπεὶ ἀνάκτορα ἄνετα ἐγεγόνεισαν καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ κωλύων αὐτοὺς ἢ ἀπάξων τοῦ δρᾶν οἷα καὶ ὅσα βούλοιντο, ..., οὗ ἔνδοθεν φήμη ἄνωθεν διαρρέει καὶ ἐς ἡμᾶς καταβαίνουσα τὸ τοῦ κυρίου ἐπιστόλιον συνεπτύχθαι, ὅπερ οἰκείαις αὐτὸς χερσὶν ἐξέθετο πρὸς τὸν Αὐγαρον.» Βλέπε αυτόθι, σελ 453.

⁶⁴⁵«ἰδόντες οὖν αὐτὸν οἱ ἐκεῖσε μηδὲν τεκμήριον περικείμενον τῶν κρατούντων, ..., συλλάβεῖν μὲν οὔτε ἐθάρρησαν οὔτε ὀπῶσον ἐδικαίωσαν (τὸν γὰρ θῆρα καὶ γυμνὸν ὄντα τῶν ἀμυντηρίων οὐδὲν ἔλαττον ἐδεδίασαν, καὶ πρὸς μόνην τὴν ἐκείνου θέαν κατέπτησον), ...» Βλέπε αυτόθι, σελ 454.

⁶⁴⁶«... νῆα δὲ ἠτοιμάσαντο, καὶ Ἀνδρόνικος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐμβέβηκεν εἰς αὐτήν.» Βλέπε αυτόθι, σελ 454.

⁶⁴⁷«ὥσπερ δὲ καὶ θαλάσσης ἀγανακτοῦσης κατ' Ἀνδρόνικου, ὅτι σώμασιν ἀθώοις τοὺς αὐτῆς κόλπους πολλάκις ἔχρανεν, ὀρθόν τε τὸ κῆμα ἴστατο καὶ εἰς χάσμα δίστατο καὶ καταπιεῖν αὐτὸν διανίστατο, καὶ πρὸς χέρσον ἢ ναῦς ἐξεβράζετο. καὶ τοῦτο πολλάκις γενόμενον ἐκώλυσε τὴν Ἀνδρόνικου περαιώσιν, ἕως οἱ τάλας Ἀνδρόνικος συσχεθεὶς ἀκατίῳ παραρριπτεῖται μετὰ τῶν γυναικῶν δέσμιος.» Βλέπε αυτόθι, σελ 454.

τις άλλες, πόσο ευνοϊκή του είχε σταθεί η μοίρα και πόσο αξιόλογη ήταν η πρότερη ζωή του, ακόμη και κατά τις πολυετείς περιπλανήσεις του χωρίς σπίτι και πατρίδα και πώς τώρα άξιζε ευσπλαχνίας για τη συμφορά του, καταγράφει ο Νικήτας Χωνιάτης⁶⁴⁸. Και οι δύο γυναίκες, όμως σε αλληλουχία μαζί του, διαφοροποιούσαν το τραγούδι και συναγωνίζοντο με επιτυχία, σε θρηνωδίες και οδυρμούς μήπως και παρασυρθεί κανείς και τους λυπηθεί. Η θεατρική σκηνοθεσία, όμως και τα τεχνάσματα του πανέξυπνου, μαχητικού και εφευρετικού Ανδρόνικου Α δεν ευτύχησαν, καθώς οι δεσμώτες του αδιαφορούσαν, σαν τα εγκλήματα του να ήσαν κερύ που έφραζε τ' αυτιά τους, από το τραγούδι των Σειρήνων και δεν υπήρχε κανείς να αισθανθή συγκίνηση ούτε οίκτο, καθώς ύπουλα και δόλια προσπαθούσε να πυροδοτήσει το συναίσθημα της λύπης αλλά εις μάτην, διότι ο Θεός είχε εξοργισθή μαζί του, κατά την εκφραστική εξιστόρηση του ιστοριογράφου⁶⁴⁹. Η νεαρή συζύγος του Αγνή-Αννα και, η ερωμένη του Μαραπτική κατέβαλαν φιλότιμες προσπάθειες, προκειμένου να τον σώσουν ακόμη και την τελευταία στιγμή⁶⁵⁰. Οι φρουροί, παρ' όλα αυτά τον επανέφεραν σιδηροδέσμιο στο λαιμό και στα πόδια, στην Κωνσταντινούπολη, όπου τον έκλεισαν στον πύργο του Ανεμά⁶⁵¹.

⁶⁴⁸ «ἀλλ' ἦν κὰν τῷ τότε καιρῷ Ἀνδρόνικος ὁ πολὺμητις ἐκεῖνος καὶ περόφρων Ἀνδρόνικος. συνιδῶν γὰρ ὡς πόδες οὐκ εἰσίν, ὡς χεῖρες οὐκ εἰσίν, οὐδὲ πάρεστι ξίφος εἰς τὸ δρᾶσαι γενναῖον καὶ διαδρᾶσαι τοὺς συλλαβόντας, ὑποκρίνεται τραγωδίαν δεξιοστροφίσας τὸ τρίχορδον τῆς φθογγῆς, ..., τὸ εὐγενὲς ὡς ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς, τὴν προτέραν τύχην ὡς εὐτυχῆ, τὸν πάλαι βίοτον, κὰν πλάνης ἦν καὶ ἀνέστιος, μηδαμῶς ἀβίωτον, καὶ τὴν τότε κατασχούσαν αὐτὸν συμφορὰν ὡς λίαν οὖσαν οἰκτρὰν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 454-455.

⁶⁴⁹ «ἀνταδούσας δ' εἶχε καὶ τὸ μέλος γοερώτερον διασκευάζουσας οἷα σοφὰς τὰς γυναῖκας· καὶ ὁ μὲν ἦρχε τῶν θρηνηδημάτων, αἱ δὲ ἀντῆδον αὐτῷ συνυπακούουσαι καὶ συμγάλουσαι, ..., οὐδ' ἐνήχησις ἦν ὧν κατὰ Σειρήνας ἐμελώδει γυναικωδῶς εἶπ' οὖν ὑπούλως καὶ δολερῶς εἰπεῖν οἰκειότερον, καὶ τὸ μῶλον τὸν Ἑρμῆν ἐπιλέλοιπε τοῦ θείου μηνίσαντος.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 455.

⁶⁵⁰ Η μικρή Αγνή-Αννα προσαρμόστηκε εύκολα στην ελληνική νοοτροπία, παρά την αντίθετη μαρτυρία του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ευσταθίου, γιατί ο γάμος της με τον πολύ μεγαλύτερό της Ανδρόνικο ήταν διπλωματικός και πολιτικός καθώς ο Αυτοκράτορας είχε αμέτρητες ερωμένες και δεν νοιάστηκε πολύ για τη νεαρή σύζυγό του. Η Αγνή-Αννα χαιρόταν την ικανοποίηση που προσέφερε η εξουσία, την ευχαρίστηση να εμφανίζεται στις επίσημες τελετές, να βλέπει την εικόνα της με την αυτοκρατορική στολή στο πλευρό του Ανδρόνικου και δεν την πείραζε που συναυλιζόνταν με τις εταίρες στο παλάτι του Βοσπόρου, όπου άρεσε στον Ανδρόνικο να χαιρέται την εξοχή και τις απολαύσεις της ζωής. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 622.

⁶⁵¹ «εἶχε τοῖνον τοῦτον ἢ τοῦ Ἀνεμᾶ λεγόμενη φρουρά, δυσι παχείαις ἀλύσει τὸν ὑπιτενῆ βαρούμενον τράχηλον, ὅφ' ὧν οἱ ἐν δεσμοτηρίοις σιτούμενοι λέοντες μετὰ σιδηρέων κλοῖων συνέχονται, καὶ πέδαις τοὺς κακούμενον.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 455.

Ο Ισαάκιος Άγγελος κατ' αυτό το διάστημα⁶⁵² μετεκόμισε από το Μεγάλο παλάτι στο ανάκτορο των Βλαχερνών⁶⁵³, όπου ενημερώθη για τη σύλληψη του Ανδρόνικου Α⁶⁵⁴. Ο πρώην Αυτοκράτωρ παρουσιάστηκε αλυσοδεμένος, στον Ισαάκιο και τους εξαγριωμένους ευγενείς⁶⁵⁵ και μεγαλογαιοκτήμονες, που τον περιστοίχιζαν⁶⁵⁶, οι οποίοι του εξήτησαν να απολογηθή για τα εγκλήματα που είχε διαπράξει εις βάρος της οικογένειας του Μανουήλ Α και άλλων μελών της αριστοκρατίας. Ο Ανδρόνικος Α με νηφαλιότητα, υπερασπίστηκε τον εαυτό του και εξήγησε, αποστασιοποιούμενος από τις ενέργειες αυτές, πως τα δικαστικά σώματα αποφαινότο για τις ποινές, ενόσω ήταν υπεύθυνος της διακυβέρνησης της Αυτοκρατορίας⁶⁵⁷. Ο ίδιος συμμορφώνετο, ως όφειλε, με τις εκάστοτε κρίσεις των, ήταν δηλαδή απλός διεκπεραιωτής της ετυμηγορίας τους, γι' αυτό φυσικά έφερε το σπαθί του. Ακολούθησε ο προπηλακισμός του καθώς οι παριστάμενοι δεν ικανοποιήθησαν από την απολογία του· τον εξύβριζαν χυδαία, πως ο ίδιος ήταν ο ηθικός αυτουργός των ανοσιουργημάτων αυτών, και τον παρέδωσαν, προς διαπόμπευση στις άγριες διαθέσεις του πλήθους, εν είδει λαϊκού δικαστηρίου. Ο όγλος επέπεσε λυσσαλέα επί του Ανδρόνικου Α, του ξερίζωσαν γένια, μαλλιά, δόντια τον γρονθοκοπούσαν και τον κλοτσούσαν σαν μπάλα. Ειδικά οι γυναίκες των οποίων τους άνδρες είχε σκοτώσει ή είχε υποβάλει σε άλλες μορφές κακοποίησης, σ' έναν παροξυσμό οργής σαν αγρίμια χύμηξαν επάνω του, τον έδερναν αμείληκτα και του ακρωτηρίασαν το δεξί χέρι, κατά την παραστατική

⁶⁵²Συγκεκριμένα στις 15-16 Σεπτεμβρίου 1185. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 622.

⁶⁵³Η κατοικία των αυτοκρατόρων απ' την εποχή του Μανουήλ. Βλέπε αυτόθι, σελ 622.

⁶⁵⁴«*ἡμέρας οὖν συχνὰς τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ἐνδιατρίψας ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος πρὸς τὸ ἐν Βλαχέρναις ἀρχεῖον μεθίσταται, ἔνθα καὶ οἱ ἀγγέλωντες ἐληλύθεσαν ἀλῶναι Ἀνδρόνικον.*» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 453.

⁶⁵⁵Ολους, αυτούς ο Ανδρόνικος είχε τυφλώσει, βασανίσει και φυλακίσει. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 623.

⁶⁵⁶«*ἐμφανισθεὶς δὲ οὕτως ἔχων καὶ παραστὰς Ἰσαακίῳ τῷ βασιλεῖ ὕβρεσι βάλλεται,...*» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 455.

⁶⁵⁷«*συσχεθεὶς γάρ, καὶ λόγους ὧν διεπράξατο παρὰ τῶν συνεληλυθότων εἰσπραττόμενος, ἑαυτὸν ἀπηλλοτρίου τῶν γενομένων ἐφ' οἷς τινὰς παρελύπησεν ἢ κακώσεσι σωματικαῖς καθυπέβαλε, ..., αὐτὸν δὲ ταῖς ἐκείνων γνώμαις ὑπηρετεῖν (μηδὲ γὰρ εἰκῆ φορεῖν τὴν μάχαιραν) καὶ χρᾶν τὴν χεῖρα εἰς πέρας ὧν ἀπεφαίνετο.*» Βλέπε αυτόθι, σελ 439.

διήγηση του Νικήτα Χωνιάτη⁶⁵⁸. Σ' αυτή την κατάσταση, τον έρριψαν πάλι στη φυλακή, στην απομόνωση χωρίς περίθαλψη, ούτε φαγητό και νερό για τρεις ημέρες⁶⁵⁹. Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός υφίστατο όλα αυτά τα βασανιστήρια, αγόγγυστα, μολονότι ήσαν μόνο το προοίμιο των όσων θα ακολουθούσαν. Στις 19 Σεπτεμβρίου τον έβγαλαν από τη φυλακή, για να συνεχισθή το μαρτύριό του· εφόρεσαν στο κεφάλι του ένα στεφάνι από σκόρδα και πράσα, του έχυσαν το αριστερό μάτι, ενώ τον ανέβασαν ημίγυμνο σε μια ψωραλέα καμήλα⁶⁶⁰, περιφέροντάς τον σαν τρόπαιο στους δρόμους της Κωνσταντινούπολης⁶⁶¹. Όλα τα κατώτατα στρώματα της πρωτεύουσας άνθρωποι χαμηλής κοινωνικής και ηθικής στάθμης, αληθινά κοινωνικά αποβράσματα συγκεντρώθηκαν πέριξ αυτού και εφήρμοσαν επάνω του όποια τιμωρία είχε σκεφθεί ο καθένας⁶⁶², ξεχνώντας πως μέχρι χθες ήταν Αυτοκράτοράς τους⁶⁶³. Κάποιοι, τον κτυπούσαν με αγκαθωτά ραβδιά, του έκαναν αισχρές χειρονομίες, τον λοιδορούσαν και κακολογούσαν τον πατέρα του και τη μητέρα του που τον έφεραν στη ζωή⁶⁶⁴. Άλλοι, του τρυπούσαν τα πλευρά με πυρακτωμένες σουβλές,

⁶⁵⁸«...ὑβρεσι βάλλεται, κατὰ κόρρης ραπίζεται, τοὺς γλουτοὺς ἐπικρούεται, τὴν γένυν τίλλεται, τοὺς ὀδόντας ἐκρίζοῦται, τὴν κεφαλὴν ψιλοῦται τριχῶν, εἰς κοινὸν ἐκδίδεται παίγιον πᾶσι τοῖς συνελθοῦσιν, ἐμπαροινεῖται καὶ ὑπὸ γυναικῶν καὶ τύπτεται πυγμαῖς κατὰ στόματος, καὶ τούτον ὀπόσαι μάλιστα ἢ θανάτῳ ὑπ' Ἀνδρόνικου ἀπεβάλοντο τοὺς συνεύουσι ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπεσβεσμένους ἀπέλαβον. ἔπειτα τὴν δεξιὰν χεῖρα πελέκει ἀποκοπεῖς παραρριπτεῖται...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 455-456.

⁶⁵⁹«...αὐθις τῇ αὐτῇ φυλακῇ, ἄσιτος, ἄποτος, ὑπ' οὐδενὸς μεταλαγχάνων τῆς οἰασοῦν κομιδῆς.» Βλέπε αυτόθι, σελ 456.

⁶⁶⁰Πάνω σε μια γερασμένη, ψωριάρα καμήλα, δεμένο με τέτοιο τρόπο σ' αυτή που το κεφάλι του ήταν κάτω απ' την ουρά του ζώου που είχε εντερόρροια. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 623-624.

⁶⁶¹«μεθ' ἡμέρας δε τινὰς καὶ τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν ἐξορύττεται, καὶ καθεστῆεις ἐπὶ καμήλου ψωριώσης διὰ τῆς ἀγορᾶς θριαμβεῦεται, κατὰ γεράνδριον ἄφυλλον ῥοῦ ψιλοτέρου ἀκαλυψῆς τε παντάπασι κρανίον προφαίνων, καὶ βραχιεὶ ράκιῳ τὸ σῶμα σκεπόμενος, θέαμα ἐλεεινὸν καὶ πηγὰς ἔλκον δακρῦον ἡμέροις ὄμμασιν.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 456.

⁶⁶²Οι χειρότεροι άνθρωποι της Κωνσταντινούπολης, αλήτες και ζητιάνοι, χασάπηδες και βυρσοδέψες, τεμπέληδες που σύχναζαν στα οינוμαγειρεία και στις άθλιες ταβέρνες, μαζεύτηκαν γύρω του, και του έκαναν όποιο κακό υπήρχε. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 624.

⁶⁶³«ἀλλ' οἱ εὐθιθέστατοι καὶ ἀπαιδευτότατοι τῆς Κωνσταντίνου οἰκίητορες, καὶ τούτων οἱ ἄλλαντοπῶλαι πλέον καὶ βυρσοδέψαι, καὶ ὅσοι τοῖς καπηλείοις διημερεύουσι κακῶν τῶν καττυμάτων ἀποζῶσι γλίσχρους καὶ ταῖς ραφίσι τὸν ἄρτον στενωῶς συλλέγουσι, ..., ἀλόγῳ δὲ θῦμῳ καὶ παραλογωτέρῳ νοῦ φερόμενοι οὐδὲν τι τῶν κακῶν ἐνέλιπον ὃ μὴ εἰς Ἀνδρόνικος ανισίως εἰργάσαντο.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 456-457.

⁶⁶⁴«οἱ μὲν γὰρ κατὰ κεφαλῆς κορύναις αὐτὸν ἐπληττον, οἱ δὲ βολβίτοις τὰς ἐκείνου ῥίνας ἐμόλυνον, ἄλλοι διὰ σπόγγον λύματα γαστέρον βοείων καὶ ἀνθρωπειῶν τῶν ὄψεων ἐκείνου κατέχεον. ἕτεροι αἰσχρορρημονοῦντες ἐκακολογούν ἐς τὴν μητέρα καὶ τὸν λοιπὸν τῶν τοκέων.» Βλέπε αυτόθι, σελ 457.

τον λιθοβολούσαν και τον αποκαλούσαν λυσσασμένο σκυλί⁶⁶⁵. Μία ιερόδουλη, τον περιέλουσε με βραστό νερό, που άρπαξε από ένα φούρνο ενώ δεν υπήρξε κανείς που να μην του έκανε κάποιο κακό⁶⁶⁶. Εν συνεχεία το αποτροπιαστικό, πνιγμένο στο αίμα θέατρο του παραλόγου, αληθινός θρίαμβος της γελοιοποίησης και του εξευτελισμού ενός ανθρώπου, μεταφέρθηκε στον υπόδρομο, όπου τον εκρέμασαν με το κεφάλι προς τα κάτω μεταξύ δύο στύλων, που ήσαν στολισμένοι με αγάλματα μιας λύκαινας και μιας ύαινας⁶⁶⁷. Αν και έπαθε τόσα και μύρια άλλα που παρέλειψε στη διήγησή του, τονίζει ο Νικήτας Χωνιάτης⁶⁶⁸, ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός υπέμενε με δύναμη και καρτερία όλες τις μορφές βασανιστηρίων του όχλου, τα πάθη και τους φρικαλέους πόνους που του προξενούσαν, λόγω του ακατάβλητου φρονήματός του και του σθεναρού του χαρακτήρα, ωσάν υπεράνθρωπος. Δεν διαμαρτυρήθη ποτέ, παρά μόνο σ' όσους ορμούσαν πάνω του, έλεγε κατά διαστήματα, Κύριε ελέησόν με και γιατί κτυπάτε ένα τσακισμένο καλάμι. Τα πλήθη όμως, δεν συγκινήθηκαν ούτε στιγμή από τις παρακλήσεις του και σε μία ατέρμονη εκδίκηση, εξακολουθούσαν ανελλιπώς να τον χλευάζουν, να τον περιπαίζουν, να του πετούν ακαθαρσίες, χειρονομώντας σε όργανα του σώματός του⁶⁶⁹. Ως μέρος ενός αδιάλειπτου ανεξάντλητου μαρτυρίου, δύο Λατίνοι στρατιώτες, κυριολεκτικώς τον κατεκρεούργησαν με τα ξίφη τους⁶⁷⁰, παραβγαίνοντας ποιος θα επιτύχει το πιο βαθύ τραύμα, επί του

⁶⁶⁵ «ἦσαν οἱ καὶ ὀβελίσκοις ἔπειραν αὐτοῦ τὰς πλευράς. οἱ δ' ἀνειδέστεροι λιθολευστοῦντες κύνα ὀνόμαζον λυσοσητήρα.» Βλέπε Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 457.

⁶⁶⁶ «μία δε τῆς πορνικῆ γυνῆ καὶ ἀκόλαστος κεράμιον θερμοῦ ὕδατος πλήρες ἀρπασαμένη ἐξ ὀπανείου τῶν ἐκείνου κατεκένωσε παρεΐων. καὶ οὐδεὶς ἦν ὃς οὐκ ἦν ἐπ' Ἀνδρονίκῳ κακοποιός.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 457.

⁶⁶⁷ «καὶ οὗτος ἀτίμως ἐπὶ τὸ θέατρον ἀπαχθεὶς μετὰ γελοιώδους θριάμβου καὶ τοῦ οἴκτροῦ ἐκείνου καὶ πιαζομένου ἐπὶ καμήλου ὑψώματος, ... ἐκ χαλκοῦ πεποιημένας λύκαιναν καὶ ὕαιναν ἀλλήλαις ἀντιβλεπούσας καὶ πρὸς ὄργην ἠγριωμένας ἰσταμένους δύο στύλισκους καὶ λίθον ἐπικείμενον ἔχοντας.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 457.

⁶⁶⁸ «τοσαῦτα δὲ πεπονθώς, καὶ μυρία ἔτερα ὑποστάς ὅσα ὁ λόγος παρέδραμεν, ὅμως ἀντεῖχεν ἔτι γενναίως πρὸς τὰς ἐπιφορὰς τῶν δεινῶν, ἐρρωμένος ἂν τὸ φρονεῖν. πρὸς δὲ τοὺς ἐπεισχομένους καὶ βάλλοντας ἐπισρεφόμενος ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐφθέγγετο εἰ μὴ τὸ „κύριε ἐλέησον” καὶ „ἴνα τί κάλαμον συντεντριμένον προσιπκλάτε;”» Βλέπε αὐτόθι, σελ 457-458.

⁶⁶⁹ «ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὴν ἐκ ποδῶν ἀπαιώρησιν οἱ ἀνούστατοι ὄχλοι τοῦ πολυπαθοῦς ἀπέσχοντο Ἀνδρονίκου ἢ φειδῶ τῶν ἐκείνου σαρκῶν ἔλαβον, ἀλλὰ περιελόντες τὸ χιτώνιον κακῶς ἐτίθουν τὰ παιδογόνα μόρια.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 458.

⁶⁷⁰ Ένας στρατιώτης του έβαλε από το στόμα το μακρύ ξίφος του και το βύθισε μέχρι τα σπλάχνα του. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 624.

ετοιμοθάνατου Ανδρόνικου⁶⁷¹ Α. Αφήνοντας την τελευταία του πνοή, στις 19 Σεπτεμβρίου 1185, έφερε το δεξί του χέρι στο στόμα, ενώ ο όχλος μέσα σε γενικό παραλήρημα ακόμη και στην ύστατη στιγμή του ανθρώπινου τέλους δεν edίστασε να ειρωνευθή, πως ακόμη και όταν πέθαινε, λαχταρούσε για αίμα⁶⁷², καταλήγει ο Νικήτας Χωνιάτης.

Μετά το θάνατο του Ανδρόνικου Α Κομνηνού, το πλήθος ενέσκηψε και κατά των διαφόρων μορφών απεικονήσεώς του, γιατί αναστατώθησαν μην ερχόταν στα όνειρά τους⁶⁷³. Ύστερα από λίγες ημέρες, κατέβασαν το πτώμα του πρώην αυτοκράτορος και το εγκατέλειψαν σε μια από τις αψίδες του Ιπποδρόμου, το οποίο μεταγενέστερα ο διάδοχός του, Ισαάκιος Άγγελος, ο άψογος και σε όλα δίκαιος, όπως ο ίδιος ενόμιζε, σύμφωνα με τον χρονογράφο ανέσυρε μεν, δεν edέχθη δε να ενταφιασθή η σωρός του εις το οικογενειακό κοιμητήριο του ναού των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, αλλά στη μονή⁶⁷⁴ του Εφόρου⁶⁷⁵. Ο γιος του Ανδρόνικου Α, Μανουήλ, ετυφλώθη και αφέθη στην τύχη του, παρ'ότι είχε εναντιωθεί αρκετές φορές στις επιλογές του πατέρα του.

Υπήρχε μια παράδοση⁶⁷⁶, η οποία αναφέρεται σ' ένα περιστατικό μεταξύ των δύο ανδρών, του Μανουήλ Α και του Ανδρόνικου στον Ιππόδρομο πως κάποιον

⁶⁷¹«άνόσιος δε τις και διὰ τοῦ φάρυγγος εἰς τὰ ἔγκατα ἐπίμηκες ζίφος ἔβαψε. τινὲς δὲ τῶν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ γένους και κατὰ τῆς ἐξέδρας ἀκινάκην ἀμφοτέραις ἐπήρεισαν, και περίσταντες κατέφερον τὰ ζίφη, ὁποῖόν ἐστι τμητικώτερον ἀποπειρώμενο, και τῆ τῆς χειρὸς κατακομπάζοντες δεξιότητι διὰ τὸ ἀξιόλογον τῆς πληγῆς.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 458.

⁶⁷²«καὶ μετὰ τσαυτα μογήματα και παθήματα μόλις ἀπέρρηξε τὴν ζωὴν, τὴν δεξιὰν χεῖρα μετ' ὀδύνης ἐκτεῖνας και περιαγαγὼν οὕτω τῷ στόματι, ὥστε και τοῖς πολλοῖς ἔδοξεν ἐκμυζᾶν τοῦ ἐκ ταύτης εἶτι θερμοῦ ἀποστάζοντος αἵματος διὰ τὸ νεαρὸν τῆς τομῆς.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 458.

⁶⁷³«...τὴν οἰκείαν ἐξουθενωμένον εἰκόνα, εἶτε τὸν τοῦ προσώπου χαρακτῆρα βούλοιτό τις οὕτω νοεῖν εἶτε τὰ ἐπὶ τῶν τοίχων και σανίδων εἰκάσματα, ἐπεὶ και ταῦτα ὁ πολὺς κατηρειώκει λεὼς και διεσκεδάκει πρὸς γῆν και ἐλέπτυνεν ὡς οὐδ' οἱ περὶ Μωσέα πρότερον ἀφορισθέντες τὸ χωνευθὲν ἐν μέθῃ ταυρόκρανον.» Βλέπε αὐτόθι, σελ 460.

⁶⁷⁴Σε μία ἄκρη του μοναστηριού, που βρισκόταν πλησίον των λουτρών του Ζευξίππου. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 625.

⁶⁷⁵«μεθ' ἡμέρας δε τινας καθαιρεθεῖς τοῦ οἰκτροτάτου ἐκείνου ὑψώματος ὅσα και πτώμα θρέμματος ἐν μίᾳ τῶν τῆς ἱπποδρομίας παραρριπτεῖται. ...τὴν Ἐφόρου μονήν, ἢ κατὰ τὸ Ζεύξιππον ἴδρυνται, ὃ και εἰσέτι μὴ πάντῃ διαλυθὲν τῆς ἀρμονίας τοῖς βουλομένοισι ὀπάνεται. ὁ γὰρ ἀμεμφής, ὡς ᾤετο, τὰ πάντα και δίκαιος Ἰσαάκιος οὐ κατένευσε καθαιρεθῆναι και ταφῆ παραδοθῆναι Ἀνδρόνικον, ἢ ἀπενεχθῆναι τὸν τούτου νεκρὸν εἰς τὸν τῶν ἀγίων τεσσαράκοντα νεών, ...» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 460.

⁶⁷⁶Ελεγε πως σε κάποια ἱπποδρομία ο Ανδρόνικος edειξε στο Μανουήλ τους στύλους απ' όπου ο ίδιος κρεμάστηκε ανάποδα, λέγοντάς του πως από κει κάποτε ο όχλος της πρωτεύουσας θα κρεμάσει έναν

Αυτοκράτορα θα κρεμούσε εκεί ο όχλος⁶⁷⁷. Στη βασιλική βιβλιογραφία διασώζεται ένα ιαμβικό τραγούδι, για τη ζωή του Ανδρόνικου Α⁶⁷⁸, χάριν του Νικήτα Χωνιάτη⁶⁷⁹ και μέσω αυτού ενός νεωτέρου ερευνητή, του Μιχαηλ⁶⁸⁰, όπου τη λέξη κρασότοπος η οποία υπάρχει σ' αυτό ο ιστοριογράφος⁶⁸¹ την ταυτίζει με το Οίναιον, διότι πολύ κρασί είχε ο τόπος από όπου ξεκίνησε ο Ανδρόνικος για την Βασιλεύουσα, όπως αποδεικνύει το όνομα της πόλης.

Αυτοκράτορα και πως ο ξάδελφός του του απάντησε πως δε θα είναι ο ίδιος που θα το πάθη αυτό. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 625.

⁶⁷⁷«καίτοι λόγος διαρρέων και ἐς ἡμᾶς ἴκετο, ὡς ἵππον ἀγόμενης ἀμιλλῆς ἐκτείνας τὴν χεῖρα Ἀνδρόνικος δακτύλῳ ὑπέδειξε τῷ ἐξαδέλφῳ καὶ βασιλεῖ Μανουῆλ τοὺς κίονας ὧν αὐτὸς μέσον ἀνήρηται, εἰπὼν ὡς ἐκεῖσε μέλλει ποτὲ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀπαιωρηθῶναι κακῶς παθόντῳ τοῦ τῆς πολιτείας πληρώματος· τὸν δὲ πρὸς τὴν Ἀνδρονίκου διήγησιν ἀποκρίνασθαι ἀλλ' αὐτὸς τέως οὐκ ἐσείται ὁ τοῦτο πεισόμενος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 459-460.

⁶⁷⁸Και αναπάντεχα από κάποιον κρασότοπο θα σηκωθεί ένας άντρας μελανιασμένος, μαυροκίτρινος, αγέρωχος στους τρόπους του, κατσουφιασμένος και σκαιός, πολύτριχος, ασπριδερός στα γηρατεία του και πολύμορφος σαν το χαμαιλέοντα και θα πέσει πάνω στα σιτικά μας όπου άνετα θα θερίσει στων σταχιών τα απομεινάρια. Αλλά κι αυτός με του χρόνου το κύλισμα μαζί τους θα θεριστεί κι ύστερα άγρια εκδίκηση θα πάρει για όσα στη ζωή του έκανε ο ταλαίπωρος· γιατί αυτός που φέρει μαχαίρα το ξίφος δεν το γλυτώνει. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 625-626.

⁶⁷⁹«αἰφνης δ' ἀναστὰς ἐκ τόπου πλήρους πότου ἀνὴρ πελιδνός, αγέρωχος τὸν τρόπον, στυγνός, πολιός, ποικίλος χαμαιλέον, ἐπεισπεσεῖται καὶ θερίσει καλάμην. πλὴν ἀλλὰ καὐτὸς συνθερισθεὶς τῷ χρόνῳ ἐσύστερον τίσειεν ἀθλίσας δίκας ὧν περ κακῶς ἔπραξεν ἐν βίῳ τάλας· ὁ γὰρ φέρων μάχαιραν οὐ φύγη ξίφος.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 462-463.

⁶⁸⁰Ενας καπάτσος σφετεριστής, ένας αιμοχαρής εχθρός με τ' άσπρα του μαλλιά στο γέρμα τις ζωής του μπαίνει μες στα σπίτια μας, σφάζει και σκοτώνει, αντί όμως τη λύσσα και την κακία του να τις συνοδεύσει η γαλήνη και η ατιμωρησία, το αίμα που έχει χύσει βογκάει για την ανομία και της εκδίκησης την ώρα απ' τον ουρανό ζητά. Βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, σελ 285.

⁶⁸¹«πλήρη δὲ ποτοῦ τὸ Οἴναιον ὑπεμφαίνουσιν, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ τῆς χώρας προσώνυμον, ἐξ οὗ περ Ἀνδρόνικος ἀπάρας, ὡς ἤδη ἔρρεθη μοι, πρὸς Κωνσταντίνου πόλιν παρεγένετο.» Βλέπε Nic. Choniatae, *Historia*, σελ 463.

Κεφάλαιο 4^ο : Χαρακτηρισμοί για τον Ανδρόνικο Α από τους συγχρόνους του ιστορικούς και τους νεότερους ερευνητές.

Πολλοί ιστορικοί επεχείρησαν να σκιαγραφήσουν το πορτραίτο μιάς τόσο αμφισβητήσιμης προσωπικότητας, όπως αυτής του αυτοκράτορος Ανδρόνικου Α Κομνηνού. Η πιο ακριβής αποτύπωση του χαρακτήρος του φαίνεται να μην προέρχεται από κάποιον ιστορικό αλλά από τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ευστάθιο⁶⁸².κατ'αυτόν ο Κομνηνός αυτοκράτορας ήταν ένας ευφυής άνθρωπος ενεργώντας, πότε αξιέπαινα και πότε όχι και πως μέσα του είχε συγκεντρωμένα τα πάντα και οίκτο και μεγάλο θυμό, μία ένωση δηλαδή ετερογενών στοιχείων από τα οποία προέρχεται το κακό κι όχι η αρετή. Ο Νικήτας Χωνιάτης διαπιστώνει πως αν δεν είχε την ωμότητα που ήταν αποτέλεσμα της επιρροής του από τους βαρβάρους θα ήταν ισάξιος με τους τρεις πρώτους Κομνηνούς⁶⁸³, γιατί δεν ήταν σε όλες του τις ενέργειες απάνθρωπος, αλλά μόνο στα πιο ακραία σημεία της θηριωδίας του⁶⁸⁴. Θα δύνατο να φανή αντάξιος των υπόλοιπων Κομνηνών αυτοκρατόρων αλλά τελικά υπήρξε θύμα της σκληρότητάς του γιατί δεν διέθετε ηθικό αισθητήριο, επισημαίνει ο Κ. Παπαρηγόπουλος⁶⁸⁵. Ο πανέξυπνος και διεφθαρμένος τύραννος αλλά και πολιτικός άνδρας ο οποίος έφερε όλα τα

⁶⁸²Επινοούσε δόλια τεχνάσματα για τις δόλιες πράξεις του, μία σφαίρα, δηλαδή που οι κινήσεις της δεν είχαν σκοπό τη δημιουργία, αλλά την έκφραση της ευρηματικότητάς του. Σαν να υπήρχαν μέσα του δύο κουτιά, το ένα γεμάτο από καλά και το άλλο γεμάτο από κακά κι αυτός, για να κυβερνά τους υπηκόους του, αν συμπεράνουμε πως τα περισσότερα τα έπαιρνε απ' αυτό των κακών, θα έχουμε δίκιο, γιατί ήταν ένας χαρακτήρας στον οποίον αναμειγνυόταν το καλό και το κακό. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 626-627.

⁶⁸³Ο Ν. Χωνιάτης, σημειώνει ο Βαρζός, κλείνοντας το κεφάλαιο που αφιερώνει στον Ανδρόνικο γράφει ότι αν δεν είχε τη μεγάλη αυτή σκληρότητα να βγάζει αίμα από τις πράξεις του, που ήταν συνήθεια από τους βαρβάρους που ζούσε μαζί τους, όλα τα χρόνια των περιπλανήσεών του, θα ήταν στην ίδια θέση με τους υπόλοιπους Κομνηνούς αυτοκράτορες, για να μη πω, πως είχε πολύ μεγάλα καλά ως άνθρωπος και μονάρχης. Δεν ήταν σε όλες του τις πράξεις βίαιος, αλλά στις χειρότερες λεπτομέρειες της αγριότητάς του. Βλέπε αυτόθι, σελ 627-628.

⁶⁸⁴«Τνα δὲ συνελὸν εἶπω τὸ πᾶν, εἰ τοῦ ἐντόνου τῆς ἀπηνείας ὑπεχάλα Ἀνδρόνικος μὴδ' εὐθὴς ἐπῆγε τὸν καυτῆρα καὶ τὴν τομὴν, ..., ἀλλὰ κατὰ τὰ διφυῆ ἀναπλαττόμενα μορφώματα θηριωδίας μετέχων καὶ βροτείῳ εἶδει ἐκάκαστο. » Βλέπε Nic.Choniatae, *Historia*, σελ 462.

⁶⁸⁵Ο οποίος τονίζει πως με τα προτερήματα που είχε θα μπορούσε να γίνει ισάξιος διάδοχος των τριών πρώτων Κομνηνών και να σώσει πραγματικά το κράτος, αλλά αντί γι' αυτό δολοφόνησε τη χήρα και το γιο του Μανουήλ και με την απιστία του και την αγριότητά του έφερε καταστροφή και εκδίκηση, με λεία τον ίδιο. Η ιστορία διδάσκει πως ακόμη και τα πιο μεγάλα προσόντα δεν αξίζουν, αν δεν στηρίζονται στην ηθική. Κι αυτό έλειπε απ' τον Ανδρόνικο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 628.

γνωρίσματα του βυζαντινού κοινωνικού ιστού παρατηρεί ο Ch.Diehl⁶⁸⁶ και υπό την εξουσία του η κατάσταση του κράτους βελτιώνεται, όταν εκθρονίστηκε λόγω της νορμανδικής επιδρομής⁶⁸⁷. Ο Ανδρόνικος Α αντιτάχθηκε στη διαφθορά και στην αύξηση της δύναμης της αριστοκρατίας, χρησιμοποιώντας ως μοναδικό μέσο τη βία διαπιστώνει ο Louis Brehier⁶⁸⁸. Η διακυβέρνησή του διαφοροποιείται από αυτή των προγενεστέρων Κομνηνών αυτοκρατόρων· χρίζει δε επισταμένης και σοβαρής επιστημονικής προσέγγισης και ιδιαίτερα το θέμα της δικαιοσύνης κατά τον Α. Βασίλειο⁶⁸⁹. Η κατάσταση δεν εσώζετο ούτε από το Βασίλειο τον Β΄, κατά την Joan Hussey⁶⁹⁰, πόσο μάλλον από τον Ανδρόνικο Α, που δεν διέθετε κανένα πλεονέκτημά του και με τις διώξεις του εξήντησε την πολεμική ισχύ της Αυτοκρατορίας και προεκάλεσε την παρέμβαση της Δύσης. Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός ήταν τραχύς χαρακτήρας, με πολλές αντιθέσεις ο οποίος με τον έλεγχο της φεουδαρχίας και την εξόντωση των αντιπάλων του προσεπάθησε να απαλλαγεί από την αντίδρασή τους, όμως αυτό που κατώρθωσε ήταν να αποσταθεροποιήσει

⁶⁸⁶ Η ζωή του Ανδρόνικου, που θα μπορούσε να σώσει την Αυτοκρατορία, ενώ το μόνο που πέτυχε ήταν να επισπεύσει τη διάλυσή της, περιέχει σαν μικρογραφία, όλα τα βασικά χαρακτηριστικά προτερήματα και ελαττώματα της βυζαντινής κοινωνίας, το αγαθό με το κακό, τη σκληρή βία που ταυτόχρονα μεγαλούργησαν στη διάρκεια τόσων αιώνων, μέσα σε όλες τις δυσκολίες της ιστορίας της. Βλέπε Ch. Diehl, *Figures Byzantines*, σελ 133.

⁶⁸⁷ Ο Ch.Diehl σε άλλο του σύγγραμμα, πιο αυστηρό από ιστορικής απόψεως, αναφέρει πως αφού ο Ανδρόνικος επνίξε στο αίμα τις ανταρσίες της Βιθυνίας, αναδιοργάνωσε τη διοίκηση, έθεσε υπό έλεγχο τις δαπάνες, ελάφρυνε τους ανθρώπους από τους φόρους και ήταν σε καλό δρόμο, όταν ανατράπηκε με αφορμή την επιδρομή των Νορμανδών και τον ουγγρικό πόλεμο. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 628-629.

⁶⁸⁸ Ο Ανδρόνικος ήθελε ειλικρινά να πολεμήσει τη διαφθορά που είχε ως αποτέλεσμα την εξασθένηση της Αυτοκρατορίας από την πολιτική που ακολούθησαν οι προκατόχοί του και να μειώσει την υπέρροχη δύναμη των ευγενών, αλλά δεν γνώριζε άλλο μέσο διακυβέρνησης από τη βία και τον τρόμο. Βλέπε αυτόθι, σελ 629.

⁶⁸⁹ Με την άνοδό του, στο θρόνο ο Ανδρόνικος Α΄ ήθελε να προστατεύσει την αγροτική τάξη και τους χωρικούς από την εκμετάλλευση των μεγαλογαιοκτημόνων καθώς και να μειώσει την επιρροή των Λατίνων, στο κράτος, σκοπός που ήταν αντίθετος από το χαρακτήρα της βασιλείας των άλλων Κομνηνών και γι' αυτό η ηγεμονία του απαιτεί σοβαρή κι αυστηρά επιστημονική μελέτη. Ειδικότερα στον τομέα της κοινωνικής δικαιοσύνης, η περίοδος εξουσίας του δεν έχει έρθει ακόμη στο φως με τις ανάλογες λεπτομέρειες και θεωρείται ένας ενδιαφέρων τομέας για περαιτέρω έρευνες. Βλέπε Α. Βασίλειο, *Ιστορία αυτοκρατορίας*, σελ 539.

⁶⁹⁰ Ούτε ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος (976-1025), αν ζούσε τότε, δε θα μπορούσε να σώσει το κράτος, κι ο Ανδρόνικος παρά την ευφυΐα του και τις ιδέες του, δεν διέθετε ούτε την καρτεριά ούτε την ψυχραιμία του. Ο αγώνας του εναντίον της φεουδαρχικής αριστοκρατίας πήρε τη μορφή ολικής εξόντωσης που μείωσε την στρατιωτική δύναμη του κράτους από διοικητές. Η πολιτική του προεκάλεσε τη Δύση που συνεργάστηκε με τη βυζαντινή αριστοκρατία, που ήταν η μόνη που θα μπορούσε να υπερασπισθεί την άμυνα του κράτους. Η τρομοκρατία που χρησιμοποίησε και οι νίκες των Νορμανδών έφεραν την πτώση του το 1185. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 629.

το κράτος, συνεχίζει η J. Hussey⁶⁹¹, παρά τις μεγάλες τομές που επέφερε στη διοίκηση της Αυτοκρατορίας. Ο Ανδρόνικος υπήρξε ένας ακατάλυτος άνθρωπος, και θα ήταν δυνατόν να εκκινήσει μια ακόμα χρυσή εποχή, όπως αναφέρει ο Sir Galahad⁶⁹², αν εξαιρέσουμε την εκδικητική του μανία. Κατά την F. Schlosser⁶⁹³, θεωρείται ο πιο αναίσχυντος δαίμονας και τυχοδιώκτης άνθρωπος- αυτοκράτορας, ο οποίος υποδύθη στη ζωή του όλα τα πρόσωπα που υπάρχουν. Η αγριότητα που επέδειξε ο Ανδρόνικος και οι διωγμοί που εξαπέλυσε ήταν αναγκαίο κακό για τη στερέωση της διακυβέρνησής του, κατά τον Jacob F. Fallmerayer⁶⁹⁴, ο οποίος εκπέμπει διθυράμβους για τον Κομνηνό αυτοκράτορα. Τα μέτρα, που ενομοθέτησε μαζί με μια δόση τρομοκρατίας, ήσαν επιβεβλημένα

⁶⁹¹Ο Ανδρόνικος Α έκανε προσπάθειες να πατάξει τη διαφθορά από τη διοίκηση και να υπερασπίσει τα φτωχότερα στρώματα. Γι' αυτό αύξησε τους μισθούς των αξιωματούχων, επέβαλε σκληρές τιμωρίες σ' όποιον χρηματιζόταν κι αγωνίσθηκε να πλήξει τη δύναμη των μεγαλογαιοκτημόνων. Το Δεκέμβριο του 1182 ανακάλεσε το αποκλειστικό προνόμιο, που τα χρυσόβουλα του Μανουήλ 1^{ου} από τα χρόνια 1158 και 1170 παραχωρούσαν προς τους συγκλητικούς και τους στρατιωτικούς, δηλαδή το δικαίωμα να απαλλοτριώνουν τις αυτοκρατορικές «πρόνοιες», προκαλώντας τους μεγάλο πλήγμα. Ήταν ήδη αργά να ελέγξει τους ισχυρούς και τους ευγενείς, υπό το φόβο της συνωμοσίας. Όμως τίποτε απ' αυτά δεν ήταν ικανό να σταθεροποιήσει το θρόνο του. Αντίθετα στέρησαν από το στρατό τους επικεφαλής τους, την περίοδο των εξωτερικών κινδύνων. Τα χρόνια μετά το θάνατο του Μανουήλ, οι συμμαχίες που είχε συνάψει, κατέρρευσαν, με αποτέλεσμα να σφίγγει ο κλοιός γύρω από την εξασθενημένη αυτοκρατορία. Ο ηγεμόνας της Σερβίας, Στέφανος Νεμάνια, ακύρωσε τη συνθήκη με το Βυζάντιο και άρχισε τις επιδρομές, ενώ ο βασιλιάς της Ουγγαρίας Βέλας 3^{ος} παίρνοντας εκδίκηση για το θάνατο της νύφης του, Μαρίας της Αντιόχειας, το 1181 κέρδισε τη Δαλματία, τμήμα της Κροατίας και το Σίρμιο. Το 1183 συμάχησε με το Στέφανο Νεμάνια για να πραγματοποιήσει νέες επιθέσεις στην αυτοκρατορία. Ο Ανδρόνικος προσπάθησε να ενισχύσει τη θέση του συμμαχώντας ξανά με τη Δύση, ειδικά με τη Βενετία, και ήλθε σε συνθήκη με το Σαλαδίν. Οι Νορμανδοί της Σικελίας, όμως, εισέβαλαν στην ηπειρωτική Ελλάδα και τον Αύγουστο του 1185 κατέλαβαν και λεηλάτησαν τη Θεσσαλονίκη. Όταν τα δυσάρεστα νέα έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη έγινε μια νέα στάση. Το πλήθος δολοφόνησε με άγριο τρόπο τον Ανδρόνικο και ανέβασε στο θρόνο τον εξάδελφό του Ισαάκιο Άγγελο. Βλέπε Cambridge, *Η Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, σελ 199-200.

⁶⁹²Ο Ανδρόνικος υπήρξε πότε υποστηρικτικός αφέντης-βασιλέας και πότε δήμιος. Αν εξαιρέσει κανείς ότι εξόντωσε όσους εναντιώθηκαν στις αλλαγές του, υπήρξε απ' τους πιο μεγαλοφυείς ηγεμόνες του Βυζαντίου. Αν και το μίσος του στόχευσε την αριστοκρατία μ' ένα είδος ήπιου μπολσεβικισμού, το πλήθος ήταν που στασίασε εναντίον του, όταν η Δύση με το στόλο της κινήθηκε για να εκδικηθεί τη σφαγή των Λατίνων του 1182. Ο τελευταίος Κομνηνός ίσως μπορούσε να δημιουργήσει μια τέταρτη χρυσή εποχή έπειτα από τον Ιουστινιανό, τους Μακεδόνες ηγεμόνες και τους τρεις πρώτους Κομνηνούς, αν ο λαός, τον οποίον υποστήριζε μ' ένα θεατρικό και υποκριτικό τρόπο, δεν τον είχε εγκαταλείψει. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ ,630-631.

⁶⁹³Θεωρεί τον Ανδρόνικο ως το πιο παράδοξο και ολέθριο άτομο του κόσμου, που έγινε ποτέ ηγεμόνας. Πρίγκιπας, ανδρείος και ιταμός, πανούργος και άπιστος, παρέστησε όλους τους χαρακτήρες, δοκίμασε όλες τις ανθρώπινες περιπέτειες κι έμαθε από εμπειρία τη ζωή απ' του τελευταίου ζητιάνου μέχρι αυτή του αυτοκρατορικού θρόνου. Βλέπε αυτόθι, σελ 631.

⁶⁹⁴Ο οποίος, εκτός από άλλους επαίνους που αφιερώνει, στον Ανδρόνικο παρατηρεί ότι οι υπέροχες ηγεμονικές αρετές και η εσωτερική κατάσταση, δικαιολογούν κατά κάποιον τρόπο τα άγρια και βάνανυσα μέσα που μετέλλε για την κατάκτηση του θρόνου. Οι διωγμοί εναντίον των ισχυρών καθώς και τα σχέδια, που έμειναν επί χάρτου, για την εξόντωση όλης της αριστοκρατίας, ήταν ένα έργο ανάγκης για τη σταθεροποίηση του ωφέλιμου συστήματος εξουσίας. Βλέπε αυτόθι, σελ 631.

διαπιστώνει ο Ensslin⁶⁹⁵ για να αποφέρουν έστω και ελάχιστους καρπούς. Ο Ανδρόνικος Α θα αναμόρφωνε την Αυτοκρατορία, αν οι μεγάλες δυνατότητές του συνδυάζοντο με ψυχικά προτερήματα, κατά τον Αμάντο⁶⁹⁶. Η προσωπικότητά του αναμίγνυε ταιριαστά το αγαθό με το κακό, ενώ παρ'όλα τα χαρίσματα, του έλειπε τελείως το ήθος, τονίζει ο Ζακυθηνός⁶⁹⁷. Ο Ανδρόνικος Α ήθελε να ανασυντάξει το κράτος και να φέρη ευημερία και ισοπολιτεία, όμως η εποχή του δεν επέτρεψε τις μεταρρυθμίσεις που οραματιζέτο, παρατηρεί ο Γ. Κορδάτος⁶⁹⁸. Ο ίδιος ερευνητής καταγράφει πως είναι άδικος ο χαρακτηρισμός του ως εγκληματία⁶⁹⁹, διότι ήταν ο μόνος τρόπος να περιορίση τις σκευωρίες των αντιπάλων του. Δύσκολα κανείς αντιλαμβάνεται την εξέλιξη της νοοτροπίας των κατοίκων της Πόλης, εκτιμά η Ελένη Αρβελέρ⁷⁰⁰, που ενώ τρία χρόνια μετά το θάνατο του Μανουήλ ανέτρεψαν

⁶⁹⁵ Τα μέτρα αλλά και ο αγώνας εναντίον της διαφθοράς μαζί με μια περίοδο τρόμου ήταν αναγκαία για να έχουν έστω και ελάχιστο αποτέλεσμα. Βλέπε Cambridge, *Η Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, σελ 644.

⁶⁹⁶ Κατά τον ίδιο είναι κρίμα που τόση ικανότητα κι υπεροχή δεν συνοδευόταν από ψυχικά χαρίσματα και ηθικά πλεονεκτήματα. Κάποια επωφελή έργα του, όπως η επιλογή έντιμων υπολλήλων, η βελτίωση της δικαιοσύνης με την αύξηση του μισθού των δικαστών, η απαγόρευση της σύλησης των ναυαγίων, τα ωραία κτήρια φανερώνουν, πως αν είχε αρετή και ευσυνειδησία θα γινόταν ο ανανεωτής του κράτους. Κατόπιν εκφράζει την απορία του για το θαυμασμό του Fallmerayer προς το βιολογικό τέρας, όπως τον αποκαλεί ο Αμάντος, όπως τόσοι μεγάλοι εγκληματίες στην ανθρώπινη ιστορία. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 632.

⁶⁹⁷ Σημειώνει ότι σπανίως προσωπικότητες, όπως ο Ανδρόνικος ενσάρκωσαν όπως άρμοζε το μείγμα του αγαθού και του κακού. Ήταν προικισμένοι με εξαιρετικές πνευματικές αρετές, με ευρεία γνώση κι επιμελημένη παιδεία, χωρίς καμία όμως ηθική υπόσταση. Βλέπε αυτόθι, σελ 632.

⁶⁹⁸ Ο Ανδρόνικος ήθελε να αναμορφώσει την Αυτοκρατορία και να την σώσει από τον εξωτερικό κίνδυνο, αλλά ο 12^{ος} αιώνας δεν σήκωνε τις κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές που ονειρευόταν, γιατί δεν υπήρχε κοινωνική τάξη να τις υποστηρίξει. Όπως είδαμε, η πλειοψηφία της αριστοκρατίας, ήθελε να παραδώσει τη χώρα στους εχθρούς, αν εξασφάλιζε τα προνόμιά της. Οι πένητες και οι φτωχοί δεν είχαν καμία ιδεολογία, παρά γίνονταν έρμια κάθε φορά κάποιας φατρίας. Οι αλλαγές του δυσaráεστησαν τα κατώτατα στρώματα της κοινωνίας. Εξ'αυτών συνάγουμε, πως η διένεξη του Ανδρόνικου με τις λαϊκές μάζες και το τραγικό του τέλος αποδεικνύουν, ότι ο ρόλος του χαρακτήρα ενός ανθρώπου είναι πάντα σχετικός. Βλέπε Γ. Κορδάτος, *Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου*, σελ 337-338.

⁶⁹⁹ Ο Κορδάτος αναφέρει πως οι βυζαντινοί ιστορικοί αλλά και οι νεότεροι, διηγούνται τις ενέργειες του Ανδρόνικου με πάθος και μίσος. Με τη δική τους ματιά τον περιγράφουν δολοφόνο, τύραννο και γυναικά, αλλά δεν έχουν καθόλου δίκιο. Τα σκληρά μέτρα που πήρε εναντίον των αντιπάλων του που συνωμοτούσαν και στασίαζαν, ήταν αναγκαία για να σταματήσει τους εχθρούς του και η απάντηση σ' αυτό είναι η τρομοκρατία. Βλέπε αυτόθι, σελ 338-339.

⁷⁰⁰ Κατά την Ε. Αρβελέρ διαβάζοντας κάποιος τα εγκώμια που εκφωνήθηκαν μετά το θάνατο του Μανουήλ, διαπιστώνει με δυσκολία πως μόλις τρία χρόνια μετά, ο λαός της πρωτεύουσας ανέτρεψε το γιό του, για να ανεβάσει στο θρόνο τον Ανδρόνικο που είχε αντίθετη πολιτική απ' του Μανουήλ. Οι αρχές του δεν προσανατολιζόνταν με τα συμφέροντα της αριστοκρατίας που είχε στα χέρια της την εξουσία στις επαρχίες, όπου είχε επιβληθεί από τους Κομνηνούς ένα στρατιωτικό καθεστώς. Οι

το γιό του, Αλέξιο Β, για να φέρουν στο θρόνο τον Ανδρόνικο Α, έπειτα το ίδιο πλήθος καθαίρεσε και τον ίδιο, αλλά αυτό δύναται κάποιος να το συνειδητοποιήσει, από τις αντιλήψεις του πληθυσμού της επαρχίας έναντι της πρωτεύουσας. Η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους⁷⁰¹ εκτιμά ως φιλολαϊκή την πολιτική του Κομνηνού αυτοκράτορος, ο οποίος κατεπολέμησε τη φιλοδυτική επιρροή, τη δύναμη των ευγενών και των φεουδαρχών και εβελτίωσε τη διοίκηση. Μια από τις αιτίες της πτώσης του Ανδρόνικου Α, ήσαν και οι εχθρικές πιέσεις προς το Βυζάντιο, κατά τον Ρ.Τιντσεβ⁷⁰². Ο ίδιος ισχυρίζεται πως οι διωγμοί του Ανδρόνικου ήταν ένας εσωτερικός πόλεμος της αριστοκρατίας και προσπάθεια εδραίωσης του καθεστώτος, παραχωρώντας κάποια προνόμια προς τις ασθενέστερες οικονομικά τάξεις⁷⁰³. Η σύγκρουση δε αυτή ήταν εις βάρος της Αυτοκρατορίας. Ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός ήταν μία εμβληματική, μορφή του 12^{ου} αιώνα κατά τον Ch.Diehl με πολλά πλεονεκτήματα και πολλά ελαττώματα⁷⁰⁴. Με τις πρακτικές του δε περισσότερο εξημίωσε παρά ωφέλησε το

εξεγέρσεις που σημειώθηκαν είναι απόδειξη της δυσανεξίας μεγάλου τμήματος του στρατού, που εξαπλώθηκε σιγά-σιγά στους πληθυσμούς της επαρχίας και τελικά στην πρωτεύουσα. Οι αντιδράσεις εναντίον του αλλά και της πολιτικής του αποδυνάμωσαν τελικά αυτόν τον ορμητικό άνθρωπο με την πολυτάραχη ζωή. Δύο χρόνια μετά τη στέψη του, εκθρονίστηκε και θανατώθηκε απ' τους ίδιους που τον είχαν ανεβάσει στο θρόνο και η πόλη ήταν υπό πολιορκία από τους Νορμανδούς, που μετά τη λεηλασία της Θεσσαλονίκης, προχώρησαν μέχρι την πρωτεύουσα και σκορπούσαν τον πανικό. Από τις εξεγέρσεις εναντίον του διαφαίνεται η μετάλλαξη της γνώμης των κατοίκων της επαρχίας απέναντι στην πόλη. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 633-634.

⁷⁰¹Γράφει ότι η πολιτική του Ανδρόνικου ήταν ωφέλιμη για το λαό. Μείωσε τη λατινική επίδραση και τη δύναμη των ευγενών, που είχε αυξηθεί επί Μανουήλ και Αλεξίου, τοποθέτησε κατάλληλους υπολλήλους στη διοίκηση κι οργάνωσε καλύτερα το κράτος. Η αντίδραση όμως εναντίον του συνεχώς αυξανόταν από την εκδικητική του μανία. Τότε οργανώθηκαν και ανταρσίες από αξιωματούχους του κράτους, στις οποίες ο Ανδρόνικος αντιδρούσε άσχημα με τυφλώσεις, ακρωτηριασμούς κι εκτελέσεις. Όταν μαθεύτηκαν τα νέα για την προέλαση των Νορμανδών οι αντιδράσεις διογκώθηκαν. Με αφορμή τη σύλληψη του Ισαακίου Αγγέλου, το πλήθος εισέβαλε στα ανάκτορα και τα λεηλάτησε. Ο Ανδρόνικος είχε δραπετεύσει, αλλά λίγο αργότερα συνελήφθη, παραδόθηκε στο λαό κι άφησε το πνεύμα του στα χέρια του οργισμένου όχλου ακρωτηριασμένου. Βλέπε αυτόθι, σελ 634.

⁷⁰²Στις αιτίες που συνέβαλλαν στην εκθρόνιση του Ανδρόνικου, πρέπει να σημειώσουμε και τις απειλές από το εξωτερικό. Κατά τη σύντομη διάρκεια της βασιλείας του, οι γειτονικές χώρες εκμεταλλεύθηκαν τις εξεγέρσεις που λάμβαναν χώρα στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας. Η Ουγγαρία ξαναπήρε τη Δαλματία και ο σουλτάνος του Ικονίου Kilidj Arslan II-μέγας αντίπαλος του Μανουήλ-έκανε επιδρομές στις περιοχές της Μικράς Ασίας. Βλέπε Ρ. Τιντσεβ, *Le regne*, σελ 39.

⁷⁰³Η εποχή Ανδρόνικου, φέρει τα γνωρίσματα μιάς προσπάθειας σταθεροποίησης της εξουσίας των ευγενών με κάποιες παραχωρήσεις προς τις ταπεινές τάξεις. Στην πραγματικότητα ήταν μία εσωτερική διαμάχη μεταξύ των φεουδαρχικών ομάδων που κυβερνούσαν, για τον έλεγχο της εξουσίας. Ο Ισαάκιος Άγγελος που τον διαδέχθηκε αντιπροσώπευε τους γαιοκτήμονες και κατάργησε τις περισσότερες μεταρρυθμίσεις του άλλοτε Αυτοκράτορα. Η αριστοκρατία μείωσε την ισχύ του κράτους και βρήκε πρόσφορο έδαφος η εισβολή των Σταυροφόρων της Δ' Σταυροφορίας, καθώς οι κάτοικοι έδειξαν πλήρη αδιαφορία και δεν προέβαλλαν σχεδόν καμιά αντίσταση. Βλέπε αυτόθι, σελ 40.

Βυζάντιο, σε μια ιδιαιτέρως κρίσιμη χρονική περίοδο⁷⁰⁵. Δεν θα ήταν δόκιμο να εξετάσουμε εις βάθος την πολιτική της τρομοκρατίας, του τελευταίου εκπροσώπου της Δυναστείας κατά της αριστοκρατίας, μέσω της λογικής εξήγησης⁷⁰⁶. Αντιμετώπιζε το λαό ως πολιτικό όπλο τονίζει ο M. Angold⁷⁰⁷ και επεστράτευε δημαγωγούς για να τον ποδηγετή. Κατά τον ίδιο ερευνητή, περιστοιχίζετο από έναν κλειστό κύκλο εμπιστών, ευνοουμένων και συμβούλων ο οποίος περιελάμβανε ανθρώπους με αινιγματικό παρελθόν των οποίων μοναδικό πλεονέκτημα ήταν η τυφλή αφοσίωση και εκτέλεση των εντολών του Ανδρόνικου Α⁷⁰⁸.

Το έργο του Μιχαήλ για τον Ανδρόνικο Α, το οποίο παρέθεσα στην εργασία αυτή, δεν είναι τίποτε άλλο, παρά η προσπάθεια ενός ερασιτέχνη ερευνητή να καταπιαστεί με ζητήματα, που απαιτούν χρόνια μελέτη.

⁷⁰⁴Ο ιδιόμορφος ηγεμόνας, πέθανε σε ηλικία 67 ετών, αφού ταρακούνησε την εποχή του με τις αναρίθμητες περιπέτειες του, τα μεγάλα προτερήματα και τα επίσης μεγάλα μειονεκτήματά του. Η ζωή του, υπήρξε από τις πιο ταραχώδεις στην ιστορία της αυτοκρατορίας. Με την ισχυρογνωμοσύνη του, τις περιπλανήσεις του, τις δραπετεύσεις και τους έρωτές του, γοητεύει ακόμη τους μεταγενέστερους, όπως γοήτευσε και τους συγχρόνους του. Ένας τυχοδιώκτης άξιος θαυμασμού, χαρακτηριστική και αντιπροσωπευτική μορφή της εποχής του. Βλέπε Ch. Diehl, *Figures Byzantines*, σελ 132-133.

⁷⁰⁵Με την εκτέλεση του ανήλικου Αλεξίου, που κλόνισε τον οίκο των Κομνηνών κι έφερε στο θρόνο τη δυναστεία των Αγγέλων, ο Ανδρόνικος προκάλεσε την εχθρότητα των Δυτικών με την εξόντωση των Λατίνων το Μάιο του 1182, κι αποδεκάτισε τους αρχηγούς του στρατού, αποδυναμώνοντας την άμυνα έναντι του εξωτερικού εχθρού. Έτσι την ύστατη ώρα του κινδύνου, με την πολιορκία της Θεσσαλονίκης αναγκάστηκε να στηριχτεί στις στρατιωτικές αρετές ενός ευνούχου, του παρακοιμώμενου Νικηφόρου και του γιού του Ιωάννη, που δεν γνώριζε τα στρατιωτικά θέματα. Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 636.

⁷⁰⁶Διότι οι βίαιες και ραγδαίες συγκρούσεις δεν γίνονται εύκολα αντιληπτές σε πολλά σημεία ακόμη και από τους πιο λογικούς ανθρώπους κι η προσαρμογή μας σ' αυτές είναι σχεδόν αδύνατη. Βλέπε αυτόθι, σελ 636-637.

⁷⁰⁷Άργησε να χάσει την αποδοχή του πλήθους, διότι ο Ανδρόνικος ασχολούνταν με την υποστήριξή του και το χρησιμοποιούσε ως μέσο. Είχε στην υπηρεσία του λαοπλάνους, για να χειραγωγεί το λαό, οι οποίοι ήθελε να τον συμβουλευθούν. Βλέπε Mi. J. Angold, *Η βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204 μια πολιτική ιστορία*, μετάφραση Καργιανιώτη Ευ., εκδόσεις Παπαδήμα, σελ 469-481.

⁷⁰⁸Δεν ήταν απόγονοι ισχυρών οικογενειών, από την αυλή ή την αριστοκρατία. Μερικοί απ' αυτούς προέρχονταν από το περιθώριο των δικαστηρίων αλλά η καταγωγή των περισσότερων ήταν σκοτεινή. Ήταν πιστοί, έτοιμοι να υπακούσουν τις συχνά σκληρές διαταγές του Ανδρόνικου, πολύ γρήγοροι στο να ακρωτηριάζουν και να ανασκολοπίζουν εκείνους που ο Αυτοκράτωρ ένιωθε ότι τον απειλούσαν. Στην απομόνωσή του έγινε όλο και πιο καχύποπτος κι αντιδρούσε στις υποψίες με άχρηστη σκληρότητα. Την ίδια στιγμή περιφρονούσε πιο ανοιχτά το λαό, που άρχισε να αηδιάζει με την ωμότητά του. Βλέπε Mi. J. Angold, *πολιτική ιστορία*, μετάφραση Καργιανιώτη Ευ., εκδόσεις Παπαδήμα, σελ 469-481.

Ο Κομνηνός αυτοκράτωρ συνειδητοποιώντας το φρικτό του τέλος, το οποίο είχε προφητεύσει ένας καλόγερος, είχε προετοιμασθή καταλλήλως, γι'αυτό. Προς αντιμετώπισή του οπλίσθηκε με το θάρρος και την αξιοπρέπεια ενός ηγεμόνος που αξιώθη να διαφεντεύει μίας τέτοιου διαμετρήματος Αυτοκρατορίας κι όχι με των άτολμων τις ικεσίες και μεμψιμοιρίες. Διά το λόγο αυτόν αναφέρεται πως παρά τη φρίκη η οποία συνώδευσε το θάνατό του, αυτός υπήρξε αντάξιος της ζωής του. Σ' όλες τις εκφάνσεις του βίου του, άλλωστε επεξεργάζετο σχολαστικά όλες τις παραμέτρους των γεγονότων στα οποία πρωταγωνιστούσε. Ένας μεταγενέστερος θαυμαστής του Ανδρόνικου, απηύθυνε μία ερώτηση στο Θεό⁷⁰⁹, η οποία δεν θα απαντηθή ποτέ.

⁷⁰⁹Εσύ υποσχέθηκες να σώσεις την πόλη όλη, δε θα βοηθήσεις έναν και μάλιστα τον δικό σου, τον Ανδρόνικον δεσπότην; Βλέπε Κων. Βαρζός, *γενεαλογία*, σελ 637.

Συμπεράσματα

Τα στοιχεία της προσωπικότητας του αυτοκράτορος Ανδρόνικου Α Κομνηνού αντανακλώνται μέσα από τις πράξεις του, τόσο κατά την περίοδο της βασιλείας του Μανουήλ Α και της επιτροπείας του Αλεξίου Β όσο και της δικής του διακυβέρνησης. Η μοναδική και ενδιαφέρουσα ιδιοσυστασία του κατέχει ιδιαίτερη θέση στη βυζαντινή ιστορία, ενώ η σύντομη εξουσία του έμεινε στην ιστορία, ως βασιλεία του τρόμου. Στην πραγματικότητα ο τελευταίος εκπρόσωπος της Κομνήνειας δυναστείας υπήρξε κοσμοπολίτης αφού λόγω της κακής του διαγωγής προς τον Αυτοκράτορα εξάδελφό του αλλά και γενικότερα έζησε για πολλά χρόνια εκτός των ορίων της Ρωμανίας. Παρά τη φαινομενική φιλία με το Μανουήλ Α, ο Κομνηνός πρίγκιπας ήταν ύποπτος σ' εκείνον, γι' αυτό δεν είχε ευκαιρίες δημόσιας προβολής στην πολιτιστικά Ελληνική Αυτοκρατορία. Οι επικίνδυνες συνωμοσίες και η απρεπής συμπεριφορά του έφερναν σε δύσκολη θέση το Μανουήλ Α όχι μόνο στο προσωπικό αλλά και στο διπλωματικό επίπεδο, ενώ αντίστροφα κατά την υπηρεσία του ο Ανδρόνικος δεν επέδειξε ποτέ ιδιαίτερες ικανότητες. Οι δύο ήττες του από το Θόρο, δούκα της Κιλικίας, αναδεικνύουν την έλλειψη στρατηγικών ικανοτήτων εκ μέρους του από το περιστατικό δε στο οποίο εκάρφωσε με το δόρυ το Θόρο, συνάγεται ότι την απουσία στρατιωτικής γνώσης, αναπλήρωνε με την ανδρεία του και τις απροβλεπτες πράξεις του. Έθετε το συμφέρον του υπεράνω όλων, καθώς με τις προσεγγίσεις του με τον Ούγγρο βασιλέα Γκέισα, προτίθετο να απαρνηθή ακόμη και την πατρίδα του, προκειμένου να αναρριχηθή στο θρόνο. Οι διάφορες αποδράσεις του από τις φυλακές, η φυγή του από τους Βλάχους και το περιστατικό με τους δύο φύλακες ήσαν αποτέλεσμα της ευστροφίας, της ευρηματικότητας και του δαιμόνιου μυαλού του, τα οποία χρησιμοποιούσε για να ξεγλιστρά εύκολα από τις δυσάρεστες καταστάσεις. Είχε μεγάλη αδυναμία στο ωραίο φύλο μαρτυρία δε αυτού είναι οι θυελλώδεις έρωτες και αναρίθμητες αποπλανήσεις σαγηνευτικών Πριγκιπισσών και άλλων ευγενών γυναικών. Οι αιμομικτικές σχέσεις του με τις ανεψιές του Θεοδώρα και Ευδοκία, όπως και ο γάμος του με την ανήλικη χήρα του Αλεξίου Β, τον έφεραν σε αντιπαράθεση με την Εκκλησία και τους εκκλησιαστικούς κανόνες, για τους οποίους αδιαφορούσε παντελώς. Οι αντιδράσεις του προς το Μανουήλ, όσον αφορά τη σχέση του με την Ευδοκία, και τον όρκο πίστεως προς τον

Ούγγρο πρίγκιπα Βέλα, δείχνουν αξεπέραστο θράσος. Κανείς άλλος αυτοκράτωρ πριν απ' αυτόν, δεν είχε το σθένος να πατάξει τη σύληση των ναυαγίων. Ο έντονος απολυταρχισμός του τον ωδήγησε να διατάξει τη σφαγή όποιου διέπραττε αδίκημα ή υπεξαίρουσε χρήματα ή κώλυε το κράτος. Ο Ανδρόνικος Α χρησιμοποιούσε τις ερωτικές περιπέτειες εντός της βασιλικής οικογένειας, ως εκδίκηση προς το Μανουήλ Α, ενώ έπαιζε με τους ανθρώπους, μέσω των συναισθημάτων τους, όπως με την πριγκίπισσα Φιλίππα της Αντιόχειας αδιαφορώντας για τον αντίκτυπο των αποτελεσμάτων. Οι τοποθετήσεις αδιάφθορων αξιωματούχων και διοικητών στις επαρχίες, αποδεικνύουν έναν αμερόληπτο άνθρωπο και η χωρίς εξαιρέσεις, τιμωρία, όσων αδικούσαν τους συμπολίτες τους, μαρτυρά την ακεραιότητα του χαρακτήρος του στην εφαρμογή των νόμων, καθώς edίκαζε αυτοπροσώπως τις υποθέσεις των χωρικών θεωρώντας καθήκον του να τηρή τους κανονισμούς. Μεταχειρίζετο διάφορα τεχνάσματα όπως το μωσαϊκό του ναού των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, ως προπαγάνδα ώστε να ελέγχει ευκόλως τα πλήθη⁷¹⁰. Ήταν ειρωνικός και με καυστικό χιούμορ προς όσους του επιτίθεντο για τη σχέση του με την Ευδοκία, ενώ η μακροχρόνια σχέση του με τη Θεοδώρα και η αντίδρασή του, στην απαγωγή της, φανερώνει έναν άνθρωπο, που είχε εκτός των άλλων και αισθήματα. Ως εκπληκτικός ηθοποιός, και επαγγελματίας της προσποίησης, κατέφευγε σε ελιγμούς για να διαφεύγει από κρίσιμες, γι' αυτόν συνθήκες, όταν προέκυπταν προβλήματα. Μετήρχετο κάθε θεμιτό η αθέμιτο μέσο προς επιτυχία των σχεδίων του · υποκίνησε χωρίς δισταγμό τη σφαγή των Λατίνων της Κωνσταντινούπολης προκειμένου να εξουδετερώσει την Αυγούστα Μαρία της Αντιόχειας, και προεκάλεσε την επιδρομή των Νορμανδών με την άλωση της Θεσσαλονίκης, που ήταν το κομβικό σημείο καμπής για τον Ανδρόνικο Α. Προς επίτευξη των σκοπών του δεν υπελόγισε τίποτε και κανέναν, πόσο μάλλον ένα μικρό παιδί, τον δεκατετραετή αυτοκράτορα Αλέξιο Β, τη δολοφονία του οποίου διέταξε εν κρυπτώ. Εξολόθρευσε τη γενιά του Μανουήλ Α Κομνηνού μέχρι ενός ως αντίποινα για όσα είχε βιώσει απ' αυτόν. Με πολλά πλεονεκτήματα και εξίσου πολλά μειονεκτήματα, ο ιδιόρρυθμος ηγεμών ήξερε να κερδίζει την αφοσίωση των άλλων, ωστόσο δεν θεωρούσε πως η δική του ήταν δεσμευμένη. Δεν διέθετε καρτερικότητα ούτε εγκράτεια, όπως συμπεραίνεται από το χρόνο και τον τρόπο εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Ο Ανδρόνικος Α, ως γόνος της Οικογένειας των

⁷¹⁰ Βλέπε An. Eastmond, *An Intentional Error? Imperial Art and "Mis"- Interpretation under Andronikos I Komnenos*, The Art Bulletin 76(1994), College art association ,σελ 502 – 510.

Κομνηνών είχε βαθύτατη μόρφωση κι αφιέρωνε τις ελεύθερες ώρες του στη μελέτη της Αγίας Γραφής και ιδιαιτέρως των επιστολών του Αποστόλου Παύλου. Η πολιτική του κατά της αριστοκρατίας εκτράπη σε τρομακτικούς διωγμούς, οι οποίοι ξεπέρασαν κατά πολύ το μέτρο και έστρεψαν φυσικά τους ισχυρούς και τους ευγενείς εναντίον του. Οι διακηρύξεις του περί εξυγίανσης της αυτοκρατορίας έμειναν σχέδια επί χάρτου, ενώ με το τραγικό του τέλος λήγει η προσπάθεια η οποία εγκωμιάσθη από τους συγχρόνους του, να απαλλαγεί η αυτοκρατορία από τους Λατίνους στις διαθέσεις των οποίων θα υποτάσσεται προοδευτικώς. Πολύ σπάνια ένα τόσο ελπιδοφόρο ξεκίνημα, είχε ένα τόσο οικτρό αντίκρισμα, μέσα σ' ένα τόσο μικρό χρονικό διάστημα.

Η κατάληψη της Θεσσαλονίκης υπήρξε το εφαλτήριο μιάς γενικευμένης εξέγερσης η οποία ωδήγησε στην εκθρόνιση του Ανδρόνικου Α Κομνηνού με βαθύτερες αιτίες. Η τρομοκρατία που κυριαρχούσε, ακόμη και γι' ανομήματα που υπό ομαλές συνθήκες θα έπρεπε να παραβλέπονται και για περιπτώσεις ακόμη και στενών του συγγενών και φίλων, επροξένησε στους πολίτες φοβίες και εμμονές, ώστε να νιώθουν μία διάχυτη επικρεμάμενη απειλή και να αναρωτιούνται πότε θα έλθη η σειρά τους. Οι κάτοικοι εβίωνον ένα παρατεταμένο κλίμα αβεβαιότητας και ανασφάλειας και ανέμενον την κατάλληλη περίσταση για να αντιδράσουν. Αφορμή της πρωτοβουλίας περί της ανατροπής του, υπήρξε η επικείμενη επίθεση των Νορμανδών, η οποία επέτεινε τη διαρκή νευρική και σύγχυση του πληθυσμού. Οι εχθροί καιροφυλακτούσαν εκτός των τειχών της Κωνσταντινούπολης, προς το σκοπό αυτό, υπό την κάλυψη των δυνάμεων της Δύσης, στις οποίες ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός έδωσε το δικαίωμα ανάμειξης στα ενδότερα της αυτοκρατορίας με τις διώξεις και τις σφαγές των υπηκόων τους. Στην επιδρομή των Νορμανδών κατά του Βυζαντίου συνετέλεσε και ο Αλέξιος Κομνηνός ο οποίος αποτάθηκε στους πιο ύπουλους εχθρούς του, προς διευθέτηση ενός εσωτερικού ζητήματος.

Προβληματισμό προκαλεί η πράξη της αιμομιξίας στην οποία υπέπεσε επανειλημμένως ο Ανδρόνικος Α και άλλοι Αυτοκράτορες και Πρίγκιπες, οι οποίοι δεν ήταν δυνατόν να μην εγνώριζον πως ήταν ανεπίτρεπτη για τις συνέπειές της στον κληρονομικό τομέα και για την αντίθεση σ' αυτή των εκκλησιαστικών κανόνων. Ίσως ενέδιδον στους πειρασμούς ως πρόκληση προς τις αρχές και τις αξίες που διέπουν τα χρηστά ήθη των ανθρώπων ή ως εναντίωση προς όλες τις

μορφές των κοινωνικών συμβάσεων για άτομα, τα οποία εγεύοντο τη ζωή πέρα από τα όρια και υποβάθμιζαν τη σπουδαιότητα των κωδίκων των ανθρωπίνων σχέσεων, στην παραβίαση των οποίων προέβαινον με ιδιάζουσα ευχαρίστηση σε κάθε ευκαιρία. Μέλη παντοδύναμων οικογενειών, κυρίαρχοι της ιστορίας και του μέλλοντος μίας τέτοιας εμβέλειας αυτοκρατορίας, αισθάνοντο ενδεχομένως ανώτερα όντα ή επί γης θεοί, υπεράνω των κανονισμών των κοινών θνητών και των εκκλησιαστικών νόμων, τους οποίους περιφρονούσαν και αγνόησαν, ως να μην υπήρχαν φραγμοί στις σαρκικές απολαύσεις και τις ηδονές της ζωής. Πιθανώς επιθυμούσαν οι απόγονοί τους, ως αίμα εξ αίματος, να προέρχονται από τις καταβολές του ίδιου γενεαλογικού δένδρου, λόγω καλών γονιδίων, να μην υπάρξει μίξη με ανθρώπους άλλης καταγωγής, ώστε να διασφαλίσουν ότι οι διάδοχοί τους θα ανήκουν στο στενό πυρήνα και κύκλο της δυναστείας και δεν θα παρεκκλίνουν απ' αυτόν.

Ως περίληψη των πεπραγμένων του, ο Ανδρόνικος Α Κομνηνός εβελτίωσε τη δημόσια διοίκηση και διώρισε έντιμους διοικητές στις επαρχίες και δικαστές στην Κωνσταντινούπολη. Αύξησε το μισθό των υπαλλήλων, όσο και των δικαστών, προς εξάλειψη των δωροδοκιών και έβαλε τέλος στην πώληση των αξιωμάτων. Η εκμετάλλευση των χωρικών καταδικάζετο σε πολύ βαριές ποινές ή θάνατο, όπως και η μάστιγα της λεηλασίας των ναυαγίων. Εμείωσε τη φορολογία, περιώρισε τη δύναμη των ισχυρών και την εξάρτηση των γεωργών υπό των φεουδαρχών. Επραγματοποίησε, όμως, και ολέθρια λάθη με τις διώξεις του κατά της αριστοκρατίας και τη χρήση ωμής βίας, η οποία σημάδεψε το καθεστώς του κι εκυριάρχησε και στο μαρτυρικό του τέλος.

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να παραθέσουμε τους λόγους οι οποίοι συνετέλεσαν στην παρέμβαση του Ανδρόνικου Α. Ο πρώτος, ήταν η κυριαρχία των ευγενών και των μεγαλογαιοκτημόνων, οι οποίοι ήδη, από την περίοδο διακυβέρνησης του Αλεξίου Α Κομνηνού, είχαν αρχίσει να αναπτύσσονται ως σώμα· κατά τη βασιλεία δε του Μανουήλ Α, είχαν αποκτήσει αυτόνομη ανάπτυξη και ουσιαστικώς εξουσίαζον τις τύχες της Αυτοκρατορίας, διαχειρίζοντας την άμυνά της. Οι χωρικοί ήσαν έρμαιο στα χέρια των κυρίων τους, που άγονταν και φέρονταν απ' αυτούς, έχοντας μεταλλαγή επί της ουσίας σε δουλοπάροικους. Ο δεύτερος ήταν η ολοένα και αυξανόμενη επιρροή των Λατίνων οι οποίοι από την εποχή του Αλεξίου Α και του Μανουήλ Α ήδη είχαν πολλά προνόμια και σχεδόν

τον ολοκληρωτικό έλεγχο του εμπορίου. Η πρακτική αυτή συνεχίσθηκε με ταχύτερους ρυθμούς επί σεβαστοκράτορα Αλεξίου, με αποτέλεσμα η κατάσταση να εκραγεί. Ο κυριώτερος και σημαντικότερος λόγος ήταν ότι οι Βενετοί είχαν αναλάβει την υπεράσπιση της αυτοκρατορίας στη θάλασσα, με σαρωτικά επακόλουθα, για το μέλλον.

Οι ανωτέρω αιτίες επέβαλαν τις μεταρρυθμίσεις, οι οποίες όμως απέτυχαν εξ αιτίας της εσφαλμένης αντίληψης των παραγόντων εκείνης της περιόδου. Με την Αυτοκρατορία να περιβάλλεται από εχθρούς, η προσπάθεια του Ανδρόνικου Α Κομνηνού να μειώσει την ισχύ, της φεουδαρχικής και στρατιωτικής αριστοκρατίας, εξάντλησε τις εσωτερικές δυνάμεις της όπως γίνεται κατανοητό από τις εκστρατείες των διαφόρων εχθρών εναντίον της. Το περιστατικό, όμως που ανέδειξε την αδυναμία στο μέγιστο βαθμό, ήταν η εκστρατεία των Νορμαδών, που απέτελεσε και το έναυσμα της πτώσης του. Δεν υπελόγισε σωστά το βαθμό επιβολής της άρχουσας τάξης, ενώ οι εξελίξεις κατά τον 12^ο αιώνα, δεν ευνοούσαν τέτοιες προσπάθειες μεταρρυθμίσεων, καθώς ήταν αναποτελεσματική οιαδήποτε επέμβαση στο εσωτερικό της. Εκατόν εξήντα χρόνια μετά την τελευταία απόπειρα του Βασιλείου Β', να ανακόψει την επιρροή των μεγαλογαιοκτημόνων έγινε μια δεύτερη εκ μέρους του, για δικούς του λόγους, η οποία υπήρξε πολύ πιο δύσκολη, καθώς επί Βουλγαροκτόνου διέθεταν ελάχιστο κύρος, ενώ επί Ανδρόνικου Α ήσαν τμήμα της εξουσίας και εφωδίαζαν με στρατό το Βυζάντιο. Εκτιμώ, πως αν ο Ανδρόνικος Α ήταν στη θέση του Βασιλείου Β, η κυριαρχία της αριστοκρατίας θα είχε εξαλειφθεί τελείως. Πυροδότησε, επίσης την αντίδραση της Δύσης, επισπεύδοντας κατ'αυτόν τον τρόπο την κατάρρευση της εξουσίας του.

Ο Ανδρόνικος μετήλθε μεγάλης ποικιλίας μεθόδων βασανιστηρίων. Τυφλώσεις, ακρωτηριασμοί, εκτελέσεις ήταν στην ημερήσια διάταξη, ανασκολοπισμοί ακόμη και καύσεις ανθρώπων.

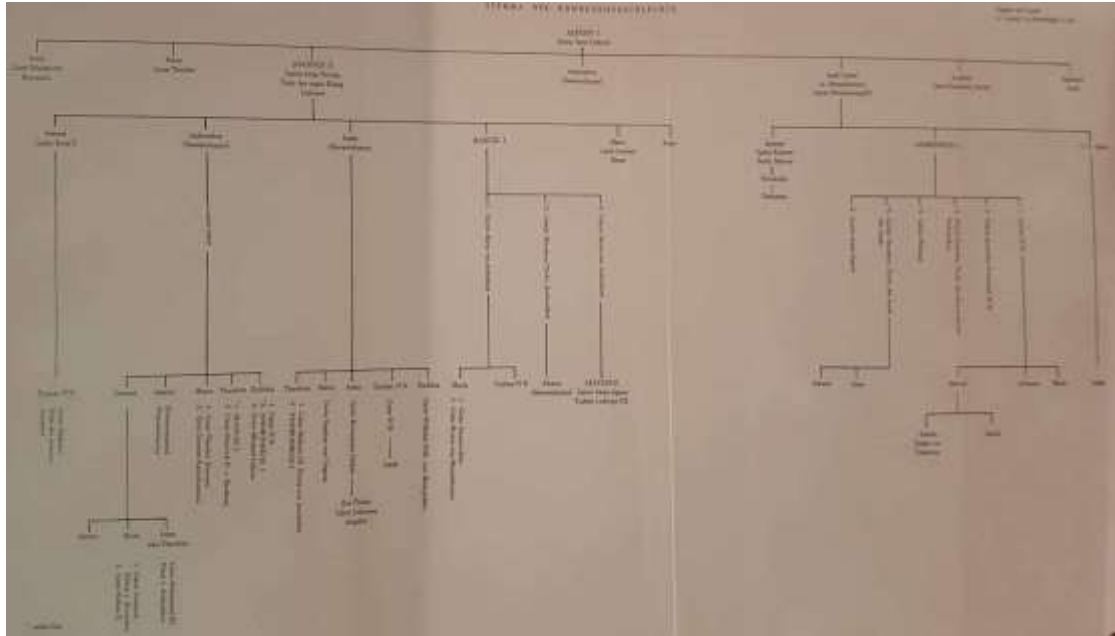
Με βάση, όσα μνημονεύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, αλλά και στα συμπεράσματα διαπιστώνουμε ότι ο Ανδρόνικος Α ήταν ένας άνθρωπος με πολλές αντιθέσεις. Από το ένα μέρος υπήρξε δίκαιος και θα μπορούσε να αναβιώσει τη δόξα του Βυζαντίου ενώ από το άλλο τύραννος, που καταδίκασε σε βασανισμούς ή θάνατο ανθρώπους ακόμη και διά ποταπές αφορμές. Θα ήταν

κατάφωρη αδικία για τον Κομνηνό αυτοκράτορα να λάβη κάποιος θέση υπέρ του ενός ή του άλλου άκρου του χαρακτήρος του, διότι τοιουτοτρόπως θα εξέταζε μόνο τη μία πλευρά της προσωπικότητάς του, με αποτέλεσμα να υποπέσει στο λάθος είτε να τον επαινέσει, είτε να τον αποδοκιμάσει. Εκτιμώ ότι οι ενέργειές του επιβάλλεται να αναλύονται υπό το πρίσμα και των δύο πτυχών της ιδιοσυγκρασίας του. Ο τελευταίος εκπρόσωπος της μεγάλης οικογένειας ευχόταν να γίνει ο αναμορφωτής της Αυτοκρατορίας, αντ' αυτού δε μη λαμβάνοντας υπ' όψιν ορισμένους καίριους παράγοντες, που αναφέρθησαν άνωθεν, επετάχυνε την αποδιοργάνωσή της.

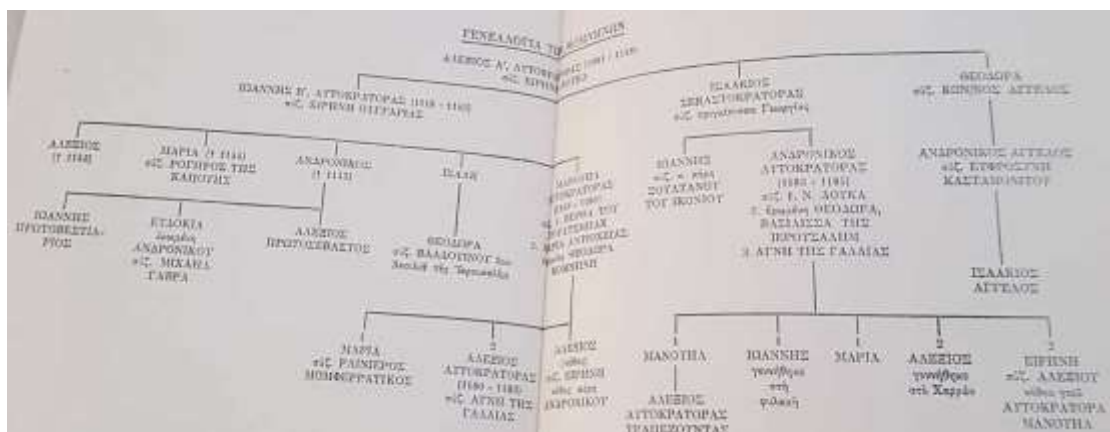
Το τέλος του Ανδρόνικου Α Κομνηνού υπήρξε το τέλος της Δυναστείας των Κομνηνών και το τέλος γενικώς της ένδοξης περιόδου της Ρωμανίας, διότι το 1204, από τα ολέθρια λάθη του Οίκου των Αγγέλων, επήλθε η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους και η κατάλυση της Αυτοκρατορίας. Την ίδια χρονιά όμως δύο εγγονοί του Ανδρόνικου Α, ο Αλέξιος και ο Δαυΐδ, οι Μεγάλοι Κομνηνοί, ίδρυσαν στον Πόντο την αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, η οποία άνθεξε έως το 1461, που την κατέλαβαν οι Οθωμανοί.-

Φωτογραφικό Παράρτημα

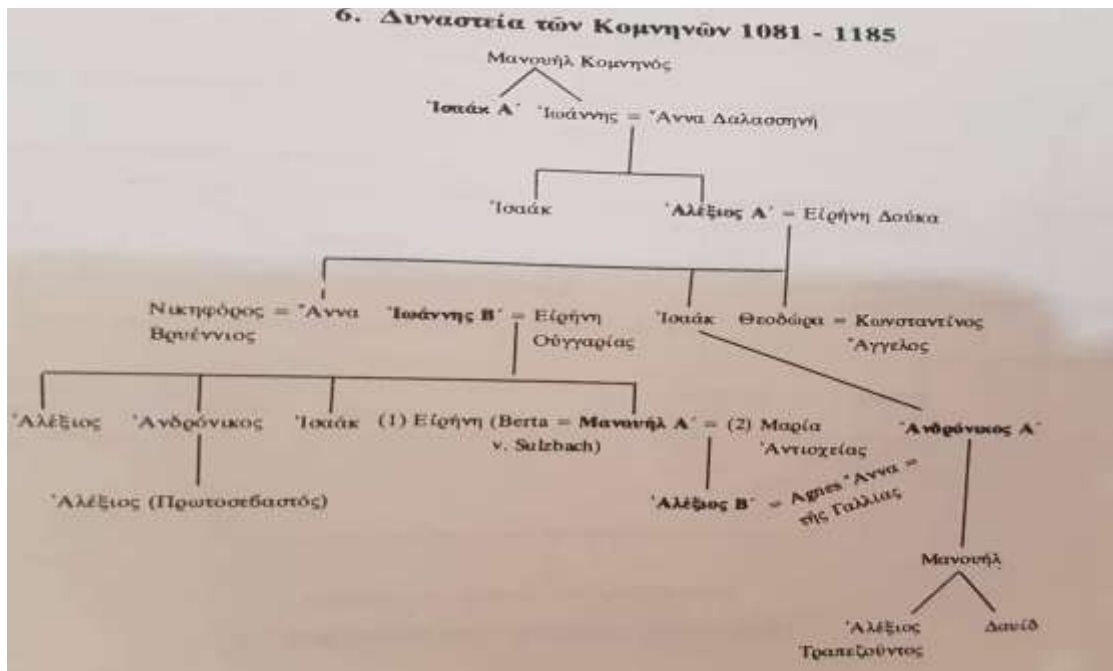
Το γενεαλογικό δένδρο της οικογένειας των Κομνηνών

(βλέπε Οκ. Jurewicz . ,*Andronikos I Komnenos*, εκδόσεις Hakker M. A.)

(βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α' Κομνηνός*, μετάφραση Γονατοπούλου Ελ., εκδόσεις Κολλάρου & Σια Α.Ε)

(βλέπε Georg Ostrogorsky., *Ἱστορία του Βυζαντινοῦ κράτους*, Τόμος Γ', εκδόσεις Βασιλόπουλος Δ. Στ.)

Χάρτες της περιόδου

Χάρτης #1

(βλέπε Georg Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, Τόμος Γ', εκδόσεις Βασιλόπουλος Δ. Στ.)

Χάρτης#2

(βλέπε Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, μετάφραση Γονατοπούλου Ελ., εκδόσεις Κολλάρου & Σια Α.Ε)

Νομίσματα

Τα νομίσματα της Κωνσταντινούπολης

Άσπρο τραχύ

(εικόνα 1)

(εικόνα 2)

(Βλέπε Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, σελ 195 – 197)

(εικόνα 3)

(εικόνα 4)

(Βλέπε Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, σελ 195 – 197)

(εικόνα 5)

(Βλέπε Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, σελ 195 – 197)

Τεταρτηρόν

(εικόνα 6)

(εικόνα 7)

(Βλέπε Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, σελ 195 – 197)

Τα νομίσματα του απροσδιόριστου νομισματοκοπέιου της Ελλάδος.

Μισό Τεταρτηρόν

(εικόνα 8)

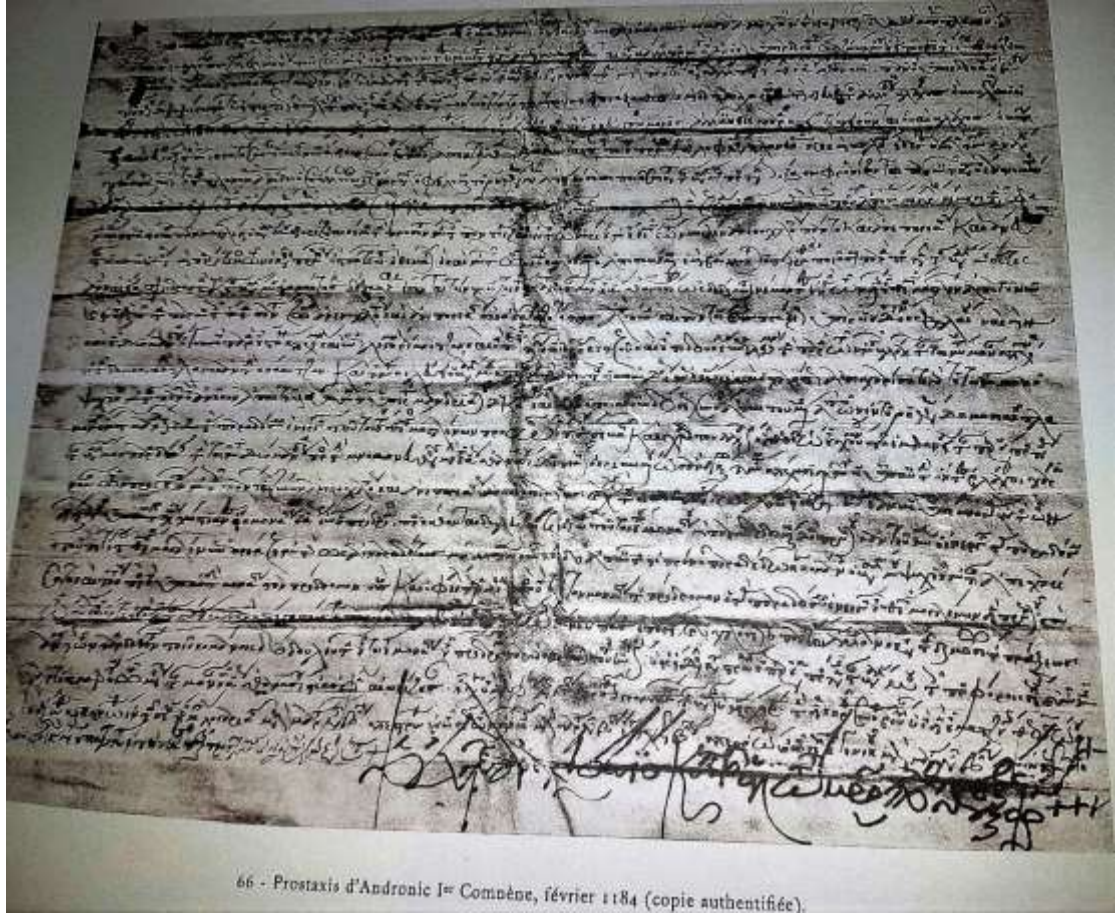
(εικόνα 9)

(εικόνα 10)

(Βλέπε Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, σελ 197)

Νόμοι και προστάγματα της εποχής

(Βλέπε Nic.Svoronos – An. Guillou – P.Lemerle, *Actes De Lavra des Origines A 1204*, Τόμος 1^{ος}, εκδόσεις Lethielleux P., N. 66)

Μεσαιωνική αναπαράσταση του θανάτου του Ανδρόνικου

(Εθνική βιβλιοθήκη, Παρίσι)

Γραπτές Πηγές

Βυζαντινές πηγές

- Choniatae Nic., *Historia*, CSHB, Λογοτεχνική ακαδημία της Πρωσίας, Bonnae 1835, σελ 4 - 868.

- Cinnami Jo., *Epitome rerum ab Joanne et Manouel Comnenis gestarum*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, εκδόσεις Meineke Aug., Bonnae 1835, σελ 3 - 300.

- Tornikes De. Et Geo., *Lettres et Discours*, επιμέλεια έκδοσης Darrouzes Je., εκδόσεις εθνικού κέντρου επιστημονικών ερευνών, Παρίσι 1970, σελ 73 -353.

Δυτικές πηγές

- Annales Ceccanenses, A 1179 – 1186, Monumenta Germaniae Historica Scriptores, Τόμος XIX, εκδόσεις Pertz He. Ge., Hannoverae 1835 σελ 1 -772.

- Magni Presbyteri, *Chronica Collecta a Magno Presbytero – 1195*, MGH SS, τόμος XVII, εκδόσεις Pertz He. Ge., Hannoverae 1835, σελ 1 – 908.

- Willermi Tyrensis Archiepiscopi, *Historiae*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, τόμος A'2, εκδοσεις de l' academie royale des inscriptions et belles – lettres, σελ 702 - 1134.

Αραβικές πηγές

- Ibn – Alathir, *Extrait de la Chronique intitulee Kamel – Altevarykh*, Recueil des Historiens des Croisades, historiens Orientaux, Τόμος Α, εκδοσεις de l' academie royale des incriptions et belles – lettres, σελ 189 -722.

Νομίσματα

- Νομισματικό Μουσείο, *Συλλογή Ηλία Καντά Βυζαντινά νομίσματα*, υπεύθυνη έκδοσης Ζαφειροπούλου Ντι., Ταμείο Αρχαιολογικών πόρων και διεύθυνση απαλλοτριώσεων διεύθυνση δημοσιεύσεων, Αθήνα 2000, σελ 194 -197.

Νόμοι και προστάγματα

- Svoronos Nic. – Guillou An. – Lemerle P., *Actes De Lavra des Origines A 1204*, Τόμος 1^{ος}, εκδόσεις Lethielleux P., Παρίσι 1970, σελ 341 – 345.

Δευτερεύουσα βιβλιογραφία

- Angold J. Mi., *Η βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204 μια πολιτική ιστορία*, μετάφραση Καργιανιώτη Ευ., εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1997 σελ 469 – 481.
- Βασίλειφ Α., *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας 324 - 1453*, Τόμος Α΄, μετάφραση Σαβράμης Δημ., εκδόσεις Μπεργάδη, σελ 465 – 468, 532 – 539, 586 – 597, 606 – 620.
- Βασίλειφ Α., *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας 324 - 1453*, Τόμος Β΄, μετάφραση Σαβράμης Δημ., εκδόσεις Μπεργάδη, σελ 862 - 865.
- Βαρζός Κων., *Η γενεαλογία των Κομνηνών*, Τόμος Α΄, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Θεσσαλονίκη 1984, σελ 493 - 638.
- Browning R., *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, μετάφραση Κονομή Νικ., Αθήνα 1992, σελ 211 - 215.
- Cambridge , *Η Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*, μετάφραση Ντουντού Σα., εκδόσεις Μέλισσα, σελ 188 -695
- Chaladon F., *Jean II Comnene (1118 - 1143) et Manuel I Comnene*, Τόμος ΙΙ, εκδόσεις Frankin Bu., Νέα Υόρκη 1971, σελ 418 – 419, 440.
- Diehl Ch., *Figures Byzantines*, Τόμος Β΄, εκδόσεις Colin Ar., Παρίσι 1913, σελ 86 – 133.
- Eastmond An., *An Intentional Error? Imperial Art and “Mis”- Interpretation under Andronikos I Komnenos*, *The Art Bulletin* 76(1994), College art association, σελ 502 – 510.

- Fallmerayer Ph. Jac., *Ιστορία της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας*, μετάφραση Σερμπίνη Σ., Θω., εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1984, σελ 59 - 60.

- Jurewicz Ok., *Andronikos I. Komnenos*, εκδόσεις Hakker M. Ad., Άμστερνταμ 1970, σελ 16 - 135.

- Kazhdan P. A./ Epstein Wh. An., *Αλλαγές στον Βυζαντινό πολιτισμό κατά τον 11^ο και τον 12^ο αιώνα*, μετάφραση Παππάς Ανδ., Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής τραπεζής, σελ 94 -97, 116 -119, 126 -129, 164 -165, 342 – 345.

- Κορδάτος Γ., *Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου*, εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1974, σελ 337 – 339.

- Levtchenko. V. M., *Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (απ’ τις αρχές της εως τα 1453)*, μετάφραση Βιστάκης Ν. Γι., εκδόσεις Αναγωνστιάδη Γερ., σελ 298 - 307.

- Magdalino P., *Η Αυτοκρατορία του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού 1143 -1180*, μετάφραση Κάσδαγλη Αγ., Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπεζής, Αθήνα 2008, σελ 32 -777.

- Minorsky V., *Khāqāni and Andronicus Comnenus*, Bulletin of the school of Oriental and African Studies(1945), Τόμος 11^{ος} , εκδόσεις Cambridge University Press, σελ 550 -578.

- Μιχαήλ, *Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός*, μετάφραση Γονατοπούλου Ελ., εκδόσεις Κολλάρου Δ. Ι. & Σία, Αθήνα 1976, σελ 11 - 294.

- Ostrogorsky Ge., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Τόμος Γ΄ , μετάφραση Παναγόπουλος Ιω., εκδόσεις Βασιλόπουλος Στ., Αθήνα 2002, σελ 63 -73.

- Ράνσιμαν Στ., *Βυζαντινός Πολιτισμός*, μετάφραση Δετζώρτζη Δες., εκδόσεις Ερμείας, 1969, σελ 60 – 63, 184 – 185, 190 – 191, 242 – 243.
- Σαμουηλίδης Χρ., *Η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2007, σελ 16 -19, 99 -105.
- Treadgold Wa., *A Consice History of Byzantium*, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Τόμος 10^{ος}, μετάφραση Λεβενιώτης Γιω., σελ 244 – 251, 256 – 259.
- Tivcev P., *Le regne de L' Empereur den Byzance, Andronic Ier Comnene (1183 – 1185)*, ByzantinoSlavica 23(1962), εκδόσεις Dostal Ant, Prague 1962, σελ 19 - 40.
- Wirth P. *Wann wurde Kaiser Alexios II geboren ?*, Byzantinische Zeitschrift(1956), Τόμος 49^{ος}, εκδόσεις C.H. Beck'sche, Μοναχο 1956, σελ 66 - 67.
- Χριστοφιλοπούλου Αικ., *Βυζαντινή ιστορία 1081 -1204*, Τόμος Γ'1, σελ 160 - 187.